

Om den oprindelige Ordning

af nogle af

den islandske Fristats Institutioner,

af

V. Finsen.

Vidensk. Selsk. Skr., 6. Række, historisk og filosofisk Afd. II. 1.

Kjøbenhavn.

Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).

1888.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

Indhold.

	Side
I. Indledning	5—31.
Den hidtil almindelige Opfattelse er, at Ordningen, som den var oprindelig ved Fristatens Oprettelse, har været væsentlig forskjellig fra den, vi finde i Grágás, S. 5. Overblik over Ordningen efter Grágás, S. 6—31; Fjerdinger, Thinglag, Goder, S. 6; Althinget, Lovsigemanden, S. 7; Lovretten, S. 7—9; Vaarthingene, Fjerdingsretterne, Femterretten, S. 10; Nogle mene, at hver Fjerdingsret har havt 36 Medlemmer, S. 10; overveiende Grunde tale dog for et Antal af 9 Medlemmer, S. 12—29 (deriblandt Værnethingsreglerne ved Sagsanlæg paa Althinget, S. 17). Værnethingsreglerne ved Vaarthingene, S. 29.	
II. Hvad der af Are frodes Íslendingabók kan udledes om den oprindelige Ordning	31—98.
Are frodes Paalidelighed, S. 31. Beretningen om Fristatens Oprettelse c. 930, S. 35. Beretningen om den af Thord gellir foranledigede Lov af c. 965, S. 38. Denne Lov gik ud paa Ændringer i Værnethingsreglerne, S. 41; et Led i disse var det, at der i Nordfjordingen blev fire Thinglag, istedetfor tre i hver af de andre Fjerdinger, S. 45. Man har imidlertid ment, at Loven af 965 har medført en Række yderligere Omordninger, S. 45. Disse Opfattelser kunne henføres under to Grupper: A. Lokale Thing (Vaarthing), de dertil svarende Thinglag, og Goder (Tempelpræster), S. 46—88. Opfattelsen gaar her navnlig ud paa, at hver Gode indtil 965 har afholdt særskilt dømmende og lovgivende Thing, og at Antallet af Vaarthing, Thinglag og Godedømmer først er fastsat 965, S. 46. At Vaarthingene, foruden deres dømmende Virksomhed, tillige have været lovgivende, er uantageligt, S. 47. Goderne stamme ikke fra de norske Herser eller Smaafyrster, S. 52; derimod have Tempelpræster med Navnet Goder været til fra den ældre Tid hos de nordiske Folk, og denne Institution er da overført til Island, S. 53; disse islandske Goder have oprindelig ikke havt nogen verdslig Myndighed, S. 56, og da ei heller hver for sig afholdt særskilt Thing, S. 58; for dette Sidste er ei heller iøvrigt Bevis, S. 58; eller for, at Goderne tidligere have havt en større Magt, S. 64; Formodningen er ogsaa imod en saa svævende Ordning, saavel som imod Konsekvensen deraf, at ogsaa Antallet af Lovrettens Medlemmer og af Dommerne har været ubestemt, S. 66. Men Íslendingabók indeholder ei heller Hjemmel for, at der 965 er sket en almindelig Ordning af Thinglag, Thing og Godedømmer, S. 66. Da Thinglagsordningen dog nævnes 965 og altsaa ikke kan være indført senere, maa den have bestaaet før 965, og der har altsaa været to Stadier, det ældre før 965 med 12 Thinglag (og Thing) samt 3 Goder i hvert Thinglag, altsaa 36 Goder, det senere, fra 965, med 13 Thinglag og 39 Goder, S. 68; dette bestyrkes af Íslendingab. og en Notits om Fristatens første Love i Hauksb. m. fl. Kilder, S. 68; af nogle Steder i Grágás, S. 71; af Bestemmelserne om Lovretten, der kan ses oprindelig at have bestaaet af 36 Goder, S. 75; af Hønsapóris saga, S. 77; hin ældre Ordning maa være sket ved Fristatens Oprettelse, 930, S. 78. — Fjerdingsinddelingen er indført ikke 930, men 965, S. 80; hvilke de oprindelige tre nordlandske Thinglag have været, S. 80. Oversigt over Thinglag, Thingsteder og Thing, S. 81—88. B. Den lovgivende og dømmende Myndighed. Man har ment, at disse Myndigheder paa Althinget oprindelig have været forenede og først 965 bleve adskilte, S. 88.	

- Før at Adskillelsen er sket 965 eller til nogen anden Tid efter 930 findes imidlertid ikke Hjemmel i Íslendingab. eller andetsteds, S. 90. Den maa da være sket allerede 930, S. 92; dette bestyrkes af Íslendingab., S. 93; af den nævnte Notits, S. 94; Fjerdingsretternes Medlemstal henpeger ogsaa paa Tilværelsen af en tidligere Domstol paa 36 Medlemmer, S. 94; i Grág. forekommer Udtrykket alþingisdómr, der kan være dens Navn, S. 96. Goderne have fra Først af selv havt Sæde i Lovretten, S. 97. Paa Vaarthingene har der ingen Forening været af lovgivende og dømmende Myndighed, S. 97.
- III. Om der af Njálssaga kan udledes Noget angaaende den oprindelige Ordning 98—131.
 Dens Beretning om Femterrettens Stiftelse 1004 og en da tillige sket Omordning af Lovretten, S. 98. Njálssaga har et betydeligt retshistorisk Værd, men ved Siden heraf lider den af Forvanskninger og Tilsætninger, S. 100—106; til disse Tilsætninger maa henføres Beretningen om Lovrettens Omordning, som derfor er uden Betydning, S. 106. Om Femterretten, S. 111. Hovedgrunden til dens Oprettelse var den fra Først af gjældende Enstemmighedsfordring, der, naar ikke alle Dommerne blev enige, medførte, at intet Resultat opnaaedes, S. 115. Holmgang var ikke noget processuelt Afgjørelsesmiddel, navnlig heller ikke, naar saaledes før 1004 ingen Dom opnaaedes, S. 116—131 (Holmgang i Norge, S. 128).
- IV. Om der af norsk Ret, sammenholdt med Grágás, kan sluttet noget om Domsmyndigheden i en enkelt Retning (Behandling af vitterlige og uvitterlige Fordringer; Privatdomstol — skiladómr — med Hensyn til de sidstnævnte) 131—171.
 Den norske Rets Regler, S. 131; Grágás kjender ikke Begreberne vitterlig og uvitterlig Fordring, S. 133. En Behandling af vitterlige Krav, som den norske, ses eiheller tidligere at have været kjendt i Island, S. 133. Hvad angaar Spørgsmaalet, om en Behandling som den norske af uvitterlige Krav har oprindelig været kjendt, omhandles vel nogle Privatdomstole i Grágás og Literaturen: skuldadómr, hreppadómr, afréttadómr, engidómr, dyradómr o. s. v., S. 136; af Oplysningerne om dem kan imidlertid ikke sluttet, at Privatdomstolenes Competence i tidligere Tid har været mere omfattende, S. 141; de ere begrændsede Undtagelser, grundede paa særegne Forhold, S. 150, og have ikke særligt Præg af høi Alderdom, S. 152; fra norsk Ret tør Slutning ikke drages, da Thingvæsenet i Norge var forholdsvis ikke stærkt udviklet, S. 153, men derimod fyldigere i Island, hvor der derfor ikke var Trang til en Privatdomstol, som den norske skiladómr, S. 156; den dømmende Myndighed har altsaa fra Først af fuldt ud været hos Thingdomstolene, S. 158. Graagaasens Alder; den er en Retskilde, ikke fra det 13de, men fra det 11te—12te Aarh., S. 159—171 (Note om Vedtagelsesmaaden af Love m. m.; Lovsigemanden har ikke kunnet afgive Responsa eller Kjendelser, S. 165—168).
- V. Tilbageblik 171—177.
 Kritisk Udbytte, S. 171; positive Resultater, S. 172. Tolvtalssystemet, S. 173. Grágás viser i væsentlige Punkter den oprindelige Ordning, S. 173. De vundne Resultater bidrage til at sprede Lys over, hvad der er foregaaet ved Fristatens Stiftelse, S. 173; ved denne oprettedes strax dens Hovedinstitutioner, i Henhold til den norske Samfundsforfatning, men med Modifikationer, og der forholdtes i denne Henseende med stor Selvtændighed, S. 174 (Note om Lovforedrag og Lovmænd i Danmark, S. 174—176). Fristatens Institutioner have strax ved dens Oprettelse erholdt en forholdsvis ikke ringe Grad af Fuldkommenhed, S. 177.

I.

Islands Bebyggelse ved dertil udvandrende Nordmænd begyndte efter den almindelig fulgte Tidsregning Aar 874 e. Chr. Indvandringen foregik enkeltvis og efterhaanden i Løbet af c. 60 Aar, og Indvandrerne medbragte derfor ikke nogen Stats- eller Samfundsordning. En saadan tilveiebragtes, da omtrent 930 den islandske Fristat oprettedes, hvorefter denne varede i noget over 300 Aar, nemlig til 1262—1264, da Islænderne underkastede sig den norske Konge. Om Fristatens Ret og Institutioner have vi udførlige Oplysninger i de mærkelige Samlinger af Love fra Fristatstiden, som pleie at betegnes med Navnet Grágás. Graagaasen haves i Haandskrifter fra det 13de Aarhundrede, men maa antages i det Hele at repræsentere den islandske Ret fra en meget tidligere Tid, navnlig fra det 12te eller 11te Aarhundrede. For den islandske Retshistorie saavel som for Islands Historie i Almindelighed vil det være af Interesse at undersøge, hvorledes Ordningen af Fristatens Institutioner oprindelig ved dens Oprettelse har været, og navnlig om den Skildring, Grágás giver af disse Institutioner, maatte stemme med eller afvige fra den oprindelige Ordning. Bortset fra en Udvikling, som i nogle enkelte Henseender ad historisk Vei kan paavises at have fundet Sted, vilde der i og for sig Intet være til Hinder for at antage, at vi i Graagaasens Fremstilling af Samfundsinstitutionerne i Hovedpunkterne havde et Billede af disse, som de vare ved Fristatens første Oprettelse Aar 930, idet de i det Væsentlige kunne være forblevne uforandrede, og Graagaasens Bestemmelser forsaavidt i de store Træk kunde antages at hidrøre fra en Tid, der laa Fristatens Oprettelse nær. Paa den anden Side maa det indrømmes, at det ikke med nogen Sikkerhed kan paavises, fra hvilken Tid de enkelte Dele af Grágás hidrøre, og da der fra Fristatens Tilblivelse i 930 er en lang Periode til det Tidspunkt, da Graagaasen kan antages at have erholdt den Skikkelse, hvori vi nu have den, samt da Udviklingen af den islandske Ret i det Hele maa antages at have været meget frugtbar, hvilket navnlig har sat sig et Vidnesbyrd i Graagaasens Omfang og Rigdom paa Bestemmelser, maa det erkjendes, at der ligesaavel kan være en Mulighed for, at de paagjældende Institutioner i Tidens Løb ere undergaaede store og

gjennemgribende Forandringer, som at de fra først af have havt den Skikkelse, hvori vi kjende dem fra Graagaasen. Den hidtil almindelige Opfattelse har da ogsaa været, at den oprindelige Ordning i en Række væsentlige Punkter har været afvigende fra den, som vi finde i Grágás, idet man herved navnlig er gaaet ud fra, dels hvad der kunde udledes af de Beretninger, der findes i den islandske historiske Literatur angaaende Omordninger, der ere skete c. 965 og ved Femterrettens Indstiftelse i Aaret 1004, dels den Lighed, der forudsættes oprindelig at have fundet Sted med Institutioner i Norge, hvorfra Størstedelen af den islandske Befolkning stammede, og til hvis Lovgivning der efter Beretningerne var taget Hensyn ved Affattelsen af den islandske Fristats første Love. De Opfattelser, der saaledes have gjort sig gjældende, angaa navnlig Ordningen af Fristatens lovgivende og dømmende Myndighed, saavel som af Thinglag, lokale Thing og Godedømmer. Vi skulle i nærværende Afhandling underkaste de saaledes fremsatte Opfattelser en nærmere Prøvelse; det er dog ikke nogen systematisk eller udtømmende Behandling af den islandske Fristats Organisation ved dens første Oprettelse, vi ville meddele, hvorimod vi kun ville fremsætte Bemærkninger angaaende en Række Hovedspørgsmaal med Hensyn til den oprindelige Ordning af nogle af Fristatens Institutioner, idet vi da tillige ville meddele de nye Resultater, vi i disse Henseender ere komne til. Forinden vi skride til denne Undersøgelse, vil det imidlertid være formaalstjenligt først kortelig at kaste et Blik paa de forskjellige Institutioner, saaledes som de fremtræde i Grágás; i denne Oversigt ville vi dog udførligere dvæle ved et enkelt Punkt, som særlig har Interesse for den paafølgende Undersøgelse¹⁾.

Vi finde da efter Graagaasen Landet inddelt i fire Fjerdinger (fjórðungr), hver omfattende tre Thinglag (þing), med Undtagelse af Nordfjerdingen, hvor Thinglagene vare fire. Til hvert Thinglag hørte tre Goder (goðar, Herredsforstandere, oprindelig Tempelpræster; goðorð, Godedømme), og Godernes Antal var altsaa 39. Undertiden lagdes til Grund en Inddeling i tre Thinglag med 3 Goder i hvert, ogsaa for Nordfjerdingens Vedkommende, og i et enkelt Forhold (med Hensyn til Femterretten) toges Hensyn til nogle nye Godedømmer. Medens Fjerdingerne havde deres territoriale Grænser, var dette ikke Tilfældet med Thinglagene og Godedømmerne²⁾. Enhver Bonde skulde slutte sig til en bestemt Gode og derved være i det Thinglag, hvortil Goden hørte; man kunde vælge, hos hvilken Gode og altsaa i hvilket Thinglag man vilde indmelde sig, uden Hensyn til, hvor man boede i Fjerdingen, og kunde vedblive at høre til Godens Thingmænd og at være i Thing-

¹⁾ Grágás citeres i denne Afhandling efter mine Udgaver, saaledes at første og andet Bind af Konungsbók betegnes henholdsvis som I a og I b, Staðarhólsbók som II og Skálholtsbók m. m. som III. Med Hensyn til Enkelthederne i og den nærmere Begrundelse af den her følgende Oversigt henvises navnlig til min Afhandling om de islandske Love i Fristatstiden i Aarb. f. n. Oldk. 1873, S. 101 flg. og mit Ordregister til Graagaasen i Grág. III, 579 flg.

²⁾ Jfr. om dette Punkt Konrad Maurer, Island von seiner ersten Entdeckung bis zum Unterg. d. Freistaats, S. 41—42, 156—159; samme Forf. i Germania XXIV, 101; mit Ordregister, Grágás III, 618, 700.

laget, ogsaa naar man flyttede bort, dog i Almindelighed ikke, naar man flyttede til en anden Fjerding. Paa det aarlig i Juni Maaned sammentrædende Thing for hele Landet, Althinget (alþing), finde vi den paa tre Aar valgte Lovsigemand (lögsögumaðr), der havde sin Plads paa Lovbjerget (lögberg, det almindelige Forkyndelsessted paa Althinget), og som, foruden at kundgjøre de nye Love, der vedtoges, havde det Hverv for den forsamlede Thingbefolkning at foredrage den hele gjældende Lovgivning; han skulde hvert Aar ved Althingets Begyndelse foredrage Thingsordningen (navnlig Procesreglerne), og i Løbet af 3 Aar alle øvrige Lovstykker, hvilket paa en Tid, da Lovene endnu ikke vare nedskrevne, maatte være af stor Betydning for deres Bevarelse i Hukommelsen; han skulde ogsaa paa Forespørgsel give Enhver Besked om, hvad der var gjældende Lov; endelig udøvede han en ledende Virksomhed paa Althinget. Dernæst finde vi den lovgivende Forsamling, Lovretten (lögrétta). I denne havde Sæde Landets ovennævnte 39 Goder, men da Godeantallet var større i Nordfjordingen end i de tre andre Fjerdinger, medtoges tre Mænd fra hver af disse sidste, saa at der blev tolv fra hver Fjerding eller ialt 48. Disse 48 betegnes som de, der have Sæde i Lovretten, som Lovrettesmænd; de havde, tilligemed Landets to Biskopper og Lovsigemanden, Plads paa den midterste af tre vistnok i Rundkreds¹⁾ stillede Bænke; hver af dem skulde derhos medtage to Mænd fra sin Thingkreds som Raadgivere, af hvilke den ene fik Sæde paa Bænken foran Lovrettesmanden, den anden paa Bænken bagved ham.

Lovrettens Virksomhed gik først og fremmest ud paa at vedtage Love (lög). Initiativet til saadanne har udentvivel ethvert Medlem af Lovretten kunnet tage, men der gaves ogsaa en anden særegen Maade²⁾, hvorpaa nye Love kunde blive til, og som efter dens Beskaffenhed og den Udførlighed, hvormed den omhandles, maa antages at have haft stor Anvendelse. Naar der var Uenighed mellem Mand og Mand om et Retsspørgsmaal, og der ved Eftersyn af Lovhaandskrifterne ikke fandtes nogen Bestemmelse, som afgjorde dette, kunde den enkelte Part fra Lovbjerget stille en Opfordring til Lovrettesmændene om at holde Møde for at fastsætte, hvad der for Fremtiden skulde være Lov angaaende det paagjældende Spørgsmaal, og denne Opfordring vare de under Straf pligtige til at efterkomme³⁾. Naar Lovretten derpaa i Henhold hertil var samlet, fremstillede Parterne det

¹⁾ Kr. Kålund, Historisk-topografisk Beskrivelse af Island, I, 118; B. M. Ólsen i Árbók hins íslenska fornleifafélags 1884—1885, S. 15.

²⁾ Lögréttaþ., Grág. I a, 213—216; jfr. AnO. 1873, S. 156, 168—188.

³⁾ I en grundig og vel skreven Afhandling, Um Grágás, i Tímarit hins ísl. bókmentafélags VI, 216 har Prokurator Páll Briem gjort opmærksom paa, hvad ikke tidligere har været paaagtet, at en lignende Fremgangsmaade udentvivel har kunnet anvendes ved det egentlige Lovgivningsinitiativ, idet Forslagsstilleren har indledet Sagen ved et Foredrag fra Lovbjerget og opfordret Goderne til at samle sig, hvorefter da Lovretten har holdt Møde og taget Beslutning. Paa denne Maade bliver det forklarligt, at Þórðr gellir, Þórsteinn surtr o. s. v. ifølge Íslendingabók fremsatte deres Forslag fra Lovbjerget. Ved

Retsspørgsmaal, hvorom der var Tvist, og forklarede, hvori Uenigheden mellem dem bestod, hvorefter de paa Midtbænken siddende Lovrettesmænd, efterat have overveiet Spørgsmaalet og raadført sig hver med sine to Bisiddere, skulde erklære, hvad de vilde, at der skulde være Lov angaaende det omtvistede Retsspørgsmaal. Resultatet bestemtes efter Stemmefflerhed, og der fremgik herved en Retsafgjørelse, som havde Form og Navn af Lov og var en ny for Alle fremtidig gjældende Retsregel, der ligesom andre af Lovretten vedtagne Love kundgjordes fra Lovbjerget af Lovsigemanden og henregnedes til Fristatens gjældende Ret, men som ved Siden heraf havde noget af en Domsafgjørelses Egenskaber, idet den tillige var en Afgjørelse af Parternes Retsforhold, en Bestemmelse af, hvad der skulde være Ret imellem Parterne, altsaa en Dom, men ganske vist ikke nogen exigibel Dom. Naar der ikke var Tvist mellem Parterne om de faktiske Forhold, men kun om Retsspørgsmaalet, har Uenigheden mellem dem kunnet finde sin Afslutning ved Lovrettens Afgjørelse alene, altsaa uden Proces, dog saaledes, at den, der fik Medhold, kunde, naar Modparten ikke godvillig rettede for sig, blive nødt til derefter at gaa til Domstolene for at faa exigibel Dom. Hvor der derimod baade har været Tvist mellem Parterne om de faktiske Forhold, om Beviset for disse og dettes Bedømmelse, og tillige om et Retsspørgsmaal, kunde man ikke undgaa for det første Punkts Vedkommende, som Lovretten ikke kunde afgjøre, at forelægge Sagen for Domstolene, og enten før eller under Processen har man da henvendt sig til Lovretten for at faa Retsspørgsmaalet afgjort. Noget taler for, at Fremgangsmaaden undertiden har været den, at man har stevnet sin Modpart til at lide Dom overensstemmende med den Afgjørelse af Retsspørgsmaalet, der under Sagens Drift vilde blive erhvervet ved Henvendelse til Lovretten, idet da derefter Lovrettens Afgjørelse er blevet lagt til Grund for Dommen¹). — At Love, fremgaaede af det almindelige Lovgivningsinitiativ, ere blevne vedtagne paa lignende Maade som de omtalte Afgjørelser af Retsspørgsmaal, navnlig ved Afstemning af de paa Midtbænken siddende egentlige Lovrettesmænd, efterat de have raadført sig med deres Bisiddere, samt efter Stemmefflerhed, siges vel ikke udtrykkeligt, men kan ikke paatvivles.

Lovrettens andet Hovedhverv bestod i at meddele Bevillinger, Benaadninger og Dispensationer (lof). Disse Sager betragtedes som mindre vigtige. Lovretten behøvede ikke at være fuldt besat; det var tilstrækkeligt, at fire Tylvter, foruden Lovsigemanden, vare tilstede, og Bisidderne kunde her afgive Stemme som Suppleanter for de egentlige Lovrettesmænd, naar disse ikke endnu vare komne tilstede eller vare gaaede bort. Paa den

Siden af denne Fremgangsmaade er det en Selvfølge, at Initiativ til Love ogsaa har kunnet tages i selve Lovretten, naar denne allerede var samlet til Møde. Jfr. AnO. 1873, S. 188 flg.

¹) Jfr. mine Bemærkninger i Gråg. III, 666, s. v. sáttaleyfi. Med Hensyn til Spørgsmaalet, om Afgjørelsen af Retsspørgsmaal helt har været unddraget Domstolene og udelukkende har hvilet hos Lovretten, hvilket neppe tør antages, jfr. AnO. 1873, S. 183 flg. og Gråg. II, S. XXXV.

anden Side fordredes her Enstemmighed, en Regel, som finder sin Forklaring i en Ugunst mod Undtagelser fra Lovene eller fra den strenge Ret. Man gik endog saa vidt, at en hvilkensomhelst Privatmand (f. Ex. i Sager om Eftergivelse eller Formildelse af Straffe, den ved Forbrydelsen Fornærmede) kunde, staaende udenfor Lovretten, nedlægge Forbud (lýritr) mod Bevillingen og derved forhindre Vedtagelsen af denne.

Ved Lovsigemandens aarlige Lovforedrag skulde Lovretten være tilstede som kontrollerende og sanctionerende; ved disse Leiligheder kunde de enkelte Lovrettesmænd lade deres to Bisiddere møde paa deres Vegne.

Medens Lovretten i Almindelighed tog Beslutninger som en Helhed, gaves der dog under visse Forudsætninger en Undtagelse herfra ved Lovrettens Valg af Lovsigemanden, hvilket Valg foregik den første Thingdag. Reglen var her, at der fordredes Enstemmighed til Valget; opnaaedes der imidlertid ikke fuld Enstemmighed, kastedes der Lod om, hvilken Fjerding Valget skulde tilfalde, og Lovrettesmændene fra den Fjerding, som Loddet traf, valgte derpaa med Stemmefferhed en Lovsigemand, enten af samme Fjerding eller en anden. Lovrettesmændene fra den enkelte Fjerding optraadte saaledes i dette Tilfælde som en særlig Afdeling af Lovretten, der fattede en selvstændig Beslutning. Det er da herefter i og for sig ret sandsynligt, at Lovrettesmændene fra hver Fjerding have siddet samlede, saaledes at hver Fjerdingsafdeling har havt sin Plads for sig.¹⁾ Dette bestyrkes ved Bestemmelsen Grág. I a, 209: Or þeire lögretto er lögsogo maðr er tekinn scolo menn ganga til lögbergs, hvilket synes at maatte forstaas saaledes, at efterat Valget af Lovsigemanden havde fundet Sted, skulde man fra den Afdeling (Fjerdingsafdeling) af Lovretten, der har foretaget Valget, begive sig til Lovhjerget, hvor nu Lovsigemanden skulde tiltræde sin Funktion; Meningen er da, at Processionen, hvilket kunde være ret naturligt, skulde udgaa fra den paagældende Afdeling, der saaledes kom til at gaa forrest. Et ganske lignende Udtryk bruges I a, 214, hvor der tales om Straf for Medlemmer af Lovretten, naar de i Tilfælde af, at Begjæring var fremkommen om Afgjørelsen af et Retsspørgsmaal, undloð at møde: þat varðar oc allt slíct et sama þeim monnom öllom er logretto seto eigo at gegna at lögrétto þeire sem þa scylda lög til. Meningen med de sidste Ord synes at maatte være, at Enhver var pligtig at møde i sin bestemte (Fjerdings-)Afdeling af Lovretten. Medens Lovretten saaledes vel maa antages at være blevet betragtet som bestaaende af fire Afdelinger, har dette dog havt liden praktisk Betydning, idet samtlige Afdelinger sad tæt sammen, og Lovretten altid forhandlede og tog Beslutninger som Enhed, alene med den anførte Undtagelse med Hensyn til Valg af Lovsigemanden²⁾.

¹⁾ Jfr. Kålund, Beskrivelse af Island, I, 117—118.

²⁾ I AnO. 1873, S. 148 har jeg allerede henvist til Stederne Grág. I a, 209 og 214 som tydende paa, at Lovretten er blevet betragtet som bestaaende af fire Afdelinger, en for hver Landsfjerding. Paa samme Maade ere disse Steder opfattede af Kålund, l. c. I en Anmeldelse af Kålunds Værk i Germania

Foruden Althinget afholdtes lokale Thing, Vaarthingene (várþing), et i hvert af Landets 13 Thinglag; fremdeles Leidthing (leið), paa hvilke nogen Tid efter Hjemkomsten fra Althinget de der vedtagne Love m. m. kundgjordes, ligesom der ogsaa omtales Fjerdings-thing, som dog ikke kunne antages at have været i almindelig Brug.

Ved Siden af og adskilte fra den lovgivende Myndighed fandtes Domstole saavel paa Althinget som paa Vaarthingene. Medens Goderne, som anført, selv havde Sæde i Lovretten, bestod deres Virksomhed med Hensyn til disse Domstole i at udnævne Dommerne; denne Udnævnelse skete for hver Thingsamling. Paa Vaarthinget sammentraadte en Domstol, bestaaende af 36 Medlemmer, hvoraf hver af de 3 Goder i Thinglaget udnævnte tolv. Paa Althinget fandtes fire Fjerdingsretter og, som en Slags øverste Instants, Femterretten. Ved Sammensætningen saavel af Fjerdingsretterne som af Femterretten toges kun Hensyn til Inddelingen af Fjerdingerne i 3 Thinglag for hver Fjerding, ogsaa for Nordfjerdingsens Vedkommende, altsaa med 9 Goder i hver Fjerding, eller tilsammen i hele Landet 36 Goder. Femterretten bestod af 48 Dommere, idet hver af de 36 Goder udnævnte en Dommer, og de øvrige 12 Dommere udnævntes af de Goder, som fik de nye Godedømmer, der oprettedes i Anledning af Femterrettens Stiftelse; i Paadømmelsen deltog dog kun 36 Dommere, idet saavel Sagsøgeren som den Sagsøgte skulde i hver enkelt Sag inden Dommens Afsigelse udskyde hver 6 Dommere. Antallet af Dommerne i de enkelte Fjerdingsretter har været omtvistet; jeg har vel tidligere kortelig udtalt mig om Spørgsmaalet¹⁾, men da det har Betydning for den følgende Del af denne Afhandling, og da et og andet Punkt kan trænge til en yderligere Udvikling, skal jeg her nærmere gaa ind paa dette Spørgsmaal.

Reglen om Fjerdingsretternes Dannelse findes i Graagaasens Þingskapaþ. c. 20 (I a, 38), hvor det hedder: «Det er fastsat i vore Love, at vi skulle have fire Fjerdingsdomstole; hver Gode, som har et gammelt og fuldt Godedømme, skal udnævne en Mand til Dommer; men fulde og gamle Godedømmer var det, da der var tre Thinglag i hver Fjerding og tre Goder i hvert Thinglag; da vare Thinglagene udelte. Dersom Godedømmerne ere delte i mindre Parter, skulle de, som have Part af gamle Godedømmer, fordele det saaledes mellem sig, at der udnævnes Dommere som nu er sagt; da ere Fjerdingsretterne fuldt besatte». Medens dette Sted af ældre Forfattere, navnlig Jón Eiríksson²⁾,

XXIV, 101—102 har Maurer forstaaet Ordene þeire logretto paa en anden Maade, nemlig om det enkelte af Lovretten afholdte Møde; en saadan Betydning synes imidlertid ikke at være ret naturlig, og navnlig vilde den ikke passe paa Stedet S. 209, da der dog den første Althingsdag ikke let kunde være Tale om flere Lovrettesmøder.

¹⁾ AnO. 1873, S. 174—176; Víkverji 1873, S. 154—155; Grág. III, 607—608, 624, 692.

²⁾ Arnesens Islandske Rettergang, S. 315.

Baldvin Einarsson¹⁾, F. C. Dahlmann²⁾ samt endvidere R. Keyser³⁾, C. Rosenberg⁴⁾ og mig⁵⁾, er blevet forstaaet saaledes, at hver af de gamle 36 Goder skulde udnævne een Dommer, og at altsaa Antallet af Dommere i hver Fjerdingsret var 9, have Amtmand Páll Melsted⁶⁾ og, uafhængigt af ham, Professor K. Maurer⁷⁾ udtalt den Mening, at Antallet af Medlemmerne i hver enkelt Fjerdingsret var 36, idet det anførte Sted i Grágás menes at burde forstaaes saaledes, at hver af de 36 Goder har udnævnt en Dommer for hver af de fire Fjerdingsretter, altsaa at hver Gode har udnævnt fire Dommere; til denne Opfattelse have bl. A. sluttet sig Gísli Brynjulfsson⁸⁾, Gudbr. Vigfússon⁹⁾ og Rektor J. Þorkelsson¹⁰⁾. Som et Hovedstøttepunkt for denne Opfattelse er anført, at det synes i Norge, hvorfra den islandske Fristats Love maatte antages at have deres Udspring, at have været Reglen, at en Domstol, navnlig paa de større Thing, skulde bestaa af 36 Medlemmer, hvilken Regel ogsaa ses at have været gjældende i Island med Hensyn til andre Domstole; saaledes gaar Egils Saga¹¹⁾ ud paa, at Domstolen paa det norske Gulathing i den første Halvdel af det 10de Aarhundrede bestod af tre Tylvter Dommere, 12 fra Firðafylki, 12 fra Sygnafylki og 12 fra Hörðafylki; efter den paa norske Love hovedsagelig grundede Lovbog Járnsíða, Þingfararbálkr c. 3 og den nyere norske Landslov I, c. 3 bestod Lagretten af 36 Medlemmer¹²⁾; hvad angaar den islandske Fristat havde som oven anført Vaarthingsdomstolene hver 36 Dommere, og Femterrettens Domme afsagdes af et lige Antal Dommere. Fremdeles har man gjort gjældende, at naar Vaarthingsdomstolene saaledes hver talte 36

¹⁾ Juridisk Tidsskrift XXII, 37. Den tidligere Udgiver af Grágás, Th. Sveinbjörnsson, der har ledsaget B. Einarssons her anførte Afhandling med fortløbende Anmærkninger, har ikke ved dette Sted i Afhandlingen gjort nogen Bemærkning, og maa derfor antages forsaavidt at have været enig med B. Einarsson. Afdøde Konferentsraad Bjarni Thorsteinson har i sin Tid i et Privatbrev til mig udtalt, at han sluttede sig til samme Opfattelse.

²⁾ Geschichte von Dänemark, II, 212, 217.

³⁾ Efterladte Skrifter II, 1, S. 274.

⁴⁾ Nordboernés Aandsliv II, 135.

⁵⁾ Jfr. ovenf. S. 10, Not. 1. Til denne Opfattelse maa ogsaa Konrad Gislason og E. Jónsson antages at have sluttet sig, jfr. Læsemaaden i den af dem besørgede Udgave af Njála 97⁷⁴; ligeledes J. Johnsonius i den latinske Oversættelse af Njála, udg. 1809, S. 324, Not. 2. Ogsaa Kålund, Islands Beskrivelse I, 114, Not. 1 synes mest tilbøielig til at tiltræde denne Mening.

⁶⁾ Nyár athugasemdir við nokkrar ritgjördir um alþingismálið 1845, S. 108—110.

⁷⁾ Die Entstehung d. Isländischen Staats u. seiner Verfassung, S. 177—178; Upphaf allsherjarríkis á Íslandi og stjórnarskipunarn þess, S. 160—161; Quellenzeugnisse über d. erste Landrecht und über d. Bezirksverfassung d. isländ. Freistaates, S. 80—82, 100—101; Island, S. 174—175; Germania XXIV, 101.

⁸⁾ Ný Félagsrit XIII, 110.

⁹⁾ Iceland.-engl. Dictionary, s. v. véfang.

¹⁰⁾ Vikverji 1873, S. 98 flg. Denne Forfatter har en noget forskjellig Opfattelse om Valgmaaden, jfr. nedenf.

¹¹⁾ Den nye Udgave af Finnur Jónsson, cap. 56, S. 187.

¹²⁾ E. Hertzberg, Grundtrækkene af den ældste norske Proces, S. 123, finder det sandsynligt, at det samme Tal ogsaa er blevet anvendt i Frostathingslagen; jfr. iøvrigt F. Brandt, Norsk Retshistorie, II, 169.

Medlemmer, kan det ikke antages, at man ved den overordnede Domstol, Fjerdingsretterne, har ladet sig nøie med ikkun 9 Dommere. Endelig har man paaberaabt sig et enkelt Sted i Graagaasen om Straf for at udnævne Dommer i en anden Ret, end man bør (I a, 39), Bestemmelserne om Dissents (véfang) i Fjerdingsretterne, samt et bekjendt Sted i Njála om Femterrettens Stiftelse.

Ligeoverfor de saaledes anførte Grunde, hvoraf nogle tilsyneladende ere meget vægtige, maa nu først gjøres gjældende, at Grágás ikke uden Tvang lader sig forstaa saaledes, at hver Gode skulde udnævne en Dommer til hver Fjerdingsret, altsaa fire Dommere. I det anførte Hovedsted i Graagaasen om Fjerdingsretternes Dannelselse siges der, at der skal være fire Fjerdingsdomstole, og at hver Gode skal udnævne en Mand til Dommer (scal goði hverr nefna mann i dóm), hvorefter det hedder, at da ere Fjerdingsretterne fuldt besatte (þa erv forþungs domar fyllir). Bestemmelsen gaar altsaa ud paa, at naar hver af de 36 Goder udnævner een Dommer, er dermed Udnævnelsen af Dommerne i samtlige fire Fjerdingsretter fuldført. Ogsaa Sætningsdannelsen taler for denne Opfattelse; der begyndes og endes med at tale om Fjerdingsdomstolene i Flertallet, og der var da al Anledning til ligeledes i den midterste Del af Sætningen at bruge Flertallet (at hver Gode skulde udnævne fire Dommere), dersom Meningen var, at hver Gode skulde udnævne mere end een Dommer, men der staar kun i Enkelttallet, at hver Gode skal udnævne mann, altsaa een Dommer. Naar man har villet forstaa Ordene saaledes, at hver Gode skal udnævne en Mand til Dommer for hver Fjerdingsret¹⁾, da findes der i Texten Intet herom; der staar ikke: i hvorn dóm, men blot i dóm, hvilket ikke kan forstaas om den enkelte Fjerdingsret²⁾, og selv om det kunde forstaas saaledes, maatte der da være tilføiet, at paa samme Maade skulde forholdes for alle Fjerdingsretternes Vedkommende, men nogen saadan Tilføining findes ikke. Hovedstedet tilsteder saaledes ikke den Forstaaelse, at hver Gode skulde udnævne 4 Dommere, og dette maa have saa meget større Vægt, som der ikke findes noget

¹⁾ P. Melsted, l. c., S. 109; Maurer, Quellenzeugnisse, S. 80—81.

²⁾ Udtrykket nefna i dóm betyder vistnok her alene ganske i Almindelighed, at foretage Udnævnelse af Dommer, uden at der sigtes til Udnævnelse til en bestemt Domstol. At det oftere i Grágás (navnlig naar der ikke tilføies Noget, f. Ex. i annan dom S. 39³, eller Sammenhængen viser det Modsatte, f. Ex. S. 50⁴) har denne almindelige tekniske Betydning, fremgaar af efternævnte Steder, hvoraf de fleste findes i samme Capitel som det heromhandlede Hovedsted: S. 38, Lin. 11 scal goði hverr nefna sinn þriðivngs mann i dóm; Lin. 13 Scal karl mann .xij. vetra gamlan eþa ellra nefna i dóm; Lin. 15 og 17 þann mann scal eigi nefna i dóm; Lin. 20 Ef sa maþr lætr i dóm nefnaz; Lin. 22 af því at hann vill lata i dóm nefnaz; S. 39² Ef goði nefnir þann mann i dóm er fra var skiliþr; S. 44¹⁶ rett er at nefna þa menn i dom er til þings koma; S. 45¹ ef hann vill þa i dóm nefna. — Arnlfjótr Ólafsson har vel i Víkverji 1874, S. 93 fremsat den Gisingn, at der ved en Afskriverfeil skulde være udeladt Ordet hvorn; hvor det gjælder et saa fortrinligt Membranhaandskrift som Konungsbók af Grágás, maa man imidlertid være varsom med at antage, at Feilskrifter foreligge, og den Sætning, der vilde fremkomme (scal goði hverr nefna mann i dóm hvorn) vilde da ogsaa være saa tung, at den ikke kunde have Formodning for sig at være rigtig.

Sted i Grágás, hvor det er antydnet, at der skulde udnævnes fire Dommere af hver Gode, hvorimod der, foruden det anførte Hovedsted, gives tre andre Steder i Graagaasen, der ligesom dette maa forstaas paa den Maade, at hver Gode ikkun skulde udnævne een Dommer. Saaledes hedder det i samme Capitel S. 38¹⁰ domar scolo i dag vera nefndir epa rapnir. scal goði hverr nefna sinn þriþivngs mann i dóm. Her tales der ligeledes i Flertallet om Domstolene, men i Enkelttallet om den Dommer, Goden skal udnævne; dersom Forholdet var det, at hver Gode blandt sine Thingmænd skulde udnævne fire Dommere, maatte her have staaet i Flertallet: sina þriðivngs menn. Ligeledes hedder det S. 39⁹ Gopi scal ganga i hamra skarð. oc setia niþr þar domanda sinn. Her havde der, dersom det var 4 Dommere, Goden paa den omhandlede høitidelige Maade skulde føre til deres Sæde, været Anledning til at sige i Flertallet domendr sina, eller til ialfald at tilføie en Bemærkning om, at paa lige Maade skulde der forholdes for hver enkelt Domstols Vedkommende. Som det staaer, maa man efter naturlig Opfattelse forstaa det saaledes, at Goden kun har een Dommer i det Hele at udnævne. Endelig maa anføres Stedet þingskapap. c. 24, S. 45: Ver scolom fara til logbergs a morgin. oc fœra doma vt. — Laugsogv maþr scal fyrstr vt ganga. — þa eigv goþar at ganga með domendr sina. ef þeim er meina laust. ella scal hverr þeira. geta mann fyrir sik. þa scal gopi setia niþr domanda sinn: oc scal hvers þeira forrað iafn rett er þa er til tekinn. Her tales der om, at alle Fjerdingsretterne skulle i Procession føres ud, der siges i Flertallet, at Goderne skulle gaa i Procession med deres Dommere; naar der saa derefter skal tales om, at Dommerne i alle de fire Fjerdingsretter skulle føres til deres Pladser, maatte man her, dersom Goden havde fire Dommere at føre, vente, at der blev sagt: da skulle Goderne føre deres Dommere til deres Pladser, men der staaer kun i Enkelttallet: da skal Goden føre sin Dommer til Sæde. Man ser, at der tales helt igjennem i Graagaasen kun om een Dommer for hver Gode.

Til det Anførte kommer, at medens de ovenomhandlede Bestemmelser i Graagaasen under Forudsætning af vor Opfattelses Rigtighed i det Hele vilde være fyldestgørende og ikke efterlade noget Savn i Retning af Fuldstændighed og udtømmende Fremstilling, vilde det Modsatte være Tilfældet, naar de skulde forstaas om, at hver Gode havde fire Dommere at udnævne. Den hele Ordning var, under Forudsætning af, at hver Gode skulde udnævne fire Dommere, ikke saa selvfølgelig. Det kunde ingenlunde ligge nær for Bevidstheden, at f. Ex. en Gode i Østfjerdingsgen skulde blandt sine Thingmænd der udnævne Mænd til at tage Sæde ikke blot i Fjerdingsretten for hans egen Fjerdings, men ogsaa i Fjerdingsretterne for de tre andre, som det maatte synes, ham og hans Thingmænd uvedkommende Fjerdings. Naar dette var Meningen, maatte der være givet en udtrykkelig og klar Bestemmelse derom. Der fandtes fremdeles en særegen Vanskelighed, som, naar den af os bestridte Mening antages, maatte gjøre det endnu mere nødvendigt at give detaillerede Regler om det hele Forhold. Som allerede bemærket, toges ved Dannelsen af Fjerdings-

retterne kun Hensyn til Inddelingen af Fjerdingerne i 3 Thinglag, ogsaa for Nordfjerdingens Vedkommende, uagtet denne havde 4 Thinglag, hvorefter saaledes de 12 Goder i Nordfjerdingen ikke kom til at udnævne flere Fjerdingsretsdommere end de 9 Goder i hver af de andre Fjerdinger¹⁾. Gaas der nu ud fra vor Opfattelse, hvorefter der for hver Fjerdning skulde udnævnes 9 Dommere, frembyder der sig ingen Vanskelighed ved at udfinde, hvorledes der er blevet forholdt. Der bestemmes nemlig herom Grág. I a, 38, at, dersom Godedømmerne ere delte i mindre Parter (ef goþorð erv smæra deilld) — hvilket særlig gjaldt i dette Tilfælde, idet der, som nærmere vil blive paavist i det Følgende, oprindeligt i Nordfjerdingen havde været tre Thinglag med 9 Goder, hvilke Thinglag og Godedømmer senere bleve smæra deilld, idet de blev til 4 Thinglag med 12 Goder²⁾ — skulle de, der have Part af de gamle Godedømmer, sva til skipta (fordele det mellem sig saaledes), at Udnævnelsen af Dommerne sker som anført. Det følger nu af Forholdets Natur, at Udnævnelsen af den enkelte Dommer maatte foretages af een Gode, og naar de 12 Goder skulde udnævne 9 Dommere, maatte dette altsaa ske paa den Maade, at 9 af Goderne kom til at udnævne hver een Dommer; dette stemmer med den Regel, at naar To eiede et Godedømme i Sameie, skulde de skiftes til paa den Maade, at En af dem ad Gangen i et bestemt Tidsrum skulde forestaa det³⁾. Ordene skipta til (jfr. Grág. I a, S. 72 skipta með ser; S. 141 skipta) maa nu saavel efter Ordenes Betydning som efter det Anførte forstaas om, at Goderne skulde ordne det mellem sig saaledes, at 9 af dem kom til at udnævne de 9 Dommere, og naar henses til Stederne Grág. I a, 142, Linie 3 og 15 (luta með ser, luta hverr með scal fara), samt til den udstrakte Anvendelse, der efter Grágás gjordes af Lodkastning, kan det ikke være tvivlsomt, at det, naar Goderne ikke enedes derom, er ved Lodkastning blevet afgjort, hvilke 9 af de 12 Goder skulde deltage i Udnævnelsen af Fjerdingsretsdommerne, saaledes at hver af disse 9 har udnævnt een Dommer. Derimod frembyder der sig Vanskeligheder, naar der gaas ud fra en Regel om, at hver Gode skulde udnævne 4 Dommere. At der ogsaa her har maattet anvendes Lodkastning, kan ikke være tvivlsomt, men der kunde tænkes flere Maader at ordne denne paa. Maurer har — under Henvisning til det ovennævnte Sted Grág. I a, 39 Ef goþi — nefnir i annan dom enn hann hafi hlotit — ment, at medens de øvrige Goder udnævnte hver 4 Dommere, en for hver af de fire Fjerdingsretter, have Goderne i Nordfjerdingen hver valgt ikkun 3 Dommere, hvorefter det ved Lodkastning er blevet bestemt, til hvilken Fjerdingsret hver

¹⁾ Grág, I a, 38, 211.

²⁾ Iøvrigt sigter smæra deilld ogsaa til den Udstykning, der ved Arv, Afhændelse o. s. v. kunde finde Sted af Godedømmer overhovedet, cfr. Grág. I a, 43, 141.

³⁾ Grág. I a, 141.

enkelt nordlandsk Gode skulde udnævne sine Dommere¹⁾. Derimod har Dr. J. Þorkelsson — i Henhold til samme Sted samt endvidere til det kort efter i samme Capitel følgende Sted: Gopi skal — qveþa a i hvern dóm hann nefnir — fremsat den Mening²⁾, at Goderne i Syd-, Øst- og Vestfjerdingerne vel have valgt hver 4 Dommere, men at der derefter er blevet kastet Lod om, i hvilken Domstol hver af disse fire Dommere skulde have Sæde, hvorefter da Goden har udnævnt enhver til den Ret, som han efter Lodtrækningen skulde besætte. For Nordfjerdingens Vedkommende mener han, at enten 9 af de 12 Goder have udnævnt hver 4 Dommere, eller at de 12 Goder hver have udnævnt 3 Dommere, og at der derefter paa lignende Maade som for de andre Fjerdingers Vedkommende er blevet kastet Lod om, i hvilken af Fjerdingsdomstolene hver af de Udnævnte skulde have Sæde. De forskjellige Meninger, der saaledes kunne være om, hvorledes Ordningen har været — ligesom overhovedet den udviklede Natur, denne Ordning vilde have, hvorledes man end

¹⁾ Quellenzeugnisse, S. 81. Det maa erkjendes, at det citerede Sted, der omhandler Straffen for den Gode, som udnævner Dommer i en anden Ret, end der tilkommer ham, vilde, naar Maurers Opfattelse var rigtig, kunne stemme med denne og opfattes som sigtende til de nordlandske Goder; det vilde da kun være paafaldende, at dette Sted, hvori Forholdet dog alene paa en indirekte Maade antydes, skulde være det eneste, hvori der overhovedet fandtes nogen Hentydning til den Fremgangsmaade, som skulde være blevet anvendt ved de nordlandske Goders Udnævnelse af Fjerdingsretsdommere. Men der er ingen Nødvendighed for at opfatte Stedet paa denne Maade, idet der kan gives en anden fyldestgjørende Forklaring. Det er ikke sikkert, at hljóta her betyder at faa til Lod ved Lodkastning; hann hafi hlotit kan betyde: har tilkommet ham, været hans Pligt (jfr. min Oversættelse af Grágás, og Víkverji 1873, S. 154). Selv om man imidlertid vil forstaa det om Lodtrækning (til hvilken Opfattelse jeg har sluttet mig i Grág. III, 624), maa det bemærkes, at Lodkastning overhovedet var brugelig mellem flere Lodtagere i Godedømmer, og det synes ingenlunde at have været sjeldent, at Godedømmer saaledes eiedes i Sameie, jfr. hvad ovenfor S. 14 er bemærket om Stedet S. 38 Ef goþorð erv smæra deilld. Hertil kan da være sigtet som noget ikke Ualmindeligt, og der menes da ved Ordene hann hafi hlotit ikke Andet end: der tilkommer ham. Hvad dernæst overhovedet angaar Meningens med den omhandlede Bestemmelse, der efter Indholdet af Sætningen tydelig viser sig at være senere indskudt i denne, kan den forstaaes om et almindeligt Straffeforbud imod overhovedet at indlade sig paa at udnævne Dommer i en anden Ret end den, man skal. Saadant kunde ske dels ved Feiltagelse, naar man f. Ex. var Med-eier af et Godedømme i en anden Landsdel, dels vel ogsaa ved Overgreb. At dette er den rigtige Opfattelse, bestyrkes ved, at der gives flere lignende Bestemmelser; f. Ex. Grág. Ia, 50 ef hann (goðinn) nefnir annan i dóm enn hann eigi; S. 105: Ef goði selr lyrit fyrir annars þriðings mann. Man ser, at det overhovedet har vist sig nødvendigt at indskjærpe, at Goderne ikke maatte gjøre sig skyldige i den Slags Urigtigheder. Der er altsaa ikke tilstrækkelig Føie til af det anførte Sted at udlede et Bevis for, at Fjerdingsretterne have bestaaet af 36 Medlemmer.

²⁾ Víkverji 1873, S. 99. Det anførte Sted S. 39: Gopi skal — qveþa a i hvern dóm hann nefnir findes i Bestemmelsen om den Formular, som Goden skulde bruge ved Udnævnelser af Dommer, og Meningens maa efter vor Opfattelse anses at være, at det ikke var nok, at Goden udnævnte Dommer i den rigtige Domstol, men han skulde i sin høitidelige Udnævnelsestale udtrykkelig nævne den Domstols Navn (f. Ex. Austfirðingadóm), hvori han udnævner Dommer; lignende Bestemmelser findes f. Ex. Grág. Ia, 54: queða a til huers þings hann stefndi (uagtet det var givet, til hvilket Thing der var stevnet, nemlig Althinget); enslydende Bestemmelse findes II, 424, 438, 468; ligeledes Ia, 103: oc skal þa nefna þann a nafn er sökin er a hendi.

tænker sig den — viser tilfulde, hvor nødvendig en nærmere, endogsaa detailleret Bestemmelse maatte være om den hele Fremgangsmaade, og den Omstændighed, at en saadan nærmere Forskrift mangler, maa da, naar tillige ses hen til Graagaasens sædvanlige Nøiagtighed og udtømmende Behandling¹⁾, yderligere tale for, at den omhandlede Opfattelse ikke kan være rigtig. Forøvrigt bemærkes, at ingen af de to anførte Udnævnelsesmaader vilde føre til en nogenlunde antagelig Ordning eller stemme med den Omsigt og Betænk-somhed samt Kønsekvents, som man i Almindelighed finder i Grágás. Den førstanførte, hvorefter det ved Lodkastning skulde være blevet bestemt, til hvilken Fjerdingsret hver enkelt af de 12 nordlandske Goder skulde udnævne sine 3 Dommere, vilde føre til den Urimelighed, at ikkun 3 af Nordfjerdingsens Goder kom til at have Indflydelse paa Nordfjerdingsdomstolens Sammensætning, og da det kunde træffe sig, at disse tre Goder netop alle hørte til et og samme Thinglag, kunde Forholdet blive det, at, medens hvad de tre andre Fjerdings angaar hvert enkelt Thinglag og hver enkelt Gode var lige repræsenteret i hver Fjerdingsret, kunde de 9 Dommere fra Nordfjerdings, som Nordfjerdingsdomstolen skulde indeholde, komme til alle at hidrøre fra eet Thinglag, f. Ex. fra Húnavatnsþing, medens de øvrige 3 Thinglag i Nordfjerdings ikke vare repræsenterede i Domstolen, saaledes at altsaa Nordfjerdingsdomstolen i Virkeligheden bedre repræsenterede de andre Fjerdings end netop selve Nordfjerdings. Den sidstanførte af de omhandlede Udnævnelsesmaader synes at have kunnet føre til, at en hel Fjerdings Goder maaske slet ikke kom til at udnævne Dommere i Domstolen for deres egen Fjerdings. Skulde overhovedet den Mening admitteres, at hver Fjerdingsdomstol har havt 36 Medlemmer, maatte man ganske vist antage, at ligesaavel for Nordfjerdingsens som for de øvrige Fjerdingsers Vedkommende hvert Thinglag og hvert Godedømme har været ligelig repræsenteret i hver Fjerdingsret, hvorledes nu end dette maatte være blevet ordnet; om den hele Ordning i saa Henseende for Nordfjerdingsens Vedkommende maatte der da være givet nærmere positive Regler, men saadanne mangle ganske.

Et Bevis for, at den omhandlede Opfattelse ikke kan være rigtig, fremgaar dernæst af et Blik paa den Sammensætning, Fjerdingsretterne efter denne skulle have havt, saavel som paa Værnethingsreglerne. Hver af Fjerdingsretterne havde Navn efter den bestemte Fjerdings, for hvilken den var Domstol²⁾. Disse Navne kjendes fra Literaturen: Austfirðingadómr, Rangæingadómr, Breiðfirðingadómr, Norðlendingadómr. Efter den af P. Melsted og K. Maurer fremsatte Mening har imidlertid hver Fjerdingsdomstol bestaaet af 9 Dommere, udnævnte af Goderne i Østfjerdings blandt deres Thingmænd, 9 udnævnte

¹⁾ Jfr. C. Rosenbergs Skildring af Graagaasens Fortrin i Henseende til Lovfremstilling i Nordboernes Aandsliv II, 166—174. Til Sammenligning kan anføres den omhyggelige Maade, hvorpaa Udnævnelsen af Femterretsdommerne omhandles, Grág. Ia, 77; jfr. ogsaa om Vaarthingsdomstolene Ia, 98.

²⁾ Grág. Ia, 72.

paa samme Maade af Goderne i Sydfjordingen, 9 udnævnte af Goderne i Vestfjordingen, og 9 udnævnte af Goder i Nordfjordingen. Hver Fjording var altsaa med et lige Antal Dommere repræsenteret i hver Fjerdingsret. Samtlige Fjerdingsretter vilde da herefter i deres S sammensætning have lignet hinanden som den ene Draabe Vand ligner den anden¹⁾. Det ses nu let, at det vilde være aldeles uegentligt og vilkaarligt, at betegne nogen enkelt af de saaledes sammensatte 4 Domstole specielt som Fjerdingsret for den bestemte Fjording og at give den Navn som vedkommende denne. Man skulde f. Ex. efter Navnet Austfirðingadómr tro, at den bestod af Østfjordsmænd, men den bestod i Virkeligheden kun for en Fjerdedel af Dommere fra denne Landsdel, hvorimod de øvrige tre Fjerdedele vare Udenfjerdingsmænd; der var Intet, der karakteriserede den mere som Domstol for denne Fjording end for enhver af de andre Fjordinger. Det Anførte maa i høi Grad vække Formodning mod Rigtigheden af den omhandlede Opfattelse. Men fornemmelig fremtræder det Uantagelige i denne, naar der ses hen til Værnethingsreglerne for Althingets Vedkommende. Da dette Punkt er af Vigtighed, skulle vi noget udførligere fremstille disse Regler.

Hovedreglen var da, at Sagen skulde anlægges ved Fjerdingsretten for Fjordingen, inden hvilken det Thinglag var, hvortil den Sagsøgte hørte²⁾. Hvor stor en Vægt der lagdes paa den nøie Iagttagelse af denne Regel, fremgaar af, at det efter Graagaasen³⁾ var Pligt for Sagsøgeren, inden Sagen foretoges paa Althinget, høitidelig fra Lovbjerget at rette det Spørgsmaal til alle Landets Goder, hvem af dem vedkjendte sig den, der skulde sagsøges, som Thingmand, idet han tilføiede: dette Spørgsmaal er mig af Vigtighed, fordi jeg vil vide, ved hvilken Fjerdingsret jeg skal anlægge Sagen. Overensstemmende med det Svar, der gaves, anlagdes derpaa Sagen. Et ikke mindre vigtigt Vidnesbyrd om den Betydning, det tillagdes, at Sagen blev anlagt ved rette Fjerdingsdomstol, fremgaar af den Række detaillerede Undtagelser, der gaves fra den anførte Hovedregel, begrundede dels paa, at denne af en eller anden Grund ikke lod sig anvende, dels paa Sagernes Beskaffenhed. Saadanne Undtagelser fandt Sted i følgende Tilfælde: 1. Naar Ingen af Goderne havde ved-

¹⁾ Antages Dr. J. Þorkelssons ovenanførte Mening, vilde ogsaa efter denne i Virkeligheden Udnævnelsesmaaden være den samme for alle Fjerdingsretters Vedkommende.

²⁾ Grág. Ia, 40—42, II, 386.

³⁾ Grág. Ia, 40—41. Forholdet synes at have været det, ialfald i mange Tilfælde, at der i Stevningen — eller Lysningen, hvor en saadan traadte istedetfor Stevning — ikke anførtes, til hvilken Fjerdingsret man stevnede eller lyste, hvorimod der alene nævntes enten i Almindelighed «den Fjerdingsret, for hvilken Sagen efter Loven skal indbringes», cfr. Grág. II, 359, eller «til Fjerdingsretten», Ia, 40, eller til det paagældende Thing, II, 195 flg.; Ia, 54. Jfr. dog Ia, 93. Det Sædvanlige synes da at have været, at det først paa selve Thinget ved Spørgsmaal til Goden konstateredes, for hvilken Fjerdingsret Sagen skulde indbringes. Imidlertid ses det dog Ia, 41, at selve den Sagsøgte kunde spørges om, hvor han var Thingmand, samt at Spørgsmaalet ogsaa kunde stilles hjemme i Bygden før Althinget. Denne Fremgangsmaade synes at fremtræde som det mindre Sædvanlige.

kjendt sig den Sagsøgte som Thingmand, anlagdes Sagen ved Fjerdingsretten for den Fjerding, hvortil Sagsøgeren hørte¹⁾; den samme Regel gjaldt, naar der var Flere, der skulde sagsøges og disse ikke alle vare fra samme Fjerding²⁾. 2. Sager om Drab og Saar skulde anlægges ved Fjerdingsretten for den Fjerding, hvor Gjerningen var udøvet³⁾. 3. Naar en Værgen uden Nødvendighed eller under Værdien havde bortsolgt en Umyndigs Jordeiendom, og denne, efterat have naaet Myndighedsalderen, søgte sin Eiendom tilbage fra Kjøberen eller den nuværende Besidder, som da igjen under samme Sag stevnede sin Hjemmelsmand, der atter stevnede sin o. s. v. indtil man kom til den første Sælger, skulde en saadan Sag — hvorunder Tilbagesøgeren fordrede Eiendommen tilbage uden Vederlag, medens Besidderen, der maatte afstaa Jorden, fordrede Kjøbesummen tilbage fra sin Hjemmelsmand, denne igjen ligeledes fra den fjernere Hjemmelsmand o. s. v. — anlægges ved Fjerdingsretten for den Fjerding, hvori Eiendommen var beliggende⁴⁾. Samme Regel synes at være anvendt, naar Kvinde uden Formynders Samtykke solgte Jordeiendom og Formynderen søgte den tilbage⁵⁾, samt naar der var Spørgsmaal om Vanhjemmel med Hensyn til Grænseskjel⁶⁾. 4. Naar en Sag ikke blev ført til Ende paa Vaarthinget, være sig formedelst Forstyrrelse af Thingsordenen (pingsafglöpun⁷⁾), eller fordi der i Vaarthingsdom-

¹⁾ Grág. I a, 41—42, II, 386; var der i et saadant Tilfælde flere Sagsøgere, hver fra sin Fjerding, skulde der kastes Lod om, for hvilken af de Fjerdingsretter, under hvilke Sagsøgerne hørte, Sagen skulde anlægges, II, 386.

²⁾ Grág. II, 386, med Hensyn til Sag, anlagt i Island for Drab begaaet i Udlandet; naar der i dette Tilfælde ogsaa var flere Sagsøgere, og disse ligeledes hørte hver til sin Fjerding, skulde der kastes Lod om, ved hvilken af de Fjerdingsretter, hvorunder de Sagsøgte hørte, Sagen skulde anlægges; ligeledes I a, 189—190, i Sag, anlagt mod alle Landets Goder til Betaling af Prisen for Drab af visse Fredløse; Paralelstedet II, 401—402, forudsætter, at Sagen anlægges mod alle Goderne i Fjerdingsden. Hvilket af Haandskrifterne her viser den ældste Text, lader sig vanskelig afgjøre.

³⁾ Grág. I a, 175, II, 345, III, 452. Et Par andre Bestemmelser: om Bortførelse af Kvinde I b, 57, II, 188, og om Herjen (hernadr) II, 383, kunde indirecte tyde paa, at Reglen har været gjældende i et videre Omfang, nemlig for voldelige Retskrænkelser i Almindelighed (et Slags forum delicti commissi).

⁴⁾ Grág. I b, 76, 220, II, 411, III, 436.

⁵⁾ Grág. II, 420.

⁶⁾ Grág. I b, 81, II, 424. Om man af disse Bestemmelser kan slutte, at der i Almindelighed har været anvendt et forum rei sita forsaavidt angik Sagsanlæg ved Fjerdingsretterne — saaledes som jeg nærmest har antaget Grág. III, 607 — kan være tvivlsomt. Der var i de i Texten nævnte Sager en særegen Grund, hvorfor Hovedreglen ikke kunde følges, nemlig at Eiendommen forudsattes muligen at have gaaet gennem flere Hænder og hvor der derfor optraadte en Række af Sagsøgere og Sagsøgte, hvilket da kunde ske under een Sag, jvf. Grág. III, 591; her kunde det da let træffe sig, at ikke alle de Sagsøgte hørte til samme Fjerding og i saa Fald kunde Hovedreglen ikke anvendes. Der er maaske derfor neppe Grund til at tillægge denne Undtagelse en almindeligere Rækkevidde, i hvilken Henseende ogsaa bemærkes, at der overhovedet ikke synes at være bleven lagt særdeles Vægt paa Jord som Eiendoms-gjenstand, jvf. Grág. III, 635, cf. 587, 610, 621, 638, 642, 651, 690; K. Lehmann i Zeitschr. d. Savigny-Stiftung V, Germ. Abth., S. 107 flg.

⁷⁾ Jfr. Grág. III, 706.

stolen var Dissents (véfang¹⁾) eller fordi den Indstevnte gjorde gjældende at være Udenthingsmand og der af denne Grund af Goden nedlagdes Forbud (goða-lýritr) mod Sagens Fremme²⁾, skulde Sagen indstevnes for Fjerdingsretten for den Fjerding, hvori Vaarthinget var³⁾. Paa lignende Maade gjaldt for private Retter (engidómr, afréttardómr o. s. v.⁴⁾ Reglen, at naar Sagen ikke der blev ført til Ende, skulde Sagen ind for Fjerdingsretten for den Fjerding, hvori den private Ret var blevet afholdt⁵⁾. 5. Naar Dombaveren undlod at afholde Executionsret (féránsdómr⁶⁾) over en Fredløs, kunde dennes Fordringshavere, som, naar féránsdómr var blevet afholdt, kunde vente Fyldestgjørelse af hans Bo, stevne under Et dem, der havde Formuesdele tilhørende den Domfældte, til at udlevere disse til Dækning af Fordringen; denne Sag skulde anlægges ved den Fjerdingsret, som havde afsagt Fredløshedsdommen⁷⁾. 6. I nogle Tilfælde skulde Sagen anlægges ved Fjerdingsretten for den Fjerding, hvorfra Flertallet af Kvidmændene (Juryen) var tilkaldt. Dette gjaldt, naar Kamp fandt Sted i Skjellet mellem to Fjerdinger⁸⁾; ligeledes i det under 4 ovenfor anførte Tilfælde, naar Afretsdomstolen holdtes i Skjellet mellem to Fjerdinger⁹⁾; naar En havde bortført en Kvinde for at gifte sig med hende og Formynderen nu anlagde Sag mod alle Deltagerne i Bortførelsen, ogsaa dem, der senere havde været sammen med disse¹⁰⁾; endelig i Sag for Herjen (hernaðr¹¹⁾).

Det ses af det Anførte, at Lovgivningen med stor Omhu og i en betydelig Detail sysselsatte sig med Reglerne om, hvilken af de fire Fjerdingsretter i de enkelte Tilfælde skulde behandle Sagerne. Det var saaledes ingenlunde nogen ligegyldig Ting, ved hvilken Fjerdingsret en Sag anlagdes; der lagdes tvertimod stor Vægt herpaa. Naar Maurer har anført¹²⁾, at samtlige Goder deltog i Udnævnelsen af alle Fjerdingsretter for at bevare den

¹⁾ Jfr. Grág. III, 691.

²⁾ Jfr. Grág. III, 641.

³⁾ Grág. I a, 100, 101, 105. Dette maatte i mange Tilfælde føre til samme Resultat som Hovedreglen, men ikke altid, naar f. Ex. Sagen, som angaaende Drab eller Saar, vilde have hørt under en anden Fjerdingsret (idet der nemlig ikke findes nogen Bestemmelse om, at naar saadan Sag indstevnedes for Vaarthinget, dette da skulde ske til Vaarthinget i det Thinglag, hvor Gjerningen var begaaet).

⁴⁾ Jfr. Grág. III, 596.

⁵⁾ Grág. I b, 86, II, 458, 459, 460, 492, 493.

⁶⁾ Jfr. Grág. III, 604.

⁷⁾ Grág. I a, 93—94. Det forudsættes l. c., at nogle af de Sagsøgte kunne være Udenfjerdingsmænd; men iøvrigt kan ogsaa være taget Hensyn til, at hvad der nu skulde ske, kunde betragtes som en Art Fortsættelse af selve Domfældelsen.

⁸⁾ Grág. I a, 175, II, 345.

⁹⁾ Grág. II, 492.

¹⁰⁾ Grág. I b, 57, II, 188.

¹¹⁾ Grág. II, 383.

¹²⁾ Island, S. 175. Maurer gaaer her ud fra, at den lovgivende og den dømmende Myndighed oprindelig i Island have været forenede og at man da ved Adskillelsen af disse Myndigheder har hos den dømmende

tidligere Karakter af en for hele Landet gjældende Domstol, maa hertil bemærkes, at en saadan Karakter havde Fjerdingsretterne ikke, idet hver for sig netop efter Lovgivningen havde sin ganske bestemte indskrænkede Kompetence for den enkelte Fjerdings. Anlagdes Sagen ved en anden Fjerdingsret end den efter Loven henhørte til, kunde den Sagsøgte herpaa støtte en Indsigelse (vörn¹) hvilket udentvivl maa forstaas saaledes, at Behandlingen af Sagen blev en Nullitet, at, som det hedder Grág. I a, 143, málit blev ónýtt. Denne Opfattelse har faaet sit Udtryk i Beretningen i Njála c. 143 om, hvorledes Eyjólfur Bölverksson fik Sagen kjendt uefterrettelig, fordi den var anlagt ved austfirðingadómr istedetfor ved norðlendingadómr. Det skjønnes ikke rettere, end at denne hele legale Opfattelse af Fjerdingsretternes Karakter og Kompetence afgiver et Bevis imod, at de kunne have været sammensatte saaledes som den af os bestridte Mening gaar ud paa. Den Omhu, hvormed Reglerne om Fjerdingsretternes Kompetence er behandlet og den strenge praktiske Følge det havde, naar disse Regler ikke iagttoges, er ufattelig, naar alle Fjerdingsretter skulde have været sammensatte ganske paa samme Maade; der kunde, naar dette var Tilfældet, ikke være nogen Grund til at lægge Vægt paa, om en Sag snarere kom ind for den ene Fjerdingsret end for den anden; det maatte da være ligegyldigt, hvilken Fjerdingsret blev valgt; den ene Domstol maatte uden videre kunne substitueres istedetfor den anden. De omhandlede Regler, navnlig Hovedreglen, saavel som bl. A. ogsaa Reglen om Sagsanlæg for Drab og Saar, maa naturligst anses begrundede paa, at den enkelte Fjerdingsret for den bestemte Fjerdings var i Besiddelse af størst Sagkundskab til og maatte have størst Interesse for de lokale Sager fra selve den paagjældende Fjerdings; ogsaa for vedkommende Part maatte det i Almindelighed være ønskeligt, at hans Sag ikke paakjendtes af fremmede Dommere, men af hans egne Fjerdingsmænd. Forholdet var her noget lignende som i Nutiden med Specialretter, der formedelst deres Sammensætning forudsættes at være særlig skikkede til at paadømme visse Arter af Sager. De her omhandlede Hensyn kom til deres fulde Ret, naar hver Fjerdingsret, saaledes som vi antage, bestod af Dommere, der netop alle hidrørte fra selve den paagjældende Fjerdings. Derimod var det ikke Tilfældet, naar alle Fjerdingsretter vare sammensatte ganske paa samme Maade, af lige mange Dommere fra hver af de fire Fjerdings. Maurer har ment²), at man ved at lade samtlige Goder

Myndighed villet bevare den tidligere «Charakter eines einheitlichen Gerichtes». Vi ville i det Følgende komme ind paa Spørgsmaalet, om en saadan Forening af de nævnte Myndigheder har fundet Sted i Island. Selv om der gaas ud fra, at den har fundet Sted, kunde der vel have været nogen Grund til at ville bevare hin Karakter hos en almindelig Domstol for hele Landet, naar en saadan var for Domsmagts Vedkommende traadt istedetfor den Institution, der i sig havde forenet baade den dømmende og den lovgivende Myndighed, men derimod ikke hos fire for enkelte Landsdele oprettede Domstole, der hver for sig havde sin indskrænkede Kompetence.

¹) Grág. I a, 42.

²) Island, S. 175.

udnævne Dommere til alle Fjerdingsretterne har villet opnaa en større Garanti for deres Upartiskhed. Det vilde imidlertid være for vidtgaende at anse en Fjerdingsdomstol for partisk i Fjerdingsbeboernes Sager, fordi den bestod af Dommere fra Fjeringen; dette vilde da heller ikke stemme med den Ordning, hvorefter f. Ex. Vaarthingsdomstolen, uagtet den udelukkende bestod af Dommere fra Thinglaget, var beskikket til at paadømme Rets-trætter mellem de til Thinglaget hørende Beboere. Men selv om man paa den anførte Maade havde villet opnaa en større Sikkerhed for Upartiskhed, saa var da i ethvert Fald jo dog enhver af Retterne i Besiddelse af denne samme Upartiskhed, og der var da ingen Grund til at lægge Vægt paa, om en Sag netop kom ind for den ene Fjerdingsret eller den anden. De fire Fjerdingsretter, beregnede hver til 36 Medlemmer, vilde tilsammen udgjøre et ikke ringe Antal, nemlig 144. Det var i Virkeligheden et stort Apparat. Disse fire store Domstole, alle af samme Sammensætning og dog hver ved strenge formalistiske Regler bestemt for sin Landsdel, uden at den ene kunde fungere for den anden, vilde være en Monstrositet, som ikke vilde harmonere med den sunde Sands, der gennem-gaaende findes i Ordningen af den islandske Fristats Institutioner og Ret.

I Forbindelse med det Anførte kan bemærkes, at Graagaasen indeholder den Bestemmelse¹⁾, at naar Dommerne i den enkelte Fjerdingsret finde, at Folk trænge for meget ind paa Domstolen, skulle de bede Goderne²⁾ i den Fjering, for hvilken den paagældende Fjerdingsret var Domstol, at skaffe dem tre Mænd til Vøgttere for Domstolen (dómvörzlu-menn), hvilke da skulde vælges fra Fjeringens Thinglag. Denne Bestemmelse maa nærmest tale for, at ogsaa den enkelte Fjerdingsret ikkun har bestaaet af Mænd fra selve den paagældende Fjering.

Et slaaende Argument imod, at Antallet af Medlemmerne i hver Fjerdingsret har været 36, og for, at det kun har været 9, afgive fremdeles Reglerne om det mindste Antal Dommere, som skulde være tilstede for at den enkelte Fjerdingsret kunde afholdes. I denne Henseende indeholder Graagaasen den Bestemmelse³⁾, at naar mindst 6 Dommere ere komne tilstede, kan Lødkastningen om den Orden, hvori Sagerne skulde foretages, finde Sted. Paa lignende Maade give 3 andre Steder⁴⁾, der handle om det Tilfælde, at nogle af Dommerne ikke ville deltage i Paakjendelsen, den Bestemmelse, at i saa Fald er Dommen, naar 6 Dommere deltage i den, ligesaa gyldig, som om Domstolen var fuld-

¹⁾ Grág. I a, 72.

²⁾ I Texten staar her: *beiða — goða þa .iii.* er i þeim flórþungi ero er domrinn er við kendr; dette .iii. maa imidlertid — hvad jeg ikke tidligere er bleven opmærksom paa — være en Feilskrift i Membranen (hvor der tydelig staar .iii.) istedetfor .ix., i det Antallet af Goder i hvert Thinglag var 3, altsaa i hver Fjering 9 (gamle) Goder.

³⁾ I a, 53.

⁴⁾ Grág. I a, 74¹², 74²⁸, 75¹.

tallig. I Forbindelse hermed maa omtales Reglerne om Dissents i Retten (véfang). Naar der var en saadan Uenighed, skiftede Dommerne Pladser saaledes at de, der havde samme Opfattelse, sad sammen; de modsatte Partier begrundede derpaa hver for sig deres Mening og afsagde hver sin Dom i Sagen¹⁾. Herom hedder det nu²⁾, at Dommerne ikke skulle «til vefangs ganga» færre end 6. Man har villet forstaa dette saaledes, at den anførte med Hensyn til véfang foreskrevne Fremgangsmaade ikkun kunde finde Sted, naar det dissentierende Mindretal var mindst 6 Dommere, og man har da heri fundet et Bevis for, at det samlede Antal af Dommerne i hver Fjerdingsret har været større end ni³⁾. Jeg har imidlertid andetsteds⁴⁾ paavist, at Ordene ganga til vefangs ikke kunne forstaas om et Mindretals Dissents⁵⁾, men at de betegne den hele Domstols ovenantydede Fremgangsmaade ved véfang, og at véfang, Afsigelsen af de modsatte Domme, altid fandt Sted, naar der ikke, overensstemmende med hvad der i ældre Tider fordredes, var Enstemmighed; var der Enstemmighed, afsagdes Dom, i modsat Fald afsagdes Moddomme. Meningen med at de ikke skulde gaa til vefangs færre end 6, er altsaa, at for at véfang kan finde Sted, maa et Antal af mindst 6 Dommere være tilstede, og vi have saaledes her en yderligere Ytring af den Regel, at et Antal af 6 Dommere var tilstrækkeligt til at behandle eller paadømme en Sag, hvilken Forskrift saaledes findes paa 5 forskjellige Steder. Denne Regel vilde nu meget vel kunne forenes med vor Opfattelse af Medlemsantallet; naar dette var 9, kunde det være ret naturligt og passende, at det mindste Antal, der skulde være tilstede (quorum), var 6, altsaa Totrediedele af det hele Antal. Derimod kunde Reglen ikke forenes med den Mening, at Antallet var 36; det er uantageligt, at man skulde have tænkt sig, at der af en Domstol paa 36 Medlemmer kunde udeblive de 30. Man kunde have forstaaet en Bestemmelse om, at der f. Ex. i det Mindste maatte være mødt over Halvdelen⁶⁾, men den anførte Regel vilde endogsaa gaa ud paa, at Femsjattedele af Rettens Medlemmer kunde være fraværende og at det var nok, at en Sjettedel deltog i dens Forretninger. Der synes at være en Modsigelse i at bestemme Antallet af en Domstols Med-

¹⁾ Jfr. Grág. I a, 75—77, III, 691 flg.

²⁾ Grág. I a, 75.

³⁾ P. Melsted, Nýar athugasemdir, S. 109.

⁴⁾ Grág. III, 692.

⁵⁾ For at forstaa det paa denne Maade, kunde der synes at frembyde sig et Argument i Bestemmelsen Grág. I a, 101 om at Vaarthingsdommerne, hvis Antal var 36, seolo — ganga til vefangs eigi færi enn vi. Som jeg har anført Grág. III, 693 maa her imidlertid vistnok — formedelst en Reminiscents — foreligge en Textfeil. Herfor kan saa meget mere tale, som der paa samme Side, 101²⁶, ved Omtalen af véfang findes en anden Textfeil eigi vefengt f. enn vefengt; jfr. den lignende Feil Grág. II, 459 eigi vefengt f. enn vefengt. Disse Feil kunne hidrøre fra, at Reglerne om véfang vare antikverede og Skrivelserne derfor ikke fortrolige med dem.

⁶⁾ Ellers tales der undertiden om meire luti domanda Grág. I a, 61; meiri hlutr þingheyandi I a, 62; 138; meire lute bva I a, 62.

lemmer til 36 og i samme Øieblik sige, at det dog var tilstrækkeligt, at et saa lille Antal som 6 var tilstede. Det heromhandlede Moment maa have en saa meget større Betydning, som Graagaasens Bestemmelser iøvrigt vise, at der lagdes en særdeles Vægt paa, at Ejerdomstolene vare fuldtallige og paa, at enhver Dommer afgav sin Stemme. Som almindelig Regel bestemmes saaledes, at Dommerne skulle foretage Tælling for at paase, at deres Domstol er fuldtallig (þeir scolo hafa manntal at domr þeira se fullr), og at de skulle afsige Dom med fuldtallig Domstol (at fullom domi), dersom det er muligt¹⁾. Det var en Pligt for hver enkelt Dommer at deltage i Paadømmelsen, og overtraadtes denne Pligt, kunde han sagsøges til Landsforvisning (fjörbaugsgarðr)²⁾. Selv Sygdomsforfald medførte ikke nogen fuldstændig Fritagelse, idet der i saa Fald sendtes Bud til Boden, hvor den Paagjældende da edelig skulde afgive sin Stemme³⁾; havde en Dommer retlige Functioner at udføre ved en anden Domstol, kunde han vel gaa bort, men skulde iforveien erklære sig enig i den Dom, de Øvrige afsagde⁴⁾. Naar en Dommer døde eller mistede Mælet⁵⁾, eller ifølge den Parterne tilkommende Forkastelsesret var bleven udskudt af Retten og Goden ikke inden den nærmere fastsatte Tid fik udnævnt en anden, saaledes at Retten blev fuldtallig (viþr eigi dóm fullan), eller Goden gjorde sig skyldig i den Urigtighed at udnævne en Anden til Dommer end han var beføiet til (f. Ex. vel en Andens Thingmand), skulde Domstolen dømme, som om den var fuldtallig (sem fullr se domrinn⁶⁾), hvilket viser, at Reglen var at den skulde være fuldtallig⁷⁾. Principet var altsaa, at samtlige Dommere skulde være tilstede, og det maatte betragtes som en Undtagelse, at Retten ikke var fuldtallig; saadanne Undtagelser kunde ganske vist efter det Anførte forefalde, og det er med Hensyn dertil, at man har villet give et lille Spillerum, saaledes at Udeblivelsen af indtil tre Dommere ikke skulde gjøre Forhandlingerne umulige eller ugyldige; derimod er det, naar hienses til det anførte Princip, uforklarligt, at man, dersom Antallet var 36,

1) Grág. Ia, 73. Jfr. Sigdrifumál 12, Corpus poeticum boreale I, 41, a Þvi þingi es þjóðir skolo i fulla doma fara; cfr. Gudbr. Vigfusson and Fr. York Powell, Grimm Centenary, S. 68. Af Bestemmelsen om, at Tælling skulde ske, kan ikke slutes, at der har været et større Antal Dommere, thi det stemmede vistnok ganske med Aanden i den hele i Grágás fremstillede Procesmaade, at man, uagtet der kun var 9 Dommere, og uden Hensyn til, om man vidste, at de alle vare tilstede eller ikke, har foretaget en Tælling for paa officiel Maade at constatere Tallet.

2) Grág. Ia, 74.

3) Grág. Ia, 73, 76.

4) Grág. Ia, 73. Herved sigtedes væsentlig til, at han havde Vidneforklaring eller Kvidudsagn at afgive for en anden Ret; det bestemmes udtrykkelig, at den ikke maatte udnævnes til Dommer, som var Part i en Sag, der var indstevnet til Althinget, Grág. Ia, 38.

5) Grág. Ia, 73.

6) Grág. Ia, 50.

7) For Femterrettens og Vaarthingsdomstolenes Vedkommende findes ingen Antydning af, at Retten kunde pleies med et mindre Antal end det fulde Medlemstal.

har kunnet forudsætte, at 30 af dem udeblev. Vel har man anført¹⁾, at der hos Dommerne kunde gjøre sig gjældende en stærk Tilbøielighed til at unddrage sig fra Paadømmelsen af Sager, hvori mægtige Mænd havde Del, og at der heri skulde kunne findes en Forklaring af, at Minimumstallet af dem, der skulde deltage i Dommen, er blevet sat saa lavt, men hertil maa bemærkes, at en slig Frygt vel kunde gjøre Dommerne partiske eller uselvstændige i Udøvelsen af deres Dommerhverv, men neppe friste dem til at unddrage sig Dommerpligten, idet deres Deltagelse i Rettens Afgjørelse ikke let kunde paaføre dem noget større Onde end Tilsidesættelsen af den nævnte Pligt, der som anført straffedes med Landsforvisning, eller den ringere Grad af Fredløshed, hvormed var forbunden Konfiskation af den Domfældtes hele Formue²⁾. Af de ovenanførte fem Steder om Tilstrækkeligheden af at et Antal af 6 Dommere var tilstede, angaa derhos ganske vist tre det Tilfælde, hvor Dommerne unddroge sig fra at dømme, men kun et af Stederne forudsætter, at denne Unddragelse staar i Forbindelse med, at Dommerne ved Vold forhindres i at dømme paa det Sted, hvor de have taget Plads³⁾. En særegen Betydning saavel i den anførte Henseende som overhovedet med Hensyn til det omhandlede Spørgsmaal har det ovenanførte Sted Grág. I a, 53 jf. 52 og 45; der tales her om den Dag, da Fjerdingsretterne begynde Paadømmelsen af Sagerne; denne Retternes Aabningsdag indledes med at Lovsigemanden og alle Goderne med deres Dommere saavel som Parterne drage ud i Procession fra Lovbjerget; det hedder da, at naar 6 Dommere ere komne ud, kan der begyndes med at kaste Lod om den Orden, hvori Sagerne skulle foretages. Det er klart, at der ikke i dette Tilfælde kunde være Tale om, at Dommerne af Frygt unddrog sig fra at møde, og ligeledes vilde det være besynderligt, om der saaledes selve Rettens Aabningsdag umiddelbart efter Processionen skulde være udeblevet 30 af Rettens 36 Medlemmer; det kan endogsaa være temmelig meget, naar Antallet af Rettens Medlemmer var 9, at der ved denne Leilighed forudsættes at kunne mangle 3 af dem, men dette kan dog forstaas; i ethvert Fald taler Stedet imod den Opfattelse, at hver Fjerdingsret talte 36 Dommere.

I Forbindelse med det Anførte bemærkes, at Udtrykkene i flere af de saaledes omhandlede Steder synes at antyde, at de Udeblevne ikke ere tænkte som et stort Antal; saaledes S. 74¹²⁾: naar Nogle (sumir) af Dommerne ikke ville dømme; sammesteds tales dernæst om Sagsanlæg for denne Vægning og det hedder da, at «han» (Dommeren) skal stevnes for det skete Brud paa Thingsordenen, hvorved altsaa nærmest er tænkt paa, at det er en Enkelt, der vægrer sig; S. 75¹⁾ hedder det: naar Nogle (sumir) gjøre Brud paa

¹⁾ Overretssagfører Páll Melsted i Vikverji 1873, S. 103.

²⁾ Jfr. Grág. III, 608—609. At blive af Goden udnævnt til Dommer blev neppe anset for et Onde, men derimod ofte for en Ære, jfr. Droplaugarsona s., S. 12.

³⁾ Grág. I a, 74¹⁹⁾.

Thingsordenen ved ikke at ville dømme; S. 74²⁴ tales der om, at Dommerne formedelst Vold ikke kunne afsige Dom paa det Sted, hvor de have taget Sæde, og at de derfor begive sig til et andet Sted, for der at afslutte deres Dom, hvorefter der fortsættes: Dersom de ikke Alle (eigi allir) ville gaae derhen, bliver Dommen dog gyldig, om der end ikke er flere end 6 Dommere, som afsige den. Alle disse Steder synes at forudsætte, at det kun er nogle Enkelte der udeblive; de kunne ikke naturligen forstaas om et Antal af 30.

Ogsaa i andre Henseender synes det paa en indirekte Maade at fremgaa af Graa-gaasen, at Antallet ikke har været saa stort som 36. Det ses af en Række Steder¹⁾, hvad iøvrigt ogsaa maatte være en Selvfølge, at Fjerdingsretsdommerne, hvis Forretninger ligesom Althingets øvrige Forhandlinger foregik under aaben Himmel, have under Udførelsen af deres Dommervirksomhed havt Sæde, ikke indtaget en opreist, men en siddende Stilling²⁾. Lovretten havde som ovenanført Sæde paa tre Rækker Bænke, pallar, der vel have bestaaet af Grønsvær³⁾. For Femterrettens Vedkommende, der bestod af 48 Medlemmer, var det fastsat, at den skulde have Sæde i Lovretten⁴⁾. Paa lignende Maade maatte man formode, at der var sørget for Plads til Fjerdingsdomstolene, dersom disse bestod hver af 3 Tylvter Medlemmer. Formodningen maatte være for, at der for de fire saa store Domstole var indrettet bestemte Pladser, med Sæder, som Aar efter Aar benyttedes af dem. Om saadanne Domsteder er der imidlertid ikke Tale, hvorimod der kun ganske simpelt siges, at Lovsigemanden skal bestemme, hvor hver Fjerdingsdomstol skal sidde⁵⁾. Dette tyder nærmest paa noget Vexlende med Hensyn til Pladserne, samt paa, at der i det Hele ikke behøvedes noget stort Apparat. Det kunde være nogenlunde naturligt, naar Dommerantallet var 9, idet der til et saadant Antal ikke behøvedes større Foranstaltninger; tildels kunde der vel endogsaa i Landskabet findes Natursæder for en slig Domstol. Anderledes var Forholdet, naar det gjaldt om Sæder for fire Fjerdingsdomstole hver paa 36 Medlemmer. Her udfordredes en ikke ringe Plads. Af Bestemmelserne om Lovrettens Bænke maa man nærmest antage, at Opfattelsen har været, at Pladsen ikke skulde være for snever eller indskrænket; der siges nemlig, at de skulde være saa vide, at der rummelig (rumlega) kan sidde fire Tylvter paa hver af dem⁶⁾; paa Midtbænken sad ganske vist foruden de 48 Lovrettesmænd ogsaa Lovsigemanden og begge Biskopperne; paa de to andre Bænke, hver især, sad derimod kun 48 Mænd, men det hedder, som anført, at der rummelig skal paa hver af Bænkene kunne sidde 48. Det vil herefter snarere være for lidt end for meget at

¹⁾ Jfr. Grág. Ia, 45, 46, 47, 48, 71; 72, 74, 75 o. s. v.

²⁾ Jfr. Grimm, Rechtsalterthümer, S. 807; Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte, I (3. Aufl. 1880), S. 349.

³⁾ Kálund, Hist.-topograf. Beskrivelse af Island, I, 118.

⁴⁾ Grág. Ia, 77.

⁵⁾ Grág. Ia, 45.

⁶⁾ Grág. Ia, 211.

beregne en Plads for hver Fjerdingsretsdommer af 2 Fod. Den enkelte Fjerdingsdomstol vilde altsaa have optaget en Strækning af 72 Fod, og, naar den antages at have siddet i en Kreds, et Gjennemsnit af c. 23 Fod, hvorved ikke er taget Hensyn til de Indgange, der udentvivl have været til Kredsen¹⁾. Det forekommer os, at den Omstændighed, at der ikke ses at være sørget for den Plads og det Apparat, som Domstole paa 36 Medlemmer efter det Anførte maatte udfordre, taler imod, at Antallet har været saa stort. Der tales i Grágás om det Tilfælde, at den enkelte Fjerdingsret ikke kan blive siddende formedelst ydre Vold; den skulde da begive sig til et andet Sted for der at afslutte sin Forretning²⁾; den Maade, hvorpaa dette nævnes, synes at vise, at det ikke var vanskeligt at faa Retten anbragt paa en anden Plads, hvilket taler for, at Antallet ikke var stort. At de Domstolsvogtere, der i fornødent Fald udnævntes³⁾, kun vare tre i Tallet, viser ligeledes, at Tallet ikke har været 36, thi en Omkreds af 36 Alen var for meget at forsvare for 3 Mænd, og Omkredsen maa endda have været betydeligt større, thi Bestemmelsen gaar ud paa, at Mændene skulde riste to Furer udenom Dommernes Sæder, hvorover saa Ingen maatte gaa.

En Række slaaende Grunde tale saaledes imod den omhandlede Opfattelse, at Antallet af Dommerne i hver Fjerdingsret har været 36. Af de Grunde, der ere anførte for denne Mening, have vi allerede i det Foregaaende leilighedsvis berørt dem, der ere støttede paa Reglerne om véfang, samt paa Stedet Grág. I a, 39³⁾. Vi skulle nu kaste et Blik paa hvad der iøvrigt er gjort gjældende til Støtte for denne Opfattelse.

Man har da ment, at der i Njála findes et udtrykkeligt historisk Vidnesbyrd om, at Fjerdingsretterne have bestaaet hver af tre Tylvter. Den nævnte Saga giver en Beretning om Forhandlingerne forud for Femterrettens Stiftelse, navnlig den Samtale, der i den Anledning fandt Sted mellem Njáll og Lovsigemanden Skapti. I Udgaven af Njála af 1772, Cap. 98, S. 150 anføres følgende Replik af den Sidstnævnte: skalltv sagði Skapti nefna

¹⁾ Det er i Henhold til det Anførte i og for sig sandsynligt, at der paa Vaarthingene, hvor Domstolen bestod af 36 Medlemmer, har været indrettet betydeligere Pladser til Sæde for disse. En Bestyrkelse heraf, saavel som af den i Texten fremsatte Opfattelse, turde findes i Resultatet af de Udgravninger paa Hegranesthing, som Archæologen Sigurðr Vigfússon for det islandske fornleifafélag i 1886 har foretaget, og hvorom han i et privat Brev velvillig har meddelt mig Underretning. Han har der fundet en meget stor, og, som han bestemt antager, fra Fristatstiden hidrørende, af Menneskehænder dannet kredsformig Forhøining, over 80 Fod i Diameter, omtrent 250 Fod i Omkreds; jfr. ogsaa Isafold XIII. Nr. 38. Meget taler for, at man her har Pladsen for Vaarthingsdomstolen. Det kan vække Forundring, at den var saa stor, men naar Forhøining skulde anvendes, maatte der paa denne nødvendigvis ogsaa være Plads for de modstaaende Parter med Følge, jfr. Grág. I a, 53, deres ofte mange Vidner, Kvinder (Juryer), hvoraf flere kunde føres under samme Sag, og andre Bevismidler, for Goderne, jfr. Grág. I a, 46, samt endelig for Tilhørerne.

²⁾ Grág. I a, 74.

³⁾ Grág. I a, 72.

fimmtardóminn er fyrir forn goðorð er nefndr fiórðvngsdómr. þrennar tylftir í fiórðvngi hverivm. Disse Ord om tre Tylvter har man henført til det foregaaende Ord fiórðvngsdómr, hvorefter det om Fjerdingsretterne skal være udsagt, at de bestod hver af tre Tylvter. Ligesom imidlertid den hele heromhandlede Beretning i Njála tildels er forvansket, saaledes er det anførte Sted i ethvert Fald dunkelt, og der maatte være Betænkelihood ved paa Grundlag af samme at støtte en Antagelse om Fjerdingsretternes Medlemsantal, som ikke kunde harmonere med Grágás. Men det maa yderligere bemærkes, at Stedet i Konrad Gislasons og E. Jónssons Udgave af Njála af 1875, 97⁷²⁻⁷⁵ har faaet en ny Skikkelse, hvorefter det lyder saaledes: hversu skalt þú sagði skapti nemna fimmtardóminn — er fyri forn goðorð er nemndr fiórðvngsdómr — fernar tylftir, i fjórðungi hverjum. Efter denne Læsemaade, der ganske vist alene er støttet paa en enkelt Membran, A. M. 162 B, fol.¹), men hvis Rigtighed finder Bestyrkelse i den hele Sammenhæng, kan der ikke af Stedet uddrages, at Fjerdingsretterne have bestaaet hver af 36 Medlemmer, da her ikke nævnes 3, men 4 Tylvter. I det Hele er der ikke Grund til at henføre dette Tal til Fjerdingsretterne, hvorimod det efter den hele Forbindelse maa sigte til Femterretten. Ifølge Beretningen foranlediger Njáll, der ønskede at faa flere nye Godedømmer oprettede, et Møde afholdt i Lovretten, hvor han, i det Øiemed derved at faa dette sit Ønske opfyldt, foreslaar Oprettelsen af Femterretten. Uagtet det ikke siges, maa det da antages, at Njáll tillige har udtalt, at denne nye Domstol skulde bestaa af 4 Tylvter (hvilket var det Antal Medlemmer Femterretten efter Grágás havde). Herpaa svarer da Lovsigemanden Skapti med de ovenanførte Ord, hvis Mening maa antages at være: hvorledes skal der, da vi kun have de hidtilværende Godedømmer, der er Grundlaget for Fjerdingsretternes Sammensætning, kunne dannes en Femterret, bestaaende af 4 Tylvter? At dette er Meningen, ses af det derpaa følgende Svar af Njáll: dertil ser jeg en Udvei, nemlig at oprette nye Godedømmer²). Efter det saaledes Anførte afgiver Stedet i Njála ikke noget Bevis for den omhandlede Opfattelse.

Fremdeles har man, som i det Foregaaende anført, gjort gjældende, at da Vaarthingsdomstolene bestod hver af 36 Medlemmer, er det ikke antageligt, at den overordnede Domstol, Fjerdingsretten, ikkun skulde have havt 9 Medlemmer. Denne Betragtning kan

¹) Angaaende dette Haandskrift har Maurer i Germania XXIV, 101, i Henhold til en Undersøgelse, foretaget af Dr. Guðbr. Vigfusson, meddelt, at det hidrører omtrent fra Midten af det 14. Aarh. og at det maa betragtes som et slet Haandskrift. I den af Cand. mag. J. Þorkelsson affattede, endnu ikke udkomne Haandskriftsbeskrivelse i Njála II, 771—772, jfr. G. Þorlákssons Udtalelse S. 783, betegnes det derimod som hidrørende fra 1280—1290 og som det ældste nu opbevarede Haandskrift, der navnlig ofte staar paa et mere alderdommeligt Standpunkt end de øvrige Haandskrifter.

²) Lehmann og Carolsfeld, Die Njálssage S. 128 have allerede gjort opmærksom paa det helt Underlige, der (efter den ældre Læsemaade) er i, at Skapti taler om de gamle Godedømmer, inden Njáll har gjort sit Forslag om Oprettelsen af nye. Dette falder bort efter den nye Læsemaade.

ved første Øiekast synes at have megen Vægt, men ved nærmere Undersøgelse viser det sig, at den er uden Betydning. Nogen Appel fra Vaarthingsdomstolene til Fjerdingsretterne, saaledes at hines Domme blev Gjenstand for Prøvelse ved disse, kjendtes nemlig ikke, hvorimod alene i visse Tilfælde en Sag, naar den ikke var bleven afgjort ved Vaarthingsdomstolen, maatte, for at komme til en Endelighed, indstevnes for Fjerdingsretten, og det er sandsynligst, at Sagen da ved Fjerdingsretten optoges til ny Behandling. Fjerdingsretterne kunde herefter ikke betragtes som overordnede Instantser ligeoverfor Vaarthingsdomstolene ¹⁾.

Tilbage staar den Hovedbetragtning, at det saavel i Norge som iøvrigt i Island synes at have været Reglen, at en Domstol, navnlig paa de større Thing, skulde bestaa af 36 Medlemmer, hvilket maatte gjøre det i og for sig sandsynligt, at dette ligeledes har været Tilfældet med Fjerdingsretterne, ligesom det ogsaa overhovedet maa siges, at et

¹⁾ Der omtales i Grágás fire Tilfælde, hvor en oprindelig til Vaarthinget indstevnet Sag kunde komme ind for Fjerdingsretten: a) Naar Enstemmighed ikke kunde opnaas i Vaarthingsdomstolen med Hensyn til Dommens Resultat, og véfang derfor fandt Sted, Grág. I, 101. Der findes i saa Henseende, ligesaaalidt som med Hensyn til Indstevning for Femterretten af Sager, hvori véfang ved Fjerdingsretten havde fundet Sted (jfr. mine Bemærkninger i Ark. f. nord. Filolog. II, 183), nogen Bestemmelse, om man da har ført sine Beviser paany, eller om Forhandlingen har været afhængig af Proceduren ved den foregaaende Domstol, men der er vistnok Grund til at antage, at Sagen er kommen til hel ny Forhandling. I ethvert Fald har ingen Prøvelse kunnet finde Sted af den foregaaende Rets Behandling eller Dom. b) Naar der ved Vaarthingsdomstolen fremsattes den Indsigelse, at de der førte Beviser (Kvidudsagn, Vidnesbyrd o. s. v.) vare falske (kveða á gögn), skulde Retten dømme som om Bevislighederne ikke led af nogen Mangel, men den, der havde fremsat Indsigelsen, kunde indstevne Dommen til at kjendes ugyldig (til rofs), hvilken Indstevning maa antages at have skullet ske til Fjerdingsretten, I a, 101, III, 640; i dette Tilfælde synes Fjerdingsretten alene at have skullet afgjøre, om Beviserne vare falske — hvilket skulde godtgjøres ved Tylvterkvid — og naar det befandtes at være bevist, kjendtes Vaarthingsdommen ugyldig. Her fandt altsaa en Slags Kassation Sted, men alene paa Grundlag af et Moment, som ikke var blevet paakjendt af Vaarthingsretten, nemlig Indsigelsen mod Bevisets Ægthed, og en egentlig Prøvelse af den foregaaende Rets Dom kan altsaa heller ikke her siges at have fundet Sted. (Ordene I a, 101¹³ ef domrinn rofnar sigte vistnok kun til at Dommen kjendes ugyldig af den her omtalte Grund; i min Oversættelse af Konungsbók har jeg forstaaet det noget anderledes). c) Naar en Sags Afgjørelse ved Vaarthingsdomstolen forhindredes ved Brud paa Thingsordenen, Þingsafglöpun (cfr. Grág. III, 706); i saa Fald kunde, naar Bevis førtes for Thingforstyrrelsen under en mod Forstyrrelsen anlagt Straffesag, Hovedsagen indbringes for Fjerdingsretten, hvor den ved Vaarthinget indtil Forstyrrelsen indtraf stedfundne Behandling lagdes til Grund, og de til Vaarthinget varslede Vidner o. s. v. ansaas da eo ipso indvarslede for Fjerdingsretten; I a, 100. Da her ingen Afgjørelse var sket ved Vaarthingsretten, fandt altsaa ved Fjerdingsretten ingen Prøvelse af den foregaaende Rets Behandling Sted. d) Naar den Indstevnte ved Goden nedlagde Forbud mod Sagens Paakjendelse ved Vaarthingsretten paa Grund af at han var Udenthingsmand. I denne Anledning udtalte da Domstolen, at Sagen, paa Grund af det nedlagte Forbud, ikke kunde paadømmes, og Sagen indbragtes derpaa for Fjerdingsretten, hvor den samme Regel gjaldt som ved c, nemlig at Vidner o. s. v. ansaas eo ipso indvarslede til Fjerdingsretten, I a, 104—105. Her var heller ikke nogen Afgjørelse sket ved Vaarthingsretten, og altsaa var der ikke Tale om nogen Prøvelse af Vaarthingsrettens Dom.

Medlemsantal af 9 Dommere, navnlig efter hine ældre Tidens Opfattelse, var temmelig ringe. I denne Henseende maa vi imidlertid henvise til de Undersøgelser, vi i den følgende Del af denne Afhandling ville meddele; ved disse vil den Indvending, der saaledes kunde frembyde sig imod det Resultat, vi ere komne til, tabe sin Vægt, og en Forklaring blive givet af Sammenhængen med det forholdsvis ringe Medlemsantal, som de enkelte Fjerdingsretter havde.

I Sagaliteraturen udenfor Njala findes neppe Noget, der bestemt viser, hvilken af de ovenanførte Meninger om Antallet af Dommerne i Fjerdingsretterne er den rigtige. Beretningen¹⁾ om, at Rúnólfr goði, da han paa Althinget sagsøgte Hjalti Skeggjason for Gudsbespottelse, ikke under den herskende Ophidselse kunde faa Retten afholdt, førend han satte den paa Øxaraabroen og lod væрге begge Broenderne med Vaaben, turde dog tale noget for, at Antallet af Dommerne ikke har været stort, da det vel ellers ikke kunde faa Plads paa Broen, eller rettere paa den midterste Del af denne²⁾.

Vi have i det Foregaaende omhandlet Værnethingsreglerne, forsaavidt angik Indstevningen af Sager for Fjerdingsretterne. Hertil skulle vi nu føie en Fremstilling af Værnethingsreglerne efter Grágás for Vaarthingenes Vedkommende, eller som det ogsaa kan betegnes, Reglerne om Vaarthingsdomstolens specielle Kompetence. Der holdtes ikke ordinær Ret undtagen dels paa Althinget i Juni—Juli, dels paa de 13 Vaarthing, der afholdtes aarlig i Mai Maaned. Man kunde i Almindelighed vælge, om man vilde anlægge Sag ved Fjerdingsretten paa Althinget eller paa Vaarthinget³⁾; dog synes det at være betragtet som det Principale, at Sagen anlagdes ved Althinget, og navnlig skulde, naar To i Forening havde Sogsmaalsretten (aðild, f. Ex. i Drabssag flere lige nær Beslægtede, cfr. Ia, 168, II, 335), den raade, som vilde anlægge Sagen ved Fjerdingsretten⁴⁾. Sager, der kun angik Tremarksbøder (altsaa Bagatelsager), skulde dog anlægges ved Vaarthinget, og alene i det Tilfælde, at Sagen var opstaaet saa sent, at den ikke kunde stevnes til Vaarthinget, kunde den anlægges ved Althinget⁵⁾.

Reglen var nu, at man skulde stevnes til eller søges ved det Vaarthing, hvortil Goden, som man var i Thinglag hos, hørte, altsaa med andre Ord det Vaarthing, hvortil man selv hørte⁶⁾. Blev Nogen sagsøgt for et andet Vaarthing end det, hvortil han hørte, kunde han nedlægge Forbud ved Goden, goðalýritr⁷⁾; nedlagdes ikke Forbud, paakjendte Domstolen Sagen, men den sagsøgte Udentingsmand kunde da indstevne Dommen for

¹⁾ Kristni-saga c. 9, S. 17; Flateyjarb. I, 426.

²⁾ Stedet Sturlunga s. II, c. 18, S. 26 beviser neppe Noget hverken i den ene eller anden Retning.

³⁾ Grág. Ia, 99.

⁴⁾ Grág. Ia, 99, 109, II, 356, 456, 505.

⁵⁾ Grág. Ia, 99, II, 456, 505.

⁶⁾ Grág. Ia, 96.

⁷⁾ Grág. Ia, 102 flg., II, 356.

Fjerdingsretten til Annullation (til rofs)¹⁾. Det synes imidlertid ikke at have været tilstrækkeligt til at gjøre en Vaarthingsdomstol til den kompetente Domstol, at den Part, der skulde sagsøges, hørte til det paagjældende Thinglag, hvorimod Reglen synes at have været, at Vaarthingsdomstolen kun var kompetent, naar baade den Sagsøgte og Sagsøgeren hørte til Thinglaget²⁾. Det maa derfor vistnok antages, at den Sagsøgte, naar han af en Udentingsmand indkaldtes for Vaarthinget i sit eget Thinglag, har kunnet gjøre Indsigelse gjældende. Stevnede man sin Modpart til et Vaarthing, hvortil ingen af Parterne hørte, blev Sagen uefterrettelig, og Sagsøgeren ifaldt en Bøde af tre Mark³⁾. — I nogle Tilfælde, hvor de ovenanførte Regler ikke kunde komme til Anvendelse eller hvor Forholdets Natur gjorde det uhensigtsmæssigt at anvende dem, kunde Sagen anlægges ved Vaarthinget i det Thinglag, hvortil Sagsøgeren hørte, uagtet det ikke tillige var den Sagsøgte Thingkreds; dette gjaldt, naar den, der skulde sagsøges, ikke svarede paa Spørgsmaalet om, til hvilket Thinglag han hørte, eller han ikke hørte til noget Thinglag⁴⁾; fremdeles i Sag for Brug af falsk Alenmaal, hvor det maaske i den paagjældende Regel herom er forudsat, at Overtræderen var en Fremmed, der altsaa ikke hørte til noget Thinglag i Island; Betingelsen for, at der i saadan Sag kunde dømmes ved Sagsøgerens Thing, var, at den Sagsøgte var tilstede paa Thinget⁵⁾; endvidere, naar Nogen løb bort fra de trængende Slægtninge, han skulde forsørge — i hvilket Tilfælde han altsaa maatte antages at have fjernet sig fra sin Thingkreds⁶⁾. En Undtagelse fra Reglen gjaldt fremdeles formedelst Forbindelsen med en anden Sag i det Tilfælde, at Nogen havde afgivet falsk Kvidudsagn eller Vidnesbyrd ved Vaarthinget i et andet Thinglag, end det han hørte til; han kunde da, uagtet han saaledes var Udentingsmand, indstevnes til Straffidelse herfor til den Ret, hvor Overtrædelsen var begaaet; det synes forudsat, at denne sidste Straffesag anlægges in

¹⁾ Grág. I a, 102. Jfr. Sturl. VII, c. 39, S. 235.

²⁾ Grág. I a, 96, 99, I b, 170, 211, II, 53—54, 224, 356, 456, 505, jfr. ogsaa I b, 107, II, 426—427 2, 5. Det Anførte stemmer, som vi i det Følgende ville se, med Íslendingab. c. 5.

³⁾ Grág. I a, 106. Der siges ikke, at Domstolen ex officio skulde afvise Sagen, og det kan være tvivlsomt, om den har kunnet gjøre det. De ovenomhandlede Bestemmelser om, at Domstolen, naar Forbud ikke nedlagdes, skulde paadømme en af en Indentingsmand mod en Udentingsmand anlagt Sag, og at det, naar ingen af Parterne hørte til Thinglaget, som anført er tvivlsomt, om Domstolen dog ikke har paadømt Sagen, forsaavidt ingen Indsigelse fremkom (i hvilken Henseende dog bemærkes, at en af de mødte Thingmænd kunde tage til Gjenmæle for den Sagsøgte, naar han ikke var mødt, jfr. Grág. I a, 103, II, 148, cfr. I a, 47, 60, 125, II, 363, 376), hvorfor Sagsøgeren undertiden kunde løbe an paa, at Forbud eller Indsigelse ikke vilde blive gjort eller kunne gjøres, kan maaske bidrage til at forklare nogle tilsyneladende Uregelmæssigheder i Sagaerne, f. Ex. Gísla Súrss. s., S. 36, 121; Hallfréðar s., c. 10, S. 109; Glúma, c. 14, S. 42, og c. 24, S. 73, cfr. Kálund, Islands Beskrivelse, II, 77—78; Ljósvetn., c. 25, S. 224.

⁴⁾ Grág. I a, 106, II, 356.

⁵⁾ Grág. II, 262, I b, 249.

⁶⁾ Grág. II, 148.

continenti.¹⁾ Videre Undtagelser findes ikke, og navnlig ses der ikke her at have været gjældende noget forum delicti commissi eller noget forum rei sitæ.

Endnu bemærkes, at der foruden Thingdomstolene gaves forskellige private (af Parterne selv valgte) Domstole. Disse ville vi i det Følgende komme til nærmere at omhandle.

Foruden at Goderne, som anført, havde Sæde i Lovretten og udnævnte Dommere, udøvede de hver især ligeoverfor deres Thingmænd en betydelig administrativ Virksomhed²⁾.

II.

Efterat vi i det foregaaende Afsnit have kastet et Blik paa den islandske Fristats Organisation, som vi finde den fremstillet i Grágás, skulle vi nu, efter den Opgave, vi have stillet os, gaa over til en Undersøgelse af forskellige Hovedpunkter med Hensyn til den oprindelige Ordning af Fristatens Institutioner.

Et Udgangspunkt for denne Undersøgelse frembyder sig navnlig i et Par Meddelelser, som vi finde i Are frodes Íslendingabók. Da navnlig det ene af disse Steder er af en særdeles Vigtighed for vor Opgave, skulle vi forudskikke nogle Bemærkninger om Are frodes Paalidelighed.

Ari Þórgilsson, kaldet hinn fróði³⁾, var født 1067 (eller 1068) og døde 1148. Han regnes i Kristni-saga⁴⁾ blandt de mange ansete Mænd fra den Tid, som, uagtet de vare Høvdinger, havde gennemgaaet lærd Dannelse og vare viede til Præster. Han var, som det siges i Fortalen til Heimskringla, den første islandske Historieskriver. Meget kan tale for, at Landnámabók og de norske Kongesagaer have havt et første Grundlag i Optegnelser af ham, men saadanne haves ikke nu i Behold, hvorimod vi af Skrifter, som direkte kunne tillægges ham, alene have tilbage Íslendingabók, der synes at være forfattet efter 1134⁵⁾. I dette Arbejde er aabenbart hvert Ord veiet; det udmærker sig ved den omhyggelige Bestræbelse for kronologisk at bestemme de enkelte Begivenheder samt ved, at Forfatteren

¹⁾ Grág. Ia, 101, 117.

²⁾ Jfr. Maurers fortræffelige Fremstilling i Island, S. 194 flg.

³⁾ Om Ari fróði og hans Værker jfr. navnlig Werlauff, De Ario multiseio; Maurer, Ueber Ari Thorgilsson u. sein Isländerbuch, i Germania XV, 291 flg.; Möbius i Forordet til hans Udgave af Íslendingabók; Giessing, Kongesagaens Fremvæxt I, 1 flg.; Gudbr. Vigfusson i Prolegomena til Sturlunga saga, S. XXVII flg.; B. M. Ólsen, om Forholdet mellem de to Bearbejdelser af Ares Islænderbog i AnO. 1885, S. 341 flg. Jfr. ogsaa Maurer, Ueber die Ausdrücke: altnordische, altnorwegische u. isländische Sprache, S. 57 flg.

⁴⁾ Bps. I, 29.

⁵⁾ Jfr. Maurer i Germania XV, S. 311; Gudbr. Vigfusson, l. c., S. XXXIII; B. M. Ólsen, l. c., S. 349.

idelig anfører Hjemmel for, hvad der meddeles. Han skrev uden at have, forsaavidt angaar Begivenheder i Island, tidligere skriftlige Kilder at støtte sig til, og den Hjemmel, han paaberaaber sig, er stedse mundtlige Kilder, Udsagn af navngivne Personer. Der er her et Sammenligningspunkt med og en Forskjel fra Sagaerne. Ogsaa disse beroede paa Overlevering ved det mundtlige Ord, men for deres Vedkommende haves kun en ringere Garanti for Beretningernes Sandhed eller Paalidelighed. Den ene Sagafortæller lærte af den anden, og Fortællinger fra længst svundne Tider gik saaledes fra Mund til Mund; den stedse gjentagne mundtlige Overlevering medførte, at Mangt og Meget blev bevaret i Erindringen, indtil det i senere Tider nedskreves, i Almindelighed da i det Væsentlige i den Form og med det Indhold, hvori det endnu levede paa Folkemunde, men det følger af sig selv, at ved Gjenfortællingen kunde Hukommelsen ikke altid slaa til, der kunde indløbe Urigtigheder, og undertiden maatte der, dels naar Erindringen ikke var sikker, dels under Bestræbelserne far at more — skemta¹⁾ — indtræde nogen Improvisation; under Sagaens Overlevering fra Generation til Generation maatte der da let indløbe Forvanskninger, saa meget mere som der i mange Tilfælde ikke kunde forudsættes anvendt nogen særlig Omhu for at kontrollere Beretningernes Rigtighed. I Sagalitteraturen maa der derfor, ved Siden af meget lødigt Guld, Meget, der er alderdomsagtigt, paalideligt, træffende korrekt, være indflydt Tilsætninger og Forvanskninger²⁾. I Modsætning hertil findes i Íslendingabók en udpræget Bestræbelse efter kritisk Nøiagtighed og efter at finde paalidelig Hjemmel for de givne Meddelelser. I hine Tider, hvor Skrift enten slet ikke anvendtes eller indskrænkede sig til Brugen af nogle sparsomme Runer, maatte Hukommelsen udvikles og øves i en Grad, som man ikke kjender i Nutiden. Der maatte gives en Række Personer, som bevarede i tro Erindring, hvad de paa forskjellig Maade havde erfaret om Fortidens Begivenheder, maaske af meget ældre Folk, og hvis Udsagn om en tidligere Tids Tildragelser derfor kunde have en høi Grad af Troværdighed. Are frode nævner selv saaledes blandt sine Hjemmelsmænd sin Farbroder Þorkell Gellisson (død vistnok i en høi Alder omtrent Aar 1100), som den, der huskede langt frem, Þuríðr, Datter af Snorri goði (død 1112 i en Alder af 88 Aar), som den, der baade var vis i mange Retninger (margspök) og sanddru, og Teitr Ísleifsson (opdraget sammen med Are, død c. 1110), som den viseste (spakastr) Mand, han kjendte³⁾. Naar Are til Hjemmel for de enkelte Begivenheder anfører en bestemt Person, maa Formodningen være for, at han vel maaske ogsaa har havt Kundskab derom fra flere andre

¹⁾ Om den gamle skemtan i Norden ved at fortælle Sagaer jfr. Keyser, Efterladte Skrifter II, 2, S. 105; Munch, det norske Folks Historie I, 1, S. 682; C. Rosenberg, Nordboernes Aandsliv II, 175 flg.

²⁾ Foruden de Tilsætninger og Urigtigheder, Sagaerne saaledes, medens de endnu kun forplantedes ved mundtlig Overlevering, kunde være udsatte for, er det en Selvfølge, at de tillige, efterat Nedskrivning var begyndt, have været underkastede Interpolationer og Forvanskninger fra Skrivernes og Afskrivernes Side.

³⁾ Jfr. Gudbr. Vigfusson l. c., S. XXXIII.

af sine dygtige Hjemmelspersoner, men har anført alene den af dem, hvis Beretning har været fyldigst eller sikkrest.

Der kan reises det Spørgsmaal, om Are frode kan tillægges særlig Troværdighed hvad de juridiske Beretninger angaar. Maurer har paavist¹⁾, at Are frode maa antages at have været ialfald Medeier af et Godedømme, nemlig Þórsnesinga goðorð; i denne Henseende bemærkes, at hans Sønesøn Ari hinn sterki ses at have eiet Halvdelen af dette Godedømme²⁾, hvilket han da uidentvillig har faaet fra sin Fædreneslægt, idet Ares Bedstefader, Gellir Þorkelsson, der maa antages at have eiet hele Godedømmet, efterfulgtes i Besiddelsen af Gaarden Helgafell, til hvilken Eiendom Godedømmet vistnok har været knyttet, af sin Søn Þórkell, som da vel har faaet det halve goðorð, medens Broderen Þórgils, Are frodes Fader, kan formodes at have faaet den anden Halvdel. Selv om Are frode, der ikke vides at have beboet Helgafell, saaledes har eiet det halve Godedømme, følger imidlertid ikke heraf, at han har bestyret Godedømmet; Forestaaelsen af samme — medför goðorðsins — kan have beroet hos den anden eller de andre Medeiere. Nogen Andel i Udøvelsen af en administrativ eller legislativ Myndighed véd man saaledes ikke, at han har havt. I Íslendingabók synes eiheller at findes Noget, der i en særlig Grad gaar ud paa at tillægge Lovretten en større Betydning paa den Tid, saaledes som det med Sandsynlighed kunde tænkes at være sket, dersom Are selv havde havt Sæde i den. Der er saaledes ikke tilstrækkelig Hjemmel for, eller Grund til, at tillægge Are frode en selvstændig Deltagelse i det offentlige og retlige Liv. Fremdeles kan bemærkes, at der ogsaa kunne fremdrages Momenter, der kunde vække Tvivl om hans Fortrolighed med og Interesse for den gjældende Ret. Saaledes synes hans juridiske Terminologi tildels ikke ret at stemme med Grágás, f. Ex. naar han siger, at Skapti (som Lovsigemand) setti fimtardomslog (c. 8), at Biskop Gizur let leggja log a þat at stoll byscops þess es a Íslandi væri scyldi i Scalaholtti vesa (c. 10), medens det efter Grágás var Lovretten, der vedtog Lovene. Fremdeles synes hans Beretning³⁾ om Nedskrivningen af Lovene 1117—1118, den saakaldte Hafliðaskrá, noget kortfattet, naar henses til, hvor vigtig denne Begivenhed var, der laa Affattelsen af Íslendingabók saa nær; havde han havt særdeles Interesse for den saaledes tilveiebragte skriftlige Affattelse af Lovene, der indtil da alene vare blevne bevarede ved mundtlig Tradition, er det sandsynligt, at han — uagtet han er auctor brevis, som Árni Magnússon har kaldt

¹⁾ I den anførte Afhandling i Germania XV, S. 293—297. Jfr. ogsaa Gudbr. Vigfusson, Prolegomena til Sturlunga saga, S. XXVIII.

²⁾ Jfr. Sturlunga saga, udg. af Gudbr. Vigfusson, VII, c. 6, S. 200; cfr. den ældre Udgave af Sturlunga III, c. 41, S. 178.

³⁾ Cap. 10: Et fyrsta sumar es Bergþórr sagði log vpp vas nýmæli þat gort. at lög ör scyldi scriva a boe at Havliða Mossonar — þa vas scrivaþr Vigsloþi oc margt annat i logom. — At han, som Munch, Det norske Folks Hist. II, 636, antager, selv har deltaget i Nedskrivningsarbeidet, har ingen Hjemmel og er efter det af os her Anførte ikke sandsynligt.

ham¹⁾ — vilde have meddelt mere herom, navnlig hvilke andre Afsnit end Vígslóði der bleve optegnede. Naar Íslendingabók antages at være forfattet efter 1134, er det ogsaa paafaldende, at Kristenrettens Nedskrivning i Tiden 1123—1133 ikke omtales²⁾. Uagtet det saaledes Anførte maa det dog i det Hele være klart, at Are, ialfald som Historieskriver, har havt en stor juridisk Interesse, og den overordentlige Stræben efter Nøjagtighed, som overhovedet udmærker ham, maa ogsaa være kommen hans juridiske Beretninger til gode. Det hele Skrift viser fra Først til Sidst en afgjort Hensyntagen til den legislative Udvikling, idet en stor Del af, hvad der berettes deri, netop angaar en Række enkelte Love eller Lovforanstaltninger, som efterhaanden ere blevne vedtagne; saaledes Fristatens Oprettelse (c. 930), Fjerdingsinddelingen (c. 965), Kalenderberegningen (970—981), at Althinget skulde begynde en Uge før end efter de tidligere Regler (999), Kristendommens Indførelse (1000), Femterrettens Indstiftelse (1004), om Lysning af Drab (omtrent ved samme Tid), Tienden (1096), at Bispestolen skulde være paa Skálholt (omtrent ved samme Tid), Oprettelsen af endnu et Bispedømme, nemlig paa Hólar (noget senere), Nedskrivningen af Lovene (1117—1118).

Efter det Anførte tro vi det maa siges, at der overhovedet maa tillægges Are frodes Meddelelser i Íslendingabók en særdeles Grad af Paalidelighed.

Med Hensyn til en Notits om Fristatens første Love, som, med nogle Afvigelser, men med et i det Hele overensstemmende eller beslægtet Indhold³⁾, findes i de som Hauksbók⁴⁾ og som den yngre Melabók⁵⁾ betegnede Recensioner af Landnáma, i Þórðar saga hreðu⁶⁾, og i Þórsteins þátr uxafóts⁷⁾, har Maurer⁸⁾ udtalt den Mening, at den hidrører fra Are frode, nemlig fra den ældre, nu tabte Recension af Íslendingabók. Medens den ommeldte Notits, hvortil vi oftere i det Følgende ville komme tilbage, ganske vist i flere Henseender har et ikke ringe Værd og Betydning, maa vi dog, som det vil fremgaa af det Følgende, have nogen Tvivl om, hvorvidt den paa den anførte Maade hidrører fra Are frode.

¹⁾ Gudbr. Vigfusson, l. c., S XXXII.

²⁾ Heri kunde maaske være en Grund til at antage, at Íslendingabók er affattet før 1134.

³⁾ Det meddeles her, at de hedenske Love begyndte med, at man ikke maatte seile til Landet med Figurer paa Skibets Forstavn, der forestillede gabende Hoveder, for at ikke Landvætterne skulde forskrækkes; fremdeles anføres den hedenske Formular for Rettergangseder, og endvidere findes der nogle Meddelelser om Goderne m. m.

⁴⁾ Íslendingasögur 1843, I, 257, 258 flg.

⁵⁾ Sammesteds, S. 334.

⁶⁾ Gudbr. Vigfussons Udgave, Cap. 1, S. 93.

⁷⁾ Flateyjarbók I, 249.

⁸⁾ I hans omhyggelige Afhandling: Die Quellenzeugnisse über das erste Landrecht und über die Ordnung der Bezirksverfassung des isländischen Freistaates.

Efter de saaledes gjorte indledende Bemærkninger skulle vi nu vende os til de paagjældende Beretninger i Íslendingabók.

Der findes da for det Første i denne en Meddelelse om den islandske Fristats Oprettelse omtrent Aar 930 e. Kr.¹⁾ Herom hedder det²⁾: «Da Island var blevet vide bebygget, bragte Nordmanden (maþr avströenn) Úlfjótr først Love ud til Island fra Norge — saaledes sagde Teitr³⁾ os — og de bleve da kaldte Ulfjotslove; — men de vare for det Meste affattede efter Gulathingsloven, som den var dengang, eller efter de Raad, som Þórleifr Hörðakárason hin spage gav, angaaende hvor der skulde tilføies eller udelades eller forandres Noget (en þav voro flest sett at því sem þa voro Golapings log eþa röþ Þorleifs ens spaca Hörpacarasonar voro til hvar við scyllði avca eþa af nema eþa annan veg setia)». Det tilføies, at Althinget da blev stiftet efter Ulfjots og alle Beboernes Vedtagelse, paa det Sted, hvor det i Are frodes Tid var, ligesom det ogsaa ses, at Lovsigemandsstillingen dengang blev oprettet⁴⁾. Forinden Althingets Oprettelse undersøgte, efter Íslendingabók⁵⁾, Grímr geitskór, Ulfjots Fosterbroder, efter hans Bestemmelse hele Island (for at finde det passende Sted til Thinget), og hver Mand i Landet gav ham herfor en Penning, som han derefter gav til Gudetempler. Den ovennævnte Notits i Hauksbók, Þórsteins þátr uxafóts, den yngre Melabók og Þórðar saga hreðu indeholder nogle Tilføielser til denne Beretning; de tre første Kilder⁶⁾ meddele saaledes, at Úlfjótr var i en Alder af 60 Aar eller henimod denne Alder, eller henimod 55 Aar, da han reiste til Norge, hvor han opholdt sig 3 Aar, og der sammen med sin Morbroder Þórleifr hin spage affattede de Love for Island, som siden kaldtes Ulfjotslovene; den sidstanførte Kilde, Þórðar saga hreðu⁷⁾,

¹⁾ Vi følge ved denne Tidsangivelse Maurer, Graaas, i Ersch u. Gruber's Encyclopædie, S. 17. Munch, det norske Folks Hist. I, 1, S. 567, og Jón Sigurðsson i Safn til sögu Íslands II, 12 have ansat Fristatens Oprettelse til Aaret 927; Gudbr. Vigfusson i hans Tímatil í Íslendinga sögum, Safn I, 298—299, 495 har antaget Aaret 929. I Corpus poeticum boreale II, 487 flg. har Gudbr. Vigfusson udtalt den Opfattelse, at Are frodes Kronologi forsaavidt er feilagtig, at Islands Bebyggelse og Fristatens Oprettelse bør sættes c. 30 Aar senere end af Are beregnet, saaledes at altsaa Fristaten først er bleven oprettet c. 960, ligesom en lignende Feil maa antages at finde Sted med Hensyn til Tidsbestemmelsen for de norske Kongers Regeringstid fra Harald Haarfager, saaledes at dennes Regeringstid bør sættes til 900—945, Erik Blodøxes til 945—950, Hakon den Godes til 950—967 o. s. v. Jfr. samme Forfatters Udgave af Sturlunga saga, Prolegom. S. XXXVI; Dahlstrøm, den norsk-islandske Tidsregning, S. 25. Denne Opfattelse — der er imødegaaet af Landshøvding Magnus Stephensen i en i Tímarit hins íslenzka bókmentafélags V, 145—180 indrykket Afhandling — vil, om man end anser dens Rigtighed for bevist, ikke have anden Betydning for vor Undersøgelse, end at Tiden mellem Fristatens Oprettelse og Loven om Fjerdingsinddelingen m. m. af c. 965 — ved hvilket sidstnævnte Punkt i Tidsregningen den anførte Opfattelse ikke har røkket — da maa tænkes saa meget kortere.

²⁾ Íslendingabók, c. 2.

³⁾ Teitr Ísleifsson, Ares ovennævnte Fosterbroder.

⁴⁾ Íslendingab., c. 3.

⁵⁾ Cap. 2.

⁶⁾ Íslendinga sögur I, 257, 334; Flateyjarb., I, 249.

⁷⁾ Cap. 1, S. 93, 94.

siger, at Úlfjótr bragte Love ud til Island efter sin Morbroder Þórleifr hin spages Raad, hvilke Love siden kaldtes Ulfjotslovene. Denne Kilde giver derhos Úlfjótr Navnet Laga-Úlfjótr. Bemærkningen i Íslendingabók om, at Ulfjotslovene tildels vare affattede efter Gulathingsloven, findes ogsaa i Melabók hin yngri og i Þórðar saga hreðu, derimod ikke i Hauksbók og Þórsteins þátr uxafóts. I Íslendingabók siges om Úlfjótr, at han var avstr i Loni, var i Bygden Lón i Islands østlige Del¹⁾. Ved Siden heraf kaldes han dog maðr austrænn, Nordmand. Man kunde heraf slutte, at han ialfald kun havde haft et kort Ophold i Island, inden han gjorde den omtalte Reise til Norge²⁾. Paa den anden Side findes der Beretning om, at Þórðr skeggi, efterat have boet i Lón i 10 eller 15 Aar, solgte sine Jorder til Úlfjótr og flyttede derfra til Skeggjastaðir³⁾. Da Þórðr skeggi maa regnes til de tidligere Landnamsmænd, kunde det herefter synes, at Úlfjótr maatte have været bosat i Lón i en Række af Aar, inden han reiste til Norge for at forberede Fristatens Dannelse. Om der nu end ikke kan sluttet noget Bestemt heraf, maa dog endnu bemærkes, at han efter den nævnte Notits skal have været c. 55—60 Aar gammel, da han drog til Norge; det er ikke meget sandsynligt, at han skulde have udvandret til Island i en forholdsvis saa høi Alder. Dertil kommer, at det efter Beretningen om Bidragene til Grímr geitskór og om, at Althinget oprettedes efter alle Beboernes Vedtagelse, maa antages, hvad ogsaa Formodningen i og for sig maatte være for, at det har været, om ikke efter en almindelig tagen Beslutning, saa dog med almindelig Samstemning fra den islandske Befolkings Side, at Úlfjótr har gjort Reisen til Norge, men antages dette at forholde sig saa, er det ikke sandsynligt, at han var bleven valgt eller antaget dertil, naar han dog ikke havde været bosat i Landet i en noget længere Tid. Medens der ganske vist kan reises Tvivl, om Þórleifr spaki ikke er en blot Sagnfigur⁴⁾, er der neppe nogen Grund til forøvrigt at betvivle Rigtigheden af den omhandlede Beretning i dens Hovedtræk. Forsaavidt det særlig berettes, at Ulfjotslovene vare tildels affattede efter Gulathingsloven som den var dengang, da er det vel saa, at de norske Kongesagaer⁵⁾ gaa ud paa, at Kong Hakon den Gode satte (setti) Gulapingslög, hvilket, naar hans Regeringstid, som det pleier at ske, antages at have været fra 935—961, vilde være efter den Tid, da Ulfjotslovene bleve til, men de anførte Udtryk behøve ikke at opfattes om, at han fra Først af har affattet eller ladet affatte Loven, hvorimod de kunne forstaas saaledes, at han har givet Loven en ny Redaktion, idet han tillige har ordnet Lagdømmet. Muligen bør de anførte Ord endogsaa blot forstaas om en

1) Cap. 2; jfr. ogsaa Landn. IV, c. 7, S. 257, samt Hauksbók, Þórst. þ. uxaf., og Melabók hin yngri l. c.

2) Jfr. Gudbr. Vigfusson i Corpus poeticum boreale II, 495 (a year or so).

3) Íslendinga sögur I, 40, 257, 334, Flateyjarb. I, 249.

4) Jfr. Munch, det norske Folks Historie, I, 1, S. 408, 566, 715, I, 2, S. 62; Maurer, Island S. 50; cfr. Gudbr. Vigfusson i Corpus poeticum II, 497.

5) Ágrip. c. 5, S. 12; Fagrskinna c. 29; Saga Ólafs konungs helga 1853, c. 10; Heimskringla, Saga Hákonar góða, c. 11.

Udvidelse og Konstituering af Lagdømmets Omraade¹⁾, medens selve Loven har været til længe før. Egils saga²⁾ omtaler Gulathing allerede paa Kong Erik Blodøxes Tid (930—935). Den kyndigste Forsker i Nordens Retshistorie, K. Maurer har ogsaa udtalt³⁾, at Gulathingsloven hidrører fra en ældre Tid end Kong Hakon den Godes. Det maa endvidere bemærkes, at Íslendingabók vistnok maa forstaas saaledes, at Teitr var Hjemmelen ogsaa for, at Ulfjotslovene tildels vare byggede paa Gulathingsloven; den saaledes paaberaabte Hjemmel var meget god, idet Teitr som ovenfor anført af Are betegnes som den viseste Mand, han kjendte. At Ulfjotslovene stod i Slægt med Gulathingsloven, var da ogsaa noget, der vel egnede sig til at fæste sig i Hukommelsen.

Spørges der nu imidlertid, hvilke Slutninger med Hensyn til Ordningen af den islandske Fristat vi kunne uddrage af den her omhandlede Beretning, da fremgaar det vel, at Althinget da blev stiftet og Lovsigemandsstillingen oprettet, hvilke Oplysninger ogsaa paa anden Maade finde Bekræftelse, men forøvrigt er Resultatet kun ringe. Vi kjende ikke Gulathingsloven, som den har været paa hin Tid (paa hvilken den navnlig end ikke har været nedskrevet), og man vil ikke fra den saakaldte ældre Gulathingslov, hvis Hovedmasse kan antages at hidrøre fra første Halvdel af det 12te Aarhundrede, men som er opbevaret i en noget senere afsluttet Redaktion⁴⁾, kunne drage nogen Slutning om dens Indhold i hin meget ældre Tid. Dertil kommer, at Beretningen i Íslendingabók ikke gaar ud paa, at Gulathingsloven uden videre blev fulgt, men alene, at de fleste af Ulfjotslovene bleve affattede efter Gulathingsloven eller efter Þórleifr hin spages Raad om, hvor der skulde tilføies Noget, eller udelades Noget eller forandres Noget⁵⁾. Herefter er Gulathingsloven ikke altid fulgt, og hvor den er blevet fulgt, har det tildels været med Tilføining, Udeladelser og Ændringer. Det ses altsaa, at det ikke lader sig gjøre heraf at drage nogen bestemt Slutning om, hvorledes Ordningen af den islandske Fristats Institutioner har været. Det Eneste, der fremgaar, er, at der ved Oprettelsen af den islandske Fristat er taget Hensyn til den norske Ret, navnlig Gulathingsloven.

¹⁾ Jfr. E. Hertzberg, Grundtrækkene i den ældste norske Proces, S. 117, 135, 139.

²⁾ Cap. LVI, S. 187 (Finnur Jónssons Udgave).

³⁾ Se hans Entstehungszeit d. älteren Gulathingl., S. 9; Graagaas i Ersch u. Gr. Encyclopädie S. 18; Udsigt over de nordgermaniske Retskilders Historie S. 13. Jfr. ogsaa Finnæi Johannæi Historia ecclesiastica Islandiæ I, 56 Not.

⁴⁾ Fr. Brandt, Norsk Retshistorie I, 26; jfr. Maurer, Udsigt over de nordgerm. Retskilders Historie, S. 27.

⁵⁾ Bemærkningen om Ulfjotslovenes Forhold til Gulathingsloven er i Þórðar saga hreðu og Melabók en yngre noget forskjellig fra Udtalelsen derom i Íslendingabók; i Þórðar s. hreðu hedder det saaledes (S. 93—94) En lög þau voru sett flest at því sem þá voru Gulathinglög ok eptir ráði Þórleifs ens spaka hvar við skyldi leggja eða af taka. I Melabók en yngre (Isl. s. I, 334): ok voru þau nokkurn veg samin eptir Gulathinglögum. Formodningen er for, at de nævnte to Haandskrifter her have havt Íslendingabók eller en beslægtet Fremstilling til Kilde, og at Afvigelserne i dem ere Forvanskninger, saaledes at der alene bør tages Hensyn til Texten i Íslendingabók

Dernæst findes der i Íslendingabók en Beretning fra c. 965 — altsaa c. 35 Aar efter Althingets Oprettelse¹⁾ — som er af særdeles Vigtighed for vore Undersøgelser. Der meddeles²⁾, at en stor Thingtrætte (þinga deilld) fandt Sted mellem Þórðr gellir, Søn af Óláfr feilan, af Breidafjorden (paa Vestlandet) og Tungu-Oddr i Borgarfjorden (i den sydlige Del af Vestlandet). Þórvaldr, en Søn af den Sidstnævnte, havde sammen med Hæsna-Þórir været Deltager i Indebrændingen af Þórkell Blundketilsson i Órnólfsdal (i Borgarfjorden), men Thord gellir fik det Hverv at anlægge Sagen (varþ hoffingi at socenne), fordi Hersteinn, Søn af Þórkell Blundketilsson, var gift med hans Søsterdatter Þórunn. Sagen blev da anlagt paa det Thing, som var i Borgarfjorden, paa det Sted, som siden er kaldet Þingnes (i þeim staþ es síþan es kallat þingnes). Det var da, som det hedder, Lov, at Drabssager skulde anlægges paa det Thing, som var nærmest Drabsstedet (þat voro þa log, at vigsacar scylldi sækia a þvi þingi es næst vas vett vangi). Men de sloges der, og Thinget kunde ikke afholdes paa lovlig Maade; der faldt af Thord gellirs Følge Þórólfr refr, Broder til Álfr i Dölum. Men siden gik Sagerne til Althinget, og der kæmpede de igjen; da faldt der Mænd af Odds Flok, og Hæsna-Þórir blev fredløs og senere dræbt og ligeledes flere Andre, som havde deltaget i Indebrændingen. Derpaa hedder det: «Da holdt Þórðr gellir en Tale fra Lovbjerget om, hvor ilde stedt man var ved at drage til ubekjendte Thingkredse for at anlægge Sag for Drab eller Krænkelser, og anførte, hvad han havde maattet gennemgaa, inden han fik Sagen lovlig afgjort; og sagde, at det vilde have forskjellige mislige Følger, dersom der ikke blev raadet Bod herpaa. Da blev Landet inddelt i Fjerdinger, saaledes at der blev tre Thinglag i hver Fjerding, og skulde Beboerne af hvert Thinglag have Sagsøgninger (Værnothing) sammen, undtagen i Nordfjerdingen blev der fire Thinglag, fordi de ikke bleve enige om Andet: de, der vare nord (øst) for Eyjafjord, vilde ikke søge Thinget der, og de, der vare vest for Skagafjorden, vilde ikke søge der; dog skulde deres Fjerding have lige Andel i Dommerudnævnelse og med Hensyn til Sæde i Lovretten, som hver af de andre Fjerdinger. Men derefter bleve Fjerdingsting oprettede. Saaledes fortalte os Lovsigemand Úlfhéðinn Gunnarsson.»³⁾

¹⁾ Ved at ansætte denne Begivenhed til c. 965 følge vi bl. A. Gudbr. Vigfusson i *Tímatal*, Safn I, 496, Maurer, *Graagaas*, S. 18, *Island*, S. 54, og Jón Sigurðsson, *Safn* II, 14.

²⁾ *Íslendingab.* c. 5.

³⁾ Vi aftrykke her i Originalen det ovenfor i Citationstegn anførte Stykke: Þa talði Þórðr geller tólo vmb at logbergi hve illa monnom gegndi at fara i ocunn þing at sækia of vig eþa harma sina. oc talði hvat honom varþ fyrir aþr hann mætti þvi mali til laga coma. oc qvaþ ymissa vandræþi mendo verþa ef eigi reþisc bætr a. Þa vas landino scipt i flórþunga. sva at iii vrþu þing i hveriom flórþungi. oc scylldu þingunautar æiga hvar sac socner saman. Nema i Norþlendinga flórþungi voro iiii. af þvi at þeir vrþv eigi a annat satter. þeir es fyr norþan voro Ayaflórþ villdu eigi þangat sækia þingit oc eigi i Scagafiorþ þeir es þar voro fyr vestan. en þo scylldi iöfn dom nefna oc logretto scipon yr þeira flórþungi sem yr einom hveriom öþrom. En síþan voro sett flórþungar þing. sva sagði oss Vlfheþinn Gunnars son logsogo maþr.

Spørges der nu om Paalideligheden og Troværdigheden af denne Beretning i Íslendingabók, da kunne vi henvise til de almindelige Bemærkninger, vi i det Foregaaende have gjort om Are frodes Tilforladelighed. Vel angaar Beretningen Begivenheder, der laa omtrent 170 Aar tilbage i Tiden, men det dreiede sig her om meget vigtige Foranstaltninger, der særlig egnede sig til at bevares i Hukommelsen i lange Tider. Are har her som sin Hjemmelsmand anført Úlfhéðinn Gunnarsson, der var Lovsigemand 1108—1116; ogsaa paa et andet Sted i Íslendingabók, nemlig i c. 3, nævnes han som Hjemmelsmand, og i Grágás I a, 122, 123 anføres han som den, fra hvem Kundskaben om nogle ældre Lovbestemmelser hidrørte. Som Lovsigemand har han havt Anledning til at sysselsætte sig med Lovgivningen, navnlig den uskrevne, idet det først var efter hans Tid (1117—1118), at man gav sig til at opskrive den gjældende Lovgivning. Men hvad vi have anført om, at Are sikkert oftere har havt flere Hjemmelsmænd for de af ham meddelte Beretninger, uagtet han ikkun nævner den ene, maa vistnok i en særdeles Grad gjælde her, idet nemlig Are frode selv nedstammede fra Thord gellir; denne mægtige og ansete Høvding var nemlig en Oldefader til Ares Farfader og Fosterfader Gellir. De i Beretningen omhandlede Stridigheder mellem Thord gellir og Tungu-Odd findes udførlig fremstillede i Hønsapóris saga, der i flere Henseender er uoverensstemmende med Íslendingabók. Medens begge ere enige i, at en af Hønsa-þórir med Bistand af Þórvaldr Oddsson iværksat Indebrænding af Beboeren paa Ørnólfsdal gav Signalet til Striden, beretter Hønsapóris saga, at den Indebrændte var Blundketill, medens Íslendingabók siger, at det var Þórkell Blundketilsson; den Indebrændtes Søn betegnes i begge Kilder ved Navnet Hersteinn, som da efter Íslendingabók var en Søn af Þórkell Blundketilsson, efter Hønsapóris s. af Blundketill; efter begge var Hersteinn gift med en Datter af Thord gellirs Søster Helga, men denne Hersteins Kone kaldes i Hønsapóris s. Þuríðr, i Íslendingabók Þórunn. Fremdeles meddeler Íslendingabók, at Hønsaþórir blev fredløs paa Althinget og derefter dræbt, medens Hønsap. s. gaar ud paa, at han blev dræbt, inden Sagen afgjordes paa Althinget. Endelig indeholder Hønsapóris saga ikke Beretningen om Thord gellirs Tale fra Lovbjerget og om den derpaa skete Inddeling af Landet i Ejerdinge o. s. v.¹⁾ Hvad angaar de anførte Navne paa Hovedpersonerne stemmer Melabók og tildels Laxdæla med Íslendingabók, hvorimod den egentlige Landnáma, Hauksbók og Annalerne ere stemmende med Hønsapóris saga²⁾. I en Afhandling Ueber die Hønsapóris saga har Maurer anført vægtige Grunde for, at disse sidstnævnte Kilder alle have øst af Hønsapóris saga, og hans Resultat er, at hvor der er Uoverensstem-

¹⁾ I en Række Haandskrifter af Sagaen, hvilke synes at stamme fra den tabte Membran Vatnsþyrna, cfr. Gudbr. Vigfusson i Fornsógur, S. XIV, Not. 1, Maurer, Quellenzeugnisse, S. 76, findes dog Beretningen herom optaget som aabenbar Interpolation i forvansket Skikkelse, se Udgaven, Íslendinga sögur II, S. 172, Not. 28; til denne Interpolation ville vi senere komme tilbage

²⁾ Jfr. Jón Sigurðssons Note i Udgaven l. c., S. 122, Not. 10.

melse mellem denne nysnævnte Saga, der efter mundtlig at være overleveret fra Slægt til Slægt først er blevet nedskrevet mere end 200 Aar efterat Begivenhederne passerede, og paa den anden Side Íslendingabók, maa dennes Beretning gives Fortrinet¹⁾. Denne Opfattelse er jeg i Henhold til det ovenfor Anførte i det Hele og Store tilbøielig til at tiltræde, medens det dog ganske vist kan være tvivlsomt, hvorvidt der f. Ex. med Hensyn til Spørgsmaalet, om det har været Blundketill eller hans Søn, der indebrændtes, kan være indløbet en Feiltagelse i Íslendingabók. At Sagaen ikke har indeholdt Beretningen om Fjerdingsinddelingen m. m., kan sikkert paa ingen Maade svække Troværdigheden af Íslendingabóks Meddelelse herom. Dette Punkt var mere af juridisk Karakter og indeholdt Intet, der kunde være af Interesse for almindelige Tilhørere, og det er saaledes forklarligt, at det ikke medtoges. Et særegent Moment, hvor der kunde være Spørgsmaal om Íslendingabóks Korrekthed, skulle vi specielt omtale. Íslendingabók siger, at Þórðr gellir blev höfðingi at sökinni paa Grund af, at Hersteinn var gift med en Datter af hans Søster Helga²⁾. Dersom nu höfðingi her skulde betyde aðili, rette Sagsøger, vilde dette ikke være rigtigt, thi Sønnen Hersteinn var den rette Søgsmålsberettigede, aðili, for sin Faders Drab³⁾. Man maa vistnok forstaa dette saaledes, at Hersteinn har overdraget Sagens Udførelse til Thord gellir, hvortil han var berettiget⁴⁾. Svogerskabsforbindelsen maatte medføre, at han ønskede at bistaa Hersteinn, og det fulgte da af sig selv, at han, den mægtige Mand, blev den, der offentlig traadte frem og førte Sagen⁵⁾. Betydningen af Ordet höfðingi er da vistnok ikke = aðili, men den, som raader for Sagen, hvilket omfatter baade aðili og Stedfortræderen (så er með sök ferr); denne Betydning forekommer ikke i Grágás eller saavidt vides andetsteds, men den er ret naturlig. Endvidere kan bemærkes, at naar Þórðr gellir klagede over Ulemperne ved

¹⁾ Det anførte Skrift, S. 211. Jfr. Kålund, Islands Beskrivelse I, 357.

²⁾ Dette stemmer med Hønsapórisssaga c. 11, 12, cfr. ogsaa Laxdæla c. 7, S. 16, Landn. II, c. 19, S. 116; jfr. sst. S. 360.

³⁾ Jfr. Grág. I a, 167, II, 334. Selv om Hersteinn — hvilket bl. A. modsiges af, at han var gift — ikke havde naaet den Alder, som var Betingelse for at kunne optræde som Sagsøger (tidligere vistnok 12 Aar, jfr. Maurer i Krit. Vierteljahrsschr. II, 85 flg., senere 16 Aar), vilde vel neppe Thord gellir have kunnet blive Sagsøger. Ganske vist synes Kvinder at have kunnet være Sagsøgere for Drab, indtil denne Søgsmålsret betoges dem 994, jfr. Eyrb. c. 38, og Svogerskab maatte da vel her have givet en lignende Adgang til Sagsøgerret som f. Ex. efter Graagaasen for legorð, jfr. Grág. I b, 48, II, 177, navnlig saaledes, at Manden paa Konens Vegne kunde anlægge Sagen, jfr. mine Bemærkninger AnO. 1849, S. 267, men der er ingen Hjemmel til at antage, at det fjerne Svogerskab, hvori Thord gellir stod til den Afdøde, kunde overføre Søgsmålsretten til ham. Søgsmålsretten kunde ikke gaa over til Svigermoderen Helga, og endnu mindre til dennes Broder Thord gellir.

⁴⁾ Jfr. Grág. III, 579.

⁵⁾ Hønsapórisss. er i denne Henseende ikke klar; der tales c. 12, S. 166, som om ikke blot Hersteinn, men ogsaa dennes Svigerfader Gunnarr ville anlægge Sag, medens det iøvrigt ses, at Þórðr gellir stevner, S. 167, og kommer vestfra for at møde paa Vaarthinget, c. 13, S. 169, og først da Sagen skal til Althinget og Hersteinn var syg, overdrager Hersteinn Sagen til en Anden, uden at denne nævnes, c. 14, S. 171; jfr. Maurer, Ueber d. Hønsapórisss., S. 201.

at drage til fremmede Kredse for at forfølge sin Ret, kunde han vel neppe med Føie fremsætte en Beklagelse paa egne Vegne, da han kun var Stedfortræder¹⁾, men han kunde vel nok fremføre den kollektivt paa egne og den egentlige Sagsøger Hersteins Vegne; vel havde denne indtil Branden havt sit Hjem i den Egn, hvor Sagen nu skulde forfølges, men han var efter Branden draget til den noget nordligere Del af Vestlandet og flyttede derefter til Gaarden Gunnarsstaðir sammesteds (Skógarströnd)²⁾.

Efter disse foreløbige Bemærkninger skulle vi nu nærmere se paa, hvad den i Íslendingabók meddelte Beretning indeholder. Der siges, at det dengang var Lovregel, at Drabssager skulde anlægges paa det Thing, som var nærmest Kamppladsen (véttvangr³⁾). At dette i Virkeligheden har været den oprindelige Regel, er vel ikke bestyrket ved nogen Sagaberetning⁴⁾, hvilket kan være naturligt, da Bestemmelsen netop kun har været gjældende i det korte og fjerntliggende Tidsrum fra 930—965, men er i sig selv meget sandsynligt. En saadan Regel stemmer i det Hele godt med Forholdets Natur. I selve den Egn, hvor et Drab var begaaet, maatte Befolkningen antages at have størst Interesse for Sagen, størst Kjendskab til dens Sammenhæng og at være bedst istand til at bedømme den; Oplysningerne maatte især kunne faas paa selve Gjerningsstedet, og Spor af Forbrydelsen vilde der kunne konstateres. Tanken i denne Regel var stemmende med Forskriften om, at en Kvid fra Nabolaget af Drabsstedet skulde afgive Kvidudsagn om Sagen⁵⁾. Den var ogsaa analog med Bestemmelsen i Grágás om, at Sager om Drab og Saar, forsaavidt de anlagdes paa Althinget, skulde paatales ved Fjerdingsretten for den Fjerding, hvor Gjerningen var forøvet⁶⁾. Et forum delicti commissi kjendtes ogsaa andetsteds i ældre Tid⁷⁾, ligesom det er gjældende i nyere Lovgivninger. At den ommeldte Regel er blevet

¹⁾ I Lighed med Reglen, at Forkastelse af Dommere ikke kunde ske paa Grund af deres Slægtskab med Stedfortræderen, men med selve Parten, Grág. III, 580.

²⁾ Hønsaþ. c. 13, S. 171, cfr. c. 10, S. 156; Kålund, Islands Beskrivelse I, 459.

³⁾ Ordet véttvangr er hidtil, ogsaa af mig i Grág. III, 698, blevet udledet af vætti og forstaaet om det Sted, fra hvis Nabolag Vidner, Bevis skulde tilveiebringes. Dr. Jón Þorkelsson har imidlertid nu i Supplement til islandske Ordbøger, anden Samling, S. 581 oplyst, at det bør udledes af vétt, Kamp (af vega) og oversat det ved Kampplads; denne hans Opfattelse maa jeg ganske tiltræde. Senere har Noreen i Ark. f. nord. Filologi III, 25, Not. 1 fremsat den samme Etymologi, som det synes uafhængigt af J. Þorkelsson.

⁴⁾ Efter Grettissaga c. 25, S. 62 synes der i en senere Tid (c. 1013, cfr. Gudbr. Vigfusson i Safn I, 379) forsaavidt at være taget Hensyn til Gjerningsstedet, at naar dette laa i en anden Fjerding end den, hvor Sagsøgeren og den Sagsøgte var, antoges Sagen at maatte anlægges paa Althinget (stefndi málinu til alþingis, því at þat sýndist þá lög, er málit hafði til borit i öðrum fjórðungi).

⁵⁾ Grág. Ia, 157; II, 316.

⁶⁾ Grág. Ia, 175; II, 345; cfr. ovenf. S. 18.

⁷⁾ Jfr. Brandt, Norsk Retshistorie II, 357; Stemann, Dansk Retshistorie, S. 243; Nordström, Svenska Samhälls Författn. Hist., II, 566; Walter, Deutsche Rechtsgeschichte, 2te Aufl., II, 315; Zoepfl, Deutsche Rechtsgeschichte, 4te Aufl., III, 421; R. J. Simon, Juris Saxonici med. ævi de foro competenti præcepta, S. 93.

indført ved Ulfjotslovene, kan der neppe være Tvivl om¹⁾. Det ses let, at den ikke var ensbetydende med, at Drabssager skulde paatales ved det lokale Thing i den Thingkreds, inden hvilken den var foregaaet; at en saadan Bestemmelse ikke gaves, fulgte allerede af, at Thingkredsene overhovedet ikke vare geografisk fast begrænsede²⁾.

Det ses dernæst, at hvor naturlig hin Regel end i og for sig var, medførte dog den herskende Feideaand, at den var forbunden med Ulemper, idet den Sagsøgende, naar han ikke hørte hjemme paa Stedet, var udsat for fra Egnens Beboeres Side at møde væbnet Modstand³⁾. Det er denne Ulempe, þórðr gellir, efterat have gennemført sin Sag, gjør opmærksom paa i sit Forslag, idet han udtaler, at dersom der ikke blev raadet Bod herpaa, vilde Følgerne blive betænelige. Spørges der altsaa, hvad Thord gellirs Andragende gik ud paa, stiller Sagen sig meget simpelt. Det havde vist sig og blev fremdraget af ham, at den gjældende Værnethingsregel var uheldig, og han androg nu paa eller stillede Forslag om, at der heri skete en Forandring. Det var altsaa en Ændring i Værnethingsreglerne, som der trængtes til og som Thord gellir tilraadete, og det er følgelig nye Regler om Værnethinget, som vi maa vente at finde i den saaledes foranledigede Lov.

Saadanne nye Bestemmelser om Værnethinget finde vi nu ogsaa i Loven, saaledes som den findes fremstillet i Íslendingabók. I denne Henseende maa først fremhæves Bestemmelsen: scylldu þingunautar æiga hvar sac soçner saman. Ordet þingunautar maa her betyde Thinglagsfæller, og Ordene gaa altsaa ud paa, at de, der havde Thinglag sammen, skulde sagsøge hinanden. Der siges ikke, hvor de skulde sagsøge hinanden, men Meningen maa være: ved deres fælles lokale Thing, ved Thinget i det paagjældende Thinglag. Den hele Regel maa forstaas saaledes, at Sagen skulde anlægges ved Vaarthinget i det Thinglag, hvortil den Sagsøgte hørte, under Forudsætning af, at tillige Sagsøgeren hørte til samme Thinglag, hvorimod, naar ikke begge Parter hørte til samme Thinglag, Sagsanlæg ved Vaarthinget ikke kunde finde Sted. I Modsætning til, hvad der f. Ex. i Nutiden pleier at være Tilfældet, lagdes der saaledes ikke blot Vægt paa, hvad der var den Sagsøgte Thingkreds, men der fordredes ogsaa, at Sagsøgeren var Indenthingsmand. Denne Særegenhed finder sin Forklaring i de Ulemper, der klæbede ved den ældre Værnethingsregel⁴⁾, og over hvilke Thord gellir havde besværet sig. Dersom den nye Lov var gaaet ud paa, at der alene skulde tages Hensyn til den Sagsøgte Thinglag, vilde en lignende Indvending have kunnet gjøres mod den, som mod hin tidligere Regel,

¹⁾ Jfr. ogsaa Maurer, Island, S. 52.

²⁾ Se ovenf. S. 6.

³⁾ Jfr. ogsaa Laxdæla s., c. 80, 82.

⁴⁾ Med Hensyn til Forholdet mellem denne og den nye Regel bemærkes, at medens den ældre Regel i Íslendingabók alene nævnes som gjældende om Drabssager, var den nye Regel en almindelig Bestemmelse.

idet Sagsøgeren, naar han var Udentingsmand, vilde være udsat for ved det for ham fremmede Thing at møde Modstand og Feide, paa samme Maade, som det havde været Tilfældet under den tidligere Værnethingsregels Herredømme. Man har da herved vistnok havt den Tanke, at det, for at der ikke skulde afstedkommes Feide, ikke kunde tilstedes en Udentingsmand at sagsøge sin Modpart ved dennes Hjemthing, saaledes at navnlig Modparten forsaavidt kunde gjøre Indsigelse. Den anførte i 965 vedtagne Værnethingsregel er den, som vi, efter hvad i det Foregaaende er anført¹⁾, finde i Grágás, og Anledningen til Loven, saaledes som den fremgaar af Are frodes Beretning om Thord gellirs Andragende, giver en Forklaring af dens Indhold.

Et Led i det nye Værnethingsystem var fremdeles Oprettelsen af Fjerdingsthingene. Om disse haves kun liden Oplysning. I Íslendingabók siges alene: En síþan voro sett fiórþungar þing. I Graagaasen nævnes de kun engang, ganske kort, i Staðarhólsbók²⁾, hvor det omtales, at Sager bl. Å. kunne anlægges paa Fjerdingsting, hvor saadanne anvendes, og alle Fjerdingsmænd der indbyrdes kunne sagsøge hinanden (Sakar — er rétt at sökia a alþingi. Enda er rétt at sökia a heraðs þingvm. hvart sem þat er a fiórðunga þingum þa er þav ero havfð. oc fiórðungs menn allir eiga þar saman sócnir. Enda er rétt a varþingom —). Ordene ligne meget dem, der i Íslendingabók bruges om Vaarthingene: scylldu þingunautar æiga hvar sac socner saman. Man feiler neppe ved at antage, at Fjerdingsthingene ere blevne oprettede for derved at tilveiebringe et Supplement til den ovenanførte nye Værnethingsregel angaaende Søgemaal ved Vaarthingene, og at Reglen i sin Helhed har været den, at naar begge Parter hørte til samme Thinglag, anlagdes Sagen ved Thinget i dette deres fælles Thinglag; naar de, uden at høre til samme Thinglag, henhørte til samme Fjerding, anlagdes Sagen ved Fjerdingstinget, og dersom de endelig vare af forskjellige Fjerdinger, maatte Sagen indbringes for Althinget³⁾. Tanken ved Op-

¹⁾ Ovenfor S. 29—30.

²⁾ Grág. II, 356. Til Hovedthing eller regelmæssige Thing (skapþing) henregner Grágás Vaarthinget, Althinget og Leidthinget, derimod ikke Fjerdingstinget; Grág. I a, 140, II, 277.

³⁾ Efter Grágás havde man, som ovenf. S. 29 anført, i Reglen Valget, om man vilde anlægge Sagen paa Althinget eller paa Vaarthinget. Om denne Regel har været gjældende fra Først af, er tvivlsomt, cfr. Gudbr. Vigfusson, i Safn I, 300, 301, Maurer, Island, S 52, 54. Imod at det har været Tilfældet kunde nærmest tale Kjalnesinga saga c. 2, S. 404 (þorgrímr lét setia vorþing á Kjalarnesi — þar skyldi öll mál sækja ok þau ein til alþingis leggja er þar yrði eigi sótt eða stærst væri); derimod neppe Udtrykkene i Íslendingabók, at Thingfællerne skulde have Sagsøgninger sammen, da dette kan forstaas om, at denne Fremgangsmaade skulde følges, naar overhovedet Sagen anlagdes ved det engere Thing; heller ikke synes der af de Steder i Sagaerne (Grettis s. c. 51, S. 116; Vápnf. s. S. 13, Ljósvetn. s. c. XI, S. 149, samt det omhandlede i Íslendingabók l. c. og Hønsaþ. c. 13, S. 170 anførte Tilfælde med Thord gellirs Sag), der vise, at en Sag kom til Althinget, naar den ikke blev endelig afgjort ved Vaarthinget, at kunne sluttes, at det overhovedet kun var subsidiært (samt naar Parterne ikke hørte til samme Thinglag eller Fjerding), at Sagen kunde anlægges paa Althinget. Der forekommer os at tale mest for, at man fra Først af, overensstemmende med den anførte Regel i Grágás, i Almindelighed har kunnet indstevne

rettelsen af Fjerdingstthingene maa da antages at have været, at Afgjørelsen, naar den ikke kunde ske i den engeste Kreds, Thinglaget, dog skulde finde Sted i den Kreds, der næstefter den var den engeste. Om Fjerdingstthingenes Organisation gives ingen Oplysninger. Man maa efter *Íslendingabók* antage, at der i Virkeligheden er blevet oprettet Fjerdingstthing i hver af Landets fire Fjerdinger; om et af dem, nemlig þórsnesþing, haves Oplysninger i *Eyrbyggja saga*¹⁾; derimod haves ikke saadanne Oplysninger om Fjerdingstthingene i de andre Fjerdinger, eller hvor de have været²⁾. Sandsynligvis ere de meget hurtigt gaaede af Brug, udentvivl fordi der ikke var nogen Trang til dem, idet man havde nok i Vaarthingene og Althinget. Udtrykkene i *Íslendingabók*: En síþan voro sett flórþungar þing kunde muligen forstaas saaledes, at Fjerdingstthingene ikke ere blevne oprettede ved Loven af 965, men senere. Sandsynligheden er dog for, at de ere blevne anordnede netop i Anledning af Indførelsen af de nye Værnethingsregler og som et Led i disse.

Ogsaa Inddelingen af Landet i Fjerdinger kan finde sin Forklaring som Led i de Bestemmelser, der vare fornødne for at gennemføre de nye Regler om Værnethinget. Naar Lovretten, der har vedtaget disse Regler, var kommen til den Opfattelse, at der med Hensyn til Værnethinget, foruden Vaarthingene med den snevrere Competence og Althinget med Competence for det hele Land, burde være Thing med en videre Competence end Vaarthingenes, men ikke saa omfattende som Althingets — Thing, der stod imellem Vaarthingene og Althinget — og at der derfor burde oprettes Fjerdingstthing, da følger det af sig selv, at dette ikke kunde ske uden ved at der tilveiebragtes et Grundlag herfor, en Inddeling af Landet i Fjerdinger, saaledes at der i hver af disse oprettedes Fjerdingstthing. Der kan meget vel have været andre Grunde, hvorfor man har fundet Fjerdingsinddelingen

Sagen for Althinget, uden at derimod kunde gjøres Indsigelse fra Modpartens Side. I denne Henseende kan anføres, at Althinget vistnok fra Først af har havt en stor Anseelse, ligesom det var det aarlige Samlingssted for en stor Del af Beboerne, hvorfor Sagsanlæg der laa meget nær. Naar der paa Althinget alene blev anlagt Sager, som ikke henhørte under Vaarthingenes og Fjerdingstthingenes Omraade, eller som subsidiært kom til Althinget, vilde Antallet af Althingssagerne ikke have været saa stort, som der er Grund til at antage, at det har været, og man vilde da vel ikke være kommen til at have fire Fjerdingsretter, men ladet sig nøie med en fælles Dømsstol for hele Landet. Ganske vist ses det af Sagaerne, at i flere Egne af Landet har man idelig anlagt Sager ved Vaarthinget (cfr. f. Ex. *Eyrb.*; tildeels kan dette have beroet paa de paagældende Things Anseelse), men der synes at være ikke faa Vidnesbyrd i Sagaerne fra en forholdsvis tidlig Tid, om at Sager ere blevne anlagte paa Althinget, uagtet de kunde have været bragte for et engere Thing, og da der ganske vist ikke har været forskellige Love i denne Henseende for de enkelte Landsdele, maa det være et Bevis for, at en saadan fri Adgang har været gjældende i det Hele; saadanne Exempler haves f. Ex. i *Njála* mange Steder.

¹⁾ Cap. 10, S. 12, cfr. *Landn.* II, c. 12, S. 98, c. 29, S. 150.

²⁾ Det ovenf. anførte, med Værnethingsreglerne efter 965 ikke stemmende Sted i *Grettis* s. c. 25, S. 62 kan synes at indeholde en Reminiscens af en Retsforfølgning ved Fjerdingstthing. De Gisinger, der kunne fremsættes om de Steder, hvor Fjerdingstthingene i Syd-, Nord- og Østfjerdingen have været afholdte, have neppe meget Værd. Jfr. *Kålund*, *Isl. Beskr.* II, 387, 390, 425; *Timarit* V, 245.

ønskelig, men Anledningen til dens Indførelse maa efter Íslendingabók antages at have været Værnethingsordningen ¹⁾.

Endelig var det et Led i den nye Værnethingsordning, naar det bestemtes, at der i Nordfjordingen skulde være fire Thinglag, medens der i hver af de andre Fjerdinger var tre Thinglag. Den nye Værnethingslov gik som anført ud paa, at Vaarthinget i hvert enkelt Thinglag skulde være Værnething, det kompetente Thing, i Retstrætter mellem dem, der hørte til Thinglaget; Beboerne paa Nordlandet fandt imidlertid, at Kredsene bleve for omfattende og Afstandene til Thingstedet for store, naar der i Nordfjordingen ikkun blev tre Thing som i de andre Fjerdinger, og derfor bestemtes det, at Thinglagene i Nordfjordingen skulde være fire. Det er klart, at dette Spørgsmaal, om Thinglagene kunde blive for store, eller, som det maaske rettere bør udtrykkes, Antallet af de lokale Thing for ringe, først kunde opstaa ved det nye Værnethingssystem.

* Foruden de saaledes anførte Bestemmelser eller Foranstaltninger, der alle angaa eller vare foranledigede ved den nye Ordning af Værnethingsreglerne, har man imidlertid ment, at Loven af 965 endvidere har indført eller medført en Række forskellige meget gennemgribende Omordninger af Fristatens Hovedinstitutioner. Dels har man antaget, at der da først er indført en regelmæssig Ordning af selve Thinglagene og de til disse svarende lokale Thing, saavel som af Godestillingen. Dels har man ment, at der endogsaa ved denne Leilighed er sket en hel Omordning af den lovgivende og den dømmende Myndighed paa Althinget, idet man har antaget, at Lovgivningsmyndigheden og Domsmyndigheden indtil da har været forenet, og at en Adskillelse af disse Myndigheder er sket ved den heromhandlede Lov af 965, idet der først da er ved Siden af Lovretten blevet indstiftet særlige Domstole. I Forbindelse hermed er der blevet reist Spørgsmaal, om maaske ogsaa ved denne Leilighed Godernes Stilling til den lovgivende og dømmende Myndighed paa Althinget er blevet omordnet. De saaledes fremsatte Hypoteser, som vi nu skulle underkaste en Prøvelse, lade sig henføre under to Hovedgrupper, nemlig paa den ene Side Ordningen af Thinglagene og — idet der til ethvert Thinglag har hørt et Thing — de lokale Thing, samt af Godedømmerne, paa den anden Side Organisationen af den lovgivende og dømmende Myndighed paa Althinget. Behandlingen af den første Gruppe vil dog ogsaa komme til at berøre Spørgsmaalet om Organisationen af den lovgivende Institution.

¹⁾ I det Følgende skulle vi berøre en Tvivl, der kan være, om Fjerdingsinddelingen er indført 965 eller muligen har været ældre.

A. Ordningen af Thinglagene og de til samme svarende lokale Thing samt af Godedømmerne.

I denne Henseende har den almindelige Opfattelse, allerede udtalt af Jón Eiríksson¹⁾, senere navnlig udviklet af K. Maurer²⁾, hidtil været, at der i Tidsrummet før Thord gellirs Lov af 965 ikke har fundet nogen Ordning af Thinglagene eller de lokale Thing Sted, idet Antallet af Thinglag og Thing navnlig ikke før den Tid har været fastsat. Særlig har man ment, at indtil 965 er Godedømme og Thinglag faldet sammen, saaledes at Goderne, hvis Antal ikke har været fastsat³⁾, har hver for sig afholdt særskilt Thing⁴⁾. Hermed har man forbundet Forestillingen om, at Goderne i hin Tid have haft et større Herredømme, idet de uafhængigt af hinanden afholdt de lokale Thing, der antages ikke blot at have været dømmende, men ogsaa lovgivende, og saaledes dannende selvstændige Samfundsenheder. Dette Forhold antages allerede at have været tilstede inden Fristatens Oprettelse, og ved denne menes der ikke at være indtraadt nogen væsentlig Forandring i Godernes eller Thingenes Stilling⁵⁾. Den af Thord gellir foranledigede Lov af 965 skal da have haft den store Betydning, at Thinglagenes, Thingenes og Godernes Antal nu først fixeredes, idet der oprettedes et bestemt Antal Thinglag — nemlig 13 Thinglag i hele Landet — hvert med 3 Goder, der i Forening skulde afholde det lokale Thing i Thinglaget, Vaarthinget, en Ordning, hvorved da ogsaa Godernes Myndighed indskrænkedes, idet de nu ikke længere vare alene om deres Thingforsamling, men maatte dele deres Myndighed med de to andre Goder i Thinglaget⁶⁾. Den omhandlede Opfattelse gaar saaledes ud paa, at der i 965 skete en meget gennemgribende Forandring i Fristatens Institutioner. Istedetfor at der efter denne Mening i det første Tidsrum efter Fristatens Oprettelse fra 930 til 965 vel har bestaaet lokale Thingforsamlinger, men uden at disses Antal var bestemt, uden at de vare Led i et ordnet System, hvorimod deres Tilværelse maatte bero paa Tilfældigheder og det navnlig maatte være tilfældigt, om der i nogle Dele af Landet afholdtes forholdsvis flere Thing end i andre, skal nu i 965 det hele Thingvæsen være blevet reguleret, saaledes at faste, regelmæssige Thingforsamlinger med et lige Antal for hver Landsdel fordeltes over hele Øen. Efter den anførte Opfattelse tillægges der derhos Goderne og de lokale Thing en stor Betydning og Magt for den ældre Tids Vedkommende, og ligeledes

¹⁾ I Arnesens Historiske Indledning til den islandske Rettergang, S. 312 flg.

²⁾ Entsteh. d. isl. Staates, S. 154, 160; Upphaf allsherjarríkis á Íslandi, S. 139, 144; Island, S. 54 flg.

³⁾ Maurer, Entsteh., S. 152, 163, Upph., S. 137, 147, Island S. 52, 54 flg.

⁴⁾ Maurer, Entsteh., S. 129 flg. 165; Upph. S. 115 flg., 149—150; Island, S. 100 flg., 191; B. M. Ólsen i hans i flere Henseender interessante Afhandling Rannsóknir á Vestfjörðum 1884 i Árbók hins ísl. fornleifafélags 1884—1885, S. 12 flg.

⁵⁾ Maurer, Entsteh., S. 153 flg.; Upph., S. 138; Island S. 51. Det bemærkes, at nogle af de anførte Meninger dog ere fremsatte hypotetisk.

⁶⁾ Maurer, Entsteh., S. 164; Upph., S. 148; Island, S. 191—194.

i denne Henseende skal der ved Loven af 965 være sket en meget væsentlig Forandring, idet særlig Godernes Stilling nu blev en hel anden. Det maatte da efter denne Opfattelse siges, at medens der vel ved Fristatens Oprettelse c. 930 var tilveiebragt et Grundlag for den islandske Samfundsordning, har dette Grundlag dog i visse væsentlige Retninger været meget ufuldkommet, og den egentlige fuldstændige Ordning er først sket ved Loven af 965, der saaledes betegnede et overordentlig vigtigt Stadium i Fristatens Historie. Som en stor Forfatningsforandring er den ogsaa jevnlig bleven betegnet¹⁾.

Vi antage, at den hele saaledes fremsatte Theori om, at der med Hensyn til Ordningen af Thingforsamlinger, Thinglag og Godedømmer har været en væsentlig Forskjel forsaavidt angaar Tiden før 965 og Tiden derefter, samt om, at der i disse Henseender ved Loven af 965 skulde være sket den anførte gennemgribende Forandring i den tidligere Tilstand, er ubegrundet.

Idet vi nu ville søge at begrunde denne vor Mening, skulle vi først gjøre nogle Bemærkninger med Hensyn til den Opfattelse, at de lokale Thing, foruden Domsmyndighed, navnlig i den ældre Tid ogsaa skulle have udøvet en lovgivende Virksomhed. Efter Grágás kunde de paa Vaarthinget samlede þingheyindr (rette kompetente Thingmænd) vedtage Regler om Thingordningen (þingsköp, navnlig Procesmaaden) paa Vaarthinget, dog at de ikke maatte udelade nogen af de for Althinget gjældende Regler, hvorimod de kunde gjøre Tilføielser til dem²⁾. Endvidere ses Taxter paa indenlandske Betalingsmidler at være blevene fastsatte paa Vaarthingene; om Fremgangsmaaden herved findes ingen Bestemmelse, men Vedtagelsen er vistnok sket, ikke paa det egentlige Vaarthing, men paa den Afdeling af samme, som kaldtes skuldaping, Betalingsting eller Omsætningsting, og som afholdtes efterat det egentlige Thing, sóknarþing, Søgsmaalstinget, Rettergangsafdelingen, var sluttet³⁾. Videre Exempler paa en autonomisk Virksomhed fra Vaarthingenes Side kjender Grágás ikke, og at Forholdet i denne Henseende i en ældre Tid skulde have været væsentlig anderledes, er ikke sandsynligt. Man tør ikke paa Forhaand forudsætte, at de enkelte lokale Thing, med en forholdsvis lille Thingkredsbeholdning, med de smaa Forhold, der finde Sted, og det ringe Antal af Retsspørgsmaal, der opstaa i en saadan mindre Kreds, have havt Trang til at udøve eller virkelig have udøvet nogen Lovgivningsvirksomhed. Havde dette været Tilfældet, vilde hver Thingkreds have dannet sit særskilte Lovgivningsomraade, saaledes at der om samme Retsforhold, f. Ex. Arveret, Procesmaade o. s. v. kunde i én Thingkreds være gjældende én Lov, i Nabokredsen en anden. Landet vilde under denne Forudsætning være blevet opløst i en Flerhed af selvstændige Retsomraader, hver med sin

¹⁾ Jfr. t. Ex. N. M. Petersen, Fortællinger om Islændernes Færd ude og hjemme, 2den Udg., I, 28; Sveinn Skúlason i Safn I, 526; cfr. Þorkell Bjarnason, Ágrip af sögu Íslands, S. 8, 9, 134.

²⁾ Grág. I a, 98.

³⁾ Jfr. mit Ordregister i Grág. III, s. v. lag, skuldaping, þinglag, S 635, 675, 705.

afvigende Lovgivning, ligesaa mange som der var Thingkredse eller Thing; der vilde være opstaaet en Række partikulære Retter, og naar saadant engang var sket, vilde dette for et saa lille Folk¹⁾ unaturlige Forhold ikke let eller hurtigt være blevet udjævnet eller ordnet saaledes, at en for hele Landet almindelig Lovgivning havde kunnet faa Overtaget eller fortrænge de partikulære Retsregler; af den Forvirring, som heraf vilde blive en Følge, maatte Graagaasen paa mange Maader have vist Spor, men dette er ikke Tilfældet.²⁾ Formodningen maa, forsaavidt angaar Tiden før Fristatens Oprettelse, være for, at overhovedet intet egentligt Lovgivningsarbejde har fundet Sted, idet der intet almindeligt Thing var til, som var egnet til at give Love; de Skridt, der, da den efterhaanden skete Bebyggelse endelig var omtrent afsluttet, gjordes til Oprettelsen af en Stat og et almindeligt Thing for hele Landet, maa vistnok ogsaa nærmest antages at være fremgaaede af en almindelig Trang til en saadan Ordning, som neppe havde været tilstede, dersom lokale Thing allerede befattede sig med at give Love. Og efterat Fristaten var oprettet, og Althinget indstiftet, maa Sandsynligheden være for, at dette blev Organet og det eneste Organ for Lovgivningsværket. At der ved Siden af Althingets Lovgivningsvirksomhed skulde have fundet en lignende Virksomhed Sted paa Vaarthingene, endogsaa, som det tildels er blevet antaget, saaledes, at Althinget i det første Aarhundrede efter dets Oprettelse ikke har kunnet hævde sin Overlegenhed, er meget usandsynligt; det er ikke antageligt, at de lokale Ting, med den lille Befolkning i Kredsen og med et forholdsvis mindre Antal af Kapaciteter, skulde paa hvad man kunde kalde et Aandens Omraade som Lovgivningen, ligeoverfor det anselige Thing for hele Landet, Althinget, og den lovgivende Forsamling der, bestaaende af et Antal af Landets bedste Mænd, have udfoldet en Lovgivningsproduktivitet, som har stillet Althinget i Skygge; dette vilde stride mod Historiens og Erfaringens almindelige Lære, hvorefter de større Samfund og Forsamlinger pleie at absorbere de mindre. At Goderne skulde have sat større Pris paa den Virksomhed, de kunde udøve paa de lokale Thing, end paa den Indflydelse, de kunde udøve paa Althinget, er ikke rimeligt; det Naturlige har i hin ældre Tid, som i Nutiden, været, at man har sat mest Pris paa sin Deltagelse i det større, mere anselige Thing med dets vigtigere og mere vidtrækkende Interesser og Anliggender³⁾. At

¹⁾ Paa Basis af Beretningen i Íslendingabók c. 10 om den af Biskop Gizur i det 12te Aarh. foretagne Tælling af Bønderne i Island, have Jón Sigurðsson i Ný Félagsrit X, 27 flg. og Arnljótr Ólafsson i Skýrslur um landshagi I, 319 flg. antaget, at Befolkningen i Island paa den Tid har været over 100,000; jfr. ogsaa Þorkell Bjarnasons velskrevne Afhandling, Um nokkra búnaðarhætti Íslendinga i fornöld, i Tímarit VI, 7. Efter den Opfattelse, vi have fremsat i AnO. 1873, S. 138 Not. 1, er dette Antal for høit og bør neppe sættes høiere end til 60—70,000. Maurer, Island, S. 440—445 synes tilbøielig til at sætte Tallet til omtrent 50,000.

²⁾ Jfr. hvad vi have udviklet i AnO. 1873, S. 145, navnlig Note 3.

³⁾ Naar Dr. B. M. Ólsen i Árbók hins ísl. fornleifafél. 1884—1885, S. 13 synes at søge Grunden til de stadige Tvistigheder, som indtil Sagatidens Udløb (1030) herskede mellem de enkelte Høvdinger eller hele Herreder, i den ubegrænsede Selvstændighed, som de enkelte Landsdele og Individider havde,

tænke sig, at Vaarthingene ved Siden af Althinget have udfoldet en betydeligere Lovgivningsvirksomhed, vilde ogsaa være at stille den islandske Lovgivningsproduktivitet altfor høit. Althingets lovgivende Virksomhed var allerede af en ganske ualmindelig Frugtbarhed i Forhold til, hvad der findes hos andre Folk¹⁾; det er allerede særdeles Meget, som saaledes af det islandske Folk i denne Henseende blev præsteret, men at forestille sig, at der ved Siden heraf tillige har været en omfattende partikularistisk Lovgivningsvirksomhed i en Række lokale Thingkredse, vilde være en Overdrivelse. Der vilde ikke have været Plads for en saadan ved Siden af den almindelige Lovgivning; dennes Righoldighed taler imod Tilværelsen af partikulære Retter. Til Bestyrkelse af, at de lokale Thing ikke have udøvet en lovgivende Virksomhed, kan ogsaa anføres, at saavel i Norge som i Sverig og Danmark maa Lovgivningsvirksomheden alene antages at være udøvet paa Landskabstingene, ikke paa de lokale Thing²⁾. Der findes da heller ikke i den ældre Literatur Bøviser for, at de lokale Thing have haft en lovgivende Karakter. De Tilfælde, der skulde kunne tyde derpaa, indskrænke sig, foruden nogle Væretaxter³⁾, hvorom allerede er talt i det Foregaaende, og som ikke kunne betragtes som Love, i det Væsentlige til en Beretning i *Heiðaryíga saga* om, at *Vígastyrr* († 1005), som det hedder, satte den Lov med de fornemste Bønder, at hver Mand skulde have et bestemt Mærke paa sine Kreaturer⁴⁾, og en Meddelelse i samme Saga om, at Herredsmændene bleve enige om, at Alle, naar Feide blev øvet i Herredet, skulde være pligtige at ride efter Gjerningsmændene⁵⁾. Endvidere findes der en af *Goden Sæmundr Ormsson* c. 1245 affattet *Skipun um almenning i Hornafirði*⁶⁾. De saaledes anførte ganske enkeltstaaende Bestemmelser kunne imidlertid, som af Maurer med Føie bemærket⁷⁾, alene betragtes som Aftaler eller Vedtægter for mere eller mindre lokalt begrændsede Kredse; da det nu derhos end ikke er oplyst, at de ere vedtagne paa Thinge, lader der sig ikke af dem slutte til, at der har tilkommet de lokale Thing nogen lovgivende Myndighed. Naar der efter de ovenfor fremsatte Hypoteser er

kunne vi ganske vist være enige heri, men den dybere Grund var efter vor Formening ikke den, at Althinget endnu ikke havde naaet Overvægten over de lokale Thing, men derimod, at der overhovedet i den islandske Fristat manglede en stærk administrativ Centralmagt; denne Mangel fandtes fra Først af, den vedblev i hele Fristatstiden og førte tilsidst til Fristatens Undergang; jfr. *Finni Johannæi Hist. ecclesiast. Isl. I, 102*; mine Bemærkninger i *AnO. 1873, S. 149*.

¹⁾ Jfr. herom min Afhandling om de islandske Love i Fristatstiden i *Aarb. f. n. Oldk. 1873*.

²⁾ Jfr. *Keyser, Efterladte Skrifter II, I, S. 230 flg.*; *Brandt, Norsk Retshistorie, II, 161 flg.*; *Stemann, Dansk Retshistorie, S. 73*; *Nordström, Svenska Samhällsförfattn. Hist. I, 28 flg., II, 506 flg.*; *K. Lehmann, Der Königsfriede der Nordgermanen, S. 11, 108, 109*.

³⁾ *Grág. I b, 246, 251*; *Dipl. Isl. I, 315, 318*.

⁴⁾ *Cap. 7, S. 289 (Jón Ólafssons Uddrag)*.

⁵⁾ *Cap. 24, S. 344, cfr. c. 12, S. 310*; jfr. *Maurer, Graagaas, S. 33—34*.

⁶⁾ *Dipl. Island. I, 536—537*.

⁷⁾ *Island, S. 193*.

Spørgsmaal om, hvorledes Ordningen af disse Thing har været dels før 965, dels efter den Tid, og om hver Gode har afholdt særskilt Thing, er der da efter alt det Anførte forsaavidt alene Tale om Thing med dømmende, ikke tillige med lovgivende Myndighed¹⁾.

Endnu bemærkes, at der ikke er fremsat nogen Gisning om, hvorledes Organisation af de Thing har været, som hver enkelt Gode skal have afholdt; at Goden selv skulde have været Dommer, er ikke blevet paastaet²⁾, hvorimod han da maatte antages at have udnævnt Dommerne paa Thinget³⁾. Heller ikke er der fremsat nogen Beregning over, hvor stort et Antal Goder — og altsaa, efter den fremsatte Opfattelse, lokale Thing — der før 965 har været. Adgangen til at optræde som Gode maa fra Først af antages at have været fri, og det er naturligt, at den, medens Hedenskabet varede, vedblev at være det, idet Goderne vare Tempelpræster, og der ingen Grændse kunde være for Antallet af Gudetempler. Naar det ved Thinglagsordningens Indførelse fastsattes, at tre Goder skulde høre til hvert Thinglag, gik denne Bestemmelse egentlig ud paa, at der skulde være tre Hovedtempler (höfudhof) i hvert Thinglag⁴⁾; ved Siden af Hovedtemplerne med dertil hørende Goder kunde der da opstaa andre Templer og Goder. Heller ikke efter Kristendommens Indførelse var Tallet af Goderne afsluttet⁵⁾, men der maatte da skjernes mellem dem, der havde de fulde politiske Rettigheder, og dem, som ikke havde disse.

Vi skulle nu, efter saaledes at have begrændset vor Opgave, gaa ind paa en Undersøgelse af de fremsatte Theorier.

Naar det er blevet antaget, at der før 965 ikke har været nogen Ordning af Thinglag og de dertil svarende Thingforsamlinger samt af Godedømmerne, da mangler der

¹⁾ Man har ogsaa ment, at Fjerdingsthingene, foruden en dømmende Myndighed, tillige have udøvet en lovgivende Virksomhed. Derfor er der ingen Hjemmel, og hvad ovenfor er anført om, at Vaarthingene ikke have udøvet en saadan Virksomhed, gjælder i det Hele ogsaa om Fjerdingsthingene.

²⁾ Naar man undertiden, f. Ex. hos Graff, Althochdeutscher Sprachschatz IV, 153, Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte I (3. Aufl.), S. 278, ser godi oversat eller betegnet ved judex, Richter, er dette mindre korrekt, om disse Udtryk end tages i ældre tydsk Betydning (jfr. om denne Røge, Gerichtsw. d. Germ., S. 66, Zöpfl, Deutsche Rechtsgeschichte, III, 343).

³⁾ Jfr. den ovenfor omtalte Notits i Hauksbók, Landn. S. 258, den yngre Melabók, sst. S. 334, Þórst. þ. uxaf. i Flat. I, 249, og Þórðar s. hreðu, udg. af G. Vigfusson, S. 92, hvorefter Godernes Hverv var at udnævne Dommere paa Thinge. Det kan ikke paatvivles, at Dømmene paa de islandske lokale Thing fra Først af ere blevne afsagte, ikke af hele Thinget, men af et Udvalg, en særskilt Domstol; jfr. Dropl. s. S. 12 og 13 (c. 998).

⁴⁾ Jfr. den i foregaaende Note anførte Notits.

⁵⁾ Som Exempler paa Mænd, der oprettede nye Godedømmer, anføre Sagaerne Hrafnkell Freysgodi, Hrafnkels s., S. 24, og Arnkell Þórólfsson, Eyrb. s., c. 12, S. 14 (begge fra den sidste Halvdel af det 10de Aarh.). Ved Femterrettens Stiftelse Aar 1004 oprettedes nye Godedømmer, der ikke havde de fulde politiske Rettigheder. Jfr. endvidere Bandam. s., udg. af Cederschjöld, S. 3: þat uar þa tízka at taka upp ny goð orð ok kaup; H. Friðrikssons Udg. S. 7: mikill siðr at taka upp ný goðorð eða kaup (om Melmanna goðorð, der efter Njála c. 97 hørte til de i 1004 oprettede nye Godedømmer); muligen er Bandam. s. her urigtig; jfr. iøvrigt B. M. Ólsen, Ávellingagoðorð i Tímarit II (1881), S. 16 flg.

Oplysninger om, at dette har forholdt sig saaledes. Det vilde i og for sig være muligt, at der i den første Tid efter Fristatens Oprettelse ikke endnu havde fundet nogen Ordning Sted af disse Forhold, at det altsaa f. Ex. havde beroet paa Tilfældigheder, om og hvilke Thing der blev afholdte og hvor de blev afholdte, saaledes at der ingen Regel gjaldt herom, ligesaa lidt som om Ordningen af Thingkredse eller om Antallet af Goder eller disses Retsstilling eller Omraade, men om at en saadan uordnet Tilstand har fundet Sted, findes der ingen Beretninger eller Antydninger. Særlig indeholdes intet Spor deraf i Graagaasen, men heller ikke i Sagaliteraturen haves der nogen Beretning, der tyder paa, at Forholdet har været saadant. Som anført har man imidlertid nærmere præciseret den omhandlede Opfattelse saaledes, at de enkelte Goder, hvis Antal ikke har været fastsat, i den tidligere Tid, indtil 965, have hver for sig afholdt sit særskilte Thing, og at Godedømme saaledes er faldet sammen med Thinglag. Vi skulle nu underkaste denne Opfattelse en Prøvelse. Det vil i saa Henseende være nødvendigt først at kaste et Blik paa, hvorledes overhovedet Godernes Stilling fra Først af har været i Island.

Det er givet, at Goderne, som deres Navn *goði*, *hofgoði*, og Benævnelsen af deres Værdigheds- eller Myndighedsomraade, *goðorð*, viser, i den hedenske Tid havde en religiøs Funktion som Præster ved Gudetemplerne (*hof*). Som det fremgaar af den Oversigt, vi i det Foregaaende have givet af den islandske Fristats Institutioner efter *Grágás*, se vi dem senere som verdslige Myndighedsindehavere, idet de havde Sæde i Lovretten og udnævnte Dommere paa Thingene samt udøvede en betydelig administrativ Myndighed¹⁾, medens deres religiøse Funktion var ophørt ved Kristendommens Indførelse. Den Stilling, som Goderne saaledes indtog, kan nu være fremgaaet af, at de oprindeligt vare Landets eneste Funktionærer samt hørte til de mægtigste Slægter, og at Forholdet af disse Grunde har udviklet sig saaledes, at de, uagtet de i deres Væsen og Oprindelse alene havde en religiøs Funktion, have i Forbindelse med denne erholdt den ommeldte verdslige Myndighed, hvilken sidste endelig efter Kristendommens Indførelse var det Eneste, der blev tilbage af deres Værdighed²⁾. Paa den anden Side er det ogsaa muligt, at de som Tempelpræster fra Først af dermed have forbundet en verdslig Myndighed. Vi skulle nu undersøge, om dette har været Tilfældet, og da navnlig, om det kan antages oprindeligt at have ligget i Godestillingens Væsen, at hver Gode har afholdt særskilt dømmende Thing.

¹⁾ Jfr. ovenfor S. 7, 10, 31.

²⁾ En Levning af Godernes religiøse Funktion kan paa en Maade siges at være bevaret i det Hverv, de havde ved Thingenes Aabning at fredlyse (*helga*) dem, *Grág.* III, 703, hvilken Fredlysning dog ved Kristendommens Indførelse maa være gaaet over til en verdslig Akt. I det 12te Aarhundrede blev det en Tid *Skik*, at Goderne lod sig vie til Præster, jfr. *Kristnís.*, c. 13, S. 29, men her var neppe Tale om nogen egentlig Levning af deres tidligere Funktion som Tempelpræster.

Det har været en meget almindelig Paastand, at Styrelsen af verdslige og religiøse Anliggender har efter gammel nordisk Brug været forenet, idet Statsmagten ogsaa har indbefattet i sig Overpræstedømmet, og man har navnlig ment, at det islandske Godedømme skulde have sin Oprindelse fra eller staa i et vist Slægtskab med de norske Smaafyrster, fornemmelig Herserne, der formenes med sin verdslige og militære Myndighed at have forenet den præstelige eller Godeværdigheden¹⁾. Vi skjønte imidlertid ikke, at der er ført noget Bevis for, at en saadan Forbindelse mellem den verdslige og religiøse Myndighed oprindeligt har fundet Sted i de nordiske Lande, navnlig Norge. Nogen direkte Meddelelse eller Vidnesbyrd derom haves ikke, og naar der i Sagaerne berettes om Offeringer, som Konger og Jarler have ladet foretage²⁾, lader der sig neppe slutte Noget heraf, da der ved Siden af disse kunde være særskilte selvstændige Funktionærer, som forestod Offeringerne og iøvrigt udførte de præstelige Forretninger. Hvad særlig angaar Herserne, da haves der kun meget ringe Oplysninger om deres Stilling, og det vides ikke, at de have udført præstelige Funktioner. Der haves vel en Meddelelse om, at den islandske Landnamsmænd Loptr Ormsson reiste til Norge hver tredje Sommer, for at offere ved det Tempel paa Gaular, som hans Morfader Þórbjörn Ormarsson havde forestaaet (hafði varðveitt), hvorhos tilføies, at denne Þórbjörn var en mægtig Herser i Fjala fylki³⁾, men af denne enestaaende, ikke klare Beretning vil der ikke kunne sluttet Noget i den anførte Retning; der staaer ikke, at han forestod Templet, men at han havde forestaaet det, hvilket kunde betyde, at han tidligere (inden han blev Herser) havde forestaaet det; der siges heller ikke, at det var i Egenskab af Herser at han havde forestaaet Templet, og Ordene vare vel ikke uforænelige med, at der maaske ved Siden af ham eller under ham havde staaet en Tempelpræst. Forsaauidt Dr. J. Fritzner⁴⁾ har henvist til Herser Guðbrandr i Dölum, synes denne ansete Høvding vel paa sin Gaard at have havt et Offerhus, men at han selv har udført Tempelpræstforretningerne ses ikke⁵⁾. P. A. Munch har ogsaa, uagtet han mener, at den præstelige og verdslige Myndighed oprindeligt i Norge har været forenet⁶⁾, erkjendt,

¹⁾ Jfr. Keyser, *Efterladte Skr.* II, 1, S. 6, 23 og *Nordmændenes Religionsforf.* S. 55, 57; Munch, *det norske Folks Historie* I, 1, S. 151—153, 564; Maurer, *Entsteh. d. isl. Staats*, S. 111 flg., *Upphaf*, S. 97 flg.; *Zur urgeschichte d. Godenwürde* i *Zeitsch. f. deutsche Philolog.* IV, 130; *Island*, S. 39, 45, 99; Gísli Brynjúlfsson i *Ný Félagsrit* XIII, 31 og i *Hávarðars.*, S. 126 flg.; J. E. Sars, *Udsigt over den norske Historie* I, 220; K. Lehmann, *Königsfriede*, S. 168.

²⁾ Jfr. bl. A. *Heimskringla*, *Saga Hákonar góða*, c. 16, 18; *Saga Óláfs Tryggvasonar*, c. 28; *Fagrskinna*, c. 29.

³⁾ *Landn.* V, c. 8, S. 299 cfr. c. 7, S. 295; jfr. *Flóamanna s.* c. 6, S. 124; Munch, *det norske Folks Hist.*, I, 1, S. 332, 540.

⁴⁾ *Ordbog over det gamle norske Sprog*, omarbejdet Udgave, s. v. goði.

⁵⁾ *Heimskringla*, *Saga Óláfs hins helga*, c. 118, 119; *Njála*, c. 87, 88; jfr. om Mistænkeligheden af den sidstnævnte Beretning Munch, *d. norske Folks Hist.*, I, 2, S. 194, Note 2.

⁶⁾ Jfr. *Citaterne ovenf.* Not. 1.

at det kun er løs Gisning, at Herserne have foretaget Offringerne¹⁾. Medens man tidligere har antaget Herserne for at repræsentere Herrederne — hvoraf Nogle udlede deres Navn, men om hvilke Landsdeles Udstrækning der iøvrigt er Uenighed — har nu Professor Gustav Storm, som det synes med vægtige Grunde, paavist²⁾, at Herserne repræsenterede større Landsdele, Fylkerne. Naar der gaas ud herfra, paatrænger den Betragtning sig, at selv om der maatte have været et Hovedtempel for de enkelte Hersedømmer, hvorom Intet vides, vilde det dog være uantageligt, at der ikke i en saadan større Kreds skulde have været tillige en Række mindre, ordinære Tempel, som da have havt deres særskilte Tempelforstandere, og disses Betegnelse kunde da ikke være hersir, men et andet Navn. Det fremgaar derhos vel, at en stor Del af Indvandrerne i Island hidrørte fra Norges fornemste Slægter, og særlig gjælder dette om de Familier i Island, som havde Godedømmer, men der mangler dog Støttestrukturer for den Antagelse, at det islandske Godedømme skulde formedelst Afstamning fra eller Slægtskab med norske Herser — eller i det Hele norske Smaafyrster — være en delvis Fortsættelse af Herseværddigheden, lige saa lidt som af Jarle- eller Smaafyrstedømmet i Norge³⁾. Det maa herefter anses ubevist, at den islandske Godeinstitution skulde have sit Udspring fra eller være dannet i Lighed med det norske Herse- eller Smaafyrstedømme, og naar Saadant har været antydet, er denne Mening uidentivl fremkaldt ved at de islandske Goder, der oprindelig havde en religiøs Function, senere vise sig tillige at have en verdslig Myndighed, og man har da antaget, at denne ogsaa fra Først af har været forbunden med den præstelige Function, samt at der da i Norge, hvorfra Institutionen maatte være udgaaet, har fundet en lignende Forbindelse Sted mellem den verdslige og religiøse Myndighed. I Modsætning til den saaledes omhandlede Mening, tro vi, at den Opfattelse har størst Sandsynlighed for sig, at Goder som særskilte Funktionærer have været til fra ældre Tider ogsaa hos de øvrige nordiske Folk, og at det er en saadan fra tidligere Tid bestaaende nordisk Institution, som er blevet overført til Island, hvor Navnet er blevet bevaret ogsaa efter Kristendommens Indførelse, fordi disse Funktionærer, som Følge af den særegne Udvikling af de islandske Samfundsforhold, der

¹⁾ Saml. til det norske Folks Sprog og Historie V, 56. Som Steder, der i ethvert Fald ikke tyde paa, at en Herser eller lignende enkelt Autoritet har forestaaet Offringerne, kunne anføres Heimskringla, Saga Hákonar góða, c. 19: þeir — átta höfðingjar, er mest réðu fyrir blótum; Saga Óláfs Tryggvasonar, c. 75: alla stórbændr þá, er fyrr höfðu haldit upp blótum; Saga Óláfs hins helga, c. 115: siðr — at hafa blót — Tólf menn eru þeir er fyrir beitast um blótveizlurnar, ok á nú Ólvir í vár at halda upp veizlunni.

²⁾ Om Lendermandsklassens Talrighed i 12te og 13de Aarh. i Hist. Tidsskr., udg. af den norske historiske Forening, 2. Række, 4. Bind (1884), S. 131—136, jfr. ogsaa den af ham der paaberaabte Egilssaga, c. LVI. Om Herredsinddelingen se Maurer, Studien über das sogenannte Christenrecht König Sverrirs, S. 22—25, sammenholdt med G. Storm, l. c., S. 135, Not. 1.

³⁾ Særlig bemærkes, at hverken Þórólfr mostrarskegg eller Þórhaddr hinn gamli, om hvilke Mænd vil blive handlet i det Følgende, have hørt til Hersefamilierne eller til Norges fyrstelige Slægter, jfr. Maurer, Zur urgeschichte der Godenwürde, Zeitschr. f. deutsche Philol. IV, 127.

kom til at blive Ihændehavere af en betydningsfuld verdslig Myndighed, medens Benævnelsen og Stillingen i de øvrige nordiske Lande ved Hedenskabets Afløsning af Kristendommen forsvandt, hvorfor det; i Mangel paa Beretninger fra hin ældre Tid, har været vanskeligt at paavise deres Existents i det øvrige Norden. Naar vi skulle anføre Grunde til Støtte for denne Opfattelse, kunne vi ganske vist ikke lægge megen Vægt paa den Omstændighed, at Heimskringla¹⁾ omtaler de tolv Aser som Odins Tempelpræster, hofgoðar, i Asgaard, idet det altid vil være usikkert, hvorvidt Anskuelsen her kan være paavirket af traditionelle Forestillinger i Island. Derimod maa den Omstændighed, at der i Island under selve Landets Bebyggelse opdukke Tempelpræster under Navnet Goder i og for sig vække en Formodning for, at en Institution af samme Navn har før den Tid været til i det øvrige Norden, navnlig Norge. Det maa nu ogsaa ved de Oplysninger, som navnlig den nyere Tid har bragt for Dagen, anses bevist, at der i ældre Tid har været Goder i de nordiske Lande udenfor Island. Dette er for Danmarks Vedkommende godtgjort derved, at der paa tre gamle danske Runestene er fundet Værdighedsnavnet Gode. Saaledes nævnes paa Helnæs-Stenen Rólfr Nóragoði, paa Flemløse-Stenen ligeledes Rólfr Nóragoði; som mulig er den samme Mand, og paa Glavendrup-Stenen nævnes Áli Sólva-goði²⁾. De to førstnævnte Runestene henføres af Professor Wimmer³⁾ til Begyndelsen af det 9de Aarhundrede (825), den sidstnævnte til omtrent 900. Hertil komme Beretningerne om Brávalla Slaget hos Saxo, og i Sögubrot af fornkonungum. Hos Saxo⁴⁾ nævnes blandt Sigurd Rings Folk Lyutguthi, hvilket, som af Thorsen bemærket⁵⁾, kan være en Antydning af det her omhandlede Forhold⁶⁾. I Sögubrot bruges fremdeles om to af Sigurd Rings Kæmper Be-

¹⁾ Ynglinga saga c. 2.

²⁾ P. G. Thorsen, De danske Runesmindesmærker I, 334—338, og især Professor Wimmer, Runeskriftens Oprindelse og Udvikling i Norden i AnO 1874, S. 230 fl., 237 flg. og 243 flg., samt nu hans Runeskrift, Berlin 1887, S. 341 flg., 347 flg., 359 flg. Thorsen opfattede l. c. Nóra og Sólva som Mandsnavne og forstod Meningen saaledes, at der ved Siden af Fyrsten har været en ham underordnet Gode; jfr. ogsaa Maurer, Zur urgeschichte d. Godenwürde i Zeitschrift f. deutsche Philologi IV, 129. Wimmer har imidlertid paa de anførte Steder paavist, at Nóra maa forstaas som Sted- eller Indbyggernavn, og Sólva som Stednavn, paa lignende Maade som i Island f. Ex. Tungugóði; hertil synes Maurer, Upphaf, S. 109, Not. 2 at have sluttet sig. Derimod er Wimmers Udvikling blevet upaaagtet af W. Scherer i Anzeiger f. deutsches Alterthum und deutsche Litteratur IV (1878), S. 101 og af G. Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte I, (3. Aufl., 1880), S. 278, Not. 4.

³⁾ Die Runenschrift, S. 350, 356, jfr. S. 304.

⁴⁾ VIII, S. 381.

⁵⁾ l. c., S. 338.

⁶⁾ Som i Anmærkningerne til Müllers Udgave af Saxo anført, skal Lyutguthi maaske være Ljótr goði; i Sögubrot synes Navnet iøvrigt at være gjengivet ved Hlaumboði. I det vestlige Skaane fandtes et Liudguthahærred, jfr. Kong Valdemars Jordebog. Om dette skulde staa i Forbindelse med Lyutguthi hos Saxo (jfr. O. Nielsen, Olddanske Personnavne, S. 61), maa ganske vist anses tvivlsomt.

tegnelsen Gode¹⁾. For det Første nævnes der blandt Kjæmperne fra Sviaveldi: Glismakr goði, hvorved maa forstaas Tempelpræst²⁾, og der haves her altsaa et Vidnesbyrd om Goders Tilværelse i det egentlige Sverig og Gautland. Dernæst nævnes Gautr goði, der ligeledes maa forstaas om Gode, Tempelpræst³⁾ og som, efter hvad der i det Hele kan skjønnes om Flertallet af Sigurd Rings Følge⁴⁾, maa formodes at kunne henføres til enten Sverig eller Norge. Vel ere de saaledes anførte Personer ikkun Sagnfigurer, men naar disse Sagn ved Traditionen have dannet sig med Henvisninger til en Institution som Gode-dømmet, kan det ikke betvivles, at denne Institution har været kjendt i hin ældre Tid, som Sagnet angaar. Om at der særlig i Norge har været Goder haves der selvstændige Oplysninger⁵⁾. Saaledes berettes der om Landnamsmanden Þórólfr mostrarskegg, at han inden sin Flytning til Island forestod (varðveitti) et Tempel, hof, for Thor paa Øen Mostr i Norge, hvilket han ved sin Udvandring til Island nedtog, idet han medførte det Meste af Tømret deri samt Mulden, der havde været under Alteret, og ved sin Ankomst til Island opførte han derpaa et Tempel paa Þórsnes⁶⁾. Her bruges ganske vist ikke om Thorolfs tidligere Stilling Betegnelsen goði, men derimod siges det om en anden Landnamsmand, Þórhaddr hinn gamli, udtrykkelig, at han, førend han udvandrede til Island, var hofgoði i Throndhjem (Þórhaddr hinn gamli var hofgoði í Þrándheimi á Mæri); af sit Tempel der

¹⁾ Da de paagjældende Steder paa Grund af den Maade, hvorpaa de ere fremtraadte i Udgaverne, tildels ikke ere blevne forstaaede rigtigt, aftrykke vi dem her nøiagtig efter Membranen AM. 1 e 31 fol.:

Egill skjalge hillðr. Gavtr guði. Tollus Steinn af uæni.

og længere henne:

Þesir uoro ofan af suiauelldi. — Gunnfastr. Glismakr goði.

I Membranen er ikke nogen Interpunktion mellem Gavtr og guði, men derimod Punktum efter det sidste Ord. Interpunktionen er altsaa rigtig i Rafn's Fornaldarsögur Norðrlanda I, 381: Gautr guði, Tollus, men urigtig (maaske i Henhold til en Bemærkning i Suhm, Critisk Hist. af Danmark III, 371) i Antiquités Russes I, 81 og de i Reykjavík udkommende Fornaldarsögur Norðrlanda I, 130: Gautr, Guði tollus (i Peringskjölds Udgave er Gautr guði helt udeladt). Glismakr goði er i Membranen skrevet uden Accent over o i det sidste Ord. Det er derfor urigtigt, naar det i Rafn's Fornaldarsögur l. e. skrives Glismakr góði. I Antiqu. Russes, den i Reykjavík udkommende Udgave af Fornaldarsögur og hos Peringskjöld er det rigtig skrevet goði. At det betegner Gode, Tempelpræst, bestyrkes ved at det er skrevet med Versal.

²⁾ Paa denne Maade er Glismakr goði ogsaa forstaaet af Suhm, l. e., S. 379, Geijer, Svea Rikes Häfder I, 542, og i Noterne til Müllers Udgave af Saxo.

³⁾ Saaledes er det ogsaa opfattet af Maurer, Zeitschr. f. deutsche Philol. IV, 128 og i Island, S. 45.

⁴⁾ Jfr. Munch, Historie I, 1, S. 271—272.

⁵⁾ Der kunde anføres, at selve Sögnubrot giver en Formodning for, at Gautr goði har været fra Norge, idet et Par af de Mænd, som nævnes umiddelbart sammen med ham, gjenfindes blandt den hørdalandske Kong Halvs Kjæmper, jfr. Svend Grundtvig, Udsigt over den nordiske Oldtids heroiske Digtning, Kbh., 1867, S. 60—61. I denne Henseende maa dog bemærkes, at den ene af disse Mænd er fra Sverig, nemlig Steinn fra Væni.

⁶⁾ Eyrb., c. 3, 4, Landn. II, c. 12, S. 96.

førte han med sig til Island Mulden og Søilerne¹⁾. Endvidere har Fritzner²⁾ gjort opmærksom paa, at en Gaard i Norge har Navnet Godarud (Biskop Eysteins Jordebog, S. 143³⁾), samt paa Gaaveru, som Navn paa en Gaard i Vatsaas Sogn af Jarlsberg Fogderi, hvilke to Stednavne bestyrke den Opfattelse, at der har været Goder i Norge³⁾. At ogsaa Godenavnet har existeret hos de germaniske Folk i Betydningen af Præst, kan slttes af at Ulfilas oversætter *ιερεύς*, *ιερατεύειν*, *ιερατεία* ved gudja, gudjinon, gudjinassus⁴⁾.

Spørges der nu, om de islandske Goder, der saaledes maa antages at have deres Udspring fra en Institution, som under det samme Navn har været til fra ældre Tid i Norden, oprindelig have haft en verdslig Myndighed, da er det indlysende, at man ved Besvarelsen af dette Spørgsmaal her ikke længere kan gaa ud fra den Formodning for en oprindelig verdslig Myndighed, som vilde ligge i Godernes Oprindelse ra Hersestillingen, ligesaa lidt som der kan slttes noget af den Omstændighed, at Goderne, som vi se dem senere under den islandske Fristats Udvikling, havde en verdslig Myndighed. Derimod maa der lægges Vægt paa Betydningen af selve Navnet godi, hofgodi, Tempelpræst. I Stillingen som Tempelpræst kunde vel ligge en Mulighed for en vis Indflydelse ogsaa udenfor det rent religiøse Omraade, men der kan ikke i og for sig være nogen Formodning for, at der med denne religiøse Stilling har været forbundet en verdslig Myndighed eller Funktion. Vel hedder det i Heimskringla⁵⁾ om de 12 Aser, der betegnes som Odins hofgödar, at de skulde raade for Offringer og Dømme (*ráða fyrir blótum ok dómum*), men man tør neppe lægge nogen Vægt herpaa, da de i Island senere stedfindende Forhold let kunde have udøvet en Indflydelse paa Snorres Forestillinger om Fortidens Tilstande⁶⁾. For at Goderne udenfor Island ikke have haft nogen verdslig Myndighed, taler ogsaa, at de i det Hele kun have efterladt sig et saa ringe Spor, hvilket er meget naturligt, dersom de ikkun have været religiøse Funktionairer, idet denne deres Stilling da umiddelbart bortfaldt ved selve Heden-

¹⁾ Landn. IV, c. 6, S. 254.

²⁾ Ordbog over det gamle norske Sprog, omarbejdet Udgave, s. v. godi. Hans Opfattelse er iøvrigt, at Herterne i Norge synes at have indtaget en lignende Stilling som Goderne i Island.

³⁾ Det maa endnu bemærkes, at Professor G. Stephens har ment paa tre norske Runemindesmærker at have læst Benævnelsen godi eller gyðja jfr. hans Oldnorthern Runic Monuments III, 112, 338, 445. Hvad det første af disse, Freilaubersheim-Spændet, S. 112 angaaer, har Professor Wimmer, Runeskriftens Oprindelse S. 263, jfr. hans Runeschrift S. 64, paavist, at her ikke foreligger et norsk Mindesmærke, idet Sprogformen er tydsk, hvorhos iøvrigt den her paagjældende Del af Runerne er utydelig. Det andet Sted S. 338 handler om en Runesten fra Stavanger, hvis Læsning maa anses usikker. Størst Betydning turde den af Stephens sidst anførte Runesten, S. 445, jfr. Nord. Tidsskrift f. Oldkyndigh. I, 412, Fennefosstenen, have, hvor nis koþ eller nis koþ(a) med nogen Sandsynlighed kan forstaaes om Næsgode, idet Næs da sigter til Stednavnet Hordnæs, i Nærheden af Fennefos.

⁴⁾ Jfr. Grimm, Rechtsalterthümer, S. 272, 751.

⁵⁾ Ynglinga saga c. 2.

⁶⁾ Jfr. Maurer, Island, S. 44—45.

skabets Afløsning af Kristendommen, hvorimod det vilde være besynderligt, dersom de tillige vare verdslige Funktionærer, da der ingen Grund var til at antage, at denne Funktion skulde falde bort ved Hedenskabets Ophør. Oftere nævnes i den islandske Literatur Tempelpræstinder, hofgyðjur, gyðjur¹⁾; om disse Præstinder er det givet, at de ikke have haft nogen verdslig Funktion, og det Samme maa da formodes om Goderne. En væsentlig Betydning synes fremdeles at maatte tillægges de Oplysninger, der haves om Præsternes Stilling hos de gamle Germaner. Vel ere de Meddelelser, som findes herom²⁾, ikke meget omfattende, men det fremgaar dog af dem, at der fandtes en Stand af Præster, hvis Stilling var forskjellig fra Fyrsternes³⁾; Præsterne nævnes stedse ved Siden af Fyrsten, de have bestemte Funktioner, deres Virksomhed staa i Forbindelse med Religionen; i Egenskab af Præster have de vel enkelte Hverv, der staa i Sammenhæng med den verdslige Administration; de skulle f. Ex. paase Orden ved Folkeforsamlingerne⁴⁾ og de have en vis Straffemyndighed i Gudernes Navn (velut deo imperante)⁵⁾, men de ere — naar bortses fra et enkelt Sted, hvor Udviklingen er gaaet i en anden Retning⁶⁾ — ikke i Besiddelse af nogen politisk Magt eller nogen verdslig Myndighed⁷⁾.

1) Saaledes Þórlaug gyðja, Landn. I, c. 21, S. 64; Þuríðr gyðja Sölmundardóttir, sst. III, c. 4, S. 180 og Vatnsdælas. c. 27, S. 44; Þuríðr hofgyðja Veðormsdóttir, Landn. IV, c. 10, S. 265; Friðgerðr gyðja, Kristnis. c. 2, S. 6; Steinvör hofgyðja, Vápnfirð. s., S. 10; jfr. Heimskringla, Ynglinga s., c. 4, S. 6; Hyndluljóð 13.

2) Taciti Germania, c. 7, 10, 11, 40, 43; Strabo VII; Beda II, 13.

3) Jfr. Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte I (3. Aufl.), 275 flg.; F. Dahn, Deutsche Geschichte, I, 222 (durch den Mangel — irgendwelcher politischen Macht der einzelnen Priester unterscheiden sich schon in Cæsars Augen — efr. Bellum gallicum VI, 21 — sehr scharf die Germanen von den druidengeleiteten Kelten). Zöpfl, Deutsche Rechtsgeschichte, 4. Aufl. II, 25—26, 179 flg. Tilbøielig til at antage, at Præstedømmet tidligere har været forbundet med politiske Rettigheder er dog W. Scherer i Anzeiger f. deutsch. Alterthum IV, 100 flg.

4) Naar Bethmann-Hollweg, Civil. Proces d. gemein. Rechts, IV, 92, forstaar Tacitus, Germania c. 11 (silentium per sacerdotes, quibus tum et coercendi jus est, imperatur) saaledes, at Præsterne førte Forsædet paa Folkeforsamlingerne, jfr. ogsaa Scherer, l. c., S. 102 og H. Siegel, Deutsche Rechtsgeschichte, S. 141, er dette urigtigt, jfr. Grimm, Rechtsaltert., S. 751; Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte I, 350, Not. 4.

5) Wilda, Strafrecht der Germanen, S. 238—239.

6) Jfr. Ammian. Marcell. XXVIII, 5, 14 (hos Burgunderne).

7) Naar i et Par oldhöitydske Skrifter Ordet tribunus oversættes ved cotine, hvilket sidste Udtryk man, ganske vist tildels med Tvivl, har udledet af cot, Gud, og antaget for en Form af goði, gudja (Grimm, Rechtsalterthümer, S. 751; samme Forf. Mythologie, 2. Ausg. I, 78—79, Gabelenz u. Löbe, Glossarium d. Gothischen Sprache, s. v. cotine, Graff, Althochdeutscher Sprachschatz IV, 153), vilde der ganske vist, under Forudsætning af den nævnte Antagelses Rigtighed, heri ligge et Datum for at de tyske Præster have haft en Myndighed i verdslig Henseende. Der er imidlertid ikke Grund til at antage, at cotine bør udledes af cot, Gud. I Oldhöitydsk (jfr. Graffs anførte Værk) findes nemlig ogsaa (tildels i samme Skrifter som cotine) cot (= cuot, cuat, o. s. v.), bonus, cotan (= cuotan, cuatan, o. s. v.), bonum (: góðan), cotiu (= cuotiu, cuatiu o. s. v.), bona (Acc. plur. neutr. af Adj.), cot (= cuot, cuat o. s. v.),

Spørges der dernæst specielt, hvad der har Betydning for nærværende Undersøgelse, om Goderne forsaauidt oprindelig ved Siden af deres religiøse Funktion have udøvet en verdslig Myndighed, at de have afholdt Thing, herved forstaaet Thingforsamlinger i egentlig Forstand, hvor Domme i Retstrætter ere blevne afsagte, og navnlig saaledes, at hver Gode har afholdt sit særskilte dømmende Thing, da er dette Spørgsmaal i sin Almindelighed allerede besvaret ved den foregaaende Udvikling, thi naar Goderne overhovedet ikke havde nogen verdslig Myndighed, maa heraf følge, at de ikke have afholdt Domsting. Vel er det saa, at Offringer og andre religiøse Fester have været afholdte i Forsamlinger af Beboerne, men der er ikke Grund til, eller Hjemmel for at antage, at disse Sammenkomster fra Først af tillige have havt Karakteren af dømmende Thing. Antages det efter det Anførte, at der har været Goder i den ældre Tid i Norge, vil det med Hensyn til Besvarelsen af det foreliggende Spørgsmaal have Betydning, om Thingforholdene i Norge have været saaledes, at Thingene kunde antages at have været knyttede til Godedømmerne, men det er saa langt fra, at Oplysningerne skulde gaa i en saadan Retning, at et Blik paa Thingordningen i Norge endog taler stærkt imod, at hver Gode har afholdt Thing. Thinginstitutionen i Norge var nemlig, som det maa antages, kun lidet udviklet; der afholdtes vel de aarlige store Lagthing, et for hvert af de 4 Lagdømmer, men det maa vistnok anses tvivlsomt, om der overhovedet ved Siden heraf i den ældre Tid er blevet afholdt regelmæssige, til bestemte Tider tilbagevendende lokale dømmende Thing i de mindre Kredse, hvilket da ialfald kun har været Tilfældet med det først i den nyere Landslov nævnte, engang om Aaret afholdte Midfastething, hvorimod den almindelige Regel var, at den Privatmand skulde sammenkalde Thing, som troede at behøve Thing, d. e., som havde en Klage for Retskrænkelse mod en Anden¹⁾. Ordningen af Thingene i Norge i ældre Tider taler saaledes imod, at det oprindelig skulde have ligget i Godedømmets Væsen, at hver Gode, ved Siden af sin Stilling som Tempelpræst, har afholdt særskilt Thing, samt overhovedet imod, at Thingenes Antal i Island fra Først af har været stort. Undersøge vi dernæst de Oplysninger, som den islandske Literatur maatte frembyde om Goder og Thing under og kort efter Landets Bebyggelse, ses det af Sagaberetningerne²⁾, at ikke faa Gudetempler og Goder opstod i Island allerede i den første Tid fra Begyndelsen

bona (∴ gœði), cotlih (= cuotlich, cuatlih o. s. v.), samme Ord som det islandske góðlig, ja endogsaa med ō: gōtes (= gūotes, gūates o. s. v.), boni (Substantivum), o. s. v., og der er derfor Formodning for, at cotine er det samme Ord som det islandske: gœðingr. En Oversættelse af tribunus ved gœðingr er meget antagelig.

¹⁾ Jfr. Hertzberg, Grundtrækkene i den ældste norske Proces, S. 113 flg.; Maurer, i Krit. Vierteljahrsschr. XVIII, 36. Leilighedsvis skulle vi her bemærke, at den stærke Udvikling, Thinginstitutionen erholdt i Island tildels har indvirket paa Forestillingerne om Thingene andetsteds.

²⁾ T. Ex. Landn. III, c. 16, S. 221, 222; IV, c. 6, S. 254; c. 7, S. 256; V, c. 3, S. 284.

af Landets Bebyggelse 874 indtil Fristatens Oprettelse, idet de mere ansete Landnamsmænd jevnlige ved Ankomsten til Island opførte Templer, hof, paa deres Gaarde, ved hvilke de vistnok selv vare de første Goder, men at de tillige have oprettet dømmende Thing eller afholdt saadanne, omtales ikke. Den eneste Undtagelse danner her Þórólfr Mostrarskegg, der baade opførte et Gudetempel paa sin Gaard Þórsnes og tillige der oprettede et Thing¹⁾. Derimod indeholder f. Ex. Vatnsdæla saga en Meddelelse²⁾ om det af den ansete Landnamsmænd, Ingimundr hinn gamli i Vatnsdal opførte hof, og der gives derefter en forholdsvis meget fyldig historisk Beretning om det Ingimund og hans Slægt tilhørende og af dem forestaaede Godedømme i Vatnsdal for en længere Periode, men der meddeles Intet om, at der tillige er blevet oprettet eller afholdt Thing i Forbindelse med Godedømmet, og om noget Thing der paa Stedet eller i Bygden tales der ikke før længe senere. Dersom Templer eller Godedømmer og Thing havde hørt sammen, vilde det være naturligt, at ikke blot Godedømmet, men begge Dele var blevet nævnt, og naar Nedskrivningen af disse Beretninger i en meget senere Periode fandt Sted, er det sandsynligt, at man da bedre havde mindedes Thingene, dersom disse strax vare blevne oprettede, end de fra den længst svundne Hedenold hidrørende Gudetempler. Tausheden i Sagaerne om, at de enkelte Landnamsmænd, naar de opførte Templer, tillige oprettede Thing, taler derfor imod, at saadanne ere blevne indstiftede.

Fremdeles bemærkes, at dersom den af os bestridte Opfattelse var rigtig, maatte man vente, at der havdes Oplysninger om et ikke ringe Antal Thing fra den ældre Tid, men dette er ikke Tilfældet. Tvertimod er Antallet af de Thing, om hvis Tilværelse fra hin Tid der haves Beretninger, meget ringe. Vi skulle i denne Henseende skjælnes imellem Tiden før Fristatens Oprettelse 930, og Tiden mellem 930 og 965.

Hvad det første Tidsrum angaar, haves der som allerede anført Oplysning om, at Þórólfr Mostrarskegg, som Aar 884 kom til Island og nedsatte sig paa Þórsnes, hvor han opførte sit fra Norge medførte hedenske Tempel, har der afholdt Domstol og oprettet et héraðsþing³⁾. I Svarfdæla saga⁴⁾ omtales fremdeles, at der paa Höskuldstad i Svarfadar-dalen jevnlige var Thing, men foruden at det ikke ses, om dette skal forstås om, at der har været regelmæssigt Thing, er Sagaen i historisk Henseende upaalidelig, og da Beretningen om Tilværelsen af det ommeldte Thing ikke ellers er bestyrket eller konstateret⁵⁾, maa dens Rigtighed drages i Tvivl. Iøvrigt maatte det ialfald antages, at der her tales

¹⁾ Eyrbyggja s. c. 4; Landn. II, c. 12, S. 97.

²⁾ Cap. 15, S. 26; jfr. Landn. III, c. 2, S. 175, Not. 13. Jfr. Gudbr. Vigfusson, Tímatil, i Safn I, 247—248.

³⁾ Eyrb, c. 4.

⁴⁾ Cap. 13, S. 37, cfr. c. 19, S. 54.

⁵⁾ Jfr. Kålund, Islands Beskrivelse, II, 97.

om en Tid, der har kunnet ligge i Perioden efter Althingets Oprettelse c. 930, hvorefter Tilfældet ikke vilde vedkomme den Tid, vi her sysselsætte os med¹⁾. Naar man dernæst har ment, at Húnavatnsþing allerede har existeret i det heromhandlede Tidsrum, mangler der Bevis for, at dette har været Tilfældet. Vatnsdæla s.²⁾ omtaler vel en ved Húnavatnsþing mod Jökull, en Søn af Landnamsmanden Ingimundr, anlagt Sag, men dette maa nærmest antages at falde i Tiden efter 930³⁾. Derimod ses det af Are frodes Íslendingabók og Landnámabók⁴⁾, at Kjalarnesþing var til i den heromhandlede Periode, men det er ogsaa det eneste Thing foruden Þórsnesþing, som med Sikkerhed vides at have været til før Althingets Oprettelse. Om Kjalarnesþing siges der i Íslendingabók l. c., at det holdtes af Þórsteinn Ingólfsson og de Høvdinger, som sluttede sig dertil (es at því hrvf). Naar Maurer heraf vil slutte⁵⁾, at (medens der vel gaves flere lokale Thing) have her flere selvstændige Høvdinger forenet sig om at holde et almindeligt Thing, der kunde paakjende Sager mellem Parter fra forskjellige Egne, hvortil der var Trang, forekommer det os, at denne Slutning ikke er tilstrækkelig begrundet. Der kan ved Ordene i Íslendingabók være sigtet til, hvad der i den yngre Melabók⁶⁾ meddeles om Kjalarnesthing, nemlig at Þórsteinn Ingólfsson oprettede det med Helgi bjóla's, Erlygs og andre vise Mænds Raad; Helgi bjóla og Erlygr hørte imidlertid til selve den paagjældende Egn, til Ingólfs Landnam, og der er da neppe Grund til at mene, at Tanken herved har været at oprette et almindeligt Thing for hele eller en større Del af Landet. Der har derhos ganske vist været Trang til et almindeligt Thing, men efter vor Opfattelse gik Trangen dog først og fremmest i en beskeden Retning, nemlig at skaffe sin egen Egn eller Bygd et Thing, paa en Tid, da saadanne lokale Thing overhovedet savnedes. At der ialfald ikke har været mange Thing, bestyrkes ved Beretningen om et i Árnesbygden paa Sydlandet begaaet Drab, hvor Drabsmanden og den Dræbte hørte til samme Egn, medens Sagsøgeren hørte til Strandabygden paa Vestlandet, og for hvilket Drab Sag anlagdes ved Kjalarnesthing, fordi, som det hedder i Sagaen, Althinget endnu ikke var oprettet (því at þá var enn eigi sett alþingi)⁷⁾. Formodningen var i dette Tilfælde for,

¹⁾ Efter Udgiveren Finnur Jónssons Antagende var Karl hinn rauði, som omtales lige forud for Stedet c. 13, S. 37, født 910—920 og maa have været voxen paa dette Stadium af Sagaen, jfr. Fortalen, S. XXXV, cfr. XXXIV; den Tid, hvorpaa Thinget omtales, synes saaledes at falde i Midten af det 10de Aarhundrede. Jfr. Finnur Jónssons Bemærkninger i AnO. 1884, S. 127.

²⁾ Cap. 33, S. 53.

³⁾ Ingimundr er først kommen til Island 890—894; hans Børn fødtes efter den Tid, og nogle af dem levede vistnok til c. 975. Den heromhandlede Begivenhed synes at kunne henføres til 955—960; jfr. Gudbr. Vigfússon, Tímatl, Safn I, 244 flg., 496.

⁴⁾ Íslendingabók, c. 3; Landn. I, c. 9, S. 38. Naar Kjalnes. s. c. 2, S. 404 beretter, at Þórgrímr, Søn af Helgi Bjóla, oprettede Kjalarnesthing, maa dette forstås om en Gjenoprettelse, jfr. Maurer, Entsteh., S. 133, Not. 2, Upph., S. 119, Not. 2.

⁵⁾ Island, S. 48—49.

⁶⁾ Íslend. sögur I, 336.

⁷⁾ Grettis s. c. 10, S. 14—15.

at Sagen maatte anlægges i selve Árnesbygden¹⁾, og naar dette ikke er sket, viser det, at der ikke dér har været noget Thing; som Grund, hvorfor Sagen anlagdes ved Kjalarnes-thing, nævnes eiheller, at Parterne hørte til forskjellige Egne; men alene, som anført, at Althinget da ikke var oprettet, hvorved maa være ment, at der under de uordnede Tilstande var Vanskelighed ved at gjøre sin Ret gjældende. I denne Henseende maa fremdeles anføres Gullþóris saga²⁾, hvor der om en Stridighed siges, at den ikke blev gjort til Gjenstand for Søgmaal paa Grund af, at de paagjældende Begivenheder fandt Sted, før end Ulfjot førte Love ud til Island (ekki — i saksóknir færð, þvíat þessi tíðindi urðu fyrr enn Ulfjótr flutti lög til Islands út). Dette gaar nærmest ud paa, at der overhovedet før Ulfjots Tid manglede Thing. Beretningen i Íslendingabók tyder ogsaa paa, at det har været en Undtagelse, at der var et Thing paa Kjalarnes. Det omtales nemlig i Forbindelse med Beretningen om Althingets Oprettelse, idet der til denne Beretning tilføies: men forinden var der et Thing paa Kjalarnes (en aðr vas þing a Kjalarnesi). Disse Ord kunde endogsaa nærmest forstaas saaledes, at der ikke før Althingets Oprettelse har været andre Thing.

Hvad dernæst angaar Tidsrummet fra Althingets Oprettelse 930, til 965, finde vi foruden de anførte, nemlig Þórsnesþing og Kjalarnesþing, endvidere Þingnesþing³⁾, Thingene i Skagafjorden og Eyjafjorden⁴⁾, og endelig maa ogsaa Húnavatnsþing⁵⁾ anses nævnt i denne Periode. Det hele Antal er altsaa 6. Det er saaledes ikke noget stort Antal Thing, hvorom der haves Efterretninger fra Tiden før 965. Dette maa ikke opfattes saaledes, at der ikke har været flere Thing; tvertimod mene vi, at medens der i Tiden før 930 i Virkeligheden kun har været faa Thing, vistnok kun Þórsnesþing og Kjalarnesþing, har Antallet været betydeligt større for Tiden 930—965, men det Anførte maa forsaa vidt have Betydning, at der vistnok vilde være blevet omtalt en betydelig større Mængde Thing, dersom hver Gode havde afholdt sit særskilte Thing.

Eiheller gives der iøvrigt Beretninger i Sagaerne, hvoraf det skulde fremgaa, at hver Gode har afholdt særskilt Thing, eller at Thinglag og Godedømme er faldet sammen. Man har vel i denne Henseende paaberaabt sig⁶⁾ Beretningen om Førliget mellem de mægtige Kjalleklinger og Thorsnesingerne, hvorefter Kjalleklingerne, som hørte til Thorsnesthing, efterat have haft Held i deres Opstand mod Thorsnesingerne, opnaaede, ikke et eget Gode-

¹⁾ Jfr. Reglen i Íslendingabók c. 5; se ovenfor S. 41.

²⁾ Cap. XV, S. 71, jfr. Udgifveren, Professor K. Maurers Bemærkninger S. 20, 32; Sigurðr Vigfússon i Arbók hins ísl. fornleifafélags 1882, S. 64.

³⁾ Íslendingabók, c. 5.

⁴⁾ Sammesteds; jfr. nedenf. S. 69.

⁵⁾ Vatnsdæla s., c. 33, jfr. Guðbr. Vigfússon i Safn I, 378, 496.

⁶⁾ Maurer, Entsteh., S. 126, 133; Upphaf, S. 112, 119; Island, S. 48.

dømme, men kun Andel i hines Godedømme (Þórgrímr Kjallaksson skyldi halda upp hofinu at helmingi ok hafa hálfan hoftoll ok svá þingmenn at helmingi)¹⁾, hvilket menes at vise, at Thinget var begrændset til Thorsnes-Godedømmet. Det forekommer os dog, at der ikke herfra kan drages nogen Slutning. Det kan neppe med Sikkerhed anses bevist, om ikke den paagjældende Begivenhed er falden paa en Tid, da Godedømmerne i Almindelighed endnu ikke havde vundet Organisation, navnlig med Hensyn til Udredelsen til Goden af Tempelafgift, hoftollr, og da der kun fandtes nogle ganske enkelte Thing i Landet. Har det været paa den Tid, kan Forholdet efter Sandsynlighed have været det, at der i den paagjældende Del af Landet ikkun fandtes det ene organiserede Godedømme, eller at dette ialfald var betydningsfuldere end andre, og ligeledes ikkun dette ene Thing, og det var da naturligt, at Kjalleklingerne netop attraaede og ved Forliget opnaaede Andel i Godedømmets Fordele; var der blevet tilbudt dem selv at oprette et nyt Godedømme, vilde dette ikke have været saa fordelagtigt for dem. Herefter vilde Beretningen ikke vise, at Thorsnes-thinget netop var begrændset til Thorsnesgodedømmet, saaledes at det ikke kunde omfatte flere Godedømmer end dette. Er Begivenheden derimod falden paa en Tid, da Thinglagsordningen med tre Godedømmer i hvert Thinglag var indført, saa var der ikke Plads for flere Godedømmer, og Meningen var da, at Godedømmet deltes mellem dem paa samme Maade, som naar ellers en Udstykning af et Godedømme fandt Sted²⁾. Der findes fremdeles i Sagaerne enkelte Beretninger, som ved første Øiekast kunde synes at tale for, at hver Gode har afholdt sit eget Thing. Disse Meddelelser angaa alle en noget senere Tid, men dersom Goderne i et saadant senere Tidsrum have afholdt særskilt Thing hver for sig, kunde heraf maaske sluttet, at dette Samme har været Tilfældet tidligere. Om Arnkell, Søn af Þorólfr bægifótr, der hørte til Thorsneskredsen, siges det saaledes, at han var hofgoði og havde mange Thingmænd (átti marga þingmenn)³⁾, og om Hrafnkell Freysgoði meddeles det, at han, efterat have mistet sit Godedømme, dannede et nyt, og denne hans Thingkreds (þinghá) siges at være bleven større, end den, han tidligere havde havt⁴⁾. I begge disse Tilfælde, der henhøre til den sidste Halvdel af det 10de Aarhundrede, synes Godedømmerne at have været af uregelmæssig Art⁵⁾. At Arnkell ikke har afholdt særskilt Thing,

¹⁾ Eyrbyggja s., c. 10.

²⁾ At Begivenheden er faldet før Indførelsen af Thinglagsordningen synes at fremgaa af, at det hedder (Eyrb. c. 10, S. 12), at Þórgrímr Kjallaksson skulde ligeoverfor Þórsteinn Þorskabitr «styrkja hann til, hveriga helgi sem hann vill á leggja þingit», hvilket taler for, at Þórsteinn alene, ikke tilligemed to andre Goder, raadede for Thinget. — I Gudbr. Vigfussons Tímatál, Safn I, 334—35, og hans Udgave af Eyrb., S. 127, er Begivenheden henført til 934.

³⁾ Eyrbyggja s., c. 12, S. 13—14.

⁴⁾ Hrafnkels s., S. 24.

⁵⁾ Jfr. herom Maurer, Entsteh., S. 125 flg., Upph., S. 112 flg., Island, S. 47, 52. Iøvrigt bemærkes, at der under Hedenskabet Intet kunde være til Hinder for selve Opførelsen af nye Tempel, eller for, at der saaledes opstod nye Tempelforstandere.

frengaar imidlertid bestemt af Eyrbyggja saga, og eiheller omtales det, at Hrafnkell har afholdt saadant Thing. Fremdeles maa anføres Beretningerne om to, i Anledning af Femterrettens Stiftelse Aar 1004 oprettede Godedømmer, der stode udenfor de gamle Godedømmer¹⁾, nemlig dels det for Höskuldr Þráinsson oprettede Godedømme paa Hvítanes, hvorom der senere meddeles, at der paa Hvítanes fandtes mange Bodtomter og at Folk havde udmeldt sig som Thingmænd hos Goden Mörðr og derimod indmeldt sig som Thingmænd hos den nævnte Höskuldr²⁾, dels Melmanna-Godedømmet i Midfjorden i Húnavatnsþing, om hvilket det i Bandamanna saga³⁾ meddeles, rigtignok under Anførsel af, at det da var sædvanligt at oprette nye Godedømmer hvilket ikke stemmer med Njálas Beretning om, at Oprettelsen skete i Anledning af Femterrettens Indstiftelse⁴⁾, at da dette Godedømme i Henhold hertil optoges eller oprettedes af Oddr Ófeigsson, samledes der ham hurtigt Thingmænd (þingmenn), og i samme Saga nævnes derefter et Leid-Thingsted i Midfjorden, som synes at have svaret til dette Godedømme⁵⁾. Efter den Stilling, der efter Grágás⁶⁾ tilkom de ommeldte nye i Anledning af Femterretten opstaaede Goder, maa det nu i og for sig anses ganske usandsynligt, at disse Goder skulde have kunnet afholde særskilt Thing. Naar hertil kommer, hvad der navnlig af Lehmann og Carolsfeld⁷⁾ er udviklet om Njálas mindre Paalidelighed paa flere Punkter, synes der at være Grund til at tvivle om Rigtigheden af Sagaens ovenanførte Beretning om Godedømmet paa Hvítanes, saa meget mere som Spor af de omtalte Bodtomter nu ikke synes nogetsteds at være at finde⁸⁾. Og hvad Melmannagoðorð angaar, meddeler Sagaen alene, at Oddr hurtig fik Thingmænd — hvilket kunde betegne Folk, der søgte Støtte og Beskyttelse hos ham — og der tales derhos vel om Leidthing i Midfjorden, hvorved bemærkes, at Leidthingene væsentlig gik ud paa Kundgjørelser, ikke Domsafgjørelser, og at det vel kunde tænkes, at de ommeldte Goder have kunnet afholde saadanne Thing; derimod taler Sagaen ikke om noget dømmende Thing. Heller ikke vil der kunne sluttet Noget af, at der i Þorskafjarðarþing foruden Hovedthingstedet i Þorskafjörðr oftere (første Gang c. 960) nævnes et i Dýrafjorden afholdt Thing⁹⁾, da der, forsaavidt der overhovedet her foreligger Andet end at Thingstedet har

¹⁾ Njála, c. 97, S. 505 flg.

²⁾ Sammesteds, c. 107, S. 556.

³⁾ Cederschiölds Udg., S. 3; H. Friðrikssons Udg., S. 7. Se ovenfor S. 50, Not. 5.

⁴⁾ Jfr. herom B. M. Ólsen, Ávellingagoðorð i Timarit II (1881), S. 16 flg.

⁵⁾ Cedersch., S. 4; H. Friðriksson, S. 10. Jfr. Maurer, Island, S. 101.

⁶⁾ Ifølge denne havde de i 1004 tilkomne nye Goder alene Ret til at udnævne Dommere i Femterretten, derimod ikke i Fjerdingsretterne eller Vaarthingsdomstolene, ligesom de ikke havde Sæde i Lovretten; heller ikke kunde de være Formænd i Tylvterkviden eller udnævne Exekutionsret (féraánsómr).

⁷⁾ Die Njálssage, insbesondere in ihren juristischen Bestandtheilen, Berlin 1883. Om Njálas Troværdighed vil iøvrigt nærmere blive handlet i det Følgende af denne Afhandling.

⁸⁾ Jfr. Kálund, Islands Beskrivelse I, 253; cfr. dog Páll Sigurdsson i Safn II, 528—529.

⁹⁾ Jfr. herom nærmere i det Følgende.

vexlet, i ethvert Fald Intet er oplyst om, at Dýraffjordstinget skulde have været et af en enkelt Gode afholdt Særthing. En større Betydning end noget af de anførte Tilfælde har derimod Beretningen om, at Þórsteinn Þórgilsson af Hafsfjarðarey udsondrede det saakaldte Rauðmelinga-göðorð af Thorsnes-Thinglag, og at han og hans Frænder oprettede et Thing i Straumsfjörðr (Aar 1009), hvilket de, efter Beretningen, holdt længe siden¹⁾. Man synes i Virkeligheden her at have et Tilfælde, hvor en enkelt Gode afholdt sit særskilte Thing, hvilket maa forudsættes at have været et dømmende Thing. Der anføres imidlertid i Sagaen en personlig Grund, hvorfor Þórsteinn Þórgilsson foretog det anførte Skridt, nemlig: at han mente i Thorsnes Thinglag at have maattet lide under Snorrungernes Overmagt, og man er da neppe berettiget til at betragte det Skete som en Anvendelse af en almindelig Regel eller Beføielse, hvorimod det meget vel kan have været en ren, enestaaende Usurpation, som godt kunde stemme med den herskende Tilbøielighed til Selvraadighed.

Naar det i Forbindelse med den Opfattelse, at hver Gode indtil 965 har afholdt særskilt Thing, er blevet gjort gjældende, at Goderne saaledes dengang have haft en større Magt, hvilken da skal være bleven indskrænket i 965 derved, at fra den Tid 3 Goder i Forening skulde afholde Vaarthingene sammen, skjønne vi ikke, at der findes nogen Hjemmel eller Bevis for, at virkelig Goderne i hin tidligere Tid have besiddet en saadan større Magtfylde. Det er med Føie stærkt fremhævet af B. M. Ólsen i hans Afhandling Ávellingagöðorð²⁾, at i Hedenskabets Tid var Godedømmet knyttet til Gudetemplet, hvorved Godedømmet saaledes fik sine naturlige Grændser, idet Enhver i Almindelighed søgte til det hof, som var nærmest og bekvemst for ham, hvorfor det var utænkeligt, at noget enkelt Godedømme kunde blive meget stort. Den samme Omstændighed synes imidlertid ogsaa at maatte medføre, at den Magt, som den enkelte Gode kunde udøve, var begrændset, idet den kun strakte sig til dem, der søgte til hans Tempel. Det maa ganske vist erkjendes, at forudsat at hver Gode tidligere havde været ene om at holde et lokalt Thing, var det en Indskrænkning i hans Indflydelse og Magt, naar han nu herefter skulde afholde Ting sammen med to andre Goder. Det maa imidlertid bemærkes, at en saadan Forandring ikke kunde ske uden Althingets, Lovrettens Bestemmelse, men i Lovretten var det selve Goderne, der havde den besluttende Myndighed, og det ses da ikke, hvad der skulde have bevæget dem til at give Slip paa denne formentlige Magt. Denne Betragtning maa gjøre det yderligere usandsynligt, at der har været en Tid, hvor hver Gode har haft sit særskilte Thing.

Vel er der nu til Støtte for den Mening, at Godedømme og Thinglag oprindeligt er faldet sammen, blevet henvist³⁾ til Sprogbrugen i Grágás, saavelsom i Sagaerne, der-

¹⁾ Eyrb. c. 56, S. 105; jfr. Maurer, Island, S. 101.

²⁾ Tímarit II (1881), S. 9—10.

³⁾ Maurer, Entsteh. S. 136, Upphaf S. 121.

iblandt de to nysanførte Exempler med Hensyn til Arnkell goði og Hrafnkell Freysgoði, hvorefter der tales om en Godes þingmenn, om hans þinghá, at segiast í þing við (með) goða, at vera í þingi með goða, fara við goða i þing¹⁾, eller endog: ef hann ferr i þess goða þing, er samþingisgoðe er við hinn²⁾. Det lader sig nu ikke nægte, at de anførte Udtryk maaske vilde falde allernaturligst, naar Godedømme og Thinglag var Eet, og man kunde tænke sig, at der her var en Reminiscent fra en tidligere Tid, da hver Gode havde havt sit eget særskilte Thinglag med dertil hørende særligt Thing, og da der ogsaa i egentligste Forstand om dem, der hørte til hans Godedømme, kunde siges, at de vare hans Thingmænd. Imidlertid skjønnes der dog ikke at være noget Unaturligt i, at man kunde komme til at indføre den Ordning, vi finde i Grágás, med Thinglag, hvortil tre Goder hørte, og med Thing, som afholdtes af dem i Forening, saaledes endogsaa, at dette var den oprindelige Ordning, forud for hvilken ingen anden Ordning var gaaet, og der var da eiheller noget Paafaldende i den Sprogbrug, at den Enkelte herefter paa engang var Thingmand i det hele fælles Thinglag, og tillige den enkelte Godes Thingmand, og at ligeledes Thinglaget, uagtet det strengt taget maatte siges at være de tre Medgoders Thinglag, ogsaa kunde kaldes den enkelte Godes Thinglag. Det forekommer os i ethvert Fald, at en Slutning herfra vilde være meget usikker³⁾.

Ligesaa betænkeligt vilde det være at uddrage nogen Slutning af den Betragtning, som iøvrigt angaar Tiden efter Althingets og Vaarthingenes Oprettelse, at det, da disse kun afholdtes engang om Aaret, i Mai—Juni Maaneder, vilde være usandsynligt, at der i de øvrige 10 Maaneder af Aaret ingen Retsforfølgning kunde finde Sted⁴⁾. De islandske Naturforhold, i Forbindelse med den Omstændighed, at Befolkningen var lille og spredt, maatte medføre, at Thingmøder ved Vintertid ikke godt kunde afholdes, og om det end kan synes, at Rettergangen saaledes ikke fremmedes ret hurtigt, maa det dog bemærkes, at efter den islandske Procesmaade, med dens Udelukkelse af egentlig Appel, kunde man i Almindelighed i Løbet af mindre end et Aar faa endelig Afgjørelse af sin Sag, medens f. Ex. Nutidens

¹⁾ Grág. Ia, 45, 136, 137, 138 flg., II, 272 flg.

²⁾ Grág. Ia, 140, II, 277.

³⁾ Blandt de Betydninger, Ordet þing har, gives der ogsaa den, hvorefter det, brugt i Flertallet, betyder Sogn, hvor der er en Proprietærkirke (hvilket Kirkerne efter Grágás altid vare), ligesom ogsaa þingafólk betyder Sognefolkene, jfr. Grág. III, 701; þingunautar bruges ogsaa baade om dem, der høre til samme Thinglag, Grág. Ia, 86, 115, og om dem, der høre til samme Kirkesogn, Grág. Ib, 217, II, 60. Det henstilles, om muligen, i Lighed hermed, eller som en Oprindelse til denne Sprogbrug, Godens Sogn i den hedenske Tid, eller Indbegrebet af den Del af Befolkningen, som sluttede sig til hans hof, har heddet þing, og de enkelte Medlemmer þingmenn. I denne Henseende kan maaske sammenholdes, hvad Gísli Brynjúlfsson, Um goðorð, i Ný Félagsrit XIII, 61, har gjort opmærksom paa, at endnu to Præstekald i Múla Syssel i Island kaldes þinghá, nemlig Eyða þinghá og Hjaltastaða þinghá. Jfr. S. Niélssons Prestatal, S. 11.

⁴⁾ Jfr. tildels Maurer, Island, S. 192.

Procesmaade, bl. A. med den Adgang, der haves til Appel, kan medføre, at der kan gaa flere Aar hen inden Afgjørelsen.

Imod den omhandlede Opfattelse maa endvidere anføres, at der overhovedet ikke kunde være Formodning for en saa svævende og uregelmæssig Ordning, som det vilde være, at der gaves et ubestemt Antal Goder, der hver afholdt sit Thing, hvis Antal saaledes ogsaa var ubestemt og vekslede. Det lidet Sandsynlige, som der vilde være i en saadan Organisation eller rettere Mangel paa Organisation, turde, forsaavidt angaar Goderne, finde sin Illustration i den Konsekvents, som man har draget af deres ubestemte Antal, idet man har ment, at som Følge deraf har muligen ogsaa Antallet af Lovrettens Medlemmer samt af Dommerne — der skulde udnævnes af Goderne — været ubestemt¹⁾, en Mening, der dog maatte have meget imod sig. Det maa fremdeles bemærkes, at Graagaasen ikke indeholder Nogetsomhelst, der tyder paa, at der skulde have existeret Thing, afholdte af de enkelte Goder. Havde de været til, om end i en meget tidlig Periode, vilde det være ret sandsynligt, at et eller andet indirekte Spor deraf var blevet bevaret. Endelig taler selve Beretningen i Íslendingabók angaaende Thord gellirs Lov imod, at de Thing, der vare til før den Tid, have været saadanne særlige, af en enkelt Gode afholdte Thing, thi Thord gellir klager ikke over, at Sagsøgeren skulde begive sig til et Thing, hvor en fremmed Gode var eneraadende, men alene over, at han skulde indfinde sig i et fremmed Thinglag (ocunn þing).

Vi antage efter alt det Anførte, at der ingensinde har været en Ordning, hvor hver Gode har afholdt sit særskilte Thing, og hvor Godedømmer og Thinglag have faldet sammen. Heraf er det en Følge, at Hypotesen om, at der ved Loven af 965 skulde være gjort en Forandring i en saadan Ordning, ikke kan være rigtig.

Men dernæst er den hele Opfattelse, hvorefter det omhandlede Sted i Íslendingabók skulde indeholde en Meddelelse om, at der ved Loven af 965 er indført en almindelig Ordning af Thinglagene og derved af Thingene og Godedømmerne ugrundet. Det er navnlig ubegrundet, naar man har ment, at Íslendingabók skulde indeholde en Beretning om, at Antallet af Thinglag hele Landet rundt skulde være blevet fastsat ved den nævnte Lov. Dette siges ikke i Íslendingabók. Ordene ere: da blev Landet delt i Fjerdinger, saaledes at der blev 3 Thinglag i hver Fjerding (þa vas landino scipt i fjörþunga sva at iii vrðu þing i hveriom fjörþungi²⁾). Der udsiges her ikke positivt, at Thinglagene da bleve oprettede, hvorimod der kun i en Mellemsætning siges, at Fjerdingernes Beskaffenhed skulde være den, at der i hver Fjerding skulde være tre Thinglag. Det er som en Modalitet ved

¹⁾ Jfr. Maurer, Entstehung S. 152, 175, Upphaf S. 137, 158.

²⁾ Íslendingab. c. 5; se ovenf. S. 38. Ordet þing maa her betyde Thinglag (ikke Thing), jfr. det paafølgende þingunautar, hvorved, som ovenfor bemærket, maa forstås Thinglagsfæller (der vilde ellers være en Tautologi i, at þingunautar scylldu æiga sacsocner saman); jfr. ogsaa Grág. Ia, 86, 115.

Fjerdingsinddelingen, at dette meddeles. Ordene ere fuldkomment forenelige med, at Thinglagsordningen med 12 Thinglag i hele Landet allerede iforveien har været bestaaende, og at der her nu kun toges Bestemmelse om Thinglagenes Indordning under Fjerdingerne, en Bestemmelse, der var nødvendig, naar Landet inddeltes i Fjerdinger med dertil hørende Fjerdingsting, idet det da tilligē maatte afgjøres, hvilket Omraade hver Fjerding og hvert Fjerdingsting skulde have. Der er to Ting, som er sket, dels *A*, at der oprettedes 12 Thinglag Landet rundt (hvoraf da eller senere 3 Thinglag indordnedes under hver Fjerding), dels *B*, at der for Nordlandet kom et 13de Thinglag til. *B* fremtræder som en selvstændig Bestemmelse. Som i det Foregaaende anført kan det ikke paatvivles, at Bestemmelsen *B* — som ligefrem affødt af den nye Værnethingsordning — er bleven indført ved Loven af 1965, hvilket ogsaa bestyrkes ved, at der særlig anføres Grunde, hvorfor dette ordnedes saaledes. Der vilde i og for sig ikke have været noget uantageligt i, at ligeledes Punktet *A* — Oprettelsen af de øvrige 12 Thinglag — var blevet vedtaget ved samme Leilighed, saaledes at der altsaa ved Loven af 1965, i Modsætning til en tidligere manglende eller ialfald forskjellig Ordning af Thinglagene, var blevet fastsat, dels at der som Regel nu oprettedes tre Thinglag i hver Fjerding, dels at der dog i Nordfjerdingen skulde være fire; herefter vilde da en Ordning i det Hele af Thinglagene fra Først af være sket i 1965, ifølge hvilken Ordning der nu under Eet oprettedes alle 13 Thinglag. Men at Punktet *A* er blevet vedtaget ved Loven af 1965, meddeles ikke i Íslendingabók. Det er muligt, at dette har været Meningen, men det fremgaar ikke af Beretningen; Ordene afgive ikke Hjemmel derfor. Der kunde spørges, om ikke desuagtet Beretningen efter dens hele Indhold, navnlig de brugte Udtryk, nærmest maatte forstaas saaledes, at Punktet *A* tillige blev vedtaget, men dette er netop ikke Tilfældet. Om Fjerdingsinddelingen siges det saaledes rent og klart, at da blev Landet inddelt i Fjerdinger, om Fjerdingstingene, at de bleve satte, oprettede; om et Par andre Forhold bruges den kategoriske Vending: *scyldu, scyldi*, men hvad angaar Thinglagene ere Udtrykkene forskellige; det siges ikke positivt om dem, at de bleve oprettede, hvorimod der, som anført, kun i en Mellemsætning bemærkes, at der blev tre Thinglag i hver Fjerding. Hertil kommer, at den paagjældende Foranstaltning maatte antages ikke alene at have gaaet ud paa en Ordning af Thinglagene. Det er givet og fra alle Sider forudsat, at samtidig med Thinglagsordningen er tillige blevet indført regelmæssige Thingforsamlinger, et for hvert Thinglag, i hvilken Henseende ogsaa kan bemærkes, at Thinglaget efter sit Begreb er den Kreds, der danner sig om det i den værende Thing. Ligeledes er det fra alle Sider forudsat, at den Ordning, hvorefter der til hvert Thinglag hørte tre Goder, som i Forening afholdt Thinget i Thinglaget, ligeledes er indført samtidig med Ordningen af Thinglagene og af de til disse svarende Thing. Til Bestyrkelse af, at dette i Virkeligheden har været saaledes, maa fremhæves, at Intetsomhelst er oplyst om eller tyder paa, at Fastsættelsen af Godernes Antal, saavel som af deres Stilling til Thing-

lagene og Thingene, skulde være sket paa en anden Tid, end selve Ordningen af Thingene og Thinglagene. I Henhold hertil maatte da den omhandlede Foranstaltning anses i sin Helhed at gaa ud paa en Ordning, ikke blot af Thinglagene, men tillige af de lokale Thing, saavel som af Godernes Antal og Stilling ligeoverfor Thingene og Thinglagene. Dersom den hele Thinglagsordning nu fra Først af var blevet indført, vilde det have været naturligt, at ikke blot selve denne, men tillige de anførte med samme forbundne Momenter, der begge hver for sig vilde have været Reformer af en overordentlig Betydning, vare blevne nævnte i Íslendingabók blandt de Foranstaltninger, der bleve vedtagne ved Loven af 965, men dette er ikke Tilfældet; Thingenes Oprettelse og Fastsættelsen af Godernes Antal og Stilling omtales end ikke med et Ord. Det maa ogsaa bemærkes, at det efter Anledningen til Loven af 965, nemlig den Trang, der viste sig til en Forandring af Værnethingsreglerne, ikke er sandsynligt, at man skulde være kommen til ved denne Leilighed at indføre en Foranstaltning af saa store Dimensioner, som en hel Ordning eller Omordning af Thinglagene, Thingene og Godedømmerne vilde være. Øiemedet maatte kunne naas paa en simplere Maade. Indholdet af og Anledningen til Loven af 965, som den fremstilles i Íslendingabók, taler saaledes endogsaa imod, at Punktet *A* er blevet vedtaget ved den omhandlede Leilighed.

Efter det Anførte er den Hjemmel, der skulde findes i Íslendingabók for, at Thinglagsordningen er indført i 965, bristet, og da der ingen anden Hjemmel haves herfor, er der saaledes ikke Bevis for, at den da er indført. Der er heller ikke iøvrigt Grunde, der tale for, at den hidrører fra 965, og da den paa den anden Side dog nævnes ved denne Leilighed og altsaa ikke kan være indført senere, maa Resultatet blive, at den har bestaaet før 965, og at følgende Ordningen har været den, at der før den Tid har været 12 Thinglag i Landet med 3 Goder i hvert, og at der i 965 da blev taget den Bestemmelse, dels at Thinglagene skulde indordnes under Fjerdinger, saaledes at som Regel 3 Thinglag blev i hver Fjerding, og dels at Antallet af Thinglagene paa Nordlandet forøgedes med et. Herefter maa der altsaa antages at have været to Stadier, det ene med 12 Thinglag i hele Landet, hvert med 3 Goder, altsaa tilsammen 36 Goder; det andet Stadium, fremkommet 965, med 13 Thinglag og 39 Goder.

At der saaledes har været to Stadier, og at Thinglagsordningen med dertil svarende Thingforsamlinger og Godedømmer har bestaaet før 965, bestyrkes ogsaa ved det øvrige Indhold af Íslendingabóks heromhandlede Beretning. Der meddeles, at Sagen anlagdes paa det Thing, som var i Borgarfjorden, og at det dengang var Lovreglen, at Drabssager skulde anlægges paa det Thing, som var nærmest Kampstedet. Herved er det forudsat, at der gaves flere Thing, som der kunde være Tale om at vælge imellem, og da en Regel, som den anførte, ikke ret vilde være paa sin Plads, dersom det beroede paa en Tilfældighed, hvor Thingforsamlinger afholdtes, saaledes at der f. Ex. paa nogle Steder kunde være en

uforholdsmæssig lang Afstand til et Thing, synes heraf nærmest at kunne slttes, at der før 965 har existeret regelmæssige Thingforsamlinger, fordelte over hele Landet. Om Thord gellirs Tale meddeles det dernæst, at han omtalte Ulemperne ved at fara i ocunn þing o: fremmede Thinglag; han taler altsaa om Thinglag, som allerede bestaaende, og naar den derefter vedtagne Lov omhandler Thinglag, maa det nærmest forudsættes, at der paa begge Steder tænkes paa Thinglag i samme Betydning. Efter den hele Sammenhæng maa det fremdeles ved Meddelelsen om, at de, der vare nord for Eyjafjorden, ikke vilde søge Thinget der, og de, der vare vest for Skagafjorden, ikke vilde søge did, anses indirekte tilkjendegivet¹⁾, at ialfald Thingene i Eyjafjord og Skagafjord bestod før 965; jfr. ogsaa Udtrykket søkja þingit o: søge det i Eyjafjord da bestaaende Thing; herefter existerede altsaa før den Tid to af de Thing, som vare et Led i den efter Graagaasen bestaaende Thingordning; disse Thing kunne ikke antages at have været af nogen forskjellig Art (afholdte af enkelte Goder), men maa forudsættes netop at have været af samme Beskaffenhed, som de til den nævnte Thingordning hørende Thing. Den hele Forhandling eller Tvist, der saaledes fandt Sted om Nordlandet, taler ogsaa nærmest for, at der iforveien bestod en Thingordning, fra hvilken der nu var Spørgsmaal om at etablere en Undtagelse; dersom den hele Ordning — med 13 Thinglag i hele Landet — var sket samtidig eller under Eet, vilde Særegenhederne med Hensyn til Nordlandet neppe være blevet fremhævede eller ialfald ikke være blevet fremhævede alene; de vare vel forsvundne som Led i den hele Ordning; hvor vigtige Forhandlingerne om Nordlandets exceptionelle Stilling end vare, maatte Overveielserne med Hensyn til selve Hovedordningen — Overgangen fra den ældre uregelmæssige Tilstand til den nye Ordning, Spørgsmaalet om Antallet af Thing, Thinglag og Godedømmer o. s. v. — have været af ingenlunde mindre, men visselig større Betydning.

Det Resultat, vi saaledes ere komne til ved en Fortolkning af Íslendingabók, finder nu fremdeles Bestyrkelse ad forskjellige andre Veie.

I denne Henseende maa først anføres Indholdet af den ovennævnte Notits i Þórðar saga hreðu²⁾, den yngre Melabók³⁾, Hauksbók⁴⁾ og Þórsteins þátr uxafóts⁵⁾. I den førstnævnte Saga hedder det: En þá er landinu var skipt í fjórðunga, skyldu vera iii þing í hverjum fjórðungi, en iii höfudhof í hverju þingi. I Melabók hin yngri: Landinu var skipt í fjórðunga um daga Þórðar gellis; þá skyldu vera iii þing í hverjum fjórðungi, en iii höfudhof í hverri þingsókn⁶⁾. I Hauksbók: þá var landinu skipt í fjórðunga, ok skyldu

¹⁾ Herfra gaar ogsaa Maurer ud, Entsteh. S. 135, 160; Upphaf, S. 121, 145; jfr. ovenf. S. 61.

²⁾ Gudbr. Vigfussons Udg. 1860, Cap. 1, S. 93—94.

³⁾ Íslendinga sögur I (1843), S. 334.

⁴⁾ Sammesteds, Landn. IV, c. 7, S. 258—259.

⁵⁾ Flateyjarbók, I, 249.

⁶⁾ Naar der længere henne i dette Haandskrift tilføies: Nordlendinga fjórðungi var skipt í iii þing; hann var stærri en hinir fjórðungarnir, er dette, som af Maurer, Quellenzeugnisse S. 24, paavist, ikke en Del af den oprindelige Text, men en Tilsætning, optagen efter Arngr. Jónssons Crymogæa, udk. 1609.

vera iii þing í fjórðungi en iii höfuðhof í þingsókn hverri. Í þórsteins þátr uxafóts: þa var landinu skift í fjórðunga ok skyldu vera iij þing í fjórðungi hverjum, en þriu höfuðhof í þingsoknn hverri. Ved at kaste et Blik paa de her anførte Udtalelser, skulle vi bortse fra den Forbindelse, hvori Ordningen af Thinglagene i dem er sat i Forbindelse med Landets Inddeling i Fjerdinger, hvilket Punkt vi senere ville omhandle. Hvad vi paa dette Sted skulle fremhæve er, at der her tales om et Stadium, hvor Thinglagenes Antal var lige for alle Landsdeles Vedkommende, 12 i hele Landet, med 3 Hovedtempler i hvert, og kun dette Stadium kjendes eller omtales, ikke det, hvor Antallet for Nordlandets Vedkommende var større end for de andre Landsdele. Beretningen maa saaledes anses at gaa ud paa, at der oprindeligt har været 12 Thinglag, med 3 Goder i hvert, altsaa 36 Goder¹⁾.

¹⁾ I Quellenzeugnisse über d. erste Landrecht Islands har Maurer paavist Beskaffenheden af og det indbyrdes Forhold mellem de heromhandlede Haandskrifter, forsaavidt angaar den paagjældende i dem indeholdte Notits, og godtgjort, at den i dem alle maa antages at hidrøre fra en fælles Kilde. Naar han l. c., S. 68 flg. mener, at denne Kilde er den ældre, nu ikke tilværende Redaktion af Are frodes Íslendingabók, da er det vel saa, at der er en Lighed med Ordene i Íslendingabók: «þa vas landino skipt í fjórþunga» o. s. v., cfr. Maurer l. c., S. 70, men herfra tør man neppe drage nogen afgjørende Slutning, da der ved en mundtlig Tradition vistnok let kunde fremkomme saadanne loci communes eller Reminiscentser, og der turde vel iøvrigt frembyde sig Grunde, der gjøre det tvivlsomt, om Kilden har været den anførte. Jeg er tilbøielig til at tiltræde den bl. A. af Maurer i hans Afhandling Ueber Ari Þorgilsson und sein Isländerbuch, i Germania XV, S. 302 flg., Gudbr. Vigfusson i Prolegomena til Sturl. I, S. XXVII flg. og nu senest af B. M. Ólsen i hans Afhandling om Forholdet mellem de to Bearbejdelser af Ares Íslendingebog i AnO 1885, S. 341 flg. fremsatte Opfattelse, at Prologen til Íslendingabók maa forstaas saaledes, at Are i denne sin sidste Redaktion har, af hvad der har staaet i den første Udgave af Íslendingabók, udeladt áttartala ok konungaæfi, men naar man har ment, at den anførte áttartala har været Grundlaget for Landnámabók, maa dog bemærkes, at der ialfald neppe er Foie til at antage, at den har været synderlig omfangsrig; ikke Lidet synes at tale for B. M. Ólsens Mening l. c., S. 367—368, 371, at áttartala har været af et lignende kortfattet Indhold som Biskoppernes Stamtavler, der nu findes i eller som Tillæg til Íslendingabók. Naar Maurer i Quellenzeugnisse, S. 71 flg., har ment, at Are af den første Bearbejdelse har udeladt mere end áttartala og konungaæfi, navnlig en Del enkelte Meddelelser, hvoriblandt kunde være den heromhandlede Notits, forekommer denne Mening mig at være ikke uden Betænkelighed. Nogen saadan Udeladelse antydes ikke i Prologen, hvis Ord (þar viðr auca — ioccc þvi — nu es gerr sagt), synes overhovedet at tale for, at den sidste Recension af Íslendingabók, bortset fra áttartala og konungaæfi, i det Hele har været udførligere end den første, og naar tillige ses hen til den Kortfattedhed, der er Særkjendet for den Recension, vi have, og som efter Skrivekunstens Standpunkt paa den Tid, — jfr. P. G. Thorsen, Om Runernes Brug til Skrift udenfor det Monumentale, S. 15 (efter K. Gislasons Meddelelse), B. M. Ólsen, Runerne i den oldislandske Literatur, S. 26 flg., 118 flg. — maa formodes ikke at have været mindre, men snarere større i den ældre Recension, er det i og for sig neppe sandsynligt, at den paagjældende, tildels i forvansket Text til os komne Notits, der vel ikke er lang, men dog af en udførligere Karakter end Fremstillingen i Íslendingabók, skulde i sin Helhed eller i sit væsentlige Indhold have havt sin Plads i den ældre Íslendingabók, være sig som en Del af áttartala eller som en videre Udførelse af, hvad der iøvrigt i en kortere Affattelse skulde være blevet optaget i den yngre Íslendingabók. — Hvad særlig angaar den heromhandlede Del af Notitsen om Thinglagene og Godedømmerne, vilde det ogsaa efter Beskaffenheden af det saaledes Meddelte have Formodningen for sig, at det, som siges om disse sidste eller en Del deraf, vilde være blevet optaget i den nye Bearbejdelse, dersom det havde staaet i den første Recension. Men i ethvert Fald synes den i Notitsen indeholdte Meddelelse om Thinglagenes Ordning

Dernæst finder vor Opfattelse en vigtig Bekræftelse i selve Grágás. Som det vil erindres, gik Beretningen i Íslendingabók ud paa, at uagtet Antallet af Thinglagene i Nordfjordingen blev større end i de øvrige Fjerdinger, skulde dette dog ikke have nogen Indflydelse med Hensyn til Udnævnelsen af Dommere paa Althinget, hvorimod alle fire Fjerdinger i Henseende til Deltagelsen i saadan Udnævnelse skulde staa lige med hinanden (scylldi iöfn dom nefna)¹). Denne Regel finde vi endnu i Grágás med Hensyn til Fjerdingsretterne, idet Nordfjordingen i Henseende til Besættelsen af disse betragtedes som bestaaende af tre Thinglag (9 Godedømmer), ligesom de andre Fjerdinger²). Hertil indskrænker den omtalte Regel sig imidlertid ikke. Ved Udnævnelsen af Dommerne i den først omtrent 40 Aar senere (Aar 1004) indstiftede Femterret toges der ligeledes intet Hensyn til, at Nordfjordingen havde fire Thinglag, hvorimod den regnedes som bestaaende af 3 Thinglag, (9 Godedømmer), og det uagtet man, da Antallet af Dommerne skulde være 48, for at kunne faa dette Tal, udnævnte 12 nye Goder; man kunde have medtaget alle de 12 Goder, svarende til de 4 Thinglag i Nordfjordingen, hvorved var blevet opnaaet, at det ikke var blevet fornødent at oprette mere end ni nye Goder, men denne Fremgangsmaade brugtes ikke, hvorimod man som anført ogsaa her gjorde en Anvendelse af hin Regel, at samtlige Goder i Nordfjordingen kun stededes til at udnævne et lige Antal Dommere, som samtlige Goder for hver af de øvrige Fjerdinger³). Fremdeles findes, som i det Foregaaende omtalt, den Bestemmelse⁴), at naar Dommerne i den enkelte Fjerdingsret fandt, at Folk trængte for meget ind paa Domstolen, skulde de bede Goderne i den vedkommende Fjerdning at skaffe dem 3 Mænd til Vogtere for Domstolen, og Goderne skulde da, som det hedder, ordne det saaledes mellem sig, at til Domstolsvogtere toges en Mand fra hvert af de gamle Thinglag. Herved maa, da der, hvad enten det var Nordfjerdingsdomstolen eller de andre

at være saa forskjellig fra den tilsvarende Meddelelse i Íslendingabók, idet Notitsen kun taler om 12 Thinglag i hele Landet (tre Thinglag i hver Fjerdning), Íslendingabók derimod om 12 Thinglag med Tillæg af et 13de paa Nordlandet, at der ikke synes her at kunne foreligge et Forhold som mellem en ældre og en yngre Recension af samme Skrift. Endnu bemærkes, at forsaavidt der kan være Grund til at antage, at Are frode, efterat have affattet Íslendingabók, har udvidet det udelatte Stykke áttartala, hvilken udvidede Bearbejdelse da er blevet Grundlaget for Landnámabók, jfr. Gjessing, Kongesagaens Fremvæxt, I, 1 flg., B. M. Ólsen, l. c., S. 371, Maurer, Island, S. 458—459, mangler der Hjemmel til at mene, at den omhandlede Notits skulde have henhørt til dette Are frodes nye Arbeide. Os forekommer det sandsynligst, at den overhovedet ikke hidrører fra Are frode, og at den er en gammel, fra Mund til Mund gaaet Beretning af sagamæssig Karakter, hvorefter den altsaa i og for sig er af en mindre paalidelig Beskaffenhed end Are frodes omhyggelige Værk, medens det dog er en Selvfølge, at den kan indeholde rigtige Meddelelser, saaledes som det her maa antages, hvor en Bestyrkelse findes ad andre Veie.

¹) Forsaavidt Beretningen ogsaa gaar ud paa, at der skulde være iöfn logretto scipon, ville vi i det Følgende komme nærmere ind paa dette Punkt.

²) Grág. Ia, 38; se ovenf. S. 6, 13—16.

³) Grág. Ia, 77.

⁴) Grág. Ia, 72; jfr. ovenf. S. 21.

Fjerdingsretter, kun skulde være tre (ikke fire) Vogtere, være ment, at der for Nordfjerdingsens Vedkommende kun toges Hensyn til tre Thinglag. Endelig lagdes ogsaa en Inddeling af Nordfjerdings i tre Thinglag til Grund i de Tilfælde, hvor en høiere Pris end den almindelige (tre Mark, istedetfor den sædvanlige Pris en Mark) var sat paa den Fredløses Hoved (nemlig for Drab paa Althinget, naar en Træl dræbte sin Herre o. s. v.); medens Prisen ellers affordredes Goderne i Thinglaget og udrededes af Thingmændene der, maatte den, der havde Krav paa den høiere Pris, anlægge Sag mod alle de Goder, som hørte til vedkommende Fjerdings og disse Goders Thingmænd, men herved toges da, som det bestemmes, alene Hensyn til en Deling af Nordfjerdings i tre Thinglag¹⁾. At saaledes en Ordning, hvorefter Thinglagene i alle fire Fjerdings regnedes for lige mange, lagdes til Grund, kan nu ganske vist være ikke uforeneligt med, at Bestemmelserne dels om, at hver Fjerdings som Regel skulde bestaa af 3 Thinglag, dels at dog Nordfjerdings undtagelsesvis skulde have fire Thinglag, kunne være blevne vedtagne samtidig eller in continenti, men den Omstændighed, at den ommeldte Ordning overhovedet lagdes til Grund og det ikke blot i et enkelt, men i flere Retsforhold, ikke blot ved Fjerdingsretterne, der kunne antages stiftede ved Loven af 965 eller i Anledning af den, men ogsaa ved Dannelsen af Institutioner, som f. Ex. Femterretten, der bleve til en rum Tid senere, maa dog nærmest henlede Tanken paa, at den nævnte Ordning, der saaledes fremtræder som det Normale, har været noget Traditionelt, noget i Bevidstheden som det Oprindelige Indgaaet eller Indgroet, at den har været den ældre Ordning, som man i de anførte Forhold har fastholdt og bevaret, uanset den ved en senere Bestemmelse skete Forandring, hvorefter Thinglagenes Antal forøgedes derved, at Nordfjerdings fik 4 Thinglag. Ganske vist kan Hensynet til at tilveiebringe en Lighed mellem de forskellige Landsdele herved overhovedet have været det bestemmende, men det synes ikke at have været i nogen særlig Grad nødvendigt at gennemføre denne Lighed, f. Ex. ved Femterrettens Dannelse eller med Hensyn til Betalingen af Prisen, der var sat paa de Fredløses Hoved. Det Anførte maa saaledes i og for sig vække en Formodning for, at der oprindeligt har været en Ordning med ikkun 12 Thinglag. Men hertil kommer, og herpaa maa der lægges en meget stor Vægt, at Graagaasens Bestemmelser om de heromhandlede Retsforhold, navnlig angaaende Fjerdingsretternes Sammensætning, ligefrem gaa ud paa, at den nævnte Ordning med 12 Thinglag i hele Landet har været den i en ældre Tid gjældende. Det hedder nemlig²⁾: Hver Gode, som har et gammelt og fuldt Godedømme, skal udnævne en Mand til Dommer; men fulde og gamle Godedømmer er (var) det, da der var tre Thinglag i hver Fjerdings og tre

¹⁾ Grág. II, 401—2. I det tilsvarende Sted i Konungsbók Ia, 189—190 er Reglen en anden; jfr. ovenf. S. 18, Not. 2.

²⁾ Grág. Ia, 38; jfr. ovenf. S. 10.

Goder i hvert Thinglag; da vare Thinglagene udelte (scal goði hverr nefna mann i dóm. er fornt goþorð hefir oc fylt. enn þav erv fyll goþorð oc forn. er þing voro .iij. i fiorþvngi hverivm. enn goþar .iij. i þingi hveriv. þa voro þing óslitin). Denne Bestemmelse er en Gjennemførelse af den i Íslendingabók indeholdte Regel, at Nordfjordingen, uagtet den havde fire Thinglag, dog ikkun skulde have lige Adgang til Dommerudnævnelse (iöfn dom nefna) som de andre Fjordinger, altsaa, at Nordfjordingen skulde regnes, som om den ikkun havde tre Thinglag med tre Goder i hvert. Men Bestemmelsen indskrænker sig ikke til at sige, at saaledes skulde det betragtes eller regnes, hvorimod den udsiger, at Nordfjordingen i en tidligere Periode har havt tre Thinglag ligesom de andre Fjordinger, og at denne ældre Ordning skal lægges til Grund ved Dommerudnævnelser. Der omtales nemlig udtrykkelig et Tidsrum, da der var tre Thinglag (er þing voro) i hver Fjording¹⁾; disse Ord omfatte ogsaa Nordfjordingen, og der kan ikke være underforstaaet: men dog fire i Nordfjordingen, thi Bestemmelsen gaar ud paa, at til dette større Antal i Nordfjordingen tages netop ikke Hensyn; Meningen kan ikke være nogen anden, end at paa et tidligere Tidspunkt hver af Landets fire Fjordinger talte tre Thinglag. At det er en Henvisning til en tidligere svunden Tid, fremgaar yderligere af Tilføiningen: da (o: dengang) vare Thinglagene udelte. Ved at Thinglagene da vare udelte maa derhos forstaaes, at da vare Nordfjordingens tre Thinglag udelte, hvorved altsaa ligefrem henvises til, at der med Hensyn til Nordfjordingen har været to Stadier, et ældre, da der var tre Thinglag i den, og et yngre, da disse vare delte i fire. At Ordene da vare Thinglagene udelte (þa voro þing óslitin) sigte hertil, skulle vi noget nærmere begrunde.

I Sætningen: þa voro þing óslitin maa þing betyde Thinglag; der tales i den umiddelbart foregaaende Sætning om þing i Betydningen af Thinglag, og den samme Forstaaelse maa Ordet have her. Ved Ordet óslitin — der ogsaa forekommer Grág. II, 402 — maa forstaaes udelte. Paa denne Maade har Maurer ogsaa opfattet det²⁾. Han har imidlertid forstaaet det som sigtende til den Uregelmæssighed, der antages at have fundet Sted ved at Thinglagene overhovedet forholdsvis tidligt skulle have opløst sig i eller være blevne adskilte i flere Thinglag³⁾. At en saadan Uregelmæssighed har fundet Sted, navnlig som sanktioneret ved Lovgivningen, er imidlertid neppe begrundet. Udtrykket slíta þingi, slitin þing forekommer, foruden paa de to anførte Steder, Grág. I a, 38, II, 402, endvidere i Graagaasen I a, 107—108, hvor det hedder: þing scolo standa sva öll sem nv ero sett varþing. Enn ef menn vilia mvna varþingi oc scolo samþingis goðar þat handsalaz oc segia til þriþiungs monnom sinom a leið. þess eigo þeir oc cost ef þeir vilia at slíta sva

¹⁾ Forsaauidt der her gaas ud fra, at denne Ordning har fundet Sted efter Fjerdingsinddelingens Indførelse, ville vi i det Følgende nærmere komme ind paa dette Punkt.

²⁾ Entstehung, S. 206; Upph., S. 186; Island, S. 102—103.

³⁾ Jfr. Maurer, Island, S. 99—103.

þingi at þeir föri tva' saman ef þo væri aðr slitin oc verpi þeir allir a þat sáttir þeir eoðar er i þeim þingom ero. Enn þeir scolo biðia lofs at i lögretto oc segia vpp at lögbergi. oc scolo þeir nafn gefa þingino oc queþa a þing morken. Naar Maurer i dette Sted har villet finde en Hjemmel for, at en Spaltning af Thinglag kunde finde Sted med Lovrettens Samtykke¹⁾, beror dette paa en feilagtig Forstaaelse af Stedet, i hvilket Udtrykket þing (varþing²⁾) i Forbindelserne: þing scolo, nv ero sett varþing, mvna varþingi, slita þingi, ef þo væri aðr slitin, nafn gefa þingino, efter den hele Sammenhæng maa forståas ikke om Thinglag, men om Thing, Thingforsamling; hvad der omhandles i Stedet er dels at Thingsteder forlægges, dels at to hidtil adskilte (slitin) Thingforsamlinger føres sammen, saaledes at Thingene i to Thinglag holdes paa samme Thingsted³⁾, hvorimod der ikke handles om en Deling af selve Thinglagene eller Thingkredsene, hvilket ogsaa følger af, at en saadan Deling i ethvert Fald maatte udfordre en hel ny Organisation; i denne Henseende bemærkes, at det navnlig maa forudsættes, at til det nye oprettede Thinglag med Thingforsamling skulde høre tre Goder, som ved det tilbageblivende, og en Oprettelse af nye Godedømmer blev da nødvendig, et Punkt, som maatte antages at være blevet nævnt i Grágás, dersom det var hertil, der sigtedes⁴⁾. Snarere kunde det synes, at Stedet Grág. Ia, 211, citeret af Maurer, Island, S. 103, Not. 1, tydede paa, at en Deling af Thinglagene havde fundet Sted; det hedder her: þeir menn .xii. eigo logréttu seto or norðlendinga fiordungi er fara með goðorð þav .xii. er þar voro þa höfð er þeir átto þing fiogor. enn eoðar iii. i huerio þingi, og om Goderne i de andre Fierdinger: goðorð full oc forn þav er þa voro þriú i várþingi hverio. er þing voro iii. i fiordungi hveriom þeira þriggia. Disse Steder kunne synes at tale om den Tilstand som forbigangen, da der var fire Thinglag i Nordfjerdingen og tre i de øvrige Fjerdinger, men her foreligger dog vistnok alene en Eiendommelighed i Stilen, fremkaldt ved, at det, der handles om, er Goderne, hvis Antal var blevet større end tidligere; ved Anførslen af det oprindelige Antal Goder i Imperfektum er denne Tid da ogsaa bleven anvendt paa Thinglagene. Det vilde i ethvert Fald være betænkeligt, af dette Sted at drage en Slutning, saa meget mere, som der iøvrigt ikke i Grágás findes nogen Antydning af, at Thinglagene vare blevne udstykkede. Heller ikke Sagalitteraturen viser, at en Deling af Thinglagene har fundet Sted. Naar Þórsteinn Þórgilsson udskilte Rauðmelingagoðorð af Thorsnething og oprettede en særlig Thingforsam-

¹⁾ Island, S. 100, 161.

²⁾ Várþing betegner i Almindelighed det lokale Thing, men forekommer ogsaa i Betydningen af Thinglag, jfr. Grág, Ia, 211, 215, cfr. II, 258.

³⁾ At saaledes Thingene i to Thinglag afholdtes paa samme Thingplads, omtales ogsaa andetsteds i Grágás, nemlig Ia, 87, 115, 140, II, 277, 279.

⁴⁾ I min Oversættelse af Grágás saavel som i AnO. 1873, S. 149 har jeg rigtig opfattet Grág. Ia, 107—108 som handlende om Thing; i Grág. III, 700^{20—21} er derimod indløben en Feil, der maa berigtiges efter det her Anførte.

ling i Straumsfjörðr¹⁾, var dette, som i det Foregaaende bemærket²⁾, vistnok en Usurpation, og det gik i ethvert Fald kun ud paa Oprettelsen af et Thing, og vel i Forbindelse dermed en Thingkreds, udenfor de lovbestede Thinglag, men ikke paa nogen Deling af disse; hvad angaar de i Anledning af Femterrettens Indstiftelse oprettede Godedømmer, er det end ikke oplyst, at der her dannedes et egentligt Thinglag³⁾, og endelig nævnes der vel i Sagaerne nogle flere Thingsteder end der svarer til de lovbestede Thinglag, men den Uregelmæssighed, som i saa Henseende fremtræder, maa i det Hele antages kun at være tilsyneladende, og der mangler tilstrækkelige Oplysninger til derpaa at begrunde den Opfattelse, at selve Thingforbundene have været Gjenstand for Opløsning eller Deling⁴⁾. Efter alt det saaledes Anførte er der ingen Grund til at forstaa Ordene i Ia, 38 paa voro þing óslitin som sigtende til en almindeligere Opløsning eller Deling af Thingforbundene. Derimod fremgaar det af hele Sammenhængen, at der ved disse Ord menes det Samme, som er sagt i den umiddelbart forud gaaede Sætning: er þing voro .iij. i fiorþvngi hverivm; de nysnævnte Ord ere en Modsætning til den Tilstand, da der i Nordfjordingen var fire Thinglag, og paa samme Maade have Ordene paa voro þing óslitinderes Modsætning i den Tilstand, da Nordfjordingens oprindelige Thinglag bleve slitin, delte, nemlig i fire Thinglag. Naar der her gives den Bestemmelse, at der alene skal tages Hensyn til Tilstanden, som den tidligere var, da der i hver Fjording var tre Thinglag, i Modsætning til den senere Tilstand, da der paa Nordlandet var fire Thinglag, og der umiddelbart i Forbindelse hermed, aabenbart som en Forklaring, tilføies: da vare Thinglagene udelte, kan dette efter naturlig Opfattelse ikke forstaas anderledes, end at da vare de tre Thinglag i Nordfjordingen ikke delte i fire. Paa samme Maade maa Stedet Grág. II, 401—402 forstaas. Til det ommeldte ældre Stadium, da Thinglagene kun vare 12 i hele Landet, sigter endvidere Udtrykket forn þing⁵⁾, samt forn goðorð⁶⁾, hvilke Udtryk dog ogsaa andetsteds⁷⁾ bruges uden at sigte hertil.

Et yderligere indirekte, men slaaende Vidnesbyrd om, at hint ældre Stadium, 12 Thinglag i hele Landet med 3 Goder i hvert, altsaa 36 Goder, har existeret, finde vi i Graagaasens i det Foregaaende anførte Bestemmelser om Lovrettens Sammensætning⁸⁾. Den bestod af 12 Mænd fra hver Fjording, nemlig Nordfjordingens 12 Goder, svarende til de 4 Thinglag i denne Fjording; fra hver af de tre andre Fjordinger havde Sæde i Lov-

¹⁾ Eyrb. c. 56, S. 105.

²⁾ Se ovenf. S. 64.

³⁾ Se ovenf. S. 63.

⁴⁾ I det Følgende vil blive meddelt en Oversigt over Thingene og Thingstederne.

⁵⁾ Grág. II, 401—402.

⁶⁾ Grág. Ia, 38, 77.

⁷⁾ Grág. Ia, 211. Mulig har dette Sted faaet sin Redaktion i en forholdsvis sen Tid.

⁸⁾ Grág. Ia, 211.

retten disses 9 Goder, svarende til de tre Thinglag i hver af dem, men for at der ogsaa kunde blive 12 fra hver af disse Fjerdinger, skulde Goderne fra dem have med sig en Mand fra hvert Thinglag i den paagjældende Fjerdning, altsaa 9 Mænd. Medens Nordfjerdingens fire Thinglag herefter bleve repræsenterede ved deres 12 Goder, repræsenteredes hvert af de tre Thinglag i de øvrige Fjerdinger dels af sine tre Goder, dels af en yderligere tiltagen Mand fra Thinglaget. Blandt det samlede Antal af 48 Lovrettesmænd, der havde den fulde Stemmeret, var der saaledes 39 Goder og 9 Mænd, som ikke vare Goder. Det synes nu klart, at denne Ordning ikke kan have været den oprindelige; det eneste Naturlige og Selvfølgelige var, at Landets Høvdinger og de alene havde Sæde i Lovretten; derimod var det en unaturlig, kunstig Sammensætning, at der ved Siden af Landets Høvdinger havde Sæde Personer, som ikke beklædte denne Værdighed, men dog havde samme Stemmeret; man vilde ved fra Først af at træffe Bestemmelse om Lovrettens Dannelse ikke være kommen til en saadan Ordning. Det er tydeligt, at der her er sket en Tilsætning, foranlediget ved Loven af 965. Lovretten maa oprindeligt have bestaaet af 36 Goder; hertil er saa i Anledning af Loven af 965 kommet 3 nye Goder for det nye Thinglag, der oprettedes paa Nordlandet, og denne Tilvæxt har da igjen ført med sig, at de 9 Ikkegoder — tre fra hver af de øvrige Fjerdinger — kom med. Lovrettens Sammensætning, som den er efter Graagaasen, viser saaledes, ligesom de øvrige anførte Momenter, hen paa to Stadier; det første, hvor der var 12 Thinglag med tilsvarende Thing og med tre Goder i hvert, tilsammen 36 Goder i hele Landet, og det andet Stadium, der fremkom i Anledning af Loven af 965, hvor Thinglagene blev 13 og Goderne 39. At der foreligger en senere Tilsætning, bestyrkes ved, at Graagaasens Lovrettesafsnit, hvori de heromhandlede Bestemmelser findes, paa flere Steder bruger Udtryk, der forudsætte, at det kun var Goder, der havde egentligt Sæde i Lovretten, hvilke Steder tyde paa, at Redaktionen forsaavidt har bevaret sig i den Form, som den har havt før Forandringen i 965 — en Antagelse, som ikke kan anses i nogen særdeles Grad usandsynlig, hvor Nedskrivningen af Lovene maa antages at være sket i Overensstemmelse med Lovsigemandens Foredrag af den gjældende Ret¹⁾, saaledes som det (ialfald i mange Tilfælde) blev overleveret fra Lovsigemand til Lovsigemand gennem lange Tider, væsentlig kun med de Ændringer, som nye Love medførte, men hvor disses Indarbeidelse i Texten kunde blive mere eller mindre fuldstændig. Det hedder saaledes S. 211—212: — hverr a at scipa tueim monnom i logretto til vm rada með ser öðrom fyrir ser enn öðrom a bac ser. oc sinom þingmonnom; S. 213²⁶ beida — goða alla — at þeir gange i lögrétto; S. 214⁷: Alengr er goðar coma i setor sinar; S. 214¹⁵; siþan scal huerr goði segia hvat lögin mun calla; S. 215²: scal sa maðr i stað hans er dóm nefno átte up at taca ef hans væri þa við mist.

¹⁾ Jfr. mine Bemærkninger i Aarb. f. n. Oldk. 1873, S. 207—216.

I Forbindelse med det nys anførte, efter vor Opfattelse meget vigtige Moment, skulle vi henlede Opmærksomheden paa, at naar efter Íslendingabók Nordfjerdings, uagtet den fik flere Thinglag end de øvrige Fjerdings, dog skulde være indskrænket til kun at have lige Deltagelse i Dommerudnævnelse og Besættelse af Lovretten som disse (iöfn dómnefna oc logrettoscipon), stemmer Grágás med Íslendingabók hvad angaar det første Punkt, dómnefna, hvorved alene sigtes til Udnævnelse af Dommere paa Althinget¹⁾, idet Nordfjerdings forsaauidt kun regnedes at bestaa af 3 Thinglag ligesom de øvrige Fjerdings, men derimod er Grágás ikke stemmende med Íslendingabók forsaauidt angaar logrettoscipon. Man maatte efter Íslendingabók vente, at kun 9 af de 12 nordlandske Goder blev Medlemmer af Lovretten, men saaledes er Forholdet ikke efter Grágás, hvorimod alle Nordfjerdings Goder netop fuldt ud havde Sæde i Lovretten, saaledes at der i Virkeligheden var flere Goder i Lovretten fra Nordlandet end fra de andre Fjerdings²⁾. I denne Henseende er nu at bemærke, at i de fleste Haandskrifter af Hænsaþóris saga findes³⁾ optaget en Interpolation, indeholdende i forvansket Form Beretningen om Thord gellirs Lov, saaledes at det Meste synes skrevet ud af Íslendingabók, medens der dog fremtræde nogle Afvigelser fra den, og navnlig findes der en mærkelig Tilføielse, som maa være taget fra en anden, gammel Kilde. Blandt Afvigelserne maa fremhæves, at medens det i Íslendingabók hedder: en þo scylldi iöfn dom nefna oc logretto scipon yr þeira fiörþungi sem yr einom hveriom öprom, er i Hænsaþ. s. efter domnefna tilføiet: á alþingi, hvilket er en, om end efter det Anførte just ikke nødvendig Tydeliggjørelse, og fremdeles ere Ordene oc lögretto scipon udeladte; efter Ordene einom hveriom öprom kommer da den ovennævnte betydningsfulde Tilføielse: af því scal einn maðr þaðan sitja fyrir forráðs goðorð at þeir goðar vildu allir setit hafa. Denne Tilføielse maa, som af Maurer bemærket⁴⁾, antages at angaa Lovretten, og Meningen er, at da alle Goderne i Nordfjerdings vilde sidde i Lovretten, skulde der af Goderne i de øvrige Fjerdings medtages en Mand fra hvert Thinglag. Denne Tilføining og Udeladelsen af Ordene: oc logrettoscipon kan her staa i Forbindelse med hinanden, saaledes at der i Henhold til den optagne Tilføining er foretaget en Berigtigelse, bestaaende i, at de nævnte Ord ere udeladte. Muligen er Forholdet det, at der, som i Íslendingabók anført, ved Loven af 965 er blevet vedtaget, at der for Nordfjerdings Goder skulde med

¹⁾ Til Dommerudnævnelse paa Vaarthingene kan der ikke være sigtet, da det er givet, at de nordlandske Goder forsaauidt havde samme Ret som alle de øvrige Goder, nemlig til hver i sit Thinglag at udnævne en Trediedel af de 36 Dommere i Vaarthingsdomstolen.

²⁾ Det maa dog bemærkes, at Maurer, Entsteh., S. 176, Upphaf, S. 159 mener, at Forskriften om iöfn logrettoscipon er bleven iagttaget derved, at der samtidig med, at Goderne fra Nordfjerdings fik Plads i Lovretten, medtoges fra de andre Fjerdings Thingmænd i et saadant Antal, at der herved blive lige mange fra hver Fjerdings. Herefter vilde imidlertid iöfn faa en anden Betydning end med Hensyn til dómnefna.

³⁾ Cap. 14, S. 172, Not. 28; jfr. ovenf. S. 39, Not. 1.

⁴⁾ Quellenzeugnisse über d. erste Landrecht, S. 82.

Hensyn til Sæde i Lovretten gjælde en lignende Indskrænkning som med Hensyn til deres Deltagelse i Udnævnelsen af Dommere, men at derefter de nordlandske Goder have gjort Paastand paa alle at faa Sæde i Lovretten, og at dette da er blevet indrømmet ved en ny senere Beslutning, der da tillige er gaaet ud paa, at der fra de andre Fjerdinger skulde medtages saa mange Mænd, at der blev lige mange Medlemmer fra hver Fjerdning. At dette har været Sammenhængen, synes at kunne sluttet af, at Beretningen gaar ud paa, at Goderne alle vilde have Sæde, men først naar den nye Ordning var traadt i Virksomhed og de nye Goder vare blevne til, kunde der være Tale om et saadant Forlangende af alle Goderne. Naar dette maatte forholde sig rigtigt, haves her en yderligere Bestyrkelse for, at der i Graagaasens Regler om Sættelsen af Lovretten, ved Siden af en ældre Kjerne, findes en senere Tilsætning, idet der endogsaa her haves en Oplysning om, hvorledes det er gaaet til, at denne ved en ny Beslutning er blevet tilføiet¹⁾. I Lovrettesafsnittet findes umiddelbart efter Fremstillingen af Reglerne om Lovrettens Sættelsesmaade en Bemærkning om, at Nordlændingernes Godedømmer ere beskaarne med en Fjerdedel i Henseende til alþingisnefna; herved maa forstås Udnævnelse af Althingsdommere²⁾. Denne Regel er ganske stemmende med Islendingabogens iöfn domnefna. Det Paafaldende er kun, at den findes her i Lovrettesafsnittet. Maaske kan man opstille den Gissning, hvorved det kunde forklares, at Bemærkningen gjøres her, at det tidligere — efter Vedtagelsen af Loven af 965 — har i Lovrettesafsnittet heddet: at alþingisnefno oc lögréttoscipon, men at de sidste Ord derefter, da Nordlændingerne opnaaede en Forandring heri, cfr. Hønsapóris saga, ere blevne strøgne.

I Henhold til alt det Anførte³⁾ kunne vi opstille som Resultat af vore Under-

¹⁾ Maurer, l. c. S. 84 har ment, at Kilden til den omhandlede Tilføining har været den ældre Redaktion af Íslendingabók, i hvilken Henseende dog lignende Betæneligheder kunne gjøres gjældende, som med Hensynet til Spørgsmaalet om Kilden til Notitsen i Hauksbók m. fl. Haandskrifter; jfr. ovenf. S. 70. En særegen Vanskelighed frembyder Ordet forráðs goðorð (der, som af Maurer l. c., S. 82 med Føie bemærket, bør læses saaledes, ikke som i Udgaven, overensstemmende med AM. 501, 4to forráðs goðorð); Maurer har l. c., S. 82—84 forstaaet det om, at der, for at tilveiebringe Lighed med Nordfjerdingen, var til Gunst for de 9 Thinglag i de øvrige Fjerdinger tilføiet et fingeret fjerde Godedømme i hvert af disse Thinglag, som da er blevet betragtet som staaende under de tre virkelige Goders Administration, forráð, og hvis Stedfortræder er blevet valgt af disse til at tage Sæde i Lovretten. Maaske kunde man snarere tænke sig, at ligesom en enkelt af Thinglagets tre Goder havde det Hverv at fredlyse Thinget, cfr. Grág. III, 703, s. v. þinghelgi, saaledes er det ved Overenskomst eller Lodtrækning blevet overdraget en enkelt af Goderne at udnævne den Mand, der skulde tiltages fra Thinglaget; denne Gode har da maaske som Betegnelse af den Raadighed, han saaledes udøvede, i Praxis baaret Navnet forráðsgoði, cfr. Grág. Ia, 45.

²⁾ At det ikke tillige kan omfatte Sæde i Lovretten, følger af, at dette ikke beroede paa nefna, Udnævnelse; det var Goderne selv, som havde Sæde der; herom bruges Ordet skipun (lögréttuskipun) i Mødsætning til nefna.

³⁾ Det kan endnu bemærkes, at várþing omtales i Sagaerne paa en Tid, der synes at ligge før 965, nemlig i Gísli Súrssonar s., S. 10, cfr. 9 (960, cfr. Safn I, 363—4; Árb. fornleifafél. 1883, S. 14). Laxdæla s., c. 18, S. 56 (960, cfr. Safn I, 341).

søgelsler, at Ordningen af Thinglag med dertil svarende Thing samt af Godedømmer har eksisteret før 965, saaledes at der før den Tid har været 12 Thinglag i Landet med dertil svarende 12 lokale Thing og 36 Goder, og at der heri ikkun er sket den Forandring ved Loven af 965, at der for Nordlandets Vedkommende oprettedes et nyt Thinglag med dertil svarende lokalt Thing og 3 nye Goder, saaledes at Thinglagenes og Thingenes Antal blev 13, og Godernes 39. Spørges der dernæst, til hvilket Tidspunkt hint ældre Stadium bør henføres, vil der i saa Henseende kun være Tale om enten Fristatens første Oprettelse c. 930 eller et Tidspunkt mellem c. 930 og c. 965. Da Tidsrummet fra c. 930 til c. 965 var kort, ikkun c. 35 Aar¹⁾, og der Intet foreligger om, at der i denne Mellemtid er sket Forandringer i Landets Institutioner, kan der neppe være nogen Tvivl om, at den omhandlede regelmæssige Ordning af Thinglag, lokale Thing og Godedømmer er blevet fastsat ved selve Fristatens Oprettelse, altsaa ved Ulfjotslovene, og at vi altsaa her staa ved den oprindelige Ordning af disse Institutioner. Herfor taler ogsaa, at Lagretten paa det norske Gulathing bestod af 36 Medlemmer²⁾, ligesom dette Tal iøvrigt ses at være blevet betragtet som det normale Medlemsantal for større Kollegier. Det var da naturligt, at man ved den første Oprettelse af den islandske Lovrette, der udgjorde Midtpunktet for Fristaten, har villet give den et lignende Medlemsantal. Det ses altsaa, at der allerede i og for sig maatte være Formodning for, hvad ifølge det Anførte paa forskellige Maader er bestyrket, at Lovretten oprindeligt har talt 36 Medlemmer. Men det er derhos ikke for dristigt at forudsætte, at man netop for at faa en Lovrette med dette Antal har valgt en Inddeling i 12 Thinglag og dertil svarende 12 lokale Thing med 3 Goder for hvert, eller tilsammen 36 Goder. Den Formodning, der i og for sig maatte være for, at Lovretten oprindeligt har haft et Medlemsantal af 36, afgiver saaledes en særlig Bestyrkelse for, at Ulfjotslovene have fastsat Thinglagenes, de lokale Things og Godedømmernes Antal paa den angivne Maade, hvorved endelig ogsaa Tolvtalssystemet blev gennemført i den hele Ordning. Endnu maa bemærkes, at af de ovennævnte fire Haandskrifter, som indeholde Notitsen om Ulfjotslovene, henfører Hauksbók³⁾ og Þorsteins þ. uxafóts⁴⁾ Oprettelsen af de 12 Thinglag i Landet med tre Hovedtempler i hvert til de nævnte Love⁵⁾.

¹⁾ Naar man gaar ud fra Gudbrand Vigfussons Bemærkninger om Tidsregningen i Corpus poeticum boreale II, 487 flg., vil Tiden blive endnu kortere, idet han ansætter Fristatens Oprettelse til Aar 960, medens Thord gellirs Lov ikke vilde falde senere end som af ham tidligere antaget, 965, jfr. Safn I, 496.

²⁾ Egilssaga c. 56, S. 187.

³⁾ Íslendingasögur, I, 259.

⁴⁾ Flateyjarbók, I, 249.

⁵⁾ Jfr. iøvrigt om denne Del af Notitsen Maurer, Quellenzeugnisse, S. 63—64, 86—87. Hvad der hos ham er anført om, at den her foreliggende Afvigelse i Hauksbók og Þorst. þ. uxaf. fra de to andre Haandskrifter hidrører fra en urigtig Optagelse af et tidligere altfor bogstaveligt Excerpt, forekommer os ikke bevist. Der turde tale nok saa meget for, at en Forvanskning er sket i de to sidstnævnte Haandskrifter.

Hermed er vor Undersøgelse hvad det heromhandlede Hovedpunkt angaar tilendebragt, og vi skulle ikkun tilføie nogle Bemærkninger om et Par Sidespørgsmaal.

Der kan reises Tvivl, om Fjerdingsinddelingen, saaledes som Íslendingabók fremstiller det, virkelig er vedtaget ved den efter Thord gellirs Forslag Aar 965 vedtagne Lov, og om den ikke derimod rettelig bør henføres til Ulfjotslovene. For det Sidste kan navnlig anføres, at Grágás, idet den omtaler de forud for 965 bestaaende 12 Thinglag i hele Landet, betegner dette ved, at der var tre Thinglag i hver Fjering¹⁾. Herpaa maa der ganske vist lægges en meget stor Vægt, og naar der kunde siges, at en Unøiagtighed kunde være ikke uforklarlig, eftersom Reglen senere var bleven, at Thinglagene indordnedes under Fjeringerne, da maa der visselig næres Betænkelighed ved at gaa ud fra en saadan Forudsætning, naar der ses hen til den Troværdighed, der i det Hele maa tillægges Graagaasen. Vi ere dog mest tilbøielige til at antage, at Are frode her har Ret, navnlig ogsaa fordi der ved Loven af 965 gives en bestemt særegen Anledning til at indføre Fjerdingsinddelingen, nemlig den — som et Led i den nye Værnethingsordning — skete Oprettelse af Fjerdingsthingene. Selv om man imidlertid vil antage, at den maa henføres til Fristatens Oprettelse 930, vil dette vel medføre nogen Modifikation i vor i det Foregaaende anvendte Argumentation, men ikke i vore Resultater, navnlig med Hensyn til at Thinglagsordningen er ældre end 965. Dersom der ikke kan tillægges Íslendingabók Troværdighed, forsaavidt den meddeler, at Landet ved Thord gellirs Lov blev inddelt i Fjeringer, vil der i ethvert Fald endnu mindre kunne udledes af den, at Thinglagsordningen da er indført²⁾. Endvidere skulle vi berøre Spørgsmaalet om, hvilke de oprindelige tre Thinglag med tilsvarende Thing paa Nordlandet have været. Som i det Foregaaende bemærket³⁾, maa det anses at fremgaa af Íslendingabók, at i ethvert Fald Thingene i Skagafjorden og Eyjafjorden have været til før 965, og Spørgsmaalet bliver da, om det tredie oprindelige Thinglag har været enten Húnavatnsþing eller Þingeyjarþing. Af Fremstillingen i Íslendingabók synes nu nærmest indirekte at kunne sluttes, at det tredie Thinglag ikke har været Þingeyjarþing, men Húnavatnsþing. Der siges nemlig først, at de, der var nord for Eyjafjorden, 3: Thingmændene, vilde ikke søge til Eyjafjorden; tænkte man sig imidlertid, at der indtil da havde været de tre Thing i Skagafjorden, Eyjafjorden og i Thingöbygden, vilde den første Tanke have været at lade det forblive herved, og en Indsigelse fra Thingöbeboerne vilde da ikke i første Række have kommet frem, men derimod fra Húnavatnsbeboerne. Have de oprinde-

¹⁾ Grág. Ia, 38. Notitsen i Hauksbók og i Þórsteins þ. uxafóts gaaer ogsaa ud paa, at Fjerdingsinddelingen indførtes ved Ulfjotslovene.

²⁾ Th. Sveinbjörnsson i Juridisk Tidsskrift, XXII, 11, Not. og Jón Sigurðsson i Íslendinga sögur 1843, II, 174, Not. have udtalt sig for den Mening, at Inddelingen i Fjeringer og Thinglag bør henføres til Fristatens Oprettelse. Maurer har i Entstehung des isl. Staats S. 158 flg. og Quellenzeugnisse, S. 86 bestemt udtalt sig for, at Inddelingen i Fjeringer er sket 965 ifølge Thord gellirs Forslag.

³⁾ Se ovenfor S. 69.

lige Thing været i Eyjafjords, Skagafjords og Húnavatnsbygderne, bliver det Hele forklarligt. Forholdet var da det, at medens Thingboerne hidtil, da dette ikke medførte nogen Ulempe for dem, havde været tilfredse med ikke at udgjøre en selvstændig Thingkreds, vægrede de sig nu, da de skulde have Værnething sammen med Eyjafjord, ved at underkaste sig den med de store Afstande forbundne Ulempe og Besvær, og forlangte at danne et særskilt Thinglag; det næste Spørgsmaal blev da, om Húnavatnsbeboerne vilde give Slip paa at være et Thinglag for sig og gaa ind paa at danne et Thinglag sammen med Skagafjorden, men dette vilde de ikke¹⁾, og saaledes førtes man til at oprette et nyt fjerde Thinglag, hvilket da maa antages at have været Þingeyjarþing. Til Bestyrkelse af den fremsatte Opfattelse kan anføres, at Thingøbygden synes at have spillet en forholdsvis ringere Rolle i Henseende til Landnam²⁾, sammenstillet med Húnavatnsbygden³⁾, ligesom ogsaa Húnavatnsþing nævnes tidligt⁴⁾, hvilket ikke er Tilfældet med noget Thing i Thingøbygden. Ogsaa kan anføres, at Vaðlaþing i Eyjafjorden ligger øst for Aaen og ikke ubekvemt til at søges fra Thingø siden⁵⁾.

Endelig skulle vi som et Tillæg til den foregaaende Undersøgelse her meddele en kort Oversigt over Thinglag, Thingsteder og Thing i Fristatens Tid. Vi lade i denne Oversigt ude af Betragtning de Spor af Thingsteder, som ikke med Sikkerhed kunne henføres til Fristatstiden, men med større eller mindre Vished maa henføres til senere Tider⁶⁾, hvorimod vi alene tage Hensyn til de Thingsteder, der omtales i Sagaerne som hørende til Fristatens Tid, eller som efter deres Fremtræden ved de foretagne Undersøgelser paa Stedet maa antages at høre til den. I Sagaerne findes leilighedsvis nævnt et større Antal Vaarthingssteder og Leidsteder end der svarer til Thinglagene, og ved første Øiekast kan der saaledes synes at være ikke faa Uregelmæssigheder i Thingordningen. Ved en nærmere Undersøgelse turde dog Tallet af Uregelmæssigheder formindskes ikke lidet. Det vil i denne Henseende være hensigtsmæssigt, foreløbig at kaste et Blik paa de Bestemmelser, som findes i Grágás om Thingstederne.

Medens det, som i det Foregaaende anført, ses af Grágás, hvor mange Thinglag

¹⁾ Selvfølgelig har der ogsaa kunnet være Spørgsmaal om at nedlægge enten Thinget i Skagafjorden (Hegranesþing) eller Thinget i Eyjafjorden (Vaðlaþing), men Tanken herom maa efter Fremstillingen i Íslendingabók antages ikke at være kommet videre frem, hvilket kan forklares ved, at Hegranesþing synes at have nydt en særegen stor Anseelse, og hvad Vaðlaþing angaar, at Spørgsmaalet forsaavidt omtrent faldt sammen med, om én Thingforsamling var tilstrækkelig for baade Eyjafjords og Thingøbygden.

²⁾ Jfr. Gudbr. Vigfusson, Tímatal i Safn I, 260.

³⁾ Sammesteds S. 239 flg.

⁴⁾ Vatnsdæla c. 33, jfr. ovenf. S. 60, 61.

⁵⁾ Jfr. Kålund, Islands Beskrivelse, II, 124.

⁶⁾ Jfr. Maurer i Germania XXIV, 98—100.

der var i Landet, findes Navnene paa dem ikke i Graagaasen¹⁾, og der findes heller ikke nogen Bestemmelse om, at de skulde have et Navn, noget de iøvrigt, efter hvad der fulgte af sig selv, have havt. Derimod bestemmes det, at der skulde gives de Vaarthing, der skulde afholdes i hvert Thinglag, et Navn (várþingom öllum skal nafn gefa. — skal [goði] queþa a hue þing heitir²⁾). Fremdeles bestemmes, at Vaarthingene skulle alle afholdes, hvor de nu ere satte, men at Stedet for Vaarthinget dog kan forandres ved Overenskomst mellem de tre Goder i Thinglaget, hvorhos, som det synes, Tilladelse dertil skulde gives af Lovretten³⁾. Ligeledes kunde Lovrettens Tilladelse erhverves til, at to Thinglag kunde holde deres Vaarthing paa samme Thingsted⁴⁾. For Leidthinget, der ligesom Vaarthinget afholdtes af de tre Goder i Thinglaget i Forening, var Thingstedet det samme som for Vaarthinget, men Goderne kunde dog erhverve Lovrettens Tilladelse til at afholde det andetsteds (nema þeir fae lof til annars⁵⁾). Det vil ses, at disse Bestemmelser kunde medføre, at Vaarthinget afvexlende afholdtes snart paa et, snart paa et andet Sted, samt at Leidthinget kunde have sin Plads paa et andet Sted end Vaarthingsstedet. Saadanne Forandringer kunde vel bl. A. foranlediges af, at de ledende Mænd, Goderne, efter Beliggenheden af det Sted, hvor de havde Bopæl, eller andre Omstændigheder, kunde til én Tid have Interesse i, at Thinget afholdtes paa ét Sted, til en anden Tid paa et andet Sted. Endvidere har Maurer ment⁶⁾, at Bestemmelsen i Grág. Ia, 111 maaske kan forstaas saaledes, at Tilladelse kunde af Lovretten gives til, at den enkelte Gode kunde afholde Leidthing særskilt for sig; efter Forholdets Natur synes der intet Væsentligt at kunne indvendes imod, at de enkelte Goder saaledes kunde afholde Leidthing, paa hvilke ingen dømmende Virksomhed fandt Sted, men alene Kundgjørelser af Love m. m.⁷⁾, men det er ganske vist tvivlsomt, om det anførte Sted kan hjemle en saadan Opfattelse. Antages saadanne særskilte Leidthing at have kunnet afholdes, vilde der heri kunne findes en Forklaring af forskellige tilsyneladende Uregelmæssigheder. Medens Vaarthingene i Almindelighed toge Navn efter Thingstedet⁸⁾, synes Leidthingene oftere at have havt Navn efter Landskabet⁹⁾.

Thinglagene, som de opregnes i Járnsíða, Þingfararbálkr c. 2 og Jónsbók, Þingfararbálkr c. 2, samt (for de Flestes Vedkommende) findes nævnte i Sagaerne eller iøvrigt i den gamle Literatur, vare følgende:

¹⁾ I et Par af de Kapitler af Belgsdalsbók, som ikke kunne anses at henhøre til Grágás-Lovsamlingens Text, nævnes dog Árnes- og Rangæinga Þingsókn. Grág. Ib, 246, 251.

²⁾ Grág. Ia, 97^{7, 16}, 108.

³⁾ Grág. Ia, 107—108; jfr. ovenf. S. 73—74.

⁴⁾ Grág. Ia, 108, jfr. 87, 115, 140 II, 277, 279. Se ovenf. S. 74.

⁵⁾ Grág. Ia, 111.

⁶⁾ Island, S. 100.

⁷⁾ Jfr. i denne Henseende Maurer, Entstehung, S. 172, Upphaf, S. 155—156.

⁸⁾ Maurer, Island S. 160.

⁹⁾ Lehmann u. Carolsfeld, Die Njálssage, S. 74.

I Rangæinga- eller Sunnlendingafjórðungr:

Kjalarnesþing, Árnesþing, Rangárþing.

I Vestfirðinga- eller Breiðfirðingafjórðungr:

Þverárþing, Þórsnesþing, Þorskafjarðarþing.

I Norðlendingafjórðungr:

Húnavatnsþing, Hegrarnesþing, Vaðlaþing, Þingeyjarþing.

I Austfirðingafjórðungr:

Sunnudalsþing, Kiðjafells- eller Múlaþing, Skaptafellsþing¹⁾.

Vi skulle nu gennemgaa Thingstederne i de enkelte Thinglag og ville da anføre først de Thinglag, hvor der ikke findes nogen Uregelmæssighed, og dernæst dem, hvor dette synes at være Tilfældet.

a. Thinglag, i hvilke der ikke er Grund til at antage, at nogen Uregelmæssighed har fundet Sted:

1. Kjalarnesþing, hvor Sagaerne ikke nævne Thingstedet, men kun, at der var Thing paa Kjalarnes (suðr við sjóinn)²⁾. Her synes at være Spor til eller Levninger af ældre Thingsteder dels paa Leiðvöllr (paa det egentlige Kjalarnes), dels paa Þingnes. Der er neppe Noget til Hinder for at antage, at f. Ex. Leiðvöllr, der maaske fra Først af ikke har havt dette Navn, oprindeligt har været Thingstedet, men senere er blevet til alene Leidsammenkomststed, medens Þingnes derimod da er blevet Vaarthingsstedet³⁾.
2. Árnesþing. Thingsted paa eller ved Árnes⁴⁾; naar der tillige nævnes Árnesleið⁵⁾, kan det være Leidthinget, afholdt paa samme Thingsted.
3. Þverárþing. Her synes Vaarthinget successive at være blevet afholdt paa Þingnes (til 983), undir Valfelli (fra 983 til 12. Aarh.) og derefter i Stafholtsey (Þingey)⁶⁾. Naar der i Harðar s. Grím., c. 31, S. 92 nævnes en Leiðvöllr (cfr. Navnet Leiðarhóll, Kálund, I, 296, Not. 1) kan dette være et Leidthingsted, som ifølge Lovrettens Tilladelse har været forskjelligt fra Vaarthingsstedet.

¹⁾ I Járnsíða og Jónsbók nævnes for Østfjerdingens Vedkommende kun Múla- og Skaptafellsþing; her var et Tilfælde, hvor to Thinglag havde fælles Thingsted, jfr. nedenf. S. 84, hvilket har havt tilfølge, at man under den stedfindende Opløsning i Fristatens sidste Tid er kommen til at regne dem for ét Thinglag.

²⁾ Íslendingabók, c. 3, Landn. I, c. 9, S. 38; Kjalnes. s., c. 2, S. 404.

³⁾ Jfr. Kálund, Hist. topograf. Beskrivelse af Island, I, 19—20, 59—60; Maurer i Germania XXIV, 97—98.

⁴⁾ Kálund, I, 195—197, II, 409; Brynj. Jónsson i Timarit J. Péturssonar II, 111—112, 113.

⁵⁾ Bandam. s., udg. af Cederschiöld, S. 16.

⁶⁾ Kálund, I, 303—305, 368—370; Maurer, Island, S. 101 og i Germania XXIV, 100. Forsaavidt der i Bandam. s., udg. af H. Friðriksson, S. 41, udg. af Cederschiöld, S. 17 omtales Hvamsleið, fremgaar det hverken af Sammenhængen i Sagaen eller paa anden Maade, at herved er ment et Leidthingsted; Maurer mener i Germania XXIV, 98, at her foreligger en Forvanskning af Texten.

4. Hegranesþing. Thingsted: Hegranes¹⁾; naar der nævnes Hegranesleið²⁾, sigtes der vistnok til samme Thingsted.
5. Sunnudalsþing. Oprindeligt Thingsted: Sunnudalr; dette nedlagdes 988, hvorefter Thinglaget havde sit Thingsted paa samme Sted som Kiðjafells- eller Múla-Thinglag³⁾, uden at der dog herved kan antages at være sket nogen Forening af selve Thinglagene⁴⁾.
6. Skaptafellsþing. Thingsted: Skaptafell⁵⁾.
7. Vaðlaþing. Thingstedet var her ved Kaupangr; til det der afholdte Thing, Vaðla-thing, sigtes der vistnok ogsaa ved de i Sagaerne forekommende Vaðlaleið, Eyfirðingaleið, Eyjafjarðarleið⁶⁾. Guðmundr dýri ophævede c. 1190 Thinget paa Grund af, at honum þótti þar verða stórdeildir svá sem á alþingi⁷⁾. Denne Ophævelse har dog vistnok kun været midlertidig, og til at antage, at noget andet Thingsted er traadt istedet, er der neppe Grund. Naar der noget senere (1195) nævnes Þverárleið⁸⁾, kan det være et ifølge Lovrettens Tilladelse⁹⁾ paa et andet Sted afholdt Leidthing. Forsaaviddt der i Svarfdæla saga¹⁰⁾ endvidere omtales et Vaarthing, der skal være blevet afholdt paa Höskuldstaðir i Svarfaðardal, er man paa Grund af den uhistoriske Beskaffenhed af denne Meddelelse vistnok berettiget til ikke at tage Hensyn til den¹¹⁾.
8. Kiðjafells- eller Múla-þing. Her var Thingstedet Þingmúli, men tillige nævnes i Sagaerne Krakalækjar- eller Þinghöfðaping, samt Lambanesþing, alle i Fljótsdal, og man synes berettiget til at antage, at alle disse Steder afvejlende have været Thingstedet¹²⁾. Forsaaviddt det berettes¹³⁾, at Hrafnkell Freysgoði, efterat have

¹⁾ Kálund, II, 77—79, 421—422. Forsaaviddt ogsaa Vallalaug her er blevet anført som Thingsted, beror dette paa en Forvexling og urigtig Text i Haandskriftet til Ljósvetn. s., c. 26, 27, hvilken Feil nu er rettet i den nye af Guðm. Þorláksson besørgede Udgave, jfr. Kálund, II, 67—68, Maurer i Literaturbl. f. germ. u. rom. Philologie 1880, S. 15.

²⁾ Reykdæla s., c. XX, S. 103.

³⁾ Vápnfirðinga s., S. 22, cfr. 13; Guðbr. Vigfusson i Tímatál, Safn I, 405, 497; Kálund, II, 241.

⁴⁾ Se ovenf. S. 74.

⁵⁾ Kálund, II, 291.

⁶⁾ Kálund, II, 125—128.

⁷⁾ Sturlunga saga, udg. af Guðbr. Vigfusson, V, c. 6, S. 136.

⁸⁾ Sammesteds V, c. 10, S. 146. Jfr. Kálund II, 122 Not. 1, 126.

⁹⁾ Se ovenf. S. 82. Maurer i Literaturblatt f. germanische u. roman. Philologie 1880, S. 15 mener dog, at ved Þverárleið kun kan tænkes paa en Uregelmæssighed i den ældre Thingforfatning.

¹⁰⁾ Cap. XIX, S. 54, cfr. cap. XIII, S. 37.

¹¹⁾ Jfr. Maurer, Island, S. 193 og i Literaturblatt 1880, S. 16; Udgiveren Dr. Finnur Jónssons Bemærkninger i Fortalen til Sagaen S. XXXVI flg. og i AnO. 1884, S. 120 flg.; Kálund, II, 97. Se ovenf. S. 59.

¹²⁾ Kálund, II, 205—206, 241—243; Sigurðr Gunnarsson i Safn II, 435, 439, 463, 464, 465, 467, 483; Fljótsdæla hin meiri, S. 6, 92, 95; jfr. Jón Jónsson i Timarit V (1884), S. 245.

¹³⁾ Hrafnkels s., S. 24 flg.

mistet sit Godedømme, skabte sig en ny indflydelsesrig Stilling, der benævnes Þinghá, er der som i det Foregaaende anført¹⁾ ikke Grund til at antage, at han har afholdt noget Thing, og det er altsaa ikke godtgjort, at nogen Uregelmæssighed her foreligger.

9. Rangárþing. Thingstedet var her Þingskálar, hvortil vel ogsaa sigtes ved det i Sagaerne nævnte Rangárleið²⁾. Tillige findes Bodtomter af et gammelt Thingsted paa Þingholt³⁾, som dog ikke nævnes i nogen Saga; hidrører dette Thingsted fra Fristatstiden, maa det vel antages, at det til en Tid er traadt istedetfor Þingskálar. Forsaavidt det berettes⁴⁾, at Höskuldr Þránísson, der i Anledning af Femterrettens Indstiftelse havde faaet Tilladelse til at oprette et nyt Godedømme paa Hvítanes, havde Thingmænd, og at der paa Hvítanes fandtes mange Bodtomter, er der, efter hvad vi i det Foregaaende have anført⁵⁾, Grund til at drage denne Beretnings Rigtighed i Tvivl, og i ethvert Fald er det ikke godtgjort, at han har afholdt dømmende Thing.
 10. Húnavatnsþing. Thingstedet var her Þingeyrar⁶⁾. Naar der tales om Húnavatnsleið, leiðmót i Vatnsdal, kan der være sigtet til samme Thingsted⁷⁾. Blandt de Godedømmer, der skyldte Femterrettens Stiftelse deres Tilblivelse, var Melmannagoðorð i Midfjorden⁸⁾. Forsaavidt der tales om Thingmænd, der sluttede sig til Goden der⁹⁾, er der, efter hvad ovenfor er anført¹⁰⁾, ikke Grund til at forstaa dette saaledes, at den nye Gode har afholdt dømmende Ting; forsaauidt der derimod nævnes et Leidthingsted i Midfjorden, som synes at have kunnet svare til dette Godedømme¹¹⁾, kan Muligheden ikke nægtes af, at disse nye Goder have, ialfald efter Tilladelse af Lovretten, kunnet afholde saadant Thing.
- b. Thinglag, hvor Uregelmæssighed har fundet Sted, eller hvor der ialfald kan være en noget større Tvivl, om ikke dette har været Tilfældet.
11. Þingeyjarþing¹²⁾. Her har, som af Kålund antaget, Thingstedet i hele Fristats-

¹⁾ S. 62.

²⁾ Kålund, I, 218—220.

³⁾ Kålund, I, 205—206.

⁴⁾ Njála, c. 97, S. 506—507, c. 107, S. 556.

⁵⁾ Se ovenfor S. 63.

⁶⁾ Kålund, II, 29—30.

⁷⁾ Kålund, I. c.

⁸⁾ Njála c. 97, S. 506, cfr. den afvigende Beretning i Bandam. s., udg. af Cederschiöld, S. 3, udg. af H. Friðriksson, S. 7, jfr. B. M. Ólsen, Ávellingagoðorð i Tímarit II (1880), S. 16 flg.; se ovenf. S. 50 Not. 5.

⁹⁾ Bandam. s., I. c.

¹⁰⁾ S. 63.

¹¹⁾ Bandam. s., udg. af Cederschiöld S. 4; udg. af H. Friðriksson, S. 10.

¹²⁾ Kålund, II, 141—143, 147—148, 155—156, 425.

tiden været Þingey, med en Afbrydelse, i hvilken Leiðarnes, der iøvrigt ikke nævnes i Sagaerne, var Thingstedet. Naar tillige nævnes Ljósveitingaleið, sigtes herved vistnok til Leiðarnes¹⁾. Forsaauidt der fremdeles paa et Sted synes omtalt et Thing paa Fjósatunga i Fnjóskadalen, er man efter den givne Fremstilling ikke berettiget til at forstaa det anderledes, end at det ordinære Ting paa Grund af særegne Omstændigheder i en enkelt Session er blevet afholdt paa Fjósatunga, saaledes at der altsaa ikke har været noget egentligt, ialfald vedvarende Brud paa Ordningen²⁾. En større Vanskelighed frembyder det, at der omtales som afholdt i samme Aar Leidthing paa to Steder i Thinglaget, nemlig Ljósveitingaleið og Reykdælaleið³⁾. Forudsat, at Sagaen, der er nedskreven længe efter de Begivenheder, den omhandler, her er paalidelig, kunde man tænke sig, at der har været Tilladelse fra Lovretten til at flere Leidthing end et kunde afholdes i Thinglaget⁴⁾, medens dog deraf ingenlunde vilde følge, at to dømmende Vaarthing have været holdte i Thingkredsen.

12. Þorskafjarðarþing. Her var, som det maa antages, det egentlige Thingsted i Þorskafjörðr. Men ved Siden deraf ses der ogsaa at være blevet afholdt Thing i Dyrafjorden, Dyrafjarðarþing, som det synes, først paa Valseyri i Dyrafjorden, derefter paa Þingeyri sammesteds, hvilket Ting ikke var blot et Leidthing, men

¹⁾ Maurer, Literaturblatt f. germanische und roman. Philologie 1880, S. 15, antager, at Leiðarnes er af senere Oprindelse, og at Ljósveitingaleið maa henføres til Þingey. Kålund, II, 141—143, 148, mener, at der ved Ljósveitingaleið sigtes til Leiðarnes.

²⁾ Ljósveitn. s., c. IV; jfr. Kålund, II, 144—148. Det nævnte Kapitel i Ljósveitn. s. er ganske vist meget uklart, men vi ere enige med Dr. Kålund i, at det i samme omtalte Vaarthing, hvor Thorgeirssonnerne tvinge Arnsteinn til at afstaa til sig hans Funktion som Medeier af Godedømmet, og som har været det ordinære Thing, maa have været i Fnjóskadalen og da vistnok Leiðarnes, fra hvilket Thing man da midt under dette begav sig til Fjósatunga. Vi finde forøvrigt ikke Grund til, som Kålund, at forstaa Beretningen saaledes, at der her var et for en mindre Kreds, svarende til et godorð, oprettet Thing. Thorgeirssonnerne eiede en Del af Godedømmet, og deres Bestræbelse gik ud paa, at de — ikke deres Medeiere — kom til paa Thinget at udøve den dette Godedømme tilkommende Adgang dels til at danne Tylvterkvid (en saadan synes iøvrigt efter Sagens Beskaffenhed, ifølge de i Grágás indeholdte Regler, ikke at have været anvendelig, derimod en Nabokvid), hvilket ikke var nogen fælles Ret for alle 3 Goder i Thinglaget, men som tilkom hver Gode i Sager vedkommende hans Thingmænd, dels til at udnævne Dommere, altsaa at udnævne en Trediedel af de 36 Dommere, som skulde have Sæde i Vaarthingsdomstolen, cfr. Grág. I a, 98; hermed kan nemlig stemme Ordene Ljósveitn. s. 125^{51—52}: Þorgeirr setr eigi niðr dómendr sína (ikke dómendr; cfr. Grág. I a, 78 domanda sinn). At de andre Goder eller Udnævnelsen fra deres Side ikke omtales, beviser neppe Noget, heller ikke at Thorgeirssonnerne nærmest fremstilles som de, der derefter afholdt Thinget paa Fjósatunga, thi dette kunde være, fordi det nu var dem, der satte det igjennem.

³⁾ Ljósveitn. s., c. II, S. 118. Angaaende den omhandlede Fredlysning paa 3 Leidthing jfr. Lehmann og Carolsfeld, Die Niálssage, S. 73 flg. Kålund, S. 164 har ment, at der ved Reykdælaleið maaske er sigtet til Þingey.

⁴⁾ Se ovenfor S. 82.

Vaarthing, dømmende Thing¹⁾. I Gísla Súrssonar saga omtales saaledes ved Aar 959 eller 960 Vaarthing i Dyrafjorden, hvor Domstol afholdtes²⁾, og i samme Saga omhandles ved Aar 976 Þorskafjarðarþing³⁾. Et Vaarthing i Dyrafjorden omtales⁴⁾ c. 1190; et Leidthing⁵⁾ sammesteds c. 1203; et Søgmaal ved Dyrafjordstthing⁶⁾ Aar 1211. Paa den anden Side fandt 1240 Søgmaal Sted til Þorskafjarðarþing⁷⁾ og i Járnsíða og Jónsbók nævnes Þorskafjarðarþing som en af Landets Thingkredse. Sammenhængen i den anførte Henseende er ikke oplyst. Maurer har ment⁸⁾, at Thingforbundet her af Hensigtsmæssighedshensyn har delt sig, idet Dyrafjarðarþing har udsondret sig fra Þorskafjarðarþing. Det forekommer os dog ikke sandsynligt, at en saadan Undtagelse fra den almindelige Regel har fundet Sted og det som det synes baade i en tidligere Periode af Fristaten og i en senere Tid. Da der som ovenanført kunde af Lovretten gives Tilladelse til Forlæggelse af Thingsteder, og saadanne Forandringer kunde ske oftere, er der efter vor Opfattelse ikke tilstrækkelig Grund til at antage, at Sammenhængen er nogen anden end den, at to Steder afvejlende efter saadan Tilladelse have været Thingstedet.

13. Þórsnesþing. Her holdtes det ordinaire Thing paa Þórsnes, hvorfra det senere flyttedes til det nærliggende Þingvellir⁹⁾. Endvidere nævnes Leidarhólmr¹⁰⁾, der kan være et særskilt af Lovretten sanktioneret Leidthingsted. Om Arnkell, Søn af Þórólfr bægifótr — der var Thingmand i Thorsnestthinglag — berettes det vel¹¹⁾ at han var selv Gode (hofgoði), og havde mange Thingmænd, men, som i det Foregaaende bemærket¹²⁾, kan han ikke antages at have afholdt Thing, og en Uregelmæssighed var altsaa ikke her tilstede. En saadan fandt derimod Sted, forsaavidt i Aaret 1007 Þórsteinn Þórgilsson udsondrede Rauðmelinga goðorð af Þórsnesþing¹³⁾, og han og hans Frænder oprettede et Thing i Straumsfjörðr, som

¹⁾ Kálund, I, 524—526, 573—574, 576—577, II, 417; Sigurðr Vigfússon i Árbók fornleifafél. 1883, S. 10—15; B. M. Ólsen i Árb. fornleifafél. 1884, S. 7 flg.

²⁾ S. 92, jfr. Gudbr. Vigfússon, Tímatal i Safn I, 363.

³⁾ S. 140, jfr. Gudbr. Vigfússon, I. c. S. 364; cfr. Landn. III, c. 10; Bárðarsaga c. 22, S. 45.

⁴⁾ Sturl. s. udg. af Gudbr. Vigfússon, II, 277 (Appendix), Bps. I, 641.

⁵⁾ Sturl. s., VI, c. 13, S. 177.

⁶⁾ Sturl. s., VI, c. 16, 17, S. 181.

⁷⁾ Sturl. s., VII, c. 150, S. 388.

⁸⁾ Germania XXIV, 100.

⁹⁾ Kálund, I, 436—438, 440—444; Grønlands hist. Mindesmærker I, 520—525. Sigurðr Vigfússon i Árb. fornleifafél. 1882, S. 93 flg.

¹⁰⁾ Kormaks s., c. 9, S. 18, Sturlunga s., III, c. 26, VII, 133; jfr. Maurer, Germania XXIV, 98.

¹¹⁾ Eyrbyggja s. c. 12, S. 13—14.

¹²⁾ Se ovenfor S. 62.

¹³⁾ Eyrb. c. 56, S. 105.

de efter Beretningen holdt længe siden. I dette Tilfælde, men dette er ogsaa det eneste, haves der Bevis for, at der i samme Thinglag er blevet afholdt 2 selvstændige Thing, men Saadant var, som allerede i det Foregaaende bemærket¹⁾, ikkun en Yttring af Usurpation eller Selvraadighed²⁾.

B. Ordningen af den lovgivende og dømmende Myndighed paa Althinget.

Det fremgaar af den foregaaende Undersøgelse, at den ifølge Thord gellirs Andragende i 965 vedtagne Lov, hvorom Are frode meddeler Beretning i Íslendingabók Cap. 5, medførte en ny Ordning af Værnethingsreglerne og i Forbindelse dermed Oprettelsen af et Thinglag paa Nordlandet, Inddelingen af Landet i Fjerdinger og Oprettelsen af Fjerdingsthing. Naar den Mening er blevet fremsat, at der fremdeles ved denne Leilighed er sket en almindelig Ordning af Thinglag, Vaarthing og Godedømmer, er dette, som vi have set, ikke begrundet. Som i det Foregaaende berørt, har man imidlertid yderligere villet tillægge Loven af 965 den endnu større Betydning, at der ved den skal være sket en hel Omordning af den lovgivende og den dømmende Myndighed paa Althinget, og vi skulle nu undersøge, om denne Opfattelse er rigtig.

I den omhandlede Henseende er der for det Første gjort gjældende³⁾, at Fjerdingsdomstolene ere blevne oprettede ved Loven af 965. Det er nu ogsaa klart, at naar der efter Grágás og Sagaerne har paa Althinget bestaaet fire Fjerdingsretter, en for hver af Landets fire Fjerdinger, kan denne Institution i den Form, hvori den saaledes forefindes, ikke være bleven til, førend overhovedet Inddelingen af Landet i fire Fjerdinger var sket. Da dette efter det Anførte ikke fandt Sted førend 965, maa det erkjendes, at Fjerdingsretsinstitutionen ikke kan dateres fra en tidligere Tid; man kan tænke sig, at den er bleven oprettet samtidig med Fjerdingsinddelingen, medens den paa den anden Side godt kan være bleven til senere, for hvilket Sidste allerede taler, at Íslendingabók paa det anførte Sted ikke omtaler den.

I Forbindelse hermed bemærkes, at i Norge var den lovgivende og dømmende Myndighed ordnet paa en anden Maade end i den islandske Fristat efter den Fremstilling, vi finde i Graagaasen. Paa hvert af de norske Lagthing maa der antages at være blevet

¹⁾ Se ovenfor S. 64.

²⁾ Jfr. ved denne Oversigt Maurer, Island, S. 100 fig., hvor der tillægges de omhandlede Uregelmæssigheder en større Betydning.

³⁾ Baldvin Einarsson i Juridisk Tidsskrift XXII, 43, 47. Hertil slutter sig Maurer, Entstehung d. isländ. Staats, S. 175 cfr. 176, Upphaf allsherjarríkis á Íslandi, S. 158 - 159, hvor han udtaler, at det vel ikke udtrykkelig er sagt os, at Fjerdingsretterne ere opstaaede samtidig med Indførelsen af Fjerdingsinddelingen, men at dette dog maa anses fuldkomment sikkert; jfr. Maurer, Island, S. 55—56.

dannet en Lagrette (lögrétta), sandsynligvis bestaaende af 36 Medlemmer, der i sig forenede baade den dømmende og den lovgivende Myndighed¹⁾. Paa den ene Side paadømte den som Domstol de til Lagthinget indstevnte Rettergangssager; hertil sigtes der, naar det hedder, at den skal døma lög um þau mál er hingat ero skotin²⁾. Der gaves da eiheller særlige Domstole udenfor Lagretten paa Lagthinget. Paa den anden Side havde Lagretten ikke blot ved sine Domme i Retstrætter, naar Lovbogen ikke indeholdt nogen Regel om det foreliggende Retsspørgsmaal, at bestemme, hvad der skulde gjælde som Retsregel³⁾, men den fattede ogsaa Beslutninger, der gik ud paa at give egentlige Love⁴⁾. Den udøvede altsaa ogsaa en lovgivende Virksomhed, men saavel Afgjørelser af Rettergangssager, som egentlige Love affattedes under samme Form, nemlig under Domsform, idet alle Beslutninger, som fattedes af Lagretten, uden Hensyn til deres Gjenstand, bleve kaldte Domme, ligesom overhovedet Domsmyndigheden og Lovgivningsmyndigheden ikke synes at være bleven holdt strengt ude fra hinanden, men at være gaaede over i hinanden⁵⁾. Man maatte vel nærmest sige, at den norske Lagrette var en dømmende Autoritet, der tillige ved i Domsform tagne Beslutninger kunde vedtage Love⁶⁾.

I Modsætning hertil finde vi i den islandske Fristat, efter Graagaasens Fremstilling, en Lovrette (lögrétta), som var lovgivende Forsamling og som tog sine Beslutninger under Navn og Form af Love, hvorhos der ved Siden af den fandtes paa Althinget særskilte Domstole, som havde det Hverv at paakjende Retssager. Den lovgivende og den dømmende Myndighed var saaledes i den norske lögrétta forenet, i den islandske lögrétta vare derimod disse Myndigheder adskilte fra hinanden.

Det kan nu ikke være tvivlsomt, at den islandske Ordning her maa være en Udvikling af den norske, eller af en med denne lig Ordning. I saa Henseende bemærkes, at begge havde samme Navn, lögrétta, og uagtet den islandske Lovrette var fuldtud lov-

¹⁾ Jfr. mine Bemærkninger i Aarb. f. n. Oldk. 1873, S. 170—173.

²⁾ Frostaþingsl. I, 2, Norg. gl. L. I, 128; jfr. nu ogsaa det af Gustav Storm besorgede fjerde Bind af dette Værk, S. 26. At døma lög betyder vistnok kun at dømme lovlig, jfr. mine Bemærkninger l. c., S. 171, Not. 3.

³⁾ Frostaþl., l. c.

⁴⁾ Keyser, Efterl. Skr. II, 1, S. 234.

⁵⁾ Aschehoug, Norges offentlige Ret, I, 65.

⁶⁾ Hertzberg, Den ældste norske Proces, S. 116, betegner ogsaa Lagthingene som Norges store dømmende Forsamlinger. Det er ikke blot i Norge, at Love saaledes i ældre Tid ere bleve givne under Form af Domme, men det Samme maa (som anført i Aarb. f. nord. Oldk. 1873, S. 206—208 Not.) antages ogsaa at have været Tilfældet i Sverig og Danmark, ligesom det ogsaa hos andre Folk synes at have været det Oprindelige. Jfr. hvad Fr. Brandt, Om Norges dømmende Institutioner gennem Middelaalderen i Norsk Tidsskr. f. Vidensk. og Literatur, V, 98, har bemærket, om at de to efter sin Natur mest adskilte Myndigheder, den lovgivende og den dømmende Myndighed, ere de, som man næsten overalt træffer samlede. Om Forholdet i Norge har Brandt udtalt sig l. c., S. 100 flg.

givende Forsamling eller Kollegium, havde den dog ved Siden heraf bevaret noget af en Domstols Karakter, forsaavidt private Parter kunde møde for den og begjære en Lovbestemmelse om et mellem dem omtvistet Retsspørgsmaal¹⁾. Da der nu ikke havest Beretninger om, at der forud for Fjerdingsretterne har været særskilte Domstole paa Althinget, har man ment, at der oprindeligt i Island har været en lignende Forening af den lovgivende og den dømmende Myndighed som i Norge, og at denne Ordning er vedbleven indtil i 965, da Fjerdingsretterne stiftedes og derved en Adskillelse af de nævnte Myndigheder indtraadte, saaledes, at Lovretten fra den Tid af kun blev lovgivende Forsamling²⁾.

Imod denne Opfattelse turde dog overveiende Grunde tale. Íslendingabogens Fremstilling af Loven af 965 indeholder Intet herom. Der findes ikke i den Spor eller Antydning af, at en Adskillelse af den lovgivende og den dømmende Myndighed skulde være sket ved den nævnte Lov. Den meddeler, at Landet inddeltes i Fjerdings, at Værnethingsreglerne forandredes, at der oprettedes et nyt Thinglag paa Nordlandet og at Fjerdingsthing stiftedes, men om at en Omordning af Lovretten har fundet Sted siges der Intet. Efter Anledningen til Loven af 965 vilde det da ogsaa i sig selv være meget usandsynligt, at man ved denne Leilighed skulde være kommet til at omordne selve den lovgivende og dømmende Myndighed. Det, som gav Stødet til den i 965 iværksatte Reform, var den Trang, der viste sig til en Forandring af Værnethingsreglerne, og vi have i det Foregaaende set, at den vedtagne Lov netop ogsaa gik ud paa at raade Bod paa denne Trang. Der var desuden her end ikke Tale om Andet end Værnethingsreglerne udenfor Althinget; det var kun disse, som medførte Ulemper, og hvad der vedtoges, angik ogsaa alene de lokale Thing, ikke Althinget. Det som var Gjenstand for Forhandling dengang, var saaledes meget fjernt fra Spørgsmaalet om Ordningen af Institutionerne paa Althinget. Íslendingabók afgiver saaledes ingen Hjemmel for, at Adskillelsen af den lovgivende og dømmende Myndighed er sket i 965, og heller ikke findes der i den nogen Antydning af, at en saadan Adskillelse paa noget andet Tidspunkt efter Fristatens Oprettelse har fundet Sted.

Paa denne Íslendingabóks Taushed maa der nu lægges en saa meget større Vægt, som den omhandlede Foranstaltning vilde have været af en ganske overordentlig indgribende Betydning, hvorfor det maa synes uantageligt, at den ikke var bleven omtalt, dersom den var sket. I Virkeligheden vilde der neppe kunne tænkes noget af Fristatens Forhold, hvori en Omordning som den forudsatte ikke vilde have grebet ind, ligefra Lovretten, hvis Virksomhedsomraade i saa høi Grad paavirkedes herved, og Goderne, hvis Stilling og Hverv væsentlig forandredes, til Thingmændene, ligeoverfor hvem der nu maatte

¹⁾ Se ovenfor S. 7.

²⁾ Maurer, Entsteh. d. isl. Staats, S. 150, 163, 175; Upphaf allsherjarríkis á Íslandi, S. 135, 147, 159; Island, S. 51, 55—56, 62.

stilles større Krav, da der var kommet nye Institutioner til, hvis Besættelse fordrede et større Antal Personer. Ogsaa i Domssagernes Behandling maatte der forudsættes at være sket Forandring. At tidligere det samme Kollegium, som paadømte Sagerne, tillige havde det Hverv at vedtage Love, kunde let faa Indflydelse paa Procesmaaden i Retstrætter. Proceduren i disse maatte, efterat særskilte Domstole vare oprettede, blive friere og udvikle sig mere selvstændigt; i Virkeligheden viser ogsaa Grágás en stor Forskjel paa Lovrettens i det Hele simple og ukunstlede Forretningsgang, og Procesmaaden ved Domstolene, ved hvilke sidste Forhandlingsmaximen og Formalismen var udviklet i en stor Skarphed. Althingets Physiognomi, som det fremtraadte for de talrige Besøgende, maatte undergaa en stor Forandring. Istedetfor den simple Ordning, hvorefter der alene fandtes én kollegial Institution, Lovretten, traadte nu ved Siden heraf endvidere 4 Fjerdingsretter, og den hele ydre Virksomhed paa Althinget, bl. A. ved Udnævnelsen af de Mænd, der skulde have Sæde i hver af Domstolene, Processionen, naar disse drog ud for at træde i Virksomhed o. s. v., maatte afgive et mere afvexlende og broget Indtryk end det, der tidligere havde kunnet frembyde sig. Medens man tidligere havde maattet se hen til Lovretten som Bæreren af den hele baade lovgivende og dømmende Myndighed, maatte nu Interessen spredes og tildeles flere Institutioner. Men hertil kom fremdeles, at Overgangen til det nye System ubetinget maatte betragtes som et Fremskridt til en fuldkommere Ordning. Det var en Reform, der af Befolkningen maatte være bleven anset for meget vigtig og vistnok skattet høit. Ved den stedfundne Arbeidets Deling maatte saavel den dømmende som den lovgivende Virksomhed komme mere til sin Ret. Særlig er der Grund til at antage, at den Fritagelse, Lovretten fik for de dømmende Forretninger, hvorved den nu kunde anvende sin Tid til at give Love, maatte, i Forbindelse med det udstrakte Initiativ og den Eienommelighed, at en Diskussion ikke synes at have fundet Sted, men alene Afstemning efter Raadførelse med Bisidderne, have fremkaldt en livlig, hidtil ukjendt Udvikling af Lovgivningen, og derigjennem maaske ogsaa et Opsving i mange af Landets Forhold. En Begivenhed som den anførte maatte derfor være egnet til i en særdeles Grad at tildrage sig Opmærksomhed og til fremfor andre Tildragelser at fæste sig i og bevare sin Plads i Folkets Erindring. Det er klart, at blandt den Række Foranstaltninger og Love, som Íslandingabók fra Tidsrummet efter Fristatens Oprettelse omtaler, er der ingen, der kunde sammenlignes i Vigtighed med den omhandlede. Dersom virkelig hin Adskillelse var sket i 965 eller paa et andet Tidspunkt i Fristatens Historie, er det utroligt, at den ikke skulde være kommen til Are frodes Kundskab gennem det i Befolkningen utvivlsomt bevarede Minde om en saadan Hovedbegivenhed, eller gennem hans ofte paaberaabte fortrinlige Hjemmelmænd, eller at den ikke skulde være anført af ham, og naar han ikke anfører den, er man berettiget til heraf at slutte, at den ikke er indtruffet paa noget Tidspunkt i Fristatens Liv.

Da der nu ei heller i nogen anden Kilde findes Oplysning om, at Adskillelsen af den lovgivende og den dømmende Myndighed skulde være foretaget i Tiden efter Fristatens Oprettelse, og da Adskillelsen dog maa være sket, eftersom den viser sig at være fuldbyrdet, bliver der ikke nogen anden Opfattelse tilbage, end at den maa være iværksat ved selve Fristatens Oprettelse i 930. Naar der gaas ud herfra, bliver det forklarligt, at der ikke i de historiske Kilder findes nogen Antydning af, at en Adskillelse er sket. Man havde da i Island aldrig kjendt en Forening af den lovgivende og den dømmende Myndighed. Ordningen har henhørt til de Overveielser, der fandt Sted ved Ulfjotslovenes Forberedelse, og som fik sit Udslag i det da Vedtagne, medens de Tanker, der gik forud, ikke fik noget særligt udvortes fremtrædende Udtryk; den har været et Led i den hele dengang vedtagne Statsorden og forsvandt da i Rækken af de Enkeltheder, som dannede denne. *Íslendingabók* siger¹⁾, at Ulfjotslovene for det Meste vare affattede efter den norske Gulathingslov, men med Ændringer, og her har da netop været en saadan Ændring. De Overveielser, Ulfjot under sit treaarige Ophold i Norge, med sin Raadgiver Thorleif hin spage, har pleiet angaaende de Love, han skulde overføre fra Norge til Island, maatte efter Forholdets Natur for en væsentlig Del angaa den Maade, hvorpaa selve den nye islandske Fristat skulde ordnes, altsaa navnlig, hvorledes de Hovedinstitutioner, hvormed den blev at grundlægge, skulde organiseres, og det er da meget sandsynligt, at Overveielserne maa have gaaet ganske specielt ud paa, hvorvidt den norske lögrétta burde overføres i dens traditionelle Skikkelse, eller om, og i saa Fald, hvilke Forandringer der skulde gjøres med den. Kjendskabet til Forholdene i Norge i hin ældre Tid er ikke saa stort, at det kan vides, om man allerede i selve Norge har følt Ulemper ved den stedfindende Forening af den dømmende og lovgivende Myndighed, men i ethvert Fald er det klart, at der kunde være en særegen, vægtig Grund til, ved Oprettelsen af den islandske Fristat, paa dette Punkt at fravige den norske Ordning, idet der nemlig i Island skulde skabes en ny Samfundsindretning med særegne Love i mange Retninger; der vilde blive meget at gjøre for Lovgivningsmagten og det maatte da fremstille sig som formaalstjenligt, istedetfor en Lovrette, der var optaget af de mange Processer, som skulde paadømmes, og derfor kun fik mindre Tid til Vedtagelsen af Love, at have en lovgivende Forsamling, som kunde ofre sig helt for Lovgivningsværket, og derimod henvise Afgjørelsen af Retstrætter til særskilte Domstole. Ogsaa Beskaffenheden af Graagaasens Bestemmelser om Lovretten turde tale for, at dens Ordning i den heromhandlede Henseende hidrører fra Fristatens Oprettelse. Den islandske Lovrette frembyder nemlig, som berørt²⁾, en Særegenhed, idet private Parter kunde begjære Lovrettens Afgjørelse af den Del af deres Trætte, som angik

¹⁾ Cap. 2.

²⁾ Ovenfor S. 7 og 90.

Spørgsmaalet om, hvad der med Hensyn til deres Forhold skulde være gjældende Retsregel. I Graagaasens herhen hørende, i høi Grad eiendommelige Forskrifter, saavel som i at man med fin juridisk Sands har givet Lovrettens Beslutninger Betegnelsen Love, istedetfor den for den norske Lagrette brugte Betegnelse Domme, viser der sig en Sindrig-
hed og Tæksomhed, som gjør det mere sandsynligt, at vi her have Frugten af de Overveielser, som gik forud for Fristatens Oprettelse, end at Ordningen skulde være fremkommen leilighedsvis senere, f. Ex. i Anledning af Thord gellirs Andragende. Overhovedet maa det derhos stærkt fremhæves, at naar vi i Graagaasen, der i saa mange Henseender bærer en høi Alderdoms Præg, finde en Lovrette, der ikkun har lovgivende Myndighed, maatte der, naar denne Ordning ikke skulde antages at have været saaledes fra Fristatens første Oprettelse, tilveiebringes Bevis, eller ialfald Sandsynlighed for, at den hidrørte fra en eller anden senere Tid i Fristatens Historie, men noget saadant Bevis eller Formodning savnes ganske.

En Bestyrkelse af, at den omhandlede Adskillelse hidrører ikke fra 965, men fra Tiden før 965, eller navnlig fra Fristatens første Oprettelse, findes nu ogsaa i selve Íslendingabók i Beretningen om Thord gellirs Lov¹⁾. Med Hensyn til at Thinglagenes Antal i Nordfjordingen bestemtes til 4, istedetfor 3 i de øvrige Fjerdinger, hedder det nemlig, at dog skulde lige Dommerudnævnelse og Lovrettebesættelse (iöfn dómnefna oc logrettoscipon) finde Sted for Nordfjordingens Vedkommende som for de andre Fjerdingers, med andre Ord, at den undtagelsesvis skete Forøgelse af Antallet af Thinglagene og dermed af Goderne i Nordfjordingen ikke skulde medføre nogen større Andel for Nordfjordingen i Udnævnelsen af Dommere og Sæde i Lovretten end den, der tilkom de øvrige Fjerdinger. Her betegner dómnefna den af Goderne foretagne Udnævnelse af Dommere paa Althinget²⁾, lögréttuskipun Godernes Sæde i Lovretten. Der tales altsaa her dels om Lovretten, dels om Domstole som forskjellige fra Lovretten. Der er ikke Føie til at forstaa Stedet saaledes, at disse to Begreber ere blevne til ved Loven af 965, thi var dette Meningen, maatte der være givet en nærmere Meddelelse herom. Derimod maa efter hele Sammenhængen Begreberne anses nævnte her som Noget, der forudsættes bekjendt. Stedet maa naturlig forstaas saaledes, at dómnefna og lögréttuskipun var Noget, der allerede iforveien bestod, og at der ikke deri nu skulde, uagtet den skete Forøgelse af Thinglagene, gjøres nogen Forandring, men heraf følger da, at der allerede dengang skjelnedes mellem Lovretten og, som noget forskjelligt derfra, Domstole paa Althinget, at altsaa Adskillelsen af den lovgivende og dømmende Myndighed har været iværksat før 965. Paa samme Maade nævner ogsaa Høensabóris saga³⁾ jöfn dómnefna á alpingi som et Begreb, der existerede

¹⁾ Cap. 5.

²⁾ Se ovenfor S. 77.

³⁾ Cap. 14, S. 173 Not.

før 965; denne Saga har vel paa det anførte Sted udskrevet Íslendingabók, men den ses tillige at have benyttet en anden Kilde¹⁾, og den har altsaa i den heromhandlede Henseende sit særegne Værd.

Fremdeles bemærkes, at den oftere omtalte Notits om de hedenske Love, saaledes som den findes i to af Haandskrifterne, nemlig Hauksbók²⁾ og Þórsteins þátr uxafóts³⁾, i dens Meddelelse af, hvad Ulfjotslovene gik ud paa, anfører, at Goderne skulde udnævne Dommere paa Thinge (Hauksbók: þeir skyldu nefna dóma á þingum; Þórst. þ. uxaf.: þeir skyldu domnefnur eiga a þingum). Herved maa naturligst antages sigtet til Dømmerudnævnelse ikke blot paa de lokale Thing, men ogsaa paa Althinget, og Beretningen indeholder følgelig en Antydning af, at særskilte Domstole have været til paa Althinget fra Ulfjotslovenes Tid.

Endelig maa anføres, at i en Saga⁴⁾ omtales ved Aar 950, altsaa før Thord gellirs Lov af 965, særskilte Domstole paa Althinget (áðr dómur fara út; er dómur fara út; gengr til lögbergs, var þar þá dómur settr o. s. v.).

Det kunde nu synes at være en væsentlig Indvending imod den af os saaledes fremsatte Opfattelse, at der ikke haves særlige Beretninger om nogen Domstol paa Althinget forud for Fjerdingsretterne. Herved maa imidlertid bemærkes, at naar det som anført maa antages, at en Adskillelse af den dømmende og den lovgivende Myndighed allerede har fundet Sted fra Fristatens Oprettelse, følger heraf med Nødvendighed, at der fra Først af har været en Domstol eller Domstole ved Siden af Lovretten, uden at dette Resultat svækkes ved, at der ikke fra hin fjerne Tid haves speciel Beretning om en slig dømmende Institutions Tilværelse. Men forøvrigt gives der i Virkeligheden et vægtigt Datum, der peger hen paa en saadan, tidligere bestaaende Institution. Selve Beskaffenheden af Fjerdingsretterne turde nemlig indirekte vise hen til Tilværelsen af en forud for dem bestaaende Domstol. Vi have i det Foregaaende⁵⁾ paavist, at hver Fjerdingsret havde et Antal af 9 Medlemmer. Dette Medlemsantal var imidlertid paafaldende ringe, naar henses til, at det normale Antal af Dommere i de større Thingdomstole, saavel i Norge som i Island, var tre Tylvter eller 36; dette var saaledes navnlig Medlemsantallet i de islandske Vaarthingsdomstole, og i Femterretten deltog i hver Dom et Antal af tre Tylvter⁶⁾. Som ovenanført maa ogsaa den islandske Lovrette antages oprindelig at have bestaaet af 36

¹⁾ Se ovenfor S. 77—78.

²⁾ Landn. IV, c. 7, S. 259.

³⁾ Flateyjarb. I, 249.

⁴⁾ Hrafnkels s. 1847, S. 17—18, cfr. Gudbr. Vigfusson, Tímatil i Safn I, 268. En Ukorrektthed er det iøvrigt i Sagaen, efter vor Opfattelse, naar det hedder i Flertallet: dómur, jfr. nedenfor.

⁵⁾ S. 10 flg.

⁶⁾ Se ovenfor S. 10.

Medlemmer. Ogsaa uden Hensyn til denne Sammenstilling er 9 et lavt Medlemsantal efter den ældre Tids Opfattelse, i hvilken Henseende ogsaa kan tages i Betragtning, at Godekviden bestod af 12 Medlemmer og Nabokviden enten af 9 eller 5 Medlemmer. Selve Tallet 9 maa forekomme besynderligt; man kunde f. Ex. bedre have førstaaet, at Medlemsantallet var ialfald sat til tolv. Det Paafaldende og Besynderlige heri faar imidlertid sin naturlige Forklaring, naar det antages, at der oprindeligt har været en Domstol for hele Landet paa 36 Medlemmer, som senere, efter at Fjerdingsinddelingen var indført, tildels vel paa Grund af Sagens store Antal, er blevet delt i 4 Fjerdingssektioner, hver paa 9 Medlemmer, hvilke Sektioner da senere ere blevne gjorte til 4 selvstændige Domstole. At der saaledes tidligere har været en Domstol paa tre Tylvter, viser sig indirekte gjennem den Omstændighed, at Fjerdingsretternes Medlemsantal efter Grágás var 9, altsaa netop en Fjerdedel af det ellers almindelige Dommerantal af 36. Naar man, som anført, ved Fristatens Oprettelse var kommen til den Opfattelse, at Lovretten burde være en lovgivende og ikke tillige dømmende Forsamling, var det en Følge heraf, at en særskilt dømmende Institution maatte oprettes, og da Lovretten var en Institution for hele Landet, laa det da nær, at den Domstol, der oprettedes, blev en almindelig Domstol for det hele Land. Der kunde da ikke heller godt tænkes Andet, end at man, ved at bestemme denne Domstols Medlemsantal, har valgt det traditionelle Tal af 36 Medlemmer. Det kan fremdeles have været meget naturligt, at man senere, da Forretningerne blev for store for den ene Domstol, og da Fjerdingsinddelingen var indført, har delt Domstolen i fire Afdelinger, der først have arbejdet ved Siden af hinanden, uden at Retten derved ansaas at have mistet sin Egenskab af Enhed, og paa et følgende Stadium er man endelig kommen til at gjøre de enkelte Afdelinger til selvstændige Domstole, en for hver Fjering. Den successive, maaske lidet mærkelige Udvikling har da kunnet medføre, at den ikke fæstede sig saaledes i Erindringen, at den senere er bleven optegnet; omvendt kan det ogsaa siges, at den Omstændighed, at ingen Beretning herom haves, kan tale for, at Udviklingen har været successiv. Paa hvilke Tidspunkter de forskjellige Stadier i denne Udvikling ere faldne, lader sig ikke nøiagtig afgjøre. Njála¹⁾ nævner Fjerdingsdomstolene allerede 969 og 971. Om Sagaen i denne Henseende er paalidelig, maa anses tvivlsomt. Det Sandsynligste er vel, at der er gaaet en noget længere Tid efter 965, inden der kunde være Tale om Fjerdingsretterne som fire selvstændige Domstole. Paa den anden Side maa den hele Udvikling i ethvert Fald være bleven fuldbyrdet før 1004, da Femterretten stiftedes, idet dennes Navn forudsætter, at der var 4 Domstole foruden den²⁾. En Analogi med Hensyn

¹⁾ Cap. 8, 24; jfr. Gudbr. Vigfusson, Tímatal i Safn I, 496.

²⁾ Udtrykket fimtardómr maa uidentivt forstås saaledes, at de fire Fjerdingsdomstole + Femterretten udgjorde en fimt, et Antal af fem; fimtardómr var da den Domstol, som medførte, at der nu var fremkommen en fimt af Domstole.

til den omhandlede Deling i Sektioner frembyder Lovretten, der, som i det Foregaaende paavist¹⁾, i et enkelt Tilfælde ansaas at bestaa af fire Afdelinger, en for hver Fjerdning, der kunde handle selvstændigt, uden at dette iøvrigt havde Indflydelse paa Opfattelsen af Lovretten som Enhed.

At der ikke i Grágás eller andetsteds findes Oplysning om eller direkte Spor af hin ældre almindelige Domstol for hele Landet, er ingen Indvending af Betydenhed, idet den senere Ordning ganske maatte dække den ældre, og hin tidligere Ordning derhos kun har bestaaet i en forholdsvis kort Tid i Fristatens første Periode. Imidlertid maa det bemærkes, at der i Grágás paa flere Steder nævnes alþingisdómr²⁾, som sigtende til vedkommende Fjerdingsret paa Althinget; dette kan være en Reminiscent fra hin ældre Tid, eller rettere en Betegnelse fra ældre Tid, der vel kun i den tidligere Periode er kommen ganske til sin Ret, men som dog ogsaa, skjøndt tildels mindre egentlig, kunde anvendes under de senere Forhold. At det omhandlede Udtryk er blevet bevaret paa den anførte Maade, kan ikke anses usandsynligt, da ikke faa Stykker af Grágás kunne antages paa Lovsigemandens Mund at have holdt sig i det Væsentlige i en fra gammel Tid hidrørende Skikkelse. Naar der skulde oprettes en saadan Domstol paa Althinget for hele Landet og et Navn skulde vælges for denne Domstol, kunde der i Virkeligheden neppe tænkes nogen Betegnelse, der laa nærmere eller var mere passende. Vi finde det i Henhold hertil ikke for dristigt at antage, at hin oprindelige Domstol for hele Landet er bleven kaldt alþingisdómr, Althingsdomstol.

Forsaavidt der imod det Resultat, hvortil vi saaledes ere komne, maatte blive indvendt, at det tildels er støttet paa Hypotheser, maa herimod bemærkes, at dette ialfald i en meget højere Grad er Tilfældet med de hidtil gjældende Opfattelser. Paa en Maade kunne Hypotheser ikke her undværes, da det er givet, at Adskillelsen maa være sket enten ved Fristatens Oprettelse eller senere, medens direkte Oplysning ikke haves om, naar den er iværksat. Men iøvrigt taler ikke lidet for, at Hovedudgangspunktet, som tidligere berørt, maa være det, at vi i Graagaasen finde Adskillelsen gennemført, og at der da af dem, som mene, at Forholdet ikke har været saaledes fra Fristatens Oprettelse, maa føres Bevis herfor, hvilket efter det Anførte ikke er sket, hvorimod vægtige Grunde paa en

¹⁾ S. 9.

²⁾ Udtrykket alþingisdómr kan i Stederne Grág. Ia, 94, 101¹⁴, 108, 116 og maaske ogsaa 87, omfatte baade Fjerdingsretterne og Femterretten. Om Fjerdingsretterne alene forekommer det derimod Ia, 105 hann skal þat vætte lata bera i alþingis domi; II, 198 ec queþ þic at bera quiþ þann nu i sumar fram at alþingis domi; Ia, 101¹⁸ fara sva at vefangi sem i alþingisdomi (jfr. det ensbetydende II, 459, 493, fara sva at vefange sem at fiörþungs dome); Ia, 124 Ef alþingis domr domir rangt þa skal stefna domenom til rofs oc sökia i fimtar dom; her er endog en ligefrem Modsætning til Femterretten. Jfr. ogsaa at stefna til alþingis Grág. Ia, 100^{9,27}, 101^{6,8}, 102, Ib, 134, II, 413, 441.

afgjørende Maade tale for det modsatte Resultat, hvorved navnlig ogsaa forskjellige Forhold, som ellers ikke kunde forstaaes, faa deres Forklaring og Belysning.

I Forbindelse med den omhandlede Opfattelse, hvorefter Lovretten i sig har forenet baade den lovgivende og den dømmende Myndighed, hvilken Opfattelses Urigtighed vi have paavist, er der, ganske vist med nogen Tvivl, fremsat den Mening, at Goderne oprindelig ikke selv have havt Sæde i Lovretten, men alene udnævnt Mænd til der at tage Sæde, hvilket da skal være blevet forandret i 965 saaledes, at Goderne nu selv fik Sæde i Lovretten, men derimod udnævnte Dømmerne i Fjerdingstretterne¹). Denne Opfattelse, der støttes paa den Omstændighed, at i Norge Høvdingerne ikke selv havde Sæde i Lagretten, men udnævnte Mænd dertil, har imidlertid allerede fundet sin Besvarelse i den foregaaende Udvikling. Naar der fra Fristatens første Oprettelse har bestaaet baade en Lovrette og ved Siden deraf en Althingsdomstol, kan der ikke være Tvivl om, at Goderne selv have havt Sæde i den første, og udnævnt Medlemmerne i den sidste. Det vilde ogsaa have været besynderligt, om Goderne, Landets Magthavere, ikke selv skulde have overtaget, men overdraget til andre, af dem udnævnte Mænd at udøve den høieste Myndighed i Fristaten. Godernes egen Magt vilde herved paa mange Maader være bleven svækket og indskrænket, og naar de ikke fra Først af havde faaet Sæde i Lovretten, vilde det vel ogsaa have været forbundet med Vanskeligheder for dem senere at opnaa denne Myndighed; dette vilde, naar det var sket, have været en meget indgribende Begivenhed, som udentvivl var blevet bevaret i Erindringen og optegnet, men nogen Antydning i saa Henseende findes ikke. Endelig bemærkes, at et Argument imod den heromhandlede Opfattelse findes i Ordene *dómnefna oc lögrettoscipon*, der, som ovenfor udviklet, sigte til Forholdene som de vare allerede før 965, og skarpt betegne Forskjellen mellem Godernes Sæde (*scipun*) i Lovretten og den af dem foretagne Udnævnelse (*nefna*²) af Dommere.

Som en videre Udvikling af den ifølge det Anførte urigtige Opfattelse, at Lovretten paa Althinget oprindelig forenede i sig den lovgivende og den dømmende Myndighed, har man fremsat den Mening, at der ogsaa paa de lokale Thing, Vaarthingene, fra Først af har fundet en lignende Forening Sted af en dømmende og lovgivende Myndighed³). Denne Opfattelse savner imidlertid ganske Begrundelse. Vi have i det Foregaaende⁴) paavist det Usandsynlige i, at nogen Lovgivningsvirksomhed overhovedet er blevet udøvet paa

¹) Maurer, Entstehung d. isl. Staats, S. 151, 163, 176; Upphaf allsherjarríkis, S. 136—137, 147, 159; Island, S. 51, 57, 62.

²) Jfr. herved ogsaa Udtrykket *nefna* om Udnævnelse af Voldgiftsmænd, bl. A. Grág. I b, 189 flg., II, 284 flg.; Sturlunga s., udg. af G. Vigfusson, VI, 15.

³) Maurer, Entstehung, S. 168—169, Upphaf, S. 152, Island, S. 191—194. Ogsaa paa Fjerdingstthingene har man ment, at Forholdet har været det samme. Hvad der af os her er bemærket om Vaarthingene maa i det Hele ogsaa finde Anvendelse paa Fjerdingstthingene.

⁴) S. 47—50.

Vaarthingene. Som navnlig af Dr. B. M. Ólsen godtgjort¹⁾, findes der eiheller i Sagaerne, ligesaa lidt som i Grágás, Noget, der kunde vise, at der paa Vaarthingene har været en Lovrette. Det vilde ogsaa have været meget usandsynligt, at man, naar den lovgivende og den dømmende Myndighed ved Fristatens Oprettelse adskiltes paa Althinget, ikke tillige skulde have gjort dette paa Vaarthingene.

Vi have hermed afsluttet vore Undersøgelser angaaende de Reformer, der kunne antages at være blevne vedtagne ved den af Thord gellir foranledigede Lov af 965. Resultatet er blevet, at den nævnte Lov vel har havt en ikke ringe direkte og indirekte Indvirkning dels paa Procesmaaden (Værnethinget), dels paa flere Institutioners Physiognomi, men at den dog i det Hele har havt en meget ringere Betydning for Fristatens Institutioner, end der hidtil har været antaget.

III.

Under Udførelsen af den Opgave, vi i nærværende Afhandling have stillet os, at undersøge, hvorledes den oprindelige Ordning af den islandske Fristats Institutioner har været, have vi i det foregaaende Afsnit omhandlet Beretningen i Íslendingabók om den af Thord gellir c. 965 foranledigede Lov, og paavist, hvilke Resultater der af samme lade sig udlede, angaaende den Maade, hvorpaa de lokale Thing, Thinglagene og Godedømmerne, samt den lovgivende og dømmende Myndighed paa Althinget oprindeligt have været ordnede. Vi skulle nu gaa over til en Beretning fra en noget senere Tid, der kan synes at afgive Grundlag for yderligere Slutninger med Hensyn til den oprindelige Ordning af den islandske Fristat, nemlig Meddelelsen i Njálssaga om Femterrettens Stiftelse m. m. Aar c. 1004. De Spørgsmaal, vi i Anledning af denne Beretning ville komme til at behandle, angaa dels Lovrettens Ordning og Forretningsgang, dels den dømmende Myndigheds Ordning eller Procesmaaden.

Den omhandlede Meddelelse i Njála²⁾ gaar ud paa, at da Hildigunnr Starkaðardatter, til hvem Njáll paa sin Fostersøn Höskuldr Þráinssons Vegne havde beilet, erklærede kun at ville gifte sig med denne paa Betingelse, at man skaffede ham et Godedømme, og Njáll forgjæves havde forsøgt at formaa Nogen til at sælge ham et saadant, gav Njáll, som Mange pleiede at søge Raad hos, den næste Sonimer paa Althinget imod Formodning saa-

¹⁾ Árbók hins íslenzka fornleifafél. 1884—1885, S. 10, hvor det særlig er godtgjort, at der ikke kan lægges Vægt paa, at der i Grettissaga c. 72 omtales en lögrétta paa Hegranesþing. B. M. Ólsens Rettelse af Læsemaaden i Ljósvefn. s., c. 23: viltú handsala í lögrétta til: viltú handsala lögrétta (lögrétt), forekommer mig slaaende rigtig.

²⁾ Cap. 97.

danne Raad i de Retssager, som skulde forhandles paa Thinget og hvoraf der var store den Sommer, at Sagerne ikke kunde bringes til Afgjorelse (eyddiz sóknir — málin máttu eigi lúkaz); heraf opstod megen Trætte (þræta) og Folk red hjem fra Thinget uforligte. Paa det følgende Althing var Alt roligt indtil Njáll siger, at det var paa Tide, at Folk lyste deres Sager; Mange sagde da, at det kun nyttede lidet at stævne til Althinget, da Ingen kunde faa sin Sag afgjort; «og ville vi heller» — sagde de. — «gjøre vore Krav gjældende med Od og Eg» (heimta vart mál með oddi ok eggju). Hertil svarede Njáll, at saaledes maatte det ikke være, det kunde ikke gaa an, ikke at have Lov i Landet; «det vil være rigtigst, at alle vi Hovdinger samles og tale derom.» Der fandt derpaa en Forhandling Sted i Lovretten, som indledes af Njáll med den Bemærkning, at det forekom ham, at vore Retssager vare uheldigt stillede, dersom vi skulde anlægge dem ved Fjerdingsretterne og de bleve saaledes forviklede, at de ikke kunde komme til endelig Afgjorelse eller fremmes, hvorfor han fandt det raadeligst, at der oprettedes en femte Ret, og at de Sager bleve forfulgte der, som ikke kunde afsluttes i Fjerdingsretten. Han udviklede derpaa, hvorledes denne femte Domstol skulde indrettes, hvilket Omraade den skulde have, og hvilke Procesregler der skulde gjælde for dens Vedkommende, hvorefter han tilføiede: «Vi skulle ogsaa have den Ordning af Lovretten, at de, der sidde paa Midtbænkene, skulle raade for Bevillinger og Love, og skulle de vælges dertil, som ere de viseste og kundskabsrigeste; der skal ogsaa Femterretten afholdes. Men dersom de, der sidde i Lovretten, ikke blive enige om, hvad de ville bevilge eller vedtage som Lov, skulle de foretage Afstemning, og skal Flertallet gjøre Udslaget; men dersom der er Nogen udenfor Lovretten, som ikke kan naa at komme ind, eller mener sig at være forurettet, skal han nedlægge Forbud, saaledes at det høres i Lovretten, og har han da gjort ugyldige for dem alle deres Bevillinger og alle deres retlige Forhandlinger, imod hvilke hans Forbud var rettet»¹⁾. Hvad Njáll saaledes havde foreslaet — Oprettelsen af Femterdomstolen og, som det hedder, «Alt det Anførte» — blev derpaa efter Sagaens Meddelelse vedtaget som Lov.

Ved første Øiekast kan denne Beretning synes meget betydningsfuld. Vi have i det Foregaaende paavist, dels at Lovretten fra Fristatens første Oprettelse ikkun, saaledes som den ogsaa fremtræder efter Grágás, har været lovgivende, ikke tillige dømmende

¹⁾ Vi anføre her efter den islandske Text (K. Gislasons og E. Jónssons Udgave) denne sidste, Lovretten vedkommende Del af Forslaget: vjer skulum ok hafa þá lögrjettuskipun, at þeir, er sitja á miðjum þöllum, skulu rjettir at ráða fyri lofum ok lögum; ok skal þá velja til þess, er vitrastir eru ok bezt at sjer. Þar skal ok vera fimmtardómr. enn ef þeir verða eigi á sáttir, er í lögrjettu sitja, hvat þeir vilja lofa eða í lög leida, þa skulu þeir ryðja lögrjettu til, ok skal ráða afl með þeim. enn ef sá er nakkvarr fyrir utan lögrjettu, at eigi náí inn at ganga eða þykkiz borinn vera máli, þa skal hann verja lýriti svá at heyrri í lögrjettu, ok hefir hann þá ónýtt fyri þeim öll lof þeira ok allt þat er þeir mæltu til lögskila ok varði lýriti.

Institution, dels at dens Medlemsantal oprindelig har været et andet end efter Grágás, men hvad angaar dens øvrige Ordning og dens Forretningsgang, haves der vel Graagaasens Fremstilling heraf¹⁾, men om hvorvidt der i de nævnte Henseender i en tidligere Periode af Fristatstiden eller navnlig ved dennes Begyndelse maatte have været afvigende Regler, findes der intetsteds nogen Meddelelse, med Undtagelse af den her anførte i Njálssaga. Denne Meddelelse gaar ud paa, at der c. 1004 skulde være sket en Omordning af Lovretten, og da der heraf indirekte maatte fremgaa, hvorledes den tidligere Organisation har været, maatte det ligge nær, at man her vilde kunne faa værdifulde Oplysninger om den ældre, navnlig den oprindelige Indretning. I den retshistoriske Literatur er der da ogsaa i denne Henseende blevet tillagt den Betydning²⁾. Vi skulle nu gaa nærmere ind paa de forskjellige Punkter, som nævnes i den heromhandlede Beretning, men da der frembyder sig ikke ringe Tvivl om Rigtigheden af denne, ville vi først kaste et Blik paa den Troværdighed, der i det Hele kan tillægges Njálssaga.

Medens Njálssaga altid har været erkjendt for at være den skønneste og fuldkomneste islandske Saga, og den ogsaa tidligere har været anset for at give en i det Hele tro Skildring af de Begivenheder og den Tidsalder, den omhandler, er der i den senere Tid reist Tvivl om dens Paalidelighed, og navnlig er dette, forsaavidt angaar dens retshistoriske Betydning, sket i et i det Foregaaende allerede berørt, af Karl Lehmann og Schnörr v. Carolsfeld i 1883 udgivet, med megen Dytighed udarbejdet Skrift, Die Njálssage, insbesondere in ihren juristischen Bestandtheilen, der har gjort Sagaen i dens mange juridiske Enkeltheder til Gjenstand for en meget skarp Kritik³⁾. Ganske vist kunne vi ikke dele Forfatterens Opfattelse, forsaavidt den gaar ud paa, at Sagaen, der omhandler Begivenheder fra Slutningen af det 10de og Begyndelsen af det 11te Aarhundrede, i sit væsentlige Indhold skyldes en Forfatter eller Bearbejder fra den sidste Trediedel, om ikke den sidste Fjerdedel af det 13de Aarhundrede. I Modsætning hertil mene vi, at Njálssaga i sit overveiende Indhold, i Lighed med de øvrige islandske Ættesagaer, er blevet til i mundtlig Affattelse og har levet paa Folkemunde⁴⁾ fra en meget gammel Tid, en Tid, der ikke ligger meget længe efter de Begivenheder, den omhandler, eller navnlig vel omtrent fra den næste Slægtfølge efter disse Begivenheders Afslutning⁵⁾. Vi lægge i denne Henseende Vægt paa det gamle klassiske Sprog og den friske, alderdommelige Fremstilling,

¹⁾ Se ovenfor S. 7 flg.

²⁾ Baldvin Einarsson i Jurid. Tidsskr. XXII, 48 flg.; Maurer, Entstehung d. isl. Staats, S. 208 flg.; Upphaf allsherjarríkis á Íslandi, S. 188 flg.; Island, S. 61 flg.

³⁾ Af Forfatterne har — som det fremgaa af den Fortale, hvormed Professor K. Maurer har ledsaget Bogen — Dr. Karl Lehmann i første Linie behandlet de fortrinsvis juridiske Spørgsmaal.

⁴⁾ Jfr. vore almindelige Bemærkninger om Sagalitteraturen ovenfor S. 32.

⁵⁾ Jfr. N. M. Petersen, Bidrag til den oldnordiske Literaturs Historie, i AnO. 1861, S. 195; C. Rosenberg, Nordboernes Aandsliv, II, 192 flg.

der omtrent helt igjennem bærer Præg af den mundtlige Fortælling¹⁾; i disse Henseender afviger Sagaen, som det ses ved første Blik, paa en slaaende Maade, ialfald i de fleste Partier²⁾, fra hvad der vides at være forfattet i det 13de Aarhundrede, Sølvalderen, som den med Føie kunde kaldes³⁾. Sagaen skildrer derhos Aanden og Livet fra den Tid, den omhandler, paa en Maade, som i det Hele stemmer med hvad der maa antages at have været hin Tidsalders Præg. Det maatte anses umuligt, at man i det 13de Aarhundredes sidste Trediedel eller Fjerdedel, paa det Dannelsenstrin, hvorpaa man dengang stod, skulde have været istand til at sammensætte en Fortælling, hvori det eiendommelige bevægede Liv fra hin ældre Periode, der var saa forskjelligt fra det 13de Aarhundredes, var blevet fremstillet paa en saadan Maade som det er sket i Sagaen, navnlig uden at noget af det sidstnævnte Aarhundredes Anskuelse kunne siges at træde frem ved Siden deraf. Blandt Andet finder man ogsaa ganske den Tidsalder, da Lovene kun overleveredes ved Hukommelsen; intetsteds tales om skrevne Lov-Haandskrifter, men kun om Vanskeligheden ved at mindes og kjende Lovene⁴⁾. Naar det særlig er antaget, at de Partier af Sagaen, der skildre Procesforhandlingerne, tildels ere blevne til ved at Retsregler og Formularer ere laante fra og optagne efter de Samlinger af Fristatens Love, vi have, eller lignende⁵⁾, kunne vi ikke antage dette for rigtigt. For at konstruere disse Processers hele Gang, saaledes som de fremtræde, vilde det have været nødvendigt at foretage et saa dybtgaende og vanskeligt Studium af hine Lovsamlinger, som man ganske vist ikke vilde have været istand til i det 13de Aarhundredes sidste Del, efterat Fortroligheden med Fristatens Ret efterhaanden var bleven mindre under de stedfindende Stridigheder og den tiltagende Oplosning. De udførlige Procesforhandlinger med den høitidelige Fremsigelse af de gjensidige Retserklæringer vare ganske vist ogsaa fuldkomment paa deres Plads i den mundtlige Fortælling af Sagaen fra Først af; disse Dele af Sagaen, der danne Led i den hele dramatiske Skildring af Processerne, hvor Parterne staa overfor hinanden paa en noget

¹⁾ Jfr. Heinzel, Beschreibung d. isländ. Saga, S. 287 (om Sagastilen i Almindelighed).

²⁾ Jfr. Gudbr. Vigfusson, Prolegom. til Sturl. s., S. XLIV, hvor nogle enkelte svagere Stykker af Sagaen fremhæves.

³⁾ Jfr. Gudbr. Vigfusson, l. c., S. CXIV.

⁴⁾ Som bekjendt fandt den første Nedskrivning af Fristatens Love Sted 1117—1118. Som en Udtalelse angaaende Njálssagas Alder skulle vi henvise til Dr. B. M. Ólsens Afhandling Um Ávellingagöðorð í Tímarit II (1881), hvor han S. 17—18 siger, at Kjernen i Njála er i det Mindste ældre end Konungsbók af Grágás, medens han smst. S. 6—7 bemærker, at Víglóði og meget mere af Grágás er kommet til os saa at sige uforandret, som det blev nedskrevet 1117—1118. Professor K. Gislason synes ikke ligefrem at have udtalt sig om Njálas Alder, men af hans Bemærkninger i Njála II, 471, 503, 572 fremgaar dog, at han henfører dens Grundlag til en ældre Tid end det 13de Aarhundrede.

⁵⁾ Lehmann og Carolsfeld, l. c., S. 137; jfr. Gudbr. Vigfusson, l. c., S. XLIV. Denne Forfatter synes dog at betragte en væsentlig Del af den os foreliggende Njálssaga som begrundet paa en ældre fortrinlig Recension.

lignende Maade, som Deltagerne i de blodige Kampe, der fremstilles paa andre Steder i Sagaen, undlade ikke hos Nutidens Islændere at vække en levende Interesse, og det tør antages, at denne Interesse ikke har været mindre i den ældre Tid. Det forekommer os dernæst ogsaa, at den Kritik af Enkelthederne i Sagaen, som Forfatterne — der iøvrigt kun have sat sig til Opgave, at fremhæve Sagaens Mangler, for derved at bestemme dens Alder — have optaget i det omhandlede Skrift, undertiden er for nøie regnende og paa-virket af den Opfattelse, at man her staar overfor en i en senere Tid udarbejdet Fortælling eller Roman; det turde ogsaa være muligt, at hvad der paa ikke faa Steder tilsyneladende kan fremtræde som ukorrekt, ved nærmere Undersøgelse kunde vise sig at være rigtigt eller at have et rigtigt Grundlag¹⁾. Naar der endelig i det omtalte Skrift udtales, at Njálssaga kun giver et ringe Bidrag til Kjendskab af den ældre islandske Ret²⁾, kunne vi ikke være enige heri, hvorimod vi tillægge Sagaen, tiltrods for dens Mangler, et betydeligt retshistorisk Værd. Ved sin detaillerede Skildring af de forskellige Processer, som vi i det Hele og Store anse for rigtig, viser Sagaen, at den islandske Ret hvad angaar Procesordningen allerede paa den paagældende Tid havde naaet en stor Uddannelse, og da en saadan Udvikling ikke kunde tænkes at være sket i én Retning alene, ligger heri et vigtigt Bevis for, at den islandske Fristats Ret overhovedet allerede tidlig havde udviklet sig i en særdeles Grad³⁾. Foruden at Sagaen derhos idelig paa en oplysende og lærerig Maade viser, hvorledes Lovreglerne ere blevne anvendte i det praktiske Liv, indeholder den ikke faa Retsnormer, som man forgjæves søger i de Samlinger, vi have af Fristatens Love, og som med større eller mindre Sandsynlighed kunne antages at have henhørt til Fristatens Ret, være sig at de senere igjen maatte være blevne forandrede, eller ved Affattelsen af vore Lovsamlinger ere blevne glemt⁴⁾.

¹⁾ Som et lille Exempel kan anføres, at naar Nj. c. 56³⁸ meddeler, at Geir goði bauð Gunnari til varna, kan dette ved første Øiekast synes at være uden Hjemmel i Grágás, jfr. Lehmann og Carolsfeld, S. 60, men Grág. Ib, 25, II, 120 (er til varna er boðit aðr) viser dog, at Njála har Ret.

²⁾ S. 8—9, 137; jfr. Fortalen S. V—VI.

³⁾ Jfr. mine Bemærkninger i Aarb. for nord. Oldk. 1873, S. 247—248.

⁴⁾ Som saadanne Retsregler, hvorom Njálssaga giver en Oplysning, der savnes i Grágás, skulle vi, uden herved at ville give nogen udtømmende Fortegnelse, anføre: **1.** Den i Njála, cap. 7 cfr. c. 24 fremstillede Form for Erklæring af Ægteskabsskilsmissen (hjá rekkjustokki, fyrri karldurum, at lögbergi), der har Sandsynlighed for sig at repræsentere den ældre Retstilstand; hermed stemmer ogsaa Lehmann og Carolsfeld, d. a. St., S. 34—37. **2.** Den af Sagsøgeren i Drabssag foretagne Opgravning af den Dræbtes Lig for, som Forberedelse til Drabssagen (jfr. Grág. III, 643 s. v. lýsa 2) at paavise de dødelige Saar for tilkaldte Vidner og at lyse Drabet, med Tilkjendegivelse af, hvem der sigtedes for dette, Njála, c. 55^{39—40}, jfr. Lehmann og Carolsf., S. 54—56. En saadan Opgravning kjendes ikke i Grágás, som derimod bestemmer, at naar Liget er begravet, skal Paavisning af de dødelige Saar for Vidner ikke finde Sted, men at i saa Fald en Kvid skal afgive Udsagn om Antallet af disse Saar (i Grág. Ia, 152⁹ er «eigi» en Textfeil for «oc», jfr. Grág. III, 715; Konungsb. og Staðarhólsb. stemme derfor med hinanden og det er følgelig ufornødent med Lehm. og Carolsf., S. 55—56 at antage, at der

Medens vi i de anførte Henseender afvige fra de Opfattelser, som Lehmann og Carolsfeld i det omhandlede Skrift have gjort gjældende, maa det erkjendes, at Forfatterne ved deres skarpsindige, paa et nøie Kjendskab til Fristatens Lovsamlinger og de

i Ia, 152²⁶ foreligger en Henvisning). Njála kan her antages at vise den ældre, senere forandrede Ret, jfr. ogsaa Lehm. og Carolsf., l. c. **3.** Opgravning af den Dræbtes Lig, for i Forbindelse hermed, der paa Stedet at stevne den Afdøde til at anses som den, der er falden paa sine Gjerninger, Nj. c. 64^{31—35, 45—49}, 66²⁸, jfr. Lehm. og Carolsf., S. 71. Efter Grág. II, 332, Ia, 165 skal saadan Stevning foretages paa den Dødes sidste Hjem, og Opgravning af Liget omtales ikke. Her viser Nj. maaske ligeledes den ældre Ret, jfr. ogsaa Lehm. og Carolsf., l. c. **4.** Efter Grágás betragtedes man som Bonde (modsat Husmand, búðsetumaðr) og derved som den, der kunde være Medlem af Nabokviden, naar man enten havde Malkefæ eller var Jordeier, medens dog Størrelsen af den Jord, der saaledes toges i Betragtning, ikke findes angivet, jfr. Grág. III, 593. I Njála, c. 142^{246—247} (cfr. Lehm. og Carolsf., S. 113—115) er den Jordeiendoms Størrelse, der er nødvendig, anført, idet det siges, at den kan rettelig vælges til Nabokvidmand, der eier mindst 3 Hundreder i Jord, om han end ikke har Malkefæ. Der kan neppe tvivles om, at dette har været en gjældende Retsregel. Naar engang en saadan Regel var bleven vedtagen, er den sandsynligvis ikke igjen bleven ophævet, og at den ikke findes i Grágás, maa være begrundet i, at Lovsamlingernes Tilblivelse beroede paa privat Samlerflid, hvorved let enkelte Bestemmelser kunde udeglemmes. (Som lignende Exempler kan anføres, at der i Grágás savnes Bestemmelse om, hvad frændsemissspell hit minna er, om Straffen for Bestikkelse af Dommere, om Antallet af Dommerne i skuldadómr o. s. v.). Det kan bemærkes, at en Bestemmelse om Besiddelse af 3 Hundreder, hvorved ganske vist nærmest tænkes paa Løsøre, findes endnu i en Althingsvedtægt af 1 Juli 1490 § 2 (Píningsdómr um verzlun m. m., i Lovsamling for Island, I, 41—42) som en Betingelse for at kunne blive taalt som búðsetumaðr. **5.** I Nj. c. 56⁵⁶ erklærer Gunnarr at ville stevne Geir goði til Straf af Landsforvisning (fjörbaugsgarðr) fordi han havde begjært et Kvidudsagn, som ikke vedkom Sagen (er eigi átti máli at skipta) — nemlig angaaende Nordmanden Auðólfr — og i Nj. c. 144^{13, 38} paa-taas der ligeledes Landsforvisningsstraf, fordi Modparten havde ført Vidner, er eigi áttu máli at skipta með þeim, og derved gjort sig skyldig i þingsafglöpun, Brud paa Thingsordenen — hvorved sigtes til Vidnerne om, at Flosi underfundigen havde indmeldt sig i et andet Thinglag, og derved gjort den skete Anlæggelse af Sagen ved den Fjerdingsret, han tidligere havde henhørt til, ugyldig —; jfr. Lehm. og Carolsf., S. 63, 121—122. Da Straffen for þingsafglöpun var Landsforvisning, er Meningen vistnok ogsaa paa det første Sted, at der forelaa et Brud paa Thingsordenen. Hermed kan sammenholdes Grág. Ia, 65, hvor det bestemmes, at naar Nogen begjærer Kvidudsagn, er eigi a male at skipta mellem Parterne, bliver hans Sag uefterrettelig, hvorhos tilføies, at det kalder man en udfordrende Kvid (egningarkviðr); der siges ganske vist ikke, at Saadant betragtedes som þingsafglöpun, eller at det var strafbart, men det forekommer os utvivlsomt, at Nj., der derhos handler ikke blot om irrelevante Kvidudsagn, men ogsaa Vidnesbyrd, her indeholder en værdifuld, supplerende Oplysning til det nævnte Sted i Grágás. Meningen er, hvad ogsaa ligger i Ordet egningarkviðr (cfr. Arneseis isl. Rettergang, S. 190: at gjøre Udflugt, fordreie hinandens Sag), at det ommeldte Forhold var noget, der ikke fremmede Sagens retfærdige Afgjørelse, men betragtedes som Lovtrækkeri, et Misbrug af Tid og Institutioner, som medførte Straf; jfr. ogsaa Maurer, Entsteh. S. 190—191, Upphaf S. 172—173. Den Oplysning, vi her faa om Retsanskuelsen, er i Virkeligheden meget interessant og smuk; den stemmer med Forholdets Natur og er i god Konsekvens med Aanden i den gamle islandske Ret. Den bestyrkes ogsaa af Grág. Ia, 64, hvorefter det var þingsafglöpun, at begjære Kvidudsagn saa sent, at det ikke kan afgives i betimelig Tid, cfr. ogsaa om Forhalingsindsigelsen Grág. Ia, 73—74, samt tildels Ia, 57—58 og følgende Nr. **6.** Mörðr Valgarðsson havde deltaget i Höskulds Drab, men paatog sig dog underfundigen som Sagsøger for Drabet, eller paa en Saadans Vegne at foretage den Lysning af Drabet, der skulde ske i Forbindelse med Paavisning af de dødelige Saar for Vidner og med en Tilkjendegivelse af, hvem der sigtedes for at have tilføiet de enkelte Saar, ligesom han ogsaa tilkaldte i Bygden ni

historiske Kilder støttede Undersøgelser have paavist, at Sagaen i den Skikkelse, hvori den er kommen til os, lider af en Række Unøiagtigheder og Tilsætninger. Vi henviser til hvad vi i det Foregaaende (S. 32) i Almindelighed have udtalt om de Forvanskninger, Saga-

Kvidmænd, for paa Thinge at afgive Kvidudsagn, Nj. c. 112³⁰⁻⁴¹. Efterat Mördr derefter havde overdraget Sagens Udførelse paa Althinget til Andre, c. 121⁴, og Forhandlingen af Sagen var begyndt, nedlagdes af Þórhallr Ásgrímsson for de Sagsøgte Indsigelse mod Afgivelse af det af Sagsøgerne æskede Kvidudsagn, idet han begrundede sin Indsigelse paa, at den, som havde foretaget Lysningen, selv havde forbrudt sig mod Loven, hvorhos han erklærede, at Søgsmålet herefter var ugyldigt, Nj. c. 121⁴⁴⁻⁵³. Jfr. Lehm. og Carolsf., S. 97—98. Vi finde, at denne Sagaens Opfattelse har Formodning for sig at stemme med Fristatens Ret; vi ere vel enige med Lehm. og Carolsf. i, at dette ikke kan støttes paa Grág. Ia, 174—175, II, 341, der ganske vist ikke vedkommer dette Spørgsmaal, (naar Indsigelsen tillige begrundedes paa, at Mördr selv var útlagi, er dette en Forvanskning, jfr. herved Lehm. og Carolsf., S. 25); derimod har den anførte Retsregel sin naturlige Begrundelse i, at den, som selv var skyldig, ikke kunde føre Sagen imod sine Medskyldige, i hvilken Henseende bemærkes, at den foretagne Lysning vel paa en Maade var en forberedende Handling, der skulde efterfølges af Lysning paa Althinget, men den dannede dog Grundlaget for Sagen, jfr. Grág. III, 643. Naar et saadant Kneb anvendtes, stemmede det vistnok med Forholdets Natur og Fristatsrettens Aand, at Søgsmålet blev ugyldigt. Det er da navnlig klart, at en saadan Kalumnied, som omhandles Grág. Ia, 46 cfr. 54 o. s. v., ikke kunde aflægges af den, der optraadte paa den anførte Maade, jfr. Grág. Ia, 163, II, 326 og de øvrige Bestemmelser, der tyde paa, at der forredes en vis Redelighed i Rettergang; hermed kan ogsaa tildels sammenholdes hvad under foregaaende Numer er anført. **7.** Naar Þórhallr ikke vilde lade den anførte Indsigelse blive bekjendt førend Dømsstolene drog ud, fordi Modpartiet ellers endnu kunde redde Sagen ved at sende en Mand til Hjemmet, foretage Stevning der til Althinget, og derefter paa Thinget tilkalde Nabobønder til Kvid, Nj. c. 121¹⁶⁻¹⁸, cfr. Lehm. og Carolsf., S. 98—100, er der meget, der taler for Rigtigheden af, at den nævnte Fremgangsmaade i et Tilfælde, som omhandlet, hvor feilagtig Lysning var sket, kunde anvendes. Herfor kan anføres Analogien fra Grágás Ia, 179—180, II, 361; cfr. særlig med Hensyn til Stevning Grág. III, 677—678. **8.** Efterat af en Nimandskvid fire vare udskudte, fordi de ikke vare de nærmestboende, og Sagsøgeren havde paastaet, at Kvidudsagnet altsaa ikke kunde afgives, gjordes det fra den Indstevntes Side gjældende, at da Flertallet var rigtig valgt, var der Intet til Hinder for Sagens Fremme, hvorefter da de tiloversblevne 5 afgav Kvidudsagn, Nj. c. 142²⁶⁵⁻³⁴⁷; jfr. Lehm. og Carolsf., S. 115—117. Det kan være tvivlsomt, om denne Retssætning er rigtig. Af Grág. Ia, 60, 61 ses, at naar en af de i Hjemmet tilkaldte Kvidmænd udeblev, skulde der istedetfor ham tilkaldes paa Thinget den, der var nærmest boende af de der Tilstedeværende; cfr. Grág. Ia, 69; Bandam. s., F., S. 14, 16, C, S. 7. Af Stedet Grág. Ia, 62²¹ (sammenh. tildels med S. 63) fremgaar imidlertid indirekte, at dersom et mindre Antal end Flertallet af de i Hjemmet tilkaldte Kvidmænd viser sig at være urigtig valgt, medfører Feilen ikke, at Sagen tabes, hvoraf da kunde slutes, at ingen videre Foranstaltninger var at træffe. Grág. Ia, 128 taler fremdeles for, at enten skulde alle Nabobønderne tilkaldes i Hjemmet, eller alle paa Thinge (dog med Undtagelsen Ia, 60—61). Herefter, og da af Nimandskviden de 5 altid vare tilstrækkelige til Forsvarskvid, Grág. III, 632 (jfr. ogsaa om 3 Nabobønder istedetfor 5, Grág. II, 480, 481, 509), kan Endel tale for, at Reglen har været den, at naar ikke Flertallet blev udskudt, saa at der altsaa dog af 9 blev mindst 5 tilbage, have disse 5 kunnet afgive Kvidudsagnet, saaledes som Njála I. c. gaar ud paa, men at naar mere end Flertallet forkastedes, tabtes Sagen, med mindre den i Ia, 62 ommeldte Ed aflagdes, og at da vel i saa Fald en hel ny Kvid blandt de paa Thinge Tilstedeværende dannedes. Lehm. og Carolsf., S. 117, jfr. S. 116 Not. 3, have ogsaa antaget det for muligt, at Nj. her indeholder den rigtige Retssætning. **9.** Naar Njála hertil føier, at Parten ifalder en Bøde af tre Mark for hver urigtig tilkaldt Kvidmand — medens Grág. Ia, 62, der iøvrigt er kort og maangelfuldt affattet, kun taler om en Bøde af tre Mark i det Hele — men at en saadan Sag ikke kunde anlægges paa samme Thing, kan det ikke afgjøres, om

litteraturen har været udsat for, dels under Fortællingen og Gjenfortællingen, medens den endnu ikke var optegnet, dels senere fra Nedskriveres og Afskriveres Side. Den Grad, i hvilken de enkelte Sagaer ere undergaaede en saadan Forvanskning, er forskjellig; med Hensyn til Njálssaga maa den siges at være forholdsvis temmelig stor. Uagtet som anført Meget af hvad der kan synes ukorrekt, ved nøiere Undersøgelse kan vise sig at være rigtigt, er Antallet af de Forvanskninger, som findes i Sagaen, — begrundede for en væsentlig Del i den i Fristatens senere Tider tiltagende Mangel paa Fortrolighed med dens Ret — dog betydeligt. Vi skulle eksempelvis anføre Unøiagtighederne i Udtrykkene mundr,

denne Meddelelse er rigtig; herfor kan Endel tale, og navnlig er Tilføielsen om at saadan Feil ikke skulde kunne forstyrre Sagens Gang for Tiden, men at man, naar man vilde anlægge Sag derfor, først kunde gjøre det paa et følgende Thing, plausibel. **10.** Ved Beretningen i Njála c. 121⁴⁴⁻⁵³ — hvorom Lehm. og Carolsf. handle S. 100 — antage vi det for godtgjort, at der foruden de Tilfælde, hvor ifølge Grágás dels Kviden selv skulde vægre sig ved at afgive Udsagn, Grág. Ia, 65, 100, 143, cfr. Njála c. 142^{209 fig.}, dels Forbud (lýritr cfr. Grág III, 641) kunde nedlægges mod at Kviden gav Udsagn, nemlig Grág. Ia, 68 (Forbud nedlagt af selve Parten), 104 (goðalýritr), har i et videre Omfang, navnlig naar Sagen iøvrigt maatte anses urigtigt anlagt, kunnet af Parten nedlægges lýritr mod at Kvidmændene afgav Udsagn om Sagen. Herfor taler, foruden Analogien fra de anførte Bestemmelser i Grág. Ia, 68, 104, ogsaa den Betragtning, at Dommeren var bunden til at dømme efter de fremkomne Bevisligheder, jfr. Grág. III, 597, og at det kunde være naturligt, at der allerede paa et saadant tidligere Stadium af Processen, forinden Afgivelsen af Kvidudsagnet, kunde gjøres Indsigelse, hvilken da hverken paa dette Trin af Sagen kunde paakjendes af Domstolen, eller vistnok afgjøres i Realiteten af Kviden, og som derfor nærmest maatte antages at være sket under Form af Forbud. **11.** Naar Nj. c. 97⁸¹ som Sager, der skulle indbringes for Femterretten, nævner þingsafglöpun (Brud paa Thingsordenen), er der al Grund til at antage dette, der ikke findes i Grág. Ia, 77—78, for rigtigt, navnlig forstaaet om saadan Thingforstyrrelse, der umuliggjorde Afgjørelsen ved Fjerdingsretten, cfr. Grág. III, 706—707. Herfor har allerede Maurer udtalt sig, Entstehung S. 190—192, Upphaf S. 171—173, jfr. derimod Lehm. og Carolsf., S. 133—134. **12.** Foruden at der endvidere kan være Spørgsmaal, om Njála maatte vise den ældre Ret f. Ex. med Hensyn til Indmeldelse i Thinglag, jfr. Lehm. og Carolsf., S. 109, samt Nødværge, cfr. Lehm. og Carolsf., S. 69 fig. (idet Reglerne om Hævn og Mandebod, samt en med Nutidens Opfattelse af Exces i Nødværge beslægtet Betragtning kan have medført en Indskrænkning i dens Betydning som Frifindelsesgrund), afgiver Sagaen i en Række Tilfælde en Bestyrkelse af hvad allerede efter Grágás maatte antages, men ikke der udtrykkelig er udtalt; t. Ex. (Nj. c. 56, 73), at der i Reglen ikke i Stevningen eller Lysningen anførtes, ved hvilken Fjerdingsret Sagen skulde anlægges, hvorimod dette afgjordes efter de Svar, man fik paa Spørgsmaalene efter Grág. Ia, 40 fig.; jfr. ovenf. S. 17 Not. 3; at Følgen af Sagsanlæg ved urigtig Fjerdingsdomstol var, at Sogsmaalet kjendtes uefterretteligt, Nj. c. 143; se ovenf. S. 20; at Forhandlingerne ved Domstolene jevnlig foregik om Natten, Nj. c. 121^{29 cfr. 24}; jfr. Grág. III, 700; med Hensyn til den Vægt, der lagdes paa, at have flere Sager, navnlig Kontrasager, mod samme Mand, Nj. c. 64, se Grág. III, 679. Ogsaa de i Njálssaga anførte Formularer indeholde Adskilligt, som ikke findes i Grágás; vi skulle her kun nævne Nj. c. 142³⁸ ek tek miskviðu alka ór máli mínu, cfr. Hrafnkels s. S. 18 (miskviðalaust), jfr. Lehm. og Carolsf., S. 110; ligeledes Nj. c. 144²⁵ tel ek hann eiga at verða — fjorbaugsmann, því at eins ferjanda nje festum helganda nema fjörbaugr — komi fram, jfr. Lehm. og Carolsf., S. 11 fig. Ved festum helganda sigtes vistnok til, at naar den Landsforviste var kommen ombord paa (eller til) Skibet, der skulde føre ham til Udlandet, var han fredhellig, Grág. Ia, 90, 91; festar æ: Touget, hvormed Skibet var fæstet til Landjorden, ansaas da at fredhellige ham; jfr. om festar, landfestar, festarhælar o. s. v. Grág. Ia, 131, 243, 245, Ib, 70, 200, II, 188, 189, 223, 267, 268.

Nj. c. 8²⁵ (Lehmann og Carolsfeld, Njálssage, S. 23), goðalýritr, Nj. c. 56⁴⁷, 143³³ (Lehm. og Carolsf., S. 61—62, 119), á þingskálapingi um havstit, Nj. c. 66⁴⁹, 68⁶ (Lehm. og Carolsf., S. 80); Anakronismen: í búanda kirkjugarði, Nj. c. 123⁴⁴ (Lehm. og Carolsf., S. 102, 166, Maurer, i Germania XXIV, 96); de Tilsætninger, der ere skete ved at Genealogierne ere førte ned til det 13de Aarhundrede, og ved at en Række uægte Vers ere indskudte i Sagaen (Lehm. og Carolsf., S. 145 fig., 172 fig., Gudbr. Vigfusson, Prolegomena, S. XLIV). Enkelte Tildigtinger synes fremdeles at have fundet Sted i Beretningerne om de i Sagaen forekommende Processer; dette gjælder f. Ex. forsaauidt Gunnarr (Nj. c. 56⁴⁶, jfr. Lehm. og Carolsf., S. 63) nedlægger Forbud mod at hans Modpart Geir goði forfølger Sagen, samt med Hensyn til den Del af Mordbrandssagen, som vedkommer Sigtelsen for at have borit fé i dóm, Nj. c. 144, jfr. Lehm. og Carolsf., S. 108, 121¹).

Efter det Anførte om Beskaffenheden af Njálssagas Text saaledes som den er overleveret til os,²) vil det ses, at der ikke ubetinget paa ethvert Punkt kan tillægges Sagaen Troværdighed, hvorimod der gives en Række Tilfælde, hvor det maa antages, at der foreligger en Forvanskning eller senere Tilsætning.

Det forekommer os nu, at ikke Lidet taler for, at den heromhandlede Beretning i Njálssaga om de Bestemmelser, der i Forbindelse med Oprettelsen af Femterdomstolen skulle være trufne med Hensyn til Lovrettens Ordning og Virksomhed, er en af de Tilsætninger fra en senere Tid, som saaledes hist og her findes i Sagaen. Dette skulle vi søge nærmere at begrunde.

De Bestemmelser med Hensyn til Lovretten, som efter Njálssaga ifølge det Anførte skulle være blevne vedtagne, ere:

1. at de, der sad paa Midtbænken, skulde raade for Bevillinger og Love,
2. at til at udøve denne Myndighed skulde vælges de viseste og kundskabsrigeste Mænd,
3. at Beslutninger i Lovretten med Hensyn til Bevillinger og Love skulde vedtages med Stemmefferhed,

¹) At Reglerne i Grág. Ia, 78 ikkun kunne forstaaes om Bestikkelse af Dommere er klart. Derimod kunde ganske vist det Spørgsmaal reises, om der muligen som et noget indskrænkende Led i de Bestemmelser, der angik Retten til i en Proces at bruge Stedfortræder, jfr. Grág. III, 579 fig., kunde have været fastsat, at en saadan Stedfortræder ikke maatte tage Betaling, saaledes at der altsaa dog havde ligget noget Faktisk til Grund for Njálssagas Beretning, om det end var blevet misforstaaet. Der er imidlertid ikke tilstrækkelig Grund til at antage, at en saadan Bestemmelse har været gjældende. — Det vil ses, at uagtet det heromhandlede Punkt er urigtigt, kan Mordbrandsprocessen i Hovedtrækkene være gaet som anført i Sagaen. Noget Lignende vil yistnok kunne paavises med Hensyn til de øvrige Processer, idet vel Endel af Beretningerne maa skjæres bort som urigtigt eller misforstaaet, men en Kjerne dog bliver tilbage.

²) Jfr. ogsaa hvad ovenf. S. 27, 63 er bemærket om Forvanskninger eller Urigtigheder i Njala.

4. at naar der imod Lovrettens Bevillinger og som det synes øvrige Beslutninger, altsaa derunder indbefattet Love, af Personer, som befandt sig udenfor Lovretten, nedlagdes Forbud, saaledes at det hørtes i Lovretten, skulde den tagne Beslutning være ugyldig.

Af disse Bestemmelser kunde det ved første Øiekast synes, at navnlig Punktet 3, forsaavidt angaar den Regel, at Love kunde vedtages med Stemmeferhed, har Sandsynlighed for sig at være rigtigt, i hvilket Fald man her vilde have en Oplysning af meget Værd. I den norske Lagrette maa Reglen i ældre Tid antages at have været, at der til Vedtagelse af Beslutninger af enhver Art udfordredes Enstemmighed. I Modsætning hertil afgjorde efter Grágás den islandske Lovrette Retsspørgsmaal med Stemmeferhed, hvilket ligeledes maa antages at være sket med Hensyn til egentlige Love¹⁾. Spørgsmaalet er nu, paa hvilket Tidspunkt denne Regel er bleven til, og om dette navnlig er sket ved Fristatens Oprettelse, eller om der først har været en Tid, da Enstemmighed fordredes og deri senere er vedtagen den Forandring, at Stemmeferhed var tilstrækkelig. Efter det heromhandlede Sted i Njála kunde der da synes at være en Hjemmel for den Opfattelse, at Love i Tidsrummet før 1004 ikkun have kunnet vedtages med Enstemmighed, men at i 1004, samtidig med Femterrettens Indstiftelse, Reglen om at Stemmeferhed kunde gjøre Udslaget er blevet indført. Herved maa dog bemærkes, at som foranført fandt i Norge ogsaa en Forening Sted af den lovgivende og den dømmende Myndighed; som af os udviklet²⁾, afveg man ved den islandske Fristats Oprettelse i denne Henseende fra den norske Ordning, idet den lovgivende og dømmende Myndighed adskiltes, en særskilt Domstol paa Althinget oprettedes, og Lovretten alene henvistes til Udøvelse af Lovgivningsvirksomhed. Dette maa, som forhen anført, væsentlig antages at have været begrundet i den Betragtning, at det nys dannede islandske Samfund vilde trænge til en betydelig Lovgivningsproduktivitet i mange Retninger, og at det derfor var ønskeligt, at Lovretten helt kunde anvende sin Tid til Lovgivningsværket. Det samme Hensyn maatte imidlertid føre til, at man ligeledes ved Fristatens Oprettelse undlod for Lovgivningens Vedkommende at optage hin norske Enstemmighedsfordring, der ikke kunde Andet end virke hæmmende med Hensyn til Lovrettens Virksomhed. Vægtige Grunde tale da ogsaa for, at Lovgivningsvirksomheden netop har været ualmindelig frugtbar i Fristatens første Tid, med dens unge friske Kræfter, dens mange i Sagaerne nævnte Jurister og dens hele rige, bevægede Liv³⁾, men en saadan Lovgivningsproduktivitet vilde neppe have kunnet finde Sted, naar der til Vedtagelsen af Love var blevet fordret Enstemmighed. Paa den anden Side

¹⁾ Jfr. ovenf. S. 7—8.

²⁾ Se ovenf. S. 88—97.

³⁾ Jfr. mine Bemærkninger i Aarb. f. nord. Oldk. 1873, S. 245—248.

er der Intet, der kunde bestyrke den Opfattelse, at Stemmefferhedsreglen først skulde være indført senere eller navnlig i 1004; særlig er der ikke Noget, som tyder paa, at fra et saadant Tidspunkt skulde være indtraadt en frodigere Lovgivningsvirksomhed. Der synes saaledes at kunne reises en væsentlig Tvivl om Paalideligheden af den omhandlede Beretning i Njála. Imod dens Rigtighed taler derhos, at den gaar ud paa, at Stemmefferhed skulde gjøre Udslaget ogsaa med Hensyn til Vedtagelsen af Bevillinger, hvortil der, efter Graagaasen, fordredes Enstemmighed. Det kan ikke paatvivles, at man ved Fristatens Oprettelse paa dette Punkt har fulgt den gamle Enstemmighedsregel, for hvilken ogsaa her fra det da gjældende Standpunkt gode Grunde kunde tale¹⁾, men det er da lidet sandsynligt, dels at man i 1004 skulde have villet forandre denne Regel, dels at der saaledes skulde have været tre Stadier, først Enstemmighed, dernæst i 1004 Flertalsafgjørelse, og derefter en Tilbagevenden til den ældre Regel. Antages imidlertid Beretningen i denne Henseende for mistænkelig, vil herved ogsaa dens Troværdighed forsaavidt angaar Vedtagelsesmaaden af Love være yderligere svækket.

Endnu usandsynligere ere de øvrige tre Bestemmelser. Punktet 1, om at de, der sad paa Midtbænken, skulde raade for Bevillinger og Love, gaar indirekte ud paa, at dette ikke før den Tid har været Tilfældet, men at alle Lovrettens Medlemmer, ogsaa de, der sad paa de to andre Bænke, have været stemmeberettigede. Paa hver af Bænkene havde Sæde — foruden Lovsigemanden og Biskopperne — oprindeligt 36, senere 48 Medlemmer²⁾. Man skulde altsaa i Tidsrummet før 1004 have haft en Lovrette, bestaaende af enten 108 eller 144 stemmeberettigede Medlemmer. Vi have imidlertid allerede i det Foregaaende³⁾ paavist, at den islandske Lovrette fra Fristatens første Oprettelse har, ligesom den norske Lagrette, bestaaet af 36 Medlemmer; til det allerede af os Anførte skulle vi kun føie, at det ogsaa i ethvert Fald vilde være ganske usandsynligt, at man skulde være kommet til at give Lovretten et saa uforholdsmæssigt stort Antal stemmeberettigede Medlemmer som 108 eller 144, svarende til 9 eller 12 Tylvter. Vel har man tænkt sig den Forklaring, at oprindelig Goderne ikke havde Sæde i Lovretten, men udnævnte Medlemmerne i den, hvilke alle havde Stemmeret, og at senere, ifølge eller ved Lovforandringen i 965, Goderne nu indtraadte som Medlemmer af Lovretten, medens da de af dem udnævnte Medlemmer vedblev at være stemmeberettigede, og at det er denne Tilstand, der har bestaaet indtil nu ved Loven af 1004 den Forandring skete, at for Fremtiden ikkun Goderne, der sad paa Midtbænken, skulde have Stemmeret⁴⁾. Men bortset fra hvor lidet naturligt hele denne

¹⁾ Se ovenf. S. 8-9; Aarb. f. nord. Oldk. 1873, S. 164—165.

²⁾ Se ovenf. S. 7.

³⁾ S. 79.

⁴⁾ Maurer, Island, S. 63.

Udvikling vilde have været, kan den anførte Forklaring allerede af den Grund ikke admitteres, at selve Forudsætningen for den, nemlig at Goderne ikke selv oprindelig havde Sæde i Lovretten, men have udnævnt dens Medlemmer, som i det Foregaaende af os bemærket¹⁾, ikke er rigtig. Ikke større Sandsynlighed vilde den Forklaring have for sig, at saavel de af Goderne (udentvivel fra Fristatens Oprettelse) medtagne Bisiddere som Goderne selv fra Først af indtil 1004 have havt Stemmeret. Det vilde være uantageligt, at Goder (Høvdinger) og Ikkegoder stilledes sammen med lige Stemmeret og det endog saaledes, at Goderne vare i født Minoritet, idet de Sidste vilde have Totriedele og Goderne kun en Trediedel af Stemmerne. Naar man, saaledes som ogsaa Njála, skjelnede mellem Midtbanken og de to andre Bænke, ligger ogsaa overhovedet allerede heri den Tanke nærmest, at Bisidderne, der sad paa den inderste og yderste Bænk, have, ligesom det efter Grágás var Tilfældet, fra Først af været Raadgivere, ikke stemmeberettigede.

Naar det fremdeles som Punkt 2 skal være blevet vedtaget, at Pladserne paa Midtbanken, altsaa de af Goderne beklædte Pladser i Lovretten, for Fremtiden skulde besættes ved Valg²⁾, er der allerede af den Grund Føie til at betvivle Rigtigheden af denne, ikke paa anden Maade bestyrkede Meddelelse, at en saadan Foranstaltning ikke ses at være kommen til Udførelse, idet tvertimod Goderne vedblev at bevare deres Sæde i Lovretten ligesom forhen³⁾. Det maatte da ogsaa anses for uantageligt, at Goderne, der vare Ihændehavere af den besluttende Myndighed i Lovretten, have vedtaget, at de for Fremtiden ikke mere skulde have denne Myndighed, altsaa selv givet Slip paa den fremragende Indflydelse, de havde. Endelig vides der heller ikke at have været nogen Aarsag eller Anledning, hvorfor et saadant Forslag skulde fremkomme eller blive vedtaget. Naar det er blevet antaget⁴⁾, at der til Grund for Njáls Forslag har ligget en dyb politisk Plan, der har hængt sammen med Bestræbelserne hos et de regerende Slægter fjendtligt Parti, og som er gaaet ud paa ved det nævnte Forslag — saavel som ved Oprettelsen af de nye Godedømmer, der bleve til i Anledning af Femterdomstolens Stiftelse — at svække de bestaaende Godeslægters Magt og at indføre et demokratisk Element i Lovretten, forekommer det os, at der ikke haves Beviser hverken for, at der hos de enkelte Slægter i hin Tid

¹⁾ Se ovenf. S. 97.

²⁾ Maurer, Island, S. 63, har ment, at herved maaske kan være sigtet til et indskrænket Valg, saaledes at alle ældre og yngre Goder af deres egen Midte skulde vælge Lovrettesmændene. Noget Støttepunkt for denne Opfattelse synes dog ikke at findes i Njála.

³⁾ Naar man overhovedet vilde tillægge den heromhandlede Beretning i Njálssaga nogen Betydning, maatte man da nærmest følge Gudbr. Vigfusson, som i en Anmærkning til N. M. Petersens Historiske Fortællinger om Islændernes Færd, II, 184, har udtalt, at her er en Feil i Fortællingen, idet Njáls Forslag, hvad dette Punkt angaar, ikke kan være blevet vedtaget, men maa være blevet forkastet. Det ses imidlertid let, at en Feil i denne Henseende maatte svække Troværdigheden af de øvrige Punkter.

⁴⁾ Maurer, Island, S. 64.

har været en saa stor Magtfylde¹⁾ eller at denne er bleven udøvet paa en saadan Maade, at en Misstemning eller Opposition derved kunde fremkaldes, eller at i Virkeligheden nogen Misstemning har været tilstede, og navnlig synes eiheller Njálssaga at indeholde Noget, der bestyrker en saadan Opfattelse, undtagen netop selve den heromhandlede Beretning²⁾, men Spørgsmaalet er, om der kan tillægges denne nogen Paalidelighed.

Hvad endelig angaar Punktet 4, indeholder dette, at Vedtagelsen af en Lov kunde forhindres ved et Forbud nedlagt af en Person, der befandt sig uden for Lovretten, være sig en Lovrettesmand, som ikke naar at komme ind til sin Plads, eller en Person, der mener sig at blive forurettet ved Beslutningen, men det ses let, at denne Bestemmelse vilde staa i Strid med Punktet 3, hvorefter Love kunde vedtages med Stemmefflerhed. Den anførte Regel kunde bl. A. føre til, at en Lovrettesmand, som var imod et Lovforslag og vidste, at han vilde være i Minoritet, kunde udeblive og derimod i det sidste Øieblik, under Paaskud af, at han ikke kunde komme til Sæde, udenfor Lovretten nedlægge Forbud, hvorved han vilde opnaa, hvad han ikke havde kunnet ved at møde i Lovretten. Hvor uantageligt dette vilde være, behøver ikke at paavises³⁾.

Efter det Anførte lider saaledes den heromhandlede Beretning i Njálssaga helt igjennem af Usandsynligheder, og der er derfor i og for sig ikke liden Grund til at tvivle om dens Rigtighed. Denne Tvivl bestyrkes nu ogsaa paa anden Maade. Ligesom der ifølge det Foranførte ikke er Føie til at antage, at der har været politiske Motiver til Fattelsen af de omhandlede Beslutninger eller nogle af dem, saaledes ses der eiheller at have været nogen ydre Anledning til Fremsættelsen og Vedtagelsen af de paagjældende Bestemmelser. Den af Njáll foreslaaede Oprettelse af Femterdomstolen synes ikke at have kunnet staa i nogensomhelst saadan Forbindelse eller Sammenhæng med Spørgsmaalet om

¹⁾ Om der end i Sagaerne findes Exempler paa Selvraadighed hos enkelte Goder ligeoverfor deres Thingmænd, hvilken Selvraadighed dog neppe har været størst i den ældste Tid, var det dog i ethvert Fald ikke en Indskrænkning i Godernes Magt i denne Henseende som det her kunde gjælde om, men om deres Indflydelse paa selve Lovgivningen eller Regeringen. Jfr. iøvrigt angaaende Spørgsmaalet om Goderne oprindelig have besiddet en større Magtfylde, hvad ovenf. er bemærket S. 47 flg., 64.

²⁾ Forsaavidt Goderne i Lovretten ere gaaede ind paa Oprettelsen af de nye Godedømmer, der stiftedes i Anledning af Femterretten, jfr. nedenf., maa det bemærkes, at disse ikke erholdt de fulde politiske Rettigheder, at Lovretten maa antages at have bestemt, hvilke disse nye Godedømmer eller Goder skulde være, og at adskillige af de mægtige Slægter selv have kunnet ønske og vente, at opnaa saadanne Godedømmer for deres Familie.

³⁾ Bestemmelsen om, at Vedtagelsen af en Bevilling kunde forhindres ved et udenfor Lovretten nedlagt Forbud, er stemmende med Grág. Ia, 95—96, 213; jfr. ovenf. S. 8—9. Naar det i Njála anføres, at den, der saaledes nedlægger Forbud, kan være enten en Lovrettesmand, der ikke kan naa at komme til Sæde, eller en Person, der mener at blive forurettet ved Bevillingen, er dette en nærmere Bestemmelse, der i og for sig godt kan stemme med de i Grágás brugte almindelige Udtryk. Hvor liden Vægt man end vil tillægge Njálás omhandlede Beretning i dens Helhed, er det dog muligt, at her foreligger en paa Traditionen bygget, rigtig Forstaaelse af den paagjældende Lovbestemmelse.

Lovrettens Ordning, at det kan være rimeligt, at han, som et Tillæg til sit Andragende om Femterrettens Stiftelse, tillige skulde have foreslaaet de omhandlede omfattende Forandringer med Hensyn til Lovretten. I Njálssaga fremkommer ogsaa Forslaget om disse uden nogen Motivering. Fremdeles maa bemærkes, at Íslendingabók¹⁾ vel omtaler Vedtagelsen af Loven om Femterdomstolens Oprettelse, men uden hertil at føie nogen Bemærkning om, at der samtidig skulde være vedtaget Bestemmelser om Lovrettens Ordning og Forretningsgang; paa denne Omstændighed maa der lægges megen Vægt, da disse Bestemmelser vilde have været af stor Betydning; og Formodningen derfor maatte være for, at de vare blevne nævnte af Are frode, dersom de virkelig vare blevne vedtagne. Da nu hertil kommer, at et enkelt Membranhaandskrift af Njála udelader det paagældende, om Lovretten handlende Sted, med Hensyn til hvilket Udgifterne K. Gislason og E. Jónsson have udtalt, at det maaske ikke er oprindeligt i den Form, hvori det findes i Haandskrifterne, samt da efter det Anførte Njálssaga maa antages paa ikke faa Steder at indeholde Forvanskninger og senere Tilsætninger, tro vi at maatte komme til det Resultat, at det heromhandlede Stykke om Forandringer, der, samtidigt med Femterrettens Stiftelse, skulde være blevne vedtagne med Hensyn til Lovretten, ikke henhører til Sagaens oprindelige Text, men derimod er en senere Tilsætning, hidrørende fra en Fortæller eller Nedskriver, der har havt et ufuldkomment og uklart Billede af Fristatens Ordning. Vi antage da herefter, at der ikke vil kunne tages noget Hensyn til den omhandlede Beretning i Njála, der saaledes navnlig ikke heller kan anses at afgive noget Udbytte med Hensyn til nærværende Afhandlings Opgave.

Efter at vi saaledes have behandlet den første Del af de Spørgsmaal, som Beretningen i Njálssaga fremkalder, skulle vi nu gaa over til den anden Del af disse, der vedkommer den dømmende Myndigheds Ordning. Vi ville da navnlig have at undersøge, hvorvidt der af Meddelelsen i Njála om Femterrettens Stiftelse kan udledes Noget om, hvorledes den dømmende Myndighed eller Procesmaaden i den islandske Fristat oprindelig har været. Den nævnte Beretning gaar ud paa, at Njáll, for at kunne skaffe sin Fostersøn Höskuld et Godedømme, ved sine Raad bevirkede, at Retssagerne ved Fjerdingsretterne paa Althinget ikke bragtes til endelig Afgjørelse, og at han derefter benyttede den herved fremkaldte Stemning til, efter et Forslag, han stillede i Lovretten, at faa oprettet den omtalte ny Domstol, Femterretten, fimtardómr, i hvilken Anledning da et Antal nye Godedømmer bleve stiftede. Ganske vist lider Beretningen om Gangen i det ved denne Leilighed Foregaaede af flere Usandsynligheder og Forvanskninger²⁾, men i det Hele forekommer

¹⁾ Cap. 8.

²⁾ F. Ex. den aabenbart fra en senere Tid hidrørende Udtalelse: kemr þat til vár, er lögin kunnun ok þeim skulum stýra. Naar Njáll fremdeles taler om, at «vi Høvdinger» skulle samles, er der at bemærke,

den os ikke saa utrolig, som nogle Forfattere have fundet den. Man ser ofte, at vigtige Begivenheder eller Foranstaltninger kunne blive foranledigede ved smaa personlige Aarsager, og naar det menes, at Njåls Snuhed ved at fremkalde den Situation, der førte til den nye Domstols Oprettelse, ikke stemmede med hans Karakter, som den ellers skildres, da er dette dog vel noget tvivlsomt¹⁾. At Njáll har kunnet bevirke, at Sagerne ikke naaede til endelig Afgjørelse, maa forstaas saaledes, at han har tilraadet Parterne Anvendelsen af en Række subtile Indsigelser, hvorved Sagerne bleve forviklede og derfor ikke endelig afgjorte; at en saadan Indflydelse i Virkeligheden til enhver Tid, ogsaa i Nutiden, til en vis Grad kan udøves, er sikkert nok; vel skulde Domstolen paakjende Sagerne, og det kunde da synes at have været ligegyldigt, om der fremkom mange Indsigelser, men disse kunde dog medføre, at Sagen fandtes tvivlsom og der kunde da herved fremkaldes Dissents. Beretningen i Njåla bestyrkes ogsaa tildels ved at ligeledes Íslendingabók meddeler²⁾, at Femterretten stiftedes i Lovsigemanden Skaptens Tid, og i Grágás³⁾ haves en Bestyrkelse af, at der i Virkeligheden i Anledning af Femterdomstolens Oprettelse dannedes nye Godedømmer⁴⁾. Men om end Beretningen saaledes i det Hele og Store maa tages for god og der navnlig neppe er Føie til at anse den for urigtig, forsaavidt den gaar ud paa, at Njáll af personlige Grunde har virket for og ved sine Intriger fremkaldt Oprettelsen af den omhandlede nye Domstol, kan det dog ikke betvivles, at der ogsaa har været indre Grunde, nemlig visse Mangler ved den hidtilværende Ordning, der have gjort den ønskelig eller nødvendig. Njáll vilde ikke have kunnet opnaa sit Øiemed, dersom der ikke paa Grund af Beskaffenheden af den gjældende Procesmaade havde været Trang til en Reform. Vi skulle nu undersøge, hvilke disse Egenskaber ved

at han ikke var Gode, og selv om han mødte i Lovretten som Stedfortræder for en Gode, jfr. Grág. III, 618, var den anførte Talemaade ikke ret naturlig. I den derpaa følgende Forhandling mellem ham og Lovsigemanden, under hvilken Njáll fremsatte sit Lovforslag, saavel som i selve dette, er der ogsaa Forvanskninger; saaledes i Ordene bjóða fje eða taka fje til liðs sjer; i Sætningen: svá skal ok, ef annarr ferr með rjett mál o. s. v., cfr. Grág. I a, 83 og mine Bemærkninger i Ark. f. nord. Filol. II, 152 flg., sammenh. med B. M. Ólsens Artikel smst. I, 298 flg. Derhos nævnes þingsafglöpun i Almindelighed, medens den dog kun kan antages i en enkelt Retning at have medført Sagens Indbringelse for Femterretten. Jfr. ogsaa ovenf. S. 27.

¹⁾ Jfr. saaledes de Raad, han gav Gunnarr, Nj. c. 21, 22, cfr. Bååth, Studier öfver kompositionen i några ättsagor, S. 102 Not.; ligeledes Nj. c. 64.

²⁾ Cap. 8.

³⁾ I a, 77.

⁴⁾ Naar der stiftedes nye Godedømmer i Anledning af Femterdomstolens Oprettelse, var dette udentvivel begrundet paa, at man har ønsket at sammensætte den nye Domstol paa en noget forskjellig Maade fra Fjerdingsretterne, med hvilke den ellers vilde blive for homogen, naar de samme Goder, og ikkun disse, skulde udnævne Dommerne saavel i Femterretten som i Fjerdingsretterne. Ved at den fik 48 Medlemmer, uagtet kun 36 deltog i Paakjendelsen, blev den ogsaa en anseeligere Domstol.

den tidligere Procesmaade har været, som have gjort Oprettelsen af en ny Domstol ønskelig eller nødvendig.

De Sager, der skulde indbringes for Femterretten, vare efter Grágás Ia, 77—78: 1. Falske Kvidudsagn, Vidnesbyrd eller Æresforsikringer, afgivne paa Althinget (ljúgqviðir, ljúgvætte, ef maðr legr rangt undir þegnscap sinn). 2. Sager, hvori Dissents ved Fjerdingsretterne havde fundet Sted (vefang). 3. Bestikkelse af Dommere paa Althinget (feboð, fetökor, ef menn mæla ser fe). Disse Sager anføres ogsaa i Njála c. 97⁸⁰ ag., hvor endvidere nævnes: 4. Thingforstyrrelsessager¹⁾ (þingsafglöpun), der skjøndt udeladte i Grágás, udentvivel rettelig bør henføres til Sager, der kunde forfølges ved Femterretten, dog kun forsaaavidt Brudet paa Thingsordenen medførte, at en Afgjørelse ved Fjerdingsretten blev umulig²⁾. Hertil komme endvidere nogle i Grágás nævnte specielle Sager, der dog aabenbart først i en senere Tid ere blevne henlagte til Afgjørelse af Femterretten. Hvad de under 1—4 nævnte Sager angaar, forudsætte vi, skjøndt dette ikke er sikkert, at de alle strax ved Femterdomstolens Oprettelse ere blevne henlagte til den.

Det vil nu vise sig, at medens der med Hensyn til en enkelt af disse Arter Sager var en stor Trang til, eller en Nødvendighed for Oprettelsen af en saadan ny Domstol som Femterretten, var det i de øvrige Tilfælde vel formaalstjenligt, naar den nye Domstol kom til Existens, da at henlægge de paagjældende Sager til Paakjendelse af den, men uden at nogen lignende stor Trang eller Nødvendighed her kan antages at have været tilstede.

Dette gjaldt saaledes om falske Bevidnelser (Vidnesbyrd, Kvidudsagn, Æresforsikringer) samt Bestikkelse af Dommere. Der maa her skjernes mellem, om Indsigelse blev fremsat under Sagens Drift eller først efter Dommens Afsigelse.

I førstnævnte Tilfælde kom, efter Graagaasen, den Regel til Anvendelse, at Domstolene ikke kunde tillægge deres Opfattelse af Værdien af et Bevis eller dets Mangel paa Værdi nogen Indflydelse paa Sagens Afgjørelse i Realiteten. Denne Regel var gammel nordisk og tysk Ret³⁾ og har altsaa været gjældende i Island fra Fristatens Oprettelse. Overensstemmende hermed bestemmes det, at Vaarthingsdomstolen, naar Indsigelse der fremkom om at en Bevidnelse var falsk, skulde dømme som om den var rigtig, men Dømmen kunde derpaa indstevnes for Fjerdingsretten til Annulation⁴⁾. For det Tilfælde, at saadan Indsigelse fremsattes ved en Fjerdingsret under Sagens Drift, findes den Bestemmelse, at

¹⁾ Njála: of alla þingsafglöpun, ef menn bera ljúgvitni eða ljúgkviðu. Vi antage ikke, at dette bør forstås saaledes, at ljúgvitni og ljúgkviðu betegnes som þingsafglöpun, hvorimod þingsafglöpun var en selvstændig Art Sager, ljúgvitni og ljúgkviðir en anden Art Sager.

²⁾ Se ovenf. S. 105 (Not).

³⁾ Jfr. Brandt, Norsk Retshist., II, 223; Hertzberg, Den ældste norske Procés, S. 77; Nellesmann, Den ordinaire civile Procesmaade, 3die Udg., S. 287, 289; Rogge, Gerichtswesen der Germanen, S. 93—95; Maurer i Krit. Uebersch., V, 369—370; Grág. III, 583.

⁴⁾ Grág. Ia, 100—101.

Fjerdingsretten først skal paadømme andre Sager, men dersom Sagsøgeren mener, at den Sagsøgte har fremsat Indsigelsen for derved at forhale Sagen, men ikke for at Indsigelsen kan blive prøvet i Femterretten, skal han stevne ham for samme Ret, hvor Hovedsagen henstaar, før Brud paa Thingsordenen (pingsafglöpun) til Straf af Landsforvisning, og bliver han dømt, skal Hovedsagen paakjendes som om ingen Indsigelse mod Bevidnelsen var fremsat¹⁾. Heraf fremgaar, at en Udsættelse af Sagen fandt Sted, medens Spørgsmaalet om Beviset var falsk forelagdes Femterretten; kom denne Domstol til det Resultat, at Indsigelsen var begrundet, maa det da vel antages, at nyt Bevis, navnlig ny Kvid (bestaaende f. Ex., forsaavidt Nabokviden angaar, af dem, som efter de kasserede Kvidmænd boede nærmest), har kunnet føres inden Sagen derefter endelig paakjendtes af Fjerdingsretten. Spørges der nu, hvorledes der før Femterdomstolens Oprettelse er blevet forholdt i et sligt Tilfælde, maa det bemærkes, at der i ethvert Fald ingen Tvivl kan være om, at der kunde erhverves Straffedom over Menederne under en særskilt Sag²⁾. Der synes da ikke at have kunnet være noget til Hinder for, at man før 1004, naar en Indsigelse, gaaende ud paa at en Bevidnelse var falsk, fremkom for Fjerdingsretten, har kunnet faa Sagen udsat, for under en saadan særskilt Straffesag at erholde afgjort, om Indsigelsen mod Beviset var begrundet, og efterat Dom i denne særskilte Sag var falden, kunnet fremme Hovedsagen paa samme Maade som dette skete efter Femterdomstolens Oprettelse. En lignende Regel har kunnet være gjældende i Bestikkelsessager, saaledes at i fornødent Fald nye Dommere have maattet udnævnes. Den nævnte særskilte Sag maatte vel efter de almindelige Regler anlægges ved Fjerdingsretten for den Fjering, til hvilken den Sagsøgte hørte; forsaavidt dette blev den samme Ret, for hvilken Hovedsagen verserede, ses der ikke efter Graagaasens Opfattelse at have kunnet være noget herimod; saaledes anlagdes den ovennævnte Forhalingsag ved samme Ret som Hovedsagen³⁾, og naar en Dommer vægrede sig ved at dømme, skulde han sagsøges til Landsforvisning ved samme Ret, som behandlede Hovedsagen⁴⁾.

I det sidstanførte Tilfælde: naar Indsigelsen først fremkom efter Dommens Afsigelse, har Dommen, forsaavidt det var en Vaarthingsdom, kunnet indstevnes til Fjerdingsretten til Annullation⁵⁾. Paa samme Maade har man, naar det var en Fjerdingsretsdom, efter 1004 indstevnet den til Femterretten til Annullation. Før 1004 har man derimod vistnok intet Retsmiddel havt imod en paa falske Beviser grundet Fjerdingsretsdom. Det tør navnlig ikke antages, at Sagen kunde optages til ny Behandling og Paakjendelse, i

¹⁾ Grág. I a, 73—74, III, 605.

²⁾ Grág. I a, 100—101, cfr. 47.

³⁾ Grág. I a, 73—74.

⁴⁾ Sammesteds S. 74¹².

⁵⁾ Jfr. Grág. I a, 101.

hvilken Henseende bemærkes, at der vel ingen Regel findes om Betydningen af *res judicata*, men efter hele Aanden i Reglerne om Dissents, Grág. Ia, 75 flg., samt f. Ex. efter Bestemmelserne Grág. Ia, 100—101, kan det dog ikke antages, at en engang paadømt Sag har kunnet foretages paany. Forholdet var imidlertid her det samme, som det altid maa blive, naar en Sag er bleven paakjendt i sidste Instants, og som det navnlig efter 1004 maatte blive, naar den var bleven paadømt ved Femterretten, hvor den afsagte Dom kunde komme til at staa i en lignende Strid med Retfærdigheden, uden at der dog nu herpaa kunde raades Bod¹⁾. Nogen Fyldestgjørelse kunde vedkommende Part iøvrigt opnaa ved under en særskilt Straffesag at faa Menederen dømt til Fredløshed²⁾, hvormed var forbunden Konfiskation af Formuen. Det Anførte synes i det Væsentlige ogsaa at have maattet komme til Anvendelse i Bestikkelsessager.

Hvad dernæst angaar det Tilfælde, at Domsafsigelsen umuliggjordes ved Thingforstyrrelse, nemlig ved Vold eller deslige, maatte det i Almindelighed forudsættes, at denne Hindring ikke vilde blive vedvarende, men at det derimod senere maatte kunne lykkes at opnaa en endelig Afgjørelse af Sagen. Man maatte vel nærmest tænke sig, at Sagen da gik over til næste Aar, hvilket ses at være forudsat som Noget, der kunde finde Sted³⁾. Muligen kunde ogsaa Retten paany foretage Sagen endnu den samme Sommer, i hvilken Forstyrrelsen var sket⁴⁾. Heller ikke her var der saaledes nogen særdeles Trang til eller egentlig Nødvendighed for Oprettelsen af en ny Domstol.

Derimod var Forholdet i denne Henseende væsentlig forskjelligt med Hensyn til Dissents i Domstolen, vefang. Reglen om den beroede paa det Princip, at der til en Dom fordredes Enstemmighed, et Princip, der ogsaa gjaldt i Norge⁵⁾, og som maa anses overført derfra til Island. Naar saadan Enstemmighed ikke tilveiebragtes, fremkom der intet Resultat eller Afgjørelse; der faldt ingen Dom, hvorimod der ikkun af hvert af de dissentierende Partier i Domstolen afsagdes modstaaende Domme⁶⁾. Det er hertil, at Njálssaga maa antages at sigte, naar den taler om, at Søgmaal og Forsvar ødedes og at Sagerne ikke kunde bringes til Ende (*eyddiz sóknir — málin máttu eigi lúkaz*). Her var altsaa en stor Trang til en saadan Reform som den, der skete ved Femterdomstolens Oprettelse, idet nu Reglen blev, at de modstaaende Vefangsdomme af Parterne indbragtes for denne nye Domstol, som derpaa med Stemmefflerhed afgjorde Sagerne. Vi finde her Hovedgrunden og vel egentlig den eneste Grund til Oprettelsen af Femterdomstolen.

¹⁾ Jfr. hvad Lehmann og Carolsfeld, Die Njálssage, S. 134, have i anden Anledning bemærket.

²⁾ Grág. Ia, 47.

³⁾ Grág. Ia, 53, 177⁵.

⁴⁾ Jfr. Grág. Ia, 83, 177²⁵; Sturlunga s., II, c. 18, S. 25—26, VII, c. 104, S. 328.

⁵⁾ Frostaþingslög X, 30; jfr. Maurer, Entstehung, S. 187; Upphaf, S. 169.

⁶⁾ Grág. Ia, 75 flg., III, 691; jfr. mine Bemærkninger i Arkiv f. nord. Filologi II, 152 flg.

I Opregningen af de Sager, der skulde behandles af Femterretten, nævnes iøvrigt ikke Vefangssagerne først, hverken i Njála eller i Grágás, men at de dog ansaas for de vigtigste, fremgaar af den senere leilighedsvis givne Bestemmelse om, at de skulde foretages først¹⁾. Man skulde tro, at Forudsætningen maatte være, at de i Almindelighed forelagdes strax i samme Althingssamling for Femterretten, men Grag. Ia, 79, sammenholdt med S. 77, om at Fjerdingsretterne og Femterretten alle samtidig skulde drage ud for at paakjende Sager, samt med S. 78, hvorefter Femterretssagerne skulde tillyses i Begyndelsen af Althinget, viser, at man har tænkt sig, at Sagerne gik over til den følgende Althingssamling; jfr. dog S. 83, hvorefter der med Hensyn til Sager, opstaaede paa selve Thinget — hvörtil vel Vefangssager maatte henregnes — kunde begjæres Afholdelse af Ret endnu den sidste Althingsdag²⁾.

Maurer, der udførlig har behandlet den hele Materie om Femterrettens Stiftelse og Omraade³⁾, har nu reist det Spørgsmaal⁴⁾, hvorledes Lovgivningen i de Tilfælde, hvor der før den Tid, altsaa før 1004, var Mangler ved Procesmaaden, som bleve afhjulpne ved denne nye Domstol — til hvilke Tilfælde han iøvrigt henregner ikke blot Dissents blandt Dommerne, vefang, men ogsaa falsk Bevidnelse, Bestikkelse og Thingforstyrrelse — har forholdt sig, og hans Besvarelse gaar ud paa, at under saadanne Forhold har i Island, ligesaavel som i saa mange tyske Retter, Tvekamp indtaget sin Plads som Retsinstitut. Han har derfor ment, at Femterretten er bleven stiftet i det Øiemed at gjøre Tvekampen ufornøden, medens iøvrigt den formelige Ophævelse af denne ved Lov først skete nogle Aar senere, nemlig c. 1006 i Anledning af den da stedfundne Holmgang mellem Gunnlaugr Ormstunga og Skáld-Hrafn⁵⁾.

Maurers her omhandlede Opfattelse er vel ny, forsaavidt den gaar ud paa, at Holmgangen er blevet anvendt som Afgjørelsesmiddel i de Tilfælde, som menes at have foranlediget Oprettelsen af Femterdomstolen, men iøvrigt er det allerede tidligere blevet

¹⁾ Grág. Ia, 79.

²⁾ Jfr. Grág. III, 705—706.

³⁾ Entstehung d. isländ. Staats, S. 179 flg.; Upphaf allsherjarríkis, S. 162 flg.; Island S. 57 flg.

⁴⁾ Entsteh., S. 195 flg.; Upph. S. 176 flg.; Island S. 59—60.

⁵⁾ Gunnlaugs s., c. 11. Jfr. Guðbr. Vigfússon, Iceland.-engl. Dictionary, s. v. hólmganga. Om Tidspunktet for Holmgangens Afskaffelse i Island jfr. forøvrigt Finni Johannæi Hist. eccl. Isl. I, 176; J. Eiríksson i Sagan af Gunnl. Ormstunga, 1775, S. 154, Not. 101. I Norge afskaffedes Holmgangen Aar c. 1020, jfr. Grettis s., c. 19, S. 40. I Danmark, hvor ifølge Saxo V, 86, Kong Frøde havde anordnet, at enhver Tvist skulde afgjøres ved Tvekamp, afskaffedes den i Svend Tveskjægs eller Harald Blaatands Tid. For Sverigs Vedkommende findes i Uplandsloven S. 275, jfr. Fortalen S. LXI, et uidentivl efter Olai Petri Krønike optaget Fragment om, at Tvekamp efter gamle Love skulde finde Sted for Ærefornærmelser, jfr. K. v. Amira, Nordgerman. Obligationenrecht I, 707, 717, medens den forøvrigt ikke findes omtalt i Landskabslovene. — I Graagaasen nævnes Holmgang ikke; i de gamle norske Love nævnes den kun paa ét Sted, nemlig i Gulathingloven, c. 216, der siger, at den, som udfordrer en Anden til Holmgang, er réttlaus, dersom han derved faar en Legemsbeskadigelse.

antaget, at Holmgang i Island har været et almindeligt Bevis- eller Afgjørelsesmiddel i Rettergangssager¹⁾. Dersom dette har forholdt sig saaledes for 1004 eller for Holmgangens Afskaffelse 1006, kan det neppe paatvivles, at Holmgangen allerede fra Fristatens Oprettelse har været et saadant processuelt Retsinstitut. Vi finde det tvivlsomt, om den anførte Opfattelse er rigtig og skulle derfor fremsætte nogle Bemærkninger om dette Emne. Da der, naar det antages, at Holmgangen i Island har været et Retsinstitut, herved nærmest er tænkt paa, at Forholdet i saa Henseende skulde have været det samme eller noget lignende som hos forskellige tyske Folkeslag, skulle vi, for at det kan være mere klart, hvad Spørgsmaalet dreier sig om, foreløbig give et kort Overblik over de Regler, som efter gammel tydsk Ret gjaldt om retslig eller processuel Tvekamp, idet vi dog herved alene kunne meddele et almindeligt Omrids, uden at tage Hensyn til den Rigdom af singulære Bestemmelser, som findes²⁾.

I mange tyske Retter var i ældre Tid Tvekampen et i Lovene udtrykkelig hjemlet Middel til endelig Afgjørelse af Retstrætter. Den udførtes efter bestemte strenge Former, med Tilladelse af og under Anordning af selve Domstolen og for dens Øine³⁾. Dens Resultat betragtedes umiddelbart som en Afgjørelse, saa at en videre Virksomhed fra Rettens Side ikke fandt Sted, undtagen forsaavidt den kunde have at bedømme, hvilket Udfald Kampen havde faaet, samt at afgjøre Følgerne af Tvekampen. Den kan betegnes som en under Lovens Beskyttelse og med Rettens Tilladelse og under dens Tilsyn foretaget Fægtning om en Retstrætte, der ikke ved Beviser kunde afgjøres⁴⁾. Den maatte betragtes som det sidste Middel til Afgjørelse af Retstrætter, hvor begge Parter havde lige store Beviser for sig⁵⁾, eller hvor alle andre ellers sædvanlige Bevismidler manglede⁶⁾, eller

1) Jfr. om Holmgang i Island og Norge bl. a. J. Arnesen, *Isl. Rettergang*, S. 136 flg.; B. Thorlacius, *Om Tvekampe i det hedenske Norden*, i *Vidensk. Selsk. Skrifter* f. 1809—1812, VI, Kbh. 1818, S. 213 flg.; Keyser, *Efterladte Skrifter* II, 1, S. 391 flg., og i *Nordm. Religionsforf. i Hedendommen*, S. 112 flg.; Maurer, i *Krit. Ueberschau* V, 222 flg.; Brandt, *Norsk Retshistorie*, II, 271; K. v. Amira, *Alt-norw. Vollstreckungsverf.*, S. 289 flg.

2) Vi benytte herved navnlig Unger, *Der gerichtliche Zweikampf bei den germanischen Völkern*, i *Göttinger Studien* 1847, 2te Abtheil., S. 341 flg.; Planck, *Das deutsche Gerichtsverfahren im Mittelalter*, nach d. *Sachsenspiegel* u. verw. *Rechtsquellen*, 1879; Fr. Majer, *Geschichte d. Ordalien*, insbes. der gerichtlichen Zweikämpfe in *Deutschl.*, 1795; Maurer, *Das Beweisverf. nach deutschen Rechten*, i *Kritische Ueberschau d. deutschen Gesetzgeb. u. Rechtswissenschaft* V, 181 flg., 332 flg.

3) Unger, l. c., S. 348—349, 360; Majer, l. c., S. 220 flg. Tvekampen indledes med et Andragende til Retten om Tilladelse til Kampen. Udførelsen af den forberedtes ved at Kæmperne paaklædtes under Opsigt af to af Rettens Bud; Retten maatte i fornødent Fald skaffe den Indklagede Skjold og Sværd, den lyste for Begyndelsen af Kampen Fred over Kamppladsen. Forinden Tvekampen bad Parterne Retten om Tilladelse til at betræde Kamppladsen, og under Kampen vaagede Retten eller dens Funktionærer over, at Alt gik rettelig til, jfr. Planck, l. c. I, 794, 796—797, cfr. ogsaa Walter, *Deutsche Rechtsgeschichte*, 2te Ausg., § 670.

4) Unger, l. c., S. 361.

5) Unger, l. c., S. 359—360.

6) Majer, l. c., S. 221.

hvor Paastand stod mod Paastand, uden nogen Overvægt paa den ene Side, saaledes at man navnlig hverken kunde tilstede den Indklagede Benægtelsesed, eller anse Klageren for at have ført Bevis for sin Paastand¹⁾. I Almindelighed taget maatte det herefter siges, at Tvekampen hang sammen med visse Mangler ved Procesmaaden, der medførte, at en ordnet Afgjørelse ikke kunde opnaas²⁾. Særlig anvendtes Tvekampen ogsaa for at afkræfte Bevismidler; man kunde saaledes beskyldte Vidner og Mededsmænd for Mened efterat Forklaringen var beediget; Beviset for Meneden kunde da føres ved Mededsmænd, men mislykkedes dette, betalte Klageren en Bøde, og nu kunde han endnu andrage paa Tvekamp. Men man kunde ogsaa før Edsaflæggelsen tilbagevise Vidner eller Mededsmænd med Paastand om, at Forklaringen var falsk, og da der her ifølge Forholdets Natur manglede alt Bevis, maatte Tvekamp indtræde mellem Klageren paa den ene Side, og paa den anden Side Vidnerne eller Mededsmændene³⁾. Ogsaa ved Indsigelse mod en afsagt Døm (Urtheils-schelten) fandt Tvekamp Sted⁴⁾, idet de Protesterende — hvorved nærmest synes at være tænkt paa de dissentierende Medlemmer af Retten⁵⁾ — maa antages at have kjæmpet med alle de Dommere (Schöffen), som havde stemt for Dommen, hvorefter Sagen selv, idet enhver Døm manglede, maatte afgjøres ved Tvekamp mellem Parterne⁶⁾. Tvekampen hvilede stedse paa en Overenskomst mellem Parterne om paa denne Maade at føre deres Retstrætte til Ende, men Indgaaelsen af denne Overenskomst kunde snart bero paa deres frie Villie, snart paa Tvang, hvilket Sidste navnlig gjaldt om den Indklagede, idet hans Processtilling kunde være en saadan, at han enten maatte indlade sig paa Tvekampen eller erklære sig for skyldig⁷⁾. I de ældste Kilder betegnes Tvekampen som en *judicium dei*; heraf kan dog, som Maurer har bemærket⁸⁾, ikke sluttes, at den er at betragte som en Gudsdom, Ordale, da hint Udtryk ogsaa undertiden fandt Anvendelse paa Eden. Der maa vistnok gives Unger og Maurer⁹⁾ Ret i, at nogen egentlig Gudsdom var den ikke; derimod synes den naturligt at maatte opfattes som et tildels med en Gudsdom beslægtet Bevismiddel af en særegen Art¹⁰⁾.

¹⁾ Planck, I. c., I, 787, 799, II, 146, 147; jfr. Zöpfl, Deutsche Rechtsgeschichte III, 331, 398. Tvekampen betegnes af Maurer, Island, S. 60, som den yderste Nødhjælp og i Krit. Ueberschau V, 225, som Surrogat for en Døm; af K. v. Amira, Nordgerm. Obligationenrecht I, 95, som et Processurrogat.

²⁾ Unger, S. 360 flg.; Maurer, Krit. Uebersch. V, 230.

³⁾ Unger, S. 379—380.

⁴⁾ Unger, S. 382 flg.; Rogge, Das Gerichtswesen d. Germanen, S. 206.

⁵⁾ Zöpfl, Deutsche Rechtsgesch. III, 361.

⁶⁾ Unger, S. 383—384; jfr. Zimmermann, Der Zweikampf in d. Geschichte d. westeuropäischen Völker, i Riehls (Raumers) Hist. Taschenb. 1879, S. 272—273, 297—298.

⁷⁾ Planck, Deutsche Gerichtsverfahren, II, 146—148.

⁸⁾ Krit. Ueberschau V, 222—223.

⁹⁾ Unger, S. 349 flg.; Maurer, I. c.; jfr. ogsaa Felix Dahn, Deutsche Geschichte, I, 246 flg.

¹⁰⁾ Planck, I. c., II, 6—7, 144 flg. henfører Tvekampen til Bevismidlerne. Jfr. ogsaa herved Joh. Steenstrup, Normannerne IV, 224—225. Maurer, I. c., S. 222 flg. betragter den som en reguleret Feide.

Naar der nu spørges, om en lignende Afgjørelse af Retstrætter ved Holmgang, som den, der saaledes omhandles i de ældre tyske Retter, eller, selv om den ikke var ganske lignende, saa dog en Afgjørelse, der havde noget mere eller mindre Væsentligt tilfælles med hine tyske Normer, har fundet Sted efter den islandske Ret, maa den Betragtning først gjøres gjældende, at der overhovedet maa vises Varsomhed ved at antage, at et Retsinstitut skulde hos det ene Folk have udviklet sig paa samme Maade som hos det andet Folk¹⁾. Den retslige eller processuelle Tvekamp har fundet Sted hos de fleste tyske Folkestammer, men ogsaa næsten alene hos disse²⁾; den havde som Retsinstitut hos dem en stor Betydning og en hyppig Anvendelse³⁾, og vedblev, om end med Modifikationer, at være i Brug gennem mange Aarhundreder (tildels ned til 15de og 16de Aarh.); en saadan stærkere Udvikling og vedvarende Bestaaen af et saa eiendommeligt Institut turde i og for sig tyde paa noget Særegent, som maatte gjøre det endnu betænkeligere at drage Slutninger derfra til hvad hos andre, om end beslægtede Folk har fundet Sted. For at antage, at der hos disse har fundet en lignende Retsdannelse Sted, synes der at maatte kræves Bevis.

Det forekommer os, at dette Bevis ikke er ført for den islandske Rets Vedkommende. Ganske vist er det saa, at Holmgangen i Sagaerne paa flere Steder omtales som lovhjemlet. I Gunnlaugs saga Ormstungu Cap. 11 hedder det saaledes, at det da var Lov, at den, som fandt sig krænket af en Anden, bød Holmgang (vóru þat lög í þann tíma, at bjóða holmgöngu, sá er vanhlyta þóttist verða fyrri öðrum). I samme Saga Cap. 7 siger Gunnlaugr, idet han udfordrer en Viking, der vægrede sig ved at betale ham laante Penge: Jeg vil byde Dig Lov (Nú vil ek bjóða þér lög), at Du skal betale mig mine Penge, eller gaa paa Holm med mig inden 3 Dage⁴⁾. I Ljósvetninga saga, c. XVI, S. 176 cfr. 171, hvor Þórir Helgason udfordrer Gudmund hin rige, der vel havde stevnet ham til Landsforvisningsstraf, men uden at denne Sag dog var foretaget for Retten da Udfordringen skete, siger Þórir: vi ville kjæmpe saaledes som gamle Love hjemle det (svá sem forn lög liggja til). I Flóamanna saga, c. 16 hedder det: Det var da Lov, at man i Holmgang tilkjæmpede sig Arven efter den, som faldt i Kampen (þat vóru þá lög, at menn vógu til arfs þess, er féll á hólmi). I Vallaljóts s. c. 3 siges det: da vare hævede alle Holmgangslove og Holmgang (þá váru af tekin hólmgöngulög⁵⁾ öll ok hólmgöngur). Selv om de saaledes anførte

¹⁾ Jfr. K. v. Amira, Zweck u. Mittel d. germanisch. Rechtsgeschichte, S. 34 flg.

²⁾ Majer, l. c., S. 143 flg.

³⁾ Jfr. Grimm, Rechtsalterthümer, S. 927; Waitz, Deutsche Verfassungsgesch. I, 445; Zimmermann, l. c.

⁴⁾ Det Anførte passerede ganske vist i England, men dette er, som v. Amira, Vollstreckungsverf. S. 293 med Føie bemærker, uden Betydning, da Gunnlaugr var Nordbo og Sagaskriverens Opfattelse nordisk.

⁵⁾ Om holmgöngulög tales iøvrigt flere Steder i Betydningen af de særegne Former for Holmgangens Udførelse.

Udtryk i Sagaerne bør forstaas om Andet eller Mere, end at Holmgangen ikke har været lovforbudt, har været tolereret, viser det sig imidlertid ved nærmere Undersøgelse, at samtlige de paagjældende Steder alene tale om Holmgang udenfor Rettergang. Af en særegen Betydning er det i denne Henseende, at Stedet i Gunnl. s., c. 11, der udtaler, at det var Lov at byde Holmgang, anfører dette i Sammenhæng med en Beretning om at Gunnlaugr havde udfordret Skáld-Hrafn, fordi denne havde ægtet hans Forlovede (heitkona), og om at Begges Frænder beklagede dette, idet der til denne sidste Meddelelse føies: men dog var det dengang Lov at byde Holmgang o. s. v. Det var derhos efter, og i Anledning af denne Holmgang, der fandt Sted paa Althinget, at Lovretten, som det i Sagaen berettes, vedtog den Lov, at al Holmgang herefter skulde afskaffes (at af skyldi taka hólmgöngur allar þaðan ífrá). Heri synes da at ligge, at der ved den Holmgang, der afskaffedes eller forbødes, ikke særlig tænktes paa processuel Holmgang.

Spørges der dernæst om, hvilke Exempler paa Holmgang i Rettergang der omtales i Sagaerne, da er Antallet af saadanne kun ringe, og de Steder, hvori de forekomme, findes alle kun i en enkelt Saga, - nemlig Njálssaga. Disse Tilfælde ere følgende. 1. Da Mörðr fra Lovbjerget lyste Sag mod sin Datters fraskilte Ægtefælle, Hrútr, til Udredelse af Datterens Medgift og Brudekjøbesum, udfordrede Hrútr, umiddelbart efterat Lysningen var foretaget, Mörðr til Holmgang, idet han udtalte, at Kamplønnen skulde være hele Medgiften og Brudekjøbesummen, samt et lige Beløb, hvilket han stillede derimod, saaledes at Seirherren skulde have begge Dele, men dersom Mörðr ikke vilde gaa ind paa Holmgangen, skulde han tabe hele sin Fordring. Mörðr erklærede da ikke at ville kjæmpe og opgav Anlæggelsen af Sagen; heraf havde han, som Sagaen meddeler, den største Skam¹⁾. 2. Senere anlagde Gunnarr Hámundarson Sag mod Hrútr i Anledning af samme Krav; efterat Gunnarr havde fremsagt Sagen og ført sine Bevisligheder samt opfordret Hrútr til nu at fremføre sit Tilsvar, gjorde Hrútr den Indsigelse gjældende, at tre Vidnesbyrd, som burde have været førte til Bevis for Søgsmalsgrunden, — nemlig om at Skilsmisseerklæring havde fundet Sted — vare blevne glemte. Njáll, der havde indfundet sig ved Domstolen, mente, at Feilen kunde rettes (vistnok ved at Beviset, istedetfor ved Vidner, førtes ved Kvidudsagn), men Gunnarr erklærede, at han ikke vilde indlade sig herpaa, hvorimod han udfordrede Hrútr, med tilføiet Bemærkning: «Dersom Du ikke vil kjæmpe, da betal strax idag»; Hrútr indlod sig ikke paa Kampen, men betalte²⁾. 3. Ásgrímr Elliðagrímsson havde i en Arvesag mod Úlfr Uggason begaaet den Feil, at tilkalde 5 Nabobønder til Kvidudsagn istedetfor 9, og herpaa begrundede nu Modparten Indsigelse. Gunnarr, som Ven af Ásgrímr Elliðagrímsson, erklærede da: jeg vil udfordre Dig, Úlfr Uggason,

¹⁾ Njála, c. 8.

²⁾ Smst., c. 24.

dersom der ikke skal kunne faas Ret hos Dig. Úlfr maatte saa betale det hele Beløb¹⁾.
4. Endelig maa anføres Beretningen om, hvorledes Gunnarr, efter under en mod ham anlagt Drabssag at have fremsat den Indsigelse, at den Paagældende var falden paa sine Gjerninger, yttrede, at han ogsaa havde en anden Adfærd. Vil Du, sagde da Modparten, udfordre mig til Holmgang som Du pleier, og ikke taale Lov (þola eigi lög)²⁾. Gunnarr benægtede, at dette var hans Hensigt; det var en anden Indsigelse, han havde³⁾.

De saaledes anførte Exempler — der, saavidt vi se, ere de eneste, der ere paa-beraabte⁴⁾ — turde dog ikke bevise Noget. Vi ville tage det sidstanførte Tilfælde 4, Njála, c. 56, først. Det viser, at Gunnarr ofte har udfordret til Holmgang, som det maa antages under Processer, men dette betegnes som ikke at taale Lov, altsaa som ikke stemmende med den lovlige Orden, og selv om man ikke vil lægge Vægt herpaa, maa det bemærkes, at ligesom Feide og Vold kunde benyttes til at afbryde og forstyrre Rettergang, saaledes kunde ogsaa Udfordring til Holmgang anvendes paa samme Maade, og det synes nærmest at være en saadan vilkaarlig Færd, der er Tale om. Hvad dernæst angaar Tilfældet, Njála, c. 8, maa det bemærkes, at den der omhandlede Lysning⁵⁾, som besvaredes ved Udfordringen, var en Art Stevning⁶⁾ eller traadte istedetfor en saadan, og skete ved Althingets Begyndelse, inden Domstolene endnu vare traadte sammen for at behandle og paakjende Sagerne; den foretoges altsaa ikke i Retten eller i dens Nærværelse,

¹⁾ Njála, c. 60.

²⁾ Det vil bemærkes, at her modsættes Holmgangen den lovlige Adfærd; jfr. iøvrigt herved Maurers Bemærkning, Entsteh., S. 196; Upphaf, S. 177.

³⁾ Njála, c. 56. — Det Raad, Hrútr gav Gunnarr og hans Broder: at udfordre henholdsvis Gissur hvide og Geir goði, dersom der ikke tilbødes Gunnarr selv at dømme i Sagen (Nj., c. 51), angik ligefrem en Udenretsholmgang og vedkommer os altsaa ikke her.

⁴⁾ For norsk Rets Vedkommende haves Beretningerne i Egils saga, c. LVI og LXV, hvorom nedenfor vil blive handlet. Maurer har ikke anført andre Exempler, heller ikke J. Arnesen. Thorlacius l. c., S. 228 henviser, med Hensyn til Exempler paa Tvekamp i Rettergang, ikkun til Njálssaga, af hvilke han endog alene anfører Tilfældet 3 ovenf., Njála, c. 60. Jfr. ogsaa Keyser, Nordmændenes Religionsforfatn., S. 124. Et Exempel paa, hvorledes Paastande kunne gaa over fra det ene Skrift til det andet, findes i Stemmanns iøvrigt fortræffelige danske Retshistorie, hvor det § 27, S. 135 hedder: Tvekamp omtales i Sagaerne som et gammelt og almindeligt Middel til at afgjøre Retstrætter. Disse Ord, som ikke ledsages af nærmere Begrundelse, synes at være optagne efter Nordström, Svenska Samhällsföfattn. Hist. II, 631: hvad envig vidkommer, omnämnes det uti Sagorna — såsom ett gammalt och allmänt bruk för afgörande af rättstvister; til Støtte for denne Udtalelse anfører Nordström imidlertid alene Egils saga, c. LXV.

⁵⁾ Her maa iøvrigt i Sagaen være en Forvanskning, da Mördr ganske vist ikke paa denne Maade kunde overraske sin Modpart ved Sagsanlæg. Naar han hjemme i Egnen havde udmeldt Kvindmænd, kunde han indskrænke sig til at lyse paa Thinge, men i modsat Fald maatte han foretage Stevning hjemme i Egnen, jfr. Grág. III, 677.

⁶⁾ Grág. I a, 39, III, 644¹⁾.

men forinden Sagens Behandling i Retten, inden Processen begynde¹⁾. Lysningen saavel som den umiddelbart derpaa fulgte Udfordring vare altsaa Udenretshandlinger, og der var saaledes her ikke Tale om en Tvekamp i Rettergang eller som Led i en Proces. Derimod er det ganske vist, at der, hvad 2 og 3 angaar (Njála, c. 24 og 60), fandt Udfordring Sted under Processen, men Grunden hertil var ikke nogen Eiendommelighed i Procesmaaden, men alene den, at der var begaaet Feil af vedkommende Part, som paa Grund deraf (selv eller ved en Tilhænger) udfordrede Modparten til Holmgang. Udfordringen var her en hensynsløs og vilkaarlig Handling. Ingen Lovgivning eller Procesordning kan forudsættes at have oprettet et Institut som Holmgang for derved at sætte en Part istand til at raade Bod paa begaaede Procesfeil; Reglen med Hensyn til saadanne maa være, at Parten selv bør se sig for og bære Følgerne af sine Feil. Man vil i ethvert Fald ikke fra de anførte Tilfælde kunne slutte til nogen Regel eller Princip. Ved ingen af disse Leiligheder ses der derhos antydet Noget om, at det, som foregik, skete med Rettens Sanktion eller efter dens Anordning og med dens Medvirkning. Vel er der ved de omhandlede to Tilfælde en Omstændighed, der egner sig til at vække Opmærksomhed, nemlig at ikke blot Udfordreren stiller det Vilkaar, at den Udfordrede, dersom han ikke indlader sig paa Holmgangen, skal betale — dette siges udtrykkeligt i Cap. 24 og det Samme maa være Meningen i Cap. 60 — men at ogsaa den Udfordrede, idet han ikke gaar ind paa Kampen, virkelig betaler. Man kunde antage, at dette maatte bero paa en Lov, hvorefter en Ret til en saadan Optræden og Fordring tillagdes den udfordrende Part, og en tilsvarende Pligt paalagdes den Udfordrede. Det vilde nu imidlertid være besynderligt, om der skulde være gjældende en saadan Procesregel i Tilfælde som de anførte, hvor den udfordrende Part havde begaaet Procesfeil, som han selv burde bøde for, og hvor det altsaa ingenlunde

¹⁾ Althinget varede i 14 Dage og samledes Torsdagen i den 11te Sommeruge om Aftenen (Grág. Ia, S. 43). Den følgende Dag og om Løverdagen var det Reglen, at Lysning skulde finde Sted af de Sager, der derefter anlagdes ved Fjerdingsretterne (S. 39). Denne Lysning synes at have været noget af det Første, der fandt Sted paa Thinget, idet det om Valget af Lovsigemanden, der skulde foregaa om Fredagen, hedder, at det skal foretages inden Sagerne lyses (S. 208). Samme Dag, som Lysningen begynde, om Fredagen, udnævntes Dommerne (S. 38); disse skulde drage ud om Løverdagen og være ude til Søndag Morgen, for at Parterne kunde udøve deres Forkastelsesret (S. 39, 45). Ved selve Lysningen nævntes vel, at der lystes til Fjerdingsret, men for hvilken Fjerdingsret, synes ikke at være blevet anført (jfr. ovenf. S. 17, Not. 3). Dette bestemtes i Almindelighed efter de Svar, der om Fredagen eller Løverdagen eller ialfald inden Domstolene traadte i Virksomhed gaves paa Spørgsmaal om, i hvilket Thinglag den, der skulde sagsøges, var (S. 40, 41; jfr. ovenf. S. 17, 105). En følgende Dag, som Lovretten bestemte, drog Domstolene ud for at behandle og paakjende Sagerne (S. 52), inden hvilken Tid Parten skulde have stillet Opfordringer til de Vidner og Kvindmænd, han behøvede, om at møde for Retten, hvilket maaske tog nogen Tid og Forberedelse (S. 51). Domstolenes Behandling og Paakjendelse af Retssagerne er da vistnok i Almindelighed ikke begyndt førend f. Ex. om Tirsdagen eller senere (cfr. S. 39, 46). Efter Njála, cap. 121, S. 628, 629 (jfr. Lehmann og Carolsfeld, Njálssage, S. 100) skete det om Fredagen, hvorved ikke kan forstaaes den første Fredag i Althinget, men den anden Fredag.

var naturligt, at han nu ved Udfordringen skulde kunne opnaa en Fordel ligeoverfor sin Modpart; medens de ovenanførte tyske Regler om Tvekamp maatte antages derved at tilsigte en retfærdig Afgjørelse, vilde det Modsatte være Tilfældet her. Men ved at se hen til de Beretninger, der haves om Holmgang udenfor Rettergang, vil det ogsaa vise sig, at der i den anførte Henseende ikke var Tale om nogen processual Regel. Ganske det samme Forhold finde vi i 1 (Njála, c. 8), hvor en Proces endnu ikke var begyndt. Men der findes fremdeles et stort Antal Tilfælde, hvor efter Sagaerne Holmgang eller Udfordring dertil fandt Sted, uden endogsaa at staa i nogen Forbindelse med Proces eller med Forberedelser til en saadan, og hvor paa lignende Maade den Udfordrende stillede den Udfordrede Valget mellem Holmgang eller Udlevering af Gods o. s. v., medens stedse Følgen for den Udfordrede, hvad enten han vægrede sig ved at duellere eller han blev beseiret i Tveampen¹⁾, var, at han maatte opfylde Udfordrerens Krav. Et Exempel paa et saadant Valg haves i den ovenanførte Beretning i Gunnlaugs saga, c. 7, hvor Gunnlaug tilfældig træffer sin Skyldner og opfordrer ham til enten at betale eller duellere med ham inden 3 Dage²⁾. Kampen fandt Sted, Skyldneren faldt, og det siges vel ikke, at Gunnlaug blev fyldestgjort for sin Fordring, men dette kan ikke betvivles. I Kormáks saga, c. 9, cfr. c. 8, synes ligeledes et Valg at være stillet mellem Udlevering af en Kvinde eller Holmgang. Foruden en Række andre Exempler paa Udfordringer til Holmgang, hvor der stilledes Valget mellem at opfylde den Udfordrendes Ønske, eller Holmgang³⁾, findes der navnlig Beretninger af en særlig oplysende Karakter om, hvorledes senere Landnamsmænd i flere Tilfælde stillede tidligere Landnamsmænd Valget mellem at afstaa Jord eller Holmgang. Saaledes udfordrede Þórólfr bægifótr, som fandt, at han havde for lidt Jordeiendom, Úlfarr, der var gammel og uden Børn, «til landa», Jorderhvervelse, o: saaledes at hans Eiendom, dersom han blev beseiret i Holmgangen, skulde tilfalde Þórólfr. Úlfarr vilde heller dø, end blive kuert af Þórólfr (vildi heldr deyja en vera kúgaðr af Þórólfi); han modtog derfor Udfordringen og faldt, hvorefter Þórólfr tog en Del af hans Jordeiendom⁴⁾. Ganske paa lignende Maade udfordrede Hallkell Grímr til landa eða hólmgöngu, og da Grímr faldt i Holmgangen, synes Hallkell at have taget en Del af hans Jord⁵⁾. Ligeledes stillede Ísólfrr, der kom til Island sent paa Landnamstiden, Vilbaldr Valget mellem at afstaa Jord eller

¹⁾ Jvfr. Arngr. Jónsson, *Crymogæa*, S. 100.

²⁾ At denne Udfordring skulde være sket fordi Gunnlaug ikke havde Bevis for sin Fordring, og ved Holmgangen vilde gjøre den Ed, Modparten kunde tilbyde, uvirksom, synes ikke antydnet i Sagaen; jfr. dog v. Amira, *Altnorweg. Vollstreckungsverf.*, S. 293, 294.

³⁾ *Kjalnesinga s.*, c. 9, S. 423 flg., *Svarfdæla s.*, c. VII, *Glúma c. IV*, *Sturlaugs s.*, c. 6 (*Fornaldar s. III*, 598 flg.), *Þórst. s. Víkingss.*, c. 2 (*Fornaldar s. II*, 387), o. s. v. Nogle af disse Tilfælde angaa Holmgang udenfor Island.

⁴⁾ *Eyrbyggja s.*, c. 8; *Landnáma II*, c. 13, S. 100.

⁵⁾ *Landn. V*, c. 12, S. 315.

Holmgang (skoraði á V. til landa eða hólmgöngu); Vilbaldr vilde imidlertid ikke kæmpe og forlod sin Gaard, Búland, som Ísólfr derpaa tog i Besiddelse¹⁾. Paa samme Maade stillede Hrolleifr Einarsson, der kom til Leiruvágr, da hele Kysten var bebygget, Eyvindr Valget mellem Holmgang eller Jordsalg (skoraði hann á Eyvind — til hólmgöngu eða landsölu); Eyvindr foretrak da at sælge ham Jord²⁾. De anførte Tilfælde, navnlig de to sidste, ligne ganske, hvad der efter Njálssaga gik for sig under de omtalte Processer. Der sker Udfordring til Holmgang, idet der opstilles en Kampløn; den Udfordrede modtager ikke Udfordringen, men anses dog pligtig til at præstere Kamplønnen. Den Holmgang, der saaledes fandt Sted i Landnamstiden, var imidlertid saa langt fra at være nogen processual Holmgang, at der end ikke dengang kan antages at have existeret Domstole. At der med Hensyn til Holmgang, sigtende til Eiendomserhvervelse eller Eiendomstrætter, skulde have været særegne Regler, er der ingen Grund til at antage. Naar der udfordredes til Holmgang i Rettergang, kan dette da mulig alene have været en Anvendelse af hvad der skete udenfor Rettergang; med andre Ord: man kunde til enhver Tid og under enhver Omstændighed udfordre til Holmgang, saaledes at man selv stillede Betingelserne, og der var ingen Grund til, at man ikke skulde kunne udøve denne almindelige Beføielse ogsaa under en Proces. Herved bliver det da ogsaa forklarligt, at der ved Afskaffelsen af Tvekampen alene tales om hensynsløs Udfordring; den var altid vilkaarlig og hensynsløs. En Udfordring til Holmgang var da en Anvendelse af den Stærkeres Ret, det var en Art Feide. Muligen har Forholdet været det, at der har været Love om saadan Holmgang. Som Munch³⁾ har bemærket, synes de Former, under hvilke Holmgang fandt Sted, næsten at have været opfundne, for at gjøre den saa uskadelig som muligt. Maaske har der været Love i denne Retning og da tillige om de Vilkaar, der af den Udfordrende kunde stilles. Men det er ogsaa muligt, at Holmgangen alene har været tolereret. Det maa endnu bemærkes, at der endogsaa gives et Datum, der turde tale imod, at Holmgangen har havt Betydning som processualt Afgjørelsesmiddel. Som ovenfor anført (Tilfældet 1) blev Mörðr, da han foretog Tillysning af sin Sag imod Hrútr, udfordret af denne, men erklærede ikke at ville kæmpe, hvorved han efter de ved Udfordringen opstillede Vilkaar skulde have fortabt sin hele Fordring⁴⁾. I Sagaens Cap. 22, S. 87 udtaler imidlertid Hrútr, at Sagen kunde være blevet optaget af Mörðr paa et andet Thing, dersom han havde havt Kraft dertil, og efter Cap. 24 fandt virkelig en saadan Gjenoptagelse af Sagen Sted. Dersom nu den stedfundne Udfordring havde havt en processual Karakter, maatte man antage, at ved Mörds Vægring ved at kæmpe var en endelig Afgjørelse sket, saaledes at Sagen ikke

¹⁾ Landn. IV, c. 12, S. 269.

²⁾ Landn. V, c. 13, S. 317. Jfr. fremdeles Landn. II, c. 6, S. 80 og III, c. 7, S. 192.

³⁾ Det norske Folks Historie I, 1, S. 795.

⁴⁾ Njála, c. 8; se ovenf. S. 120.

paany kunde anlægges¹⁾; ganske vist skete nu Udfordringen ikke under, men før Processen, men det kan have nogen Sandsynlighed for sig, at her er blevet udtalt hvad der ansaas for Reglen, naar virkelig under en Retstrætte Udfordring fandt Sted og den ikke modtoges, nemlig at i saa Fald var der Intet til Hinder for senere at gjenoptage Sagen. Men har dette været Reglen, viser det sig, at Holmgangen ikke kunde være noget Afgjørelsesmiddel i Processen.

Af den Omstændighed, at der, ifølge Egils saga, c. LXV, efter Holmgangen af Udfordrerens blev dræbt en Oxe — en Offeroxe (blótnaut)²⁾ — lader sig ikke slutte, at Holmgangen var et processuelt Institut, thi det ses, at en lignende Offring foretoges ogsaa naar Holmgangen fandt Sted uden nogen Forbindelse med Rettergang³⁾.

Til det Anførte kommer nu endvidere, at de Forudsætninger, der i den ældre tyske Proces i Almindelighed betingede den processuale Tvekamp, ikke vare tilstede i den islandske Ret. Hvad enten man betragter Tvekampen i den gamle tyske Ret som hørende til Bevismidlerne eller ikke, stod den efter det Anførte aabent i Forbindelse med den i den nævnte Ret herskende Bevistheori, saavel som med Beskaffenheden af de Bevismidler, den havde til sin Raadighed. I begge disse Henseender var imidlertid Forholdet i den islandske Fristats Ret væsentlig forskjelligt. Den i den tyske Ret gjældende, i sine Konsekventser betydningsfulde Regel, at Klagerens blotte Paastand begrundede en Formodning mod den Indklagede⁴⁾, fandt ingen Anvendelse i den islandske Fristats Ret, i hvilken det bl. A. var Reglen, at Sagsøgeren, inden Modparten kom til at afgive nogen Erklæring, skulde ledsage sin Saggivelse med Bevis for de forskjellige enkelte Fakta, hvorpaa han støttede sin Paastand⁵⁾. Og hvad Bevismidlerne angaar, da bestode disse i den tyske Proces — foruden Dokumenter og Gudsdomme — af Vidner og Ed, være sig aflagt af en Part alene eller med Mededsmænd; heraf var Eden den oftest anvendte. Af disse Bevismidler brugtes i den islandske Proces Ed saa at sige ikke, idet der kun i enkelte Tilfælde anvendtes Partsed, og nogen egentlig Mededsmandsinstitution endogsaa var ukjendt⁶⁾, men til Gjengæld havde her et meget fuldkomnere Bevismiddel, nemlig Kviden (Jury), der havde at afgive positive Udsagn om de Fakta, angaaende hvilke Bevis, være sig fra Sagsøgerens eller den Sagsøgte Side, ønskedes ført, uden Hensyn til om Kvidmændene herom havde personlig Erfaring eller Iagttagelse, ligesom Kvidudsagn, selv om Vidner

¹⁾ Jfr. Lehmann og Carolsfeld, Njálssage, S. 48, 49.

²⁾ Jfr. K. v. Amira, Altnorw. Vollstreckungsverf., S. 298.

³⁾ Kormáks s., c. 22, 23.

⁴⁾ Rogge, Gerichtswesen d. Germanen, S. 212—213; Maurer, Das Beweisverfahren nach deutschen Rechten, i Krit. Ueberschau V, 339.

⁵⁾ Jfr. mit Ordregister i Grág. III, 583, 634.

⁶⁾ Grág. III, 599, 634.

vare tilkaldte, kunde, naar disse f. Ex. ikke mødte, træde istedetfor Vidnebeviset¹⁾. Her kunde ikke være Tale om, at en Retstrætte ikke kunde afgjøres ved Bevis, og der synes ikke at have kunnet være nogen Trang til eller Anvendelse for Holmgang som Middel til Afgjørelse af Retstrætter. Vel kunde der reises det Spørgsmaal, om Bevismidlerne i den islandske Fristats ældre Tid maatte have været af en anden Beskaffenhed end anført, men i denne Henseende maa bemærkes — hvad allerede Maurer har paa- vist²⁾ —, at Kviden findes omtalt saa langt op i Tiden, som vi overhovedet kunne forfølge den islandske Retshistorie; den omtales i den oftere nævnte Notits i Hauksbók med flere Kilder angaaende Ulfjotslovene, og talrige Beretninger fra anden Halvdel af det 10de Aarhundrede give Vidnesbyrd om dens Anvendelse³⁾. Maurer synes derfor nærmest ogsaa at være af den Mening, at den allerede er indført ved Fristatens Oprettelse, om der end i den første Tid har været en Kamp mellem den og de norske Bevismidler⁴⁾, og denne Opfattelse ere vi mest tilbøielige til at tiltræde.

Undersøge vi dernæst specielt, om Holmgang kan antages at være blevet anvendt i de Tilfælde, hvor før 1004 de Mangler i Procesmaaden fandt Sted, hvorpaa der blev raadet Bod ved Oprettelsen af Femterdomstolen, skulle vi først bemærke, at der ikke er nogen Grund til at antage, at Holmgang er blevet anvendt til at føre Bevis for Mened eller falsk Bevidnelse; til et saadant særligt Bevismiddel havdes der i den islandske Ret ingen Trang, idet man her havde Kviden, og Grágás bestemmer da ogsaa, at Beviset for Mened skal føres ved Tylvterkvid⁵⁾; nogen lignende Bestemmelse om Bevismidlet haves vel ikke med Hensyn til Bestikkelse, men der kan ingen Tvivl være om, at Beviset har kunnet føres ved Kvidudsagn. Dernæst skulle vi henvise til hvad ovenfor er anført om, at der med Hensyn til falsk Bevidnelse, Bestikkelse og Thingforstyrrelse ikke var Vanskeligheder, der gjorde Oprettelsen af Femterdomstolen nødvendig. Der har da heller ikke været nogen Trang til eller Anvendelse for Holmgang som Afgjørelsesmiddel mellem Parterne i saadanne Sager. Som ovenanført, har man, naar Indsigelse om falsk Bevidnelse eller Bestikkelse fremkom under Sagens Drift, udentvivl havt Midler til at raade Bod paa den stedfundne Mangel inden den endelige Paadømmelse, og opdagedes Manglen først efter Dommens Afsigelse, vilde en processual Holmgang allerede af den Grund ikke have kunnet finde Sted, at hele Retsforhandlingen da var sluttet. Hvad særlig angaar de Tilfælde, hvor en Thingforstyrrelse havde hindret en Sags Afgjørelse ved Dom, vilde en i et saadant Tilfælde afholdt Holm-

¹⁾ Grág. III, 631—635.

²⁾ Beweisverfahren nach deutschen Rechten, i Krit. Ueberschau V, 375; jfr. hans Bemærkninger i Krit. Vierteljahrschr. N. F. IX (1886), S. 87, cfr. 81—82.

³⁾ F. Ex. Vigaglúms s., c. XVII—XVIII; Eyrbyggja s., c. 16, 22; Landn. II, c. 9, S. 89; Njála paa mange Steder.

⁴⁾ Jfr. Eyrbygg. s., c. 16; Landn. II, c. 9, S. 89; Vigaglúms s., c. XXIV, XXV.

⁵⁾ Grág. I a, 100—101.

gang, om den end var hjemlet ved Lov, i ethvert Fald ikke have været en retslig eller processual Holmgang, idet Rétten her maatte antages at være ude af Virksomhed, og Holmgangen da ikke kunde foretages under Domstolens Ledelse og efter dens Anordning, men iøvrigt er det ogsaa i og for sig ikke sandsynligt, at der ved Lov skulde her have været hjemlet en Afgjørelse af Sagen ved Holmgang; naar Lovgivningen overhovedet havde sysselsat sig med et saadant Spørgsmaal, var det naturligere, at den havde bestemt, at i slige Tilfælde skulde f. Ex. nyt Retsmøde afholdes, samt iøvrigt Forholdsregler træffes, hvorved en Gjentagelse af Forstyrrelsen afværgedes. Der findes da eiheller nogetsomhelst Datum, der taler for, at Holmgang her har været lovhjemlet. Tilbage staar da alene det Tilfælde, hvor, paa Grund af Dissents blandt Dommerne (véfang), Dom i Sagen ikke blev afsagt. Her var en væsentlig Mangel tilstede, idet slet ingen Afgjørelse fandt Sted. Man kunde da ogsaa her tænke sig en ved Lovgivningen hjemlet Holmgang mellem Parterne som Afgjørelsesmiddel, og den Bestemmelse, der var givet i saa Henseende, maatte da formodes at have gaaet ud paa, at Dommerne, naar Enstemmighed mellem dem om Dommens Resultat ikke opnaaedes, skulde anordne en Holmgang om Sagen mellem Parterne, som var bleven ført for Rettens Øine, og efter hvis Udfald Sagens Afgjørelse derpaa af Domstolen var blevet kundgjort. Der er imidlertid Intet, der tyder paa, at noget Saadant er sket i det paagjældende Tilfælde, og naar der, som ovenfor antaget, ikke i Almindelighed har været anvendt processual Holmgang, er det kun lidet sandsynligt, at den har været brugt i dette ene Tilfælde. Men der gives derhos en særegen Omstændighed, som taler imod, at Holmgang her har fundet Sted. Bestemmelserne i Grágás om véfang gaa nemlig ud paa, at der i et saadant Tilfælde skulde finde en meget omstændelig Fremgangsmaade Sted, idet Dommerne skulde skifte Pladser, saaledes at alle de, der havde samme Mening, sade sammen; hvert Parti skulde derpaa tilkjendegive, hvilken Dom det vilde afsige, tilbyde det modsatte Parti at slutte sig til denne Dom, og opfordre det til Tilslutning; hver Enkelt skulde aflægge véfangseiðr, Ed paa, at han vilde afsige den Dom, som han ansaa stemmende med Loven, samt angive, hvorpaa han begrundede sin Mening, og endelig skulde hvert Parti afsige sin Dom i Sagen, saaledes at der stod modsatte Domme mod hinanden¹⁾. Tanken i disse Bestemmelser maa anses at være den, at der skulde finde en alvorlig Bestræbelse Sted fra Dommernes Side for at undgaa Dissents, idet de enkelte Dommere bragtes til at overveie, om de vilde fastholde deres Mening. Det maa nu anses givet, at denne Regel ikke hidrører fra Tiden efter Oprettelsen af Femterdomstolen, thi efter den Tid kunde man ikke finde, at der laa megen Vægt paa, om Fjerdingsretten kom til Enighed, idet en Dissents alene førte til, at Sagen indbragtes for Femterretten; derimod maa Reglen være fra Tiden før 1004, hvilket ogsaa efter dens Karakter i og for

¹⁾ Jfr. mit Ordregister i Grágás III, 691 flg.

sig er sandsynligst, men i saa Fald taler den imod, at Holmgang er blevet anvendt som Afgjørelsesmiddel; den bærer nemlig Præget af, at det var af stor Vigtighed, og at der lagdes en stor Vægt paa, at Enstemmighed opnaaedes, men dersom der i Tilfælde af Dissents altid var lovhjemlet en Afgjørelse ved Holmgang, er det ikke ret sandsynligt, at man havde anvendt disse alvorlige Forsøg, hvorimod man vistnok, naar det viste sig, at der ikke var Enstemmighed, strax var gaaet over til det omhandlede Retsmiddel. Det maa udentvivel antages, at det har været de nævnte Forsøg, hvorved man hjalp sig før 1004; i Virkeligheden er det sandsynligt, at man i de fleste Tilfælde ved Hjælp af dem har undgaaet Dissents.

Det maa endnu bemærkes, at det ganske vist kunde tale noget mere for at Holmgang havde været et Afgjørelsesmiddel i Rettergangssager, dersom det maatte anses godtgjort, at Holmgangen i Norge i den ældre Tid havde været et Retsinstitut, idet der da kunde være en Mulighed, eller maaske endog nogen Formodning for, at dette Institut var derfra blevet overført til Island. I denne Henseende maa nu bemærkes, at Betingelserne for at Holmgangen kunde være blevet optaget i den norske Ret som processuelt Institut vel forsaavidt snarere vare tilstede, at Bevissystemet her var mere beslægtet med det tyske, men ligesom dette ikke kunde afgive tilstrækkelig Grund til at forudsætte, at Retsdannelsen i den omhandlede Henseende har været den samme, saaledes turde der heller ikke have noget sikkert Bevis for, at den i Virkeligheden har været det. Der haves for Norges Vedkommende ikkun to Beretninger om Holmgang eller Udfordring til en saadan under eller i Anledning af en Retstrætte, begge i Egils saga. Ved Omtalen af det ene af disse Tilfælde meddeles det, at det var Lov og gammel Sædvane, at Enhver var berettiget til at udfordre en Anden til Holmgang, hvad enten han var Sagsøgt eller Sagsøger¹⁾. Dersom dette skulde forstaas saaledes, at Holmgangen var et Retsinstitut, maa det nu allerede vække Betænkelighed, at der herved (uagtet de svage Spor af Holmgang i Rettergang for Norges Vedkommende) vilde været gaaet videre end efter de tyske Retter. I disse gives der vel, ved Siden af de almindelige i det Foregaaende af os berørte Regler, hos nogle Folk enkelte Bestemmelser, hvorefter det f. Ex. beroede paa Parternes frie Valg, om de vilde føre ordentligt Bevis eller skride til Tyekamp. Disse Bestemmelser maa utvivlsomt betragtes som Undtagelser. Egils saga vilde imidlertid her gaa videre end nogen af disse Undtagelser²⁾, idet Reglen er saa omfattende, at den vilde give Hjemmel for, at Parterne kunde sætte sig ud over al Procesforhandling. At der skulde have været en Retsregel i Norge af et saadant Indhold, navnlig saaledes at Parterne paa ethvert Stadium have kunnet

¹⁾ Egils s., c. LXV.

²⁾ Jfr. Maurer, Beweisverf. n. deutschen Rechten, Krit. Ueberschau, V, 228. Det kan da ikke heller gaa an, ved at lægge saadanne ample Udtryk fra Norden til Grund, at udvide Begrebet om den tyske retslige Tyekamp.

afbryde Processen ved en under Domstolens Anordning foretaget Holmgang, tør ikke antages. Det forekommer os ogsaa, at Stedet alene behøver at forstaas saaledes, at den almindelige Adgang til vilkaarlig at udfordre til Tvekamp ikke var udelukket fra at anvendes under en Proces. Kaste vi dernæst et Blik paa de to ovenanførte Tilfælde, gaar Beretningen, hvad det ene af dem angaar, ud paa, at Egill som Sagsøger havde anlagt Sagen ved Domstolen, men denne blev derpaa af Modparten Bergönunds Tilhængere sprængt (hleypðo á braut dómaundonum), hvorefter Egill udfordrede Bergönundr til Holmgang paa Thinget, hvilken dog ikke fandt Sted¹⁾. Denne Udfordring skete altsaa ikke under selve Processen, men efter at Rettens Forhandlinger vare afbrudte, hvoraf altsaa følger, at her ikke var Tale om nogen Holmgang, der skulde foregaa under dens Ledelse. Beretningen om det andet Tilfælde²⁾ gaar ud paa, at da Egill under en Proces om Udlevering af Gods mod Atli enn skammi havde fremsat sin Paastand, tilbød Atli som Indsigelse herimod Tylvtered paa, at han ikke i sin Bevaring havde Gods, som tilhørte Egill, men da Atli gik til Retten med sine Mededsmænd, gik Egill imod ham og sagde, at han ikke vilde modtage hans Eder, men at han vilde tilbyde ham en anden Lov (onnur log), nemlig «at vi gaa paa Holmgang med hinanden her paa Thinget, og at den, der vinder Seir, faar Godset.» Hertil føies saa i Sagaen den ovenanførte Bemærkning om det Lovlige i at Parterne i en Proces udfordrede hinanden. Atli erklærede sig villig til Kamp, han og Egill vedtog med Haandtag at gaa paa Holm med hinanden paa de anførte Vilkaar, og Holmgangen fandt derpaa Sted paa Thinget. Professor K. v. Amira har gjort opmærksom paa³⁾, at Egill her, uagtet det ikke siges i Sagaen, udentvivl har, ligesom under den forrige Sag mod Bergönundr (c. LVI), der angik samme Gjenstand, ført Vidner til Bevis for sin Paastand, og at, da saadant Vidnebevis, forsaavidt Vidnerne havde været særlig tilkaldte, udelukkede Nægtelsesed fra den Sagsøgtes Side⁴⁾, den af Atli tilbudte Tylvtered altsaa var ulovlig, men selv om dette antages⁵⁾ og der derfor maatte anses forsøgt en Thingforstyrrelse, som navnlig ikke Lagretten kunde forhindre, kan det dog ikke anses som saa afgjort, at Holmgang her var det processuale Retsmiddel, i hvilken Henseende ogsaa bemærkes, at der efter det Ovenanførte neppe kan, fra hvad der skulde have været gjældende i Island, sluttes, at Holmgang er blevet anvendt i Thingforstyrningstilfælde. Det forekommer os derfor, at det ikke er bevist, at den heromhandlede Holmgang, med Hensyn

1) Egils s., c. LVI.

2) Sammesteds, c. LXV.

3) Altnorwegische Vollstreckungsverfahren, S. 292 flg.

4) Brandt, Norsk Retshistorie II, 249.

5) Der kunde indvendes, at medens hine Vidner gik ud paa Egils Berettigelse til det omhandlede, da i Bergönundr, Atlis Broders Besiddelse værende Gods, lød Atlis Indsigelse og Edsthemaet for Tylvtereden paa, at han ikke var Ihænder af det Egill tilhørende Gods.

til hvilken Egill ikke ses at have henvendt sig til Domstolen, ligesaa lidt som den ses at være foregaaet under Domstolens Anordning eller Ledelse, har været stemmende med gjældende Procesregler, hvorimod den meget vel kan have været en blot Anvendelse af den Adgang til vilkaarlig at udfordre til Holmgang, som overhovedet pleiede at kunne finde Sted. I den Beretning¹⁾, der haves om Holmgangens Afskaffelse i Norge (c. 1020), anføres det ogsaa som Grund hertil, at det var en Uskik, at Røvere eller Bersærker udfordre til Holmgang ædle Mænd, for derved at vinde Gods eller Kvinder. Her var saaledes ved Afskaffelsen af Holmgangen ikke Tale om den som et Retsinstitut. Hvad særlig angaar det med Hensyn til den islandske Ret reiste Spørgsmaal, om der i Tilfælde af Dissents, véfang, i Tiden før 1004 er blevet anvendt Holmgang, maa det bemærkes, at i Norge var, ligesom i Island, Enstemmighed Forudsætningen for enhver Doms Gyldighed, men ved Holmgangens Afskaffelse i Norge var der ikke Tale om Oprettelsen af nogen med den islandske Femterret lig Indretning²⁾; dette maa tale for, at Holmgangen ikke i det anførte Tilfælde er blevet anvendt i Norge, og da ogsaa for, at Saadant ei heller er sket i Island. I Henhold til det Anførte forekommer det os, at meget taler for med Hertzberg³⁾ — hvis Opfattelse i denne Henseende væsentlig falder sammen med hvad vi have udviklet med Hensyn til den islandske Ret — at antage, at Holmgangen i Norge var en udenretslig Afgjørelse af Sagen, en Okkupationsmaade, der anvendtes paa det ikkeprocessuale Omraade og som da med Lethed lod sig overføre paa forefaldende Retstvister, idet Klageren, der ligesom enhver Anden havde Ret til at udfordre den Sagsøgte til Tvekamp om den bestridte Sag, ikke kunde tabe denne Ret ved at indlede Søgmaal for Domstolen, hvorimod han til enhver Tid kunde afbryde Rettergangen og tage sin Tilflugt til Vaabenafgjørelse.

Vi skulle endnu bemærke, at Njálssaga ikke afgiver nogen Bestyrkelse for, men endog taler imod, at der i de Tilfælde, hvor der før 1004 var Mangler ved Procesmaaden, som bleve afhjulpne ved Oprettelsen af Femterdomstolen, er inden denne blev stiftet blevet anvendt Holmgang. Sagaen meddeler nemlig⁴⁾, at de Raad, Njáll gav den første Sommer, bevirkede, at Sagerne ikke kunde endelig afgjøres (málin máttu eigi lúkaz) og at Folk red hjem fra Thinget uforligte. Dersom imidlertid Holmgang havde været Afgjørelsesmaaden, vilde man have skredet til denne og ikke reist hjem uforligte. Den følgende Sommer, da Njáll opfordrede Folk til at tillyse deres Sager, lød ogsaa Svaret alene paa, at dette vilde være til liden Nytte, da Ingen fik sin Sag afgjort (er engi kvæmi sínu máli fram), hvorhos der tilføiedes, at de heller vilde gjøre deres Krav gjældende med Od og Eg (heimta

¹⁾ Grettis s., c. 21.

²⁾ Jfr. Maurer, Entstehung d. isl. Staats, S. 204; Upphaf, S. 184—185.

³⁾ Grundtrækkene i den ældste norske Proces, S. 269—270.

⁴⁾ Cap. 97, S. 499—500.

vårt mál með oddi ok eggju). Disse Ord maa forstaas om Feide, og den Fremgangsmaade at benytte denne omtales som noget usædvanligt; det er altsaa klart, at der ikke her er blevet tænkt paa Holmgang som et ordinært Afgjørelsesmiddel i Rettergang.

IV.

I de foregaaende Afsnit have vi undersøgt, hvilke Resultater med Hensyn til den oprindelige Ordning af Fristatens Institutioner kunne udledes af et Par historiske Beretninger, som findes i Íslendingabók og Njálssaga. Hertil skulle vi nu føie en Undersøgelse af, om der i en enkelt Retning paa lignende Maade af den i Norge gjældende Ret, sammenholdt med de Spor, der maatte kunne findes i Grágás eller den øvrige ældre Literatur, kan slutes Noget om den paa Thingene udøvede dømmende Myndigheds oprindelige Omraade og Karakter.

De Bestemmelser i den ældre norske Ret, som her danne Udgangspunktet, angaa Behandlingsmaaden af Gjældssager og overhovedet civile Retstrætter¹⁾. Der skjelnedes i den norske Proces mellem Sager om vitterlig — eller klar, likvid — Gjæld (vitafé), og paa den anden Side Sager, der ikke handlede om vitterlige Fordringer. Til den førstnævnte Art hørte navnlig saadanne Sager, hvor Skyldaarsagen var konstateret ved oprindelig paakaldte Vidner²⁾, til den sidstnævnte de, hvor dette ikke fandt Sted, men hvor der enten intet Bevis var eller ikkun tilfældige, ikke paakaldte Vidner (Erfaringsvidner). Begge Slags Sager begyndtes med Hjemstevning (heimstefna), o: en under Stevningsform foretagen Opfordring fra Sagsøgerens Side til den, der skulde sagsøges, til at være hjemme paa sin Bopæl en bestemt Dag, paa hvilken da Sagsøgeren indfandt sig der, ledsaget af sine Hjemstevningsvidner. Med Hensyn til hvad der videre foregik ved dette Møde paa den Sagsøgte Bopæl ere Reglerne forskjellige, eftersom Fordringen var vitterlig eller ikke. I førstnævnte Tilfælde førte Sagsøgeren her de Vidner, som vare blevne paakaldte ved Fordringens Stiftelse (skal hann leiða vatta til fiar sva mikils sem hann a at hanom³⁾), samt opfordrede den Sagsøgte til at opfylde sin Forpligtelse — hvilken Opfordring kaldtes krafá — med Tilkjendegivelse af, at han, dersom han ikke opfyldte den, var skyldig i Ran. Rattede den Sagsøgte da ikke for sig, kunde Sagsøgeren tiltale ham paa Thinge til at

¹⁾ Jfr. herved i det Hele Brandt, Norsk Retshistorie I, 321 flg., II, 294 flg.; v. Amira, Altnorwegische Vollstreckungsverfahren, S. 234 flg., 266 flg.; Hertzberg, Den ældste norske Proces, S. 15 flg., 71 flg., 271 flg.; Maurer, i Krit. Vierteljahrsschr. f. Gesetzgeb. u. Rechtswissensch. XVIII, 33—66, og i samme Tidsskr., N. F., IX (1886), S. 90 flg.

²⁾ Gulapingsl., c. 35: fe — þat er vattar vitu; Frostapingsl., X, 19: þat er vitafé er fest er fyrir vattum.

³⁾ Gulapingsl., c. 35.

betale Fordringens dobbelte Beløb samt derhos — for hans modvillige Retsfornegtelse — Ransbod¹⁾. Ved denne Forhandling paa Thinget skulde Sagsøgeren føre Vidner paa, at han lovlig havde søgt sin Fordring, hvorved maa anses sigtet til den paa den Sagsøgte Bopæl foretagne krafa og til den der stedfundne Vidneførsel om Fordringens Stiftelse, hvorimod han i Reglen ikke paa Thinget førte Bevis for Skyldforholdet, idet dette ansaas konstateret ved Forhandlingen paa den Sagsøgte Bopæl²⁾. Det var altsaa i Almindelighed kun Straffespørgsmaalet, som Thinget afgjorde, idet Reglen var, at en hvilkensomhelst Retstvist alene i Form af Søgmaal til Straf forelagdes Thinget. Om nogen egentlig Rettergang paa Thinget synes der ikke at have været Spørgsmaal, og naar den Sagsøgte ikke efter at være dømt af Thinget betalte eller lovede Betaling til en bestemt Tid, blev Straffen ved Thingmændenes og Kongens Aarmands Hjælp umiddelbart bragt til Udførelse³⁾.

I ikkevitterlige Sager blev ved det i Henhold til Hjemstevningen afholdte Møde mellem Parterne paa den Sagsøgte Bopæl af Sagsøgeren paa lignende Maade som i vitterlige Sager stillet en Opfordring til Modparten om at opfylde sin Forpligtelse, hvilken Opfordring dog her havde den mildere Betegnelse af kvaða eller kvöð. Paa Mødet førtes i dette Tilfælde ikke Vidner til Bevis for Fordringens Rigtighed, hvorimod den Sagsøgte, dersom han benægtede Gjælden eller ikke rettede for sig, var pligtig til at festa dóm o: erklære, at han gik ind paa Nedsættelsen af en Domstol til Sagens Paadømmelse. Den Domstol, hvorom der saaledes var Tale, afholdtes ikke paa noget Thing; den dannedes ved Valg eller Udnævnelse af selve Parterne, og den var altsaa en Privatdomstol⁴⁾; dens Betegnelse i Kilderne er skiladómr. For denne Skilledomstol, som afholdtes 5 Dage senere og bestod af 12 Mænd, hvoraf hver af Parterne valgte 6, førte begge Parter deres Beviser, hvorefter Domstolen afgjorde, hvad der skulde være Ret mellem Parterne. Afgjørelsen betegnes som og var en Dóm, skjøndt ikke nogen exigibel Dóm, og dens Virkning var, at Fordringen herved blev vitterlig, saaledes at den Domfældte, naar han ikke rettede for sig, nu kunde tiltales til Thinge til Betaling af Ransbod og Gjældens dobbelte Beløb. Blev Vidnerne ikke godkjendte, gik Skilledomstolens Afgjørelse ud paa Partsed.

Den Eiendommelighed, som de saaledes anførte, i Norge i den ældre Tid gjældende

¹⁾ Jfr. Brandt, Nordmændenes gamle Strafferet, S. 108—109.

²⁾ v. Amira, l. c., S. 253, 254; Hertzberg, l. c., S. 95, 96. I enkelte Tilfælde førte Sagsøgeren paa Thinget Bevis for sin materielle Ret, v. Amira, l. c., S. 254 flg.

³⁾ Brandt, Norsk Retshistorie, II, 295, 337.

⁴⁾ Keyser, Efterladte Skrifter, II, 1, S. 401 betegner den som en Voldgiftsret; at den imidlertid var en Domstol er, som det synes med Føie, antaget af Hertzberg, l. c., S. 65, 69; Maurer, Krit. Vierteljahrsschr., XVIII, 62; v. Amira, l. c., S. 275 flg.

Regler¹⁾ frembyde, bestaar som det vil ses navnlig deri, at Retsforhandlinger, som efter Forholdets Natur maatte synes at egne sig til at foregaa ved offentlige Thingdomstole, her for en Del fandt Sted udenfor Thinget. Ikke blot foregik der efter Hjemstevning en vidnefast, høitidelig Opfordring til den, der skulde sagsøges, paa dennes Bolig til at rette for sig — paa hvilken Særegenhed der ikke i og for sig kan lægges saa megen Vægt — men i vitterlige Sager afhørtes ved denne Leilighed i den Sagsøgtes Hjem de Vidner, der dannede Beviset for Fordringen, uden at disse Vidner i Reglen atter bleve førte under den paafølgende Thingforhandling, og i uvitterlige Sager nedsattes endog forud for denne en privat Domstol, som ved sin Dom afgjorde, hvad der var Ret mellem Parterne. I begge Tilfælde kom Thinget i Almindelighed kun til at bestemme Straffen for den Sagsøgtes Nægtelse af at opfylde den Forpligtelse, som allerede ved det forud for Thingbehandlingen Passerede var konstateret. Der foregik altsaa²⁾ forud for Sagens Foretagelse paa Thinget enten (i vitterlige Sager) en Udentingsforhandling, eller endogsaa (i ikkevitterlige Sager) en Udentingspaakjendelse. Til Gjengæld var da det Omfang, i hvilket Thinget havde at afgjøre Retssagerne, saa meget mere indskrænket.

I Modsætning til den Eiendommelighed, der saaledes fandt Sted i den ældre norske Proces, kjender Grágás hverken Begreberne vitterlig og uvitterlig Fordring eller nogen Forskjel i Behandlingsmaaden af Sager, bygget paa den større eller mindre Grad af Fordringens Likviditet eller paa det mere eller mindre klare Bevis for Skyldgrunden. Fremdeles gjaldt efter Graagaasen den almindelige Regel, at enhver Retssag skulde anlægges ved en Thingdomstol, være sig paa Vaarthinget eller Althinget, uden at nogen Del af Sagen var henvist til Udentingsbehandling. Man kunde imidlertid tænke sig, at Forholdet i Fristatens tidligere Tid havde i den omhandlede Henseende været som i Norge, og Spørgsmaalet, om dette har været Tilfældet, hvilket Spørgsmaals Besvarelse, som det let ses, vil have Betydning for Opfattelsen af den islandske Thinginstitutions Væsen, skal derfor her gøres til Gjenstand for Prøvelse.

Hvad da først angaar Spørgsmaalet, om en Behandling af vitterlige Sager som den i Norge anvendte maatte have fundet Sted i Island i tidligere Tid, da er det vel som anført saa, at Grágás ikke kjender Begrebet vitterlige Sager, men den omhandler dog visse

¹⁾ I sit dygtige Skrift Om Vitterlighed og Vidnebevis i den ældre danske Proces, I, der indeholder en Række nye og betydningsfulde retshistoriske Opfattelser, har Dr. V. A. Secher godtgjort, at en Adskillelse af Proceduren mellem vitterlig og uvitterlig Sag ligeledes har fundet Sted i ældre Tid i Danmark, væsentlig paa en lignende Maade som i Norge, ligesom han ogsaa har ment at kunne paavise Tilværelsen af egentlige Privatdomstole i Danmark. K. Lehmann har i Königsfriede der Nordgermanen, S. 16—17, gjort opmærksom paa, at der i den ældre svenske Ret findes Rester af en lignende Privatdomstol som den norske Rets skiladóm.

²⁾ Dette Moment er navnlig med Føie fremhævet af Secher, l. c., S. 5, 110, 113, 122, 192.

rettlige Handlinger, som i deres ydre Fremtræden kunne minde om den Fremgangsmaade, der anvendtes i den norske Proces ved Behandlingen af vitterlige Sager. Maurer¹⁾ har allerede i denne Henseende henledet Opmærksomheden paa Stedet i Stadarhólsbók, c. 176, S. 208 og 209. Det bestemmes her først, at naar man vedtager Betalingsdag og Betalingssted — hvilket Sted f. Ex. kunde være paa Vaarthinget — da er Betalingstermin, eindagi, derved fastsat; derefter hedder det, at naar Fordringshaveren kommer til Stedet, hvor saadan terminbestemt Gjæld (eindagat fe) skal betales, og Betaling ikke sker, skal han tilkalde Vidner, for det Første paa, at han er mødt for at modtage Pengene, dernæst paa, at han ikke ser, at Skyldneren er kommen tilstede for at betale, for det Tredie paa, at han kræver Skyldneren til Betaling (ec queþ N° fiar þess oc kref) og erklærer ham skyldig til at bøde Tremarksbod (útlegð), samt 6 Øre for Brud paa Haandslagsløfte (handsalsslit), og 6 Øre for modvillig Undladelse af at betale (harðafang), og endelig skulde han i Forbindelse hermed paa selve Stedet udtale, at han herved stevnede den udeblevne Skyldner til at betale Gjælden tilligemed de nævnte Bøder — hvorved mentes en Indstevning til at lide Dom paa Thinge. Fremdeles findes paa et Par andre Steder i Grágás²⁾ omhandlet en Hjemstevning i Gjældsforhold. Det kunde nu synes, at der herefter fandtes omhandlet en Fremgangsmaade, som tildels faldt sammen med den efter den norske Proces i vitterlige Sager anvendte. Ligesom imidlertid den nysnævnte Hjemstevning alene fandt Sted for, ved en Opfordring til Skyldneren i hans Hjem, at bevirke, at Gjæld, med Hensyn til hvilken Betalingstid og Betalingssted ikke oprindeligt var fastsat, nu strax forfaldt til Betaling, — hvoraf det altsaa ses, at denne Hjemstevning ikke i sit Øiemed eller Væsen havde noget beslægtet med Hjemstevningen i den norske Proces, som dannede en Indledning til selve Retsforfølgningen — saaledes vil ved nærmere Betragtning et lignende Resultat fremgaa med Hensyn til det forstanførte Sted, Stadarhólsbók, c. 176, S. 208 og 209. Der var her ikke Tale om en vitterlig Fordring, hvilket Begreb Grágás som anført ikke kjender, men om eindagat fe, terminbestemt Gjæld, hvilket var noget Andet, ogsaa efter den norske Ret³⁾; Forretningen, der fandt Sted, var vel en Udenthingsforretning, men ikke nogen Udenthingsforhandling, thi det forudsattes netop, at Skyldneren hverken var varslet til at møde eller var mødt; der var her ikke Tale om at konstatere Gjældens Existents; der førtes navnlig ikke, som efter den norske Ret, Vidner paa Stedet til Bevis for den; den hele Fremgangsmaade gik derimod alene ud paa at konstatere, at Skyldneren nu, da Forfaldstiden var kommen, ikke betalte sin Gjæld, for derefter paa Grundlag heraf strax at kunne indstevne ham for Thingdomstolen. Hvad endelig Bøderne angaar, vare de ikke,

¹⁾ Kritische Vierteljahrsschr., N. F., IX, 91—92.

²⁾ Grág. Ib, 145, II, 209, 218.

³⁾ Brandt, Norsk Retshistorie, II, 297.

som i den norske Ret, begrundede paa, at Gjældens Rigtighed nu var konstateret og at Skyldneren desuagtet, og uanset den i Forbindelse med denne Konstatering til ham rettede Opfordring eller Krævning, ikke rettede for sig. I denne Henseende bemærkes, at der som anført ikke var Tale om her at bevise Gjældens Rigtighed og dette Moment havde altsaa Intet med Bøderne at gjøre, og hvad angaar den stedfundne Krævning af Gjælden, brugtes der vel om den de samme Udtryk som om Krævning efter den norske Ret (kvedja, krefja; paa andre Steder: heimta¹⁾), men der er ei heller Føie til at antage, at Bøderne have været en Følge af dette Paakrav, hvorimod den i Stedet omtalte Tremarksbod, útleð, maa antages at have været den med de almindelige Regler stemmende Følge af at Skyldneren undlod at betale i rette Tid²⁾, og hvad angaar Tillægsbøderne betaltes de 6 Øre i handsalsslit som det synes altid naar handsal, Haandslag, var givet og brudt, og de 6 Øre i harðafang, naar Betalingstermin, eindagi, var fastsat og ikke overholdt³⁾. Det vil af det Anførte ses, at vel nogle af de Bestanddele, der vare Led i den norske Rets Behandling af vitterlige Sager, gjenfindes i Grágás, men i en anden Betydning. Af den saaledes delvis stedfindende ydre Lighed kan ikke sluttet, at de paagjældende retlige Handlinger have i Island paa en lignende Maade været Bestanddele af en der i tidligere Tid stedfindende Behandling af vitterlige Sager, hvorimod det er ligesaa muligt, at man fra Først af i den islandske Ret alene har benyttet Brudstykker af hin norske Behandling i andre Forbindelser og andet Øiemed og Betydning.

¹⁾ Grág. Ib, 200, II, 221^{8,11,12}, 223, cfr. Ib, 145, II, 218; om de ved saadant Krav tilkaldte Vidner bruges Ordet kvöðuváttar, Grág. Ia, 113.

²⁾ Der gives den almindelige Bestemmelse, at Ingen overhovedet maa anlægge Sag til Betaling af Penge (fé) førend han har krævet Skyldneren og denne har forholdt ham Betalingen (varnat), Grág. Ib, 200, II, 223. Om Fremgangsmaaden ved Krævningen findes ikke nærmere Bestemmelser, men af det i Texten omhandlede Sted Grág. II, 208 ses, at den kunde foregaa paa det vedtagne Betalingssted, uden at Skyldneren var tilstede, og af et andet Sted fremgaa, at den kunde finde Sted paa Alfarvei, naar Fordringshaveren der traf sin Skyldner, II, 221¹¹. Intet af de Steder, som omhandle dette Paakrav (se Citaterne i foregaaende Note), gaar ud paa, at selve Krævningen gjorde Undladelsen af at betale til en strafbar Handling. Uden nogen Forbindelse med Reglerne om Paakrav bestemmes det derimod, at naar En har Penge tilgode hos en Mand og denne forholder (varnar) ham Betalingen, kan han stevne Skyldneren til for denne Tilbageholdelse af Pengene (hald) at betale Tremarksbod, útleð, Grág. Ib, 199, II, 222; ved varna og hald maa her vistnok alene forstaas Undladelse af at betale. Det synes heraf at fremgaa, som i Texten af os antaget, at det ikke var Krævningen, men simpelthen den blotte Undladelse af at betale i rette Tid, der medførte Tremarksbøden; jfr. ogsaa Reglerne om Tiende Grág. Ib, 208, 209, 210, 211, 213, II, 50, 51, 52, 53, 57, 61, III, 54, hvorefter Bøder ifaldt for den simple Undladelse af at betale Tienden (hald) i rette Tid, uden at noget Paakrav omtales, jfr. ogsaa Grág. Ib, 63—64, II, 245. I det her omhandlede Sted Grág. II, 218 ses ogsaa Krævningen at foregaa lige før og i umiddelbar Forbindelse med Stevningen (jfr. ogsaa Grág. II, 221¹¹) og den fremtræder endogsaa som en ren Formalitet, idet hverken Skyldneren eller nogen Anden paa hans Vegne forudsættes at være tilstede.

³⁾ Grág. III, 582, 600; jfr. Maurer, Ueber d. Hænsaþórisssaga, S. 189.

Spørges der dernæst, om en Behandling af uvitterlige Sager, stemmende med den norske Rets Regler, maatte oprindelig have været anvendt i Island, maa det bemærkes, at efter den islandske Ret var den af en Thingdomstol afsagte Dom, naar den ikke gik ud paa Landsforvisning eller Fredløshed, ikke exigibel, men blev det først ved at der, naar Dommen ikke opfyldtes, anlagdes Sag for dómrof, hvorfor Straffen var Landsforvisning¹⁾. Der var her — som med Føie fremhævet af Secher²⁾ og Maurer³⁾ — en Lighed med Forholdet i Norge mellem Privatdomstolene og Thingdomstolene, men ogsaa i dette Tilfælde kan Ligheden have sin Grund alene deri, at man i Island har analogisk benyttet et Brudstykke af den norske Retsforfatning.

Af tilsyneladende større Betydning er det, at Grágás og den øvrige Literatur, ved Siden af Thingdomstolene, kjender forskellige Privatdomstole, med Hensyn til hvilke der kunde spørges, om de maatte være Levninger af en i Fristatens tidligere Periode efter norsk Forbillede anvendt Skilledomstol i uvitterlige Sager. Det er her, et af Kjernepunkterne i vor Undersøgelse ligger. Paa Grund af Spørgsmalets Vigtighed, saavel som for at Forholdet kan staa mere klart i sine Enkeltheder, skulle vi foreløbig meddele et Overblik over samtlige de Privatdomstole, hvorom der saaledes haves Meddelelser.

De Privatdomstole, som nævnes i Grágás, ere følgende:

1. Skuldadómr, Gjældsdomstol, Konkursdomstol efter død Mand⁴⁾. Naar Gjælden var større end Efterladenskabet, og Arvingen ikke vilde betale Gjælden, skulde han paa Vaarthinget i det Thinglag, hvor den Paagjældende var død, kundgjøre, at en skuldadómr vilde blive afholdt paa den Afdødes Bopæl to Uger senere, og indbyde Fordringshaverne til at indfinde sig der. Paa Mødet blev Domstolen dannet ved at Arvingen udnævnte Halvdelen af Dommerne, Fordringshaverne den anden Halvdel; Antallet af Dommerne er (vistnok ved en Samler- eller Afskriver-Uagtsomhed) ikke angivet, men har vel været 6 eller 12. Arvingen skulde have tilstede det hele Efterladenskab, forsaavidt det ikke bestod i enten udestaaende Fordringer, eller faste Eiendomme, eller Godedømme. Fordringshaverne fremsatte da deres Fordringer for Domstolen under Form af en særskilt Procedure for hver Fordrings Vedkommende; Beviser førtes ved Vidner eller Kvid. Efterat samtlige Fordringer — eller som det betegnes: Sager — vare fremførte, hvilket skulde være sket inden Solnedgang, skulde Domstolen dømme om Natten og Morgenen, saaledes at dens Forretninger vare sluttede om Middagen Dagen efter dens Sammentræden. Den afgjorde da ved Dom dels Spørgsmaalet om

¹⁾ Grág. III, 597.

²⁾ Om Vitterlighed og Vidnebevis I, 13.

³⁾ Krit. Vierteljahrsschr., N. F. IX, 92.

⁴⁾ Grág. I b, 148—152, II, 225—228, III, 424.

hver enkelt Fordrings Rigtighed, dels hvilken Fyldestgjørelse der skulde tilkomme den, og naar Efterladenskabet ikke strakte til, skulde Enhver lide forholdsvis Afkortning. Udeblev en Fordringshaver, mistede han sin Fordring, med mindre han var forhindret fra at møde eller ikke havde erfaret, at Domstolen skulde afholdes, i hvilket Fald han kunde anlægge Sag ved Fjerdingsretten for den Fjerding, hvori Skylddomstolen var afholdt, mod alle dem, der ved samme havde modtaget Betaling, til forholdsvis hver at udrede et saadant Beløb, som tilkom ham.

2. Hreppadómr¹⁾. I hver hreppr, Landkommune, havde de dertil af Bønderne udvalgte 5 sóknarmenn at fordele de Fattige i Kommunen blandt Beboerne til Forsørgelse i disses Hjem, eller at bestemme, til hvilke Trængende hver enkelt Beboer skulde yde Madgaver eller betale sin Tiende²⁾. Naar en Beboer ikke opfyldte sin Pligt i disse Henseender, eller underholdt Udenhrepstiggere, eller undlod at indfinde sig paa Kommunal møderne eller at bringe Budstikke omkring angaaende disse Møder, paalaa det de nævnte sóknarmenn, Anklagere, efter Stevning med 7 Dages Varsel, at sagsøge den Skyldige til Opfyldelse af sin Pligt eller Erstatning samt Straf ved en hreppadómr, der afholdtes i Pileskudsafstand udenfor den Sagsøgte Gjerde, og bestod af 6 Dommere, hvoraf Anklageren og den Sagsøgte hver valgte Halvdelen. Domstolen skulde afslutte sit Hverv samme Dag. Naar Sagen angik Madgaver, kunde den ogsaa anlægges af den Fattige, som skulde modtage disse. Sagen kunde ikke anlægges medens Althinget varede eller de to Uger før og efter Althinget. Indtraf Sagen saa nær Althinget, at den ikke kunde forfølges ved Hrepsdomstolen, skulde den anlægges paa Althinget.

Sag ved Hrepsdomstol, der dog i saa Fald afholdtes paa Sagsøgerens Bopæl, kunde ogsaa anlægges mod skipamenn, dem, som havde deres Boder ved Skibet, — altsaa i Reglen Udlændinge — naar de underholdt Udenhrepsfolk eller omvandrende Tiggere eller Kvinder i den Alder, at de kunde faa Børn.

3. Afréttardómr. Ved afréttir forstodes en fraliggende Sommergræsgang, som To eller Flere eiede sammen³⁾. Naar det begjærtes af en af Medeierne, blev der ved udnævnte Nabobønder truffet Bestemmelse om, hvor mange Faar eller andre Kreaturer hver Enkelt var berettiget til at drive til Græsgangen⁴⁾. Var der imidlertid⁵⁾ Uenighed om Afretten (ef menn ero eigi asáttir a afrétt), hvorved menes: om Adkomsten til

¹⁾ Grág. I b, 174—178, II, 252—256.

²⁾ Jfr. min Fremstilling af Familieretten efter Grágás, Annaler f. nord. Oldk. 1850, S. 178 flg.; Grág. III, 611, 624, 651, 681, 711.

³⁾ Grág. I b, 120, II, 479.

⁴⁾ Grág. I b, 114, II, 486—488.

⁵⁾ Om Afretsdomstolen i det Hele handles Grág. I b, 115—117, II, 488—494.

Afretten, navnlig dels om, hvem der var Eiere, dels om, hvor stor en Kvotadel hver Enkelt eiede i den, kunde den, som vilde bringe Spørgsmaalet derom til Afgjørelse, paa Vaarthinget opfordre «alle dem, der gjøre Paastand paa at have Andel i Afretten», til ved indbyrdes Lødkastning at bestemme, hvem af dem skulde afholde Afretsdomstol ligeoverfor ham. Efter foregaaende Varsel til den saaledes valgte Modpart afholdtes Domstolen derefter «den Mandag, da der næste Løverdags forud var fire Uger tilbage af Sommeren» (sidst i September), paa et af Sagsøgeren afmærket Domsted i den Del af Afretten, der var nærmest Bygden. Den bestod af 12 Mænd, hvoraf Sagsøgeren og den valgte Modpart hver udnævnte Halvdelen. Ved Domstolen skulde da Enhver, der mente at have Andel i Afretten — efter, ligesom ved en Thingdomstol, at have aflagt Ed paa, at han kun vil gjøre Paastand paa at eie en saadan Andel i Afretten, som han tror at eie — føre sine Hjemmelsvidner, eller, i Mangel af Vidner, godtgjøre sin Adkomst ved Kvidudsagn, hvorefter Domstolen skulde tildømme Enhver hvad der efter Bevislighederne tilkom ham; den, som ikke førte sine Beviser for Retten, tilkjendtes der Intet. Domstolen skulde afslutte sit Hverv før Middag den følgende Dag. Den omhandlede Fremgangsmaade kunde ogsaa anvendes, hvor der var Spørgsmaal om Adkomsten til en Vintergræsgang¹⁾. Naar nogle af Afretseierne vare i umyndig Alder eller reiste ud af Landet, og deres Ret derfor ikke var blevet gjort gjældende ved Afretsdomstolen, kunde de ved en Thingdomstol, efter Stevning til alle de øvrige Eiere, fordrø hvad der tilkom dem, og der skulde da tildømmes dem, hvad der efter de af dem førte Beviser vilde være blevet tilkjendt dem ved Afretsdomstolen, dersom de ligesom Andre der havde fremsat deres Krav; de Øvrige, som havde erholdt de Udeblevnes Part, skulde da alle lide forholdsvis Afkortning. Men ogsaa i nogle andre Tilfælde kunde en Thingdomstol komme til at afgjøre Sager, som henhørte under Afretsdomstolens Omraade. Dette gjaldt naar Dissents blandt Dommerne, véfang, fandt Sted, saa at en Afgjørelse ikke opnaaedes; Sagen indbragtes da for vedkommende Fjerdingsret; endvidere naar Retsforhandlingerne bleve forstyrrede (f. Ex. ved Vold), saaledes at en Paakjendelse ikke kunde finde Sted, eller Dommerne vægrede sig ved at dømme, saa at Domstolen ikke blev fuldtallig; i saa Fald skulde, som det bestemmes, Afretsdomstolen afholdes i Fjerdingsretten (skal afrettardomrenn þa hefiaz i fjörþungsdomenóm) 3: Fjerdingsretten skulde fungere som Afretsdomstol, idet da alle de Bevismidler, som ikke vare blevne afgivne ved denne, vare selvvarslede til Fjerdingsretten²⁾.

4. Engidómr, Engdomstol³⁾. En saadan kunde i visse Tilfælde, som nærmere ville blive

¹⁾ Grág. II, 494.

²⁾ Grág. II, 492.

³⁾ Grág. I b, 84—86, II, 455—460.

- omhandlede i det Følgende, afholdes til Afgjørelse af Tvist mellem Naboer om Eng. Domstolen afholdtes paa selve Engen og bestod af 6 Mænd, udnævnte af Parterne.
5. I Materien om Indløsning af Jordeiendom, solgt uden Nødvendighed af Værgen i Eierens Umyndighedsaar, findes en kortfattet Bestemmelse, der forudsætter, at en Privatdomstol under visse Omstændigheder kunde nedsættes paa Lodden¹⁾. Om denne Bestemmelse vil nærmere blive handlet nedenfor.
 6. Gjæsteretter²⁾ i Sager mod Søfarende eller Udlændinge.
 - a. Udlændinge (austmenn), som navnlig paa Handelspladser gjorde sig skyldige i personlige Retskrænkelser — hvorunder udentvivl indbefattedes Kjønskrænkelser (legorð) — eller i Brug af urigtigt Alenmaal eller urigtig Vægt, kunde af den i Anledning af Retsbrudet Søgsmålsberettigede stevnes til at lide Dom ved en, i Almindelighed paa vedkommende Godes Bopæl nedsat, af Sagsøgeren udnævnt Domstol af 12 Mænd³⁾.
 - b. Ifølge en Bestemmelse, som alene findes i det ene Hovedhaandskrift af Grágás, Konungsbók⁴⁾, inddeltes Kysten i Distrikter, heraðstakmörk, med 3 forráðamenn (Forstandere) i hver, som skulde sætte Taxt paa fremmede Varer, der falholdtes af Søfarende (farmenn) ved deres Skibe. Straffen for Overtrædelse af denne Taxt eller for at handle inden den var sat o. s. v. var 12 Mark, og Sagen anlagdes af Taxtsætterne, eller en af dem, ved en Hrepsdomstol (hreppadómr⁵⁾), afholdt i

¹⁾ Grág. Ib, 78—79, II, 417—418.

²⁾ Vi benytte her denne af Maurer, Island, S. 199, 388 anvendte Betegnelse, der ikke findes i Grágás.

³⁾ Grág. II, 261—262, 263—264, Ib, 53¹ cfr. III, 553¹⁴.

⁴⁾ Grág. Ib, 72—74.

⁵⁾ Det er muligt, at dette, saaledes som antaget af Maurer, Island, S. 388 (i hvilken Henseende jeg i Grág. III, 596 har fulgt ham) er en Skrivfeil for heraðsómr, hvilket Udtryk forekommer senere i samme Kapitel om den paagjældende Domstol (Rett er at búa mál til þessa heraðsdoma). Imidlertid kan dog Endel tale for, at Textens hreppadómr er rigtigt. Ganske vist passer dette Udtryk kun egentlig paa Domstolen 2, som var en Ret for selve Hreppen, bestemt til at paakjende kommunale Overtrædelser i denne, medens den heromhandlede Domstol gjaldt for et andet større Territorial-Område og ikke angik kommunale Anliggender. Men det ligger ikke fjernt at betragte 6 a og b som et Slags Udviklinger af 2. Som ovenfor anført anvendtes 2 ligefrem overfor skipamenn, idet her tillige medtoges en særlig, ikke ligefrem kommunal Overtrædelse, nemlig at beholde Kvinder hos sig, der kunde faa Børn. Den heromhandlede Domstol ligeoverfor Udlændinge synes nu ligeledes bl. A. at have angaaet Kjønsforseelser, cfr. ogsaa Grág. Ib, 25, II, 149, og det er da ikke urimeligt at antage, at man ogsaa paa den har anvendt Betegnelsen hreppadómr; da Membranen har dette Udtryk, er der derfor neppe tilstrækkelig Grund til at antage, at der foreligger en Feilskrift. Det maa ogsaa bemærkes, at det anførte Udtryk heraðsómr synes at være det videre Begreb, og vistnok betegner alle de heromhandlede Privatdomstole. Saaledes bruges Udtrykket heraðsómr om engidómr, Grág. II, 460; om Domstolen 2 hreppadómr, Grág. Ib, 177, II, 211, 255; om den heromhandlede Domstol 6, Grág. II, 263, jfr. 212, Ib, 250 samt paa det anførte Sted Grág. Ib, 73. Jfr. fremdeles Grág. Ia, 108, II, 504, samt Domstolen 8 nedenfor. Om de forskellige Betydninger af herað se forøvrigt Lehmann, Königsfriede der Nordgermanen, S. 268 flg.

hans eget Hjem, bestaaende af 12 Mænd. Endvidere kunde ved saadan Domstol Sag anlægges mod Udlændinge for Drab, Legemsbeskadigelse, Leiermaal og Røveri.

Foruden de saaledes i Grágás anførte Privatdomstole, findes endvidere følgende Privatdomstole nævnte i den øvrige Literatur:

7. Eyrbyggja saga omtaler en dyradómr, Dørdomstol. Der meddeles (fra Aar c. 980), hvorledes Þórbjörn digri Ormsson, der havde mistet nogle Stodheste og mistænkte Þórarinn Þórólfsson i Máfahlíð for at have stjaalet dem, drog uden foregaaende Varsel med et Følge af 11 andre til Máfahlíð, hvor han først begjærte at stedes til Ransagning efter Hestene, hvilket han ikke opnaaede, og derefter satte en dyradómr, bestaaende af 6 af ham udnævnte Mænd, for hvilken Domstol han fremsagde Søgmaal mod Þórarinn for Tilvendelse af Hestene. Her afbrødes Forhandlingen, idet Þórarinn og hans Mænd løb til og sprængte Domstolen, hvorefter en blodig Kamp paafulgte, i hvilken Þórarinn dræbte Þórbjörn. Den paafølgende Morgen raadede Auðr, Thorarins Kone, denne til ikke at forblive i Hjemmet; «jeg er bange for», sagde hun, «at der vil blive sat flere Dørdomstole i Vinter, thi jeg ved, at Snorri goði vil paa tale (mæla eptir) sin Svoger Thorbjörns Drab»¹⁾. Senere i Sagaen (ved Aar 1000) ses dyradómr anvendt mod Gjengangere, som hver Aften pleiede at indfinde sig paa Gaarden Fróðá og der at sætte sig ved Ilden. Disse Gjengangere bleve enkeltvis stevnede for uden Tilladelse at færdes i Huset; umiddelbart derefter nedsattes en Dørdomstol, for hvilken Sagen blev fremsagt og Kvidudsagn afgivet, hvorefter Dom afsagdes; efterhaanden som de enkelte Gjengangere fik deres Dom, reiste de sig og forlod Huset²⁾.
8. I en Anordning (skipan) fra c. 1245 um almenning i Hornafirði³⁾, angaaende Strandrettigheder, navnlig Hvaldrift, affattet af Sæmundr Ormsson med Bøndernes Samtykke, bestemmes det, at Bøder for Overtrædelse af Anordningen skulle paa tales ved heraðsdómr, hvorved, efter den Tid, paa hvilken denne skulde afholdes, ikke kan være sigtet til en Thingdomstol, men til en Privatdomstol.

I en længere Udvikling i sit fortræffelige Værk Island (S. 384—392) har Maurer paa Beskaffenheden af de saaledes omhandlede islandske Privatdomstole, i Forbindelse navnlig med Hensynet til de norske Landskabsloves Bestemmelser om Skilledomstolene i Norge, støttet den Mening, at Privatdomstolene, om hvilke han har erkjendt, at de, som de fremtræde i Grágás, ikkun ere af ringe Betydning, have havt et betydeligt Omraade i

¹⁾ Eyrb. s., c. 18, S. 21—23, 25; Landn., II, c. 9, S. 89.

²⁾ Eyrb. s., c. 55, S. 101—102.

³⁾ Diplomatarium Island., I, 536.

Island i den ældre Tid og at de navnlig der have i Fristatens tidligere Periode, endog til Sturlungetiden (den sidste Del af 12te og første Del af 13de Aarhundrede), havt en lignende Anvendelse som i Norge¹⁾. Denne Opfattelse kunne vi ikke tilegne os, og skulle i det Følgende prøve de Grunde, der ere anførte for den. Vi ville da tillige ved denne Leilighed komme ind paa en nærmere Paavisning af nogle af de omhandlede islandske Privatdomstoles Væsen.

Foreløbigt skulle vi, med Hensyn til den almindelige Betragtning, der er gjort gjældende: at man i Island, hvor Thingforsamlingerne sammentrængtes paa en Tid af omtrent to Sommermaaneder, maatte i paatrængende Tilfælde gribe til Privatdomstole som den eneste mulige Hjælp, henvise til hvad ovenfor²⁾ er bemærket om, at der ikke af den Omstændighed, at Althinget og Vaarthingene kun holdtes éngang om Aaret, i Mai — Juni Maaneder, kan, naar henses til de islandske Naturforhold og Befolkningens Spredthed, sluttes, at der har existeret særlige Institutioner, hvorved en Retsforfølgning i den øvrige Del af Aaret muliggjordes. Det forekommer os ogsaa, at dersom virkelig Privatdomstole havde af den anførte Grund været nødvendige i Fristatens tidligere Tid, maatte denne Nødvendighed i ganske den samme Grad have været tilstede i den senere Periode, i hvilken dog en Tilbagegang af den omhandlede Institution skal have fundet Sted.

Af væsentligere Betydning ere de Argumenter, som ere hentede fra de Meddelelser, der efter det Anførte findes i Grágás og den øvrige Literatur om enkelte Privatdomstole, navnlig de ovenfor under 4 og 5 anførte, saavel som Domstolene 7 og 8. Af Graagaasens Bestemmelser om Domstolene 4 og 5 har Maurer sluttet, at Privatdomstolenes Kompetence oprindeligt har omfattet alle Trætter om Jordeiendom, og med Hensyn til Beretningerne om Domstolene 7 og 8 har han bemærket, at de i en meget væsentlig Grad fuldstændiggjøre det tarvelige Materiale, som Bestemmelserne i Grágás om de der omhandlede Privatdomstole frembyde, og at de, navnlig naar henses til den norske Rets Regler om den der anvendte skiladóm, tydeligt vise, hvorledes Privatdomstolene i Island som Institut paa samme Maade som i Norge efterhaanden kom i Tilbagegang, og at det heraf lader sig forklare, at de efter Grágás endnu kun fremtræde i enkelte Undtagelsestilfælde, som spotte enhver principiel Afgrænsning.

Hvad nu i den anførte Henseende først angaar Domstolen 4, engidóm, da ere vi ikke enige i den Opfattelse af Graagaasens Bestemmelser, hvorfra Argumentationen

¹⁾ Jfr. Bemærkningerne hos Secher, Vitterlighed og Vidnebevis I, 12—13, hvilket Skrift, som væsentlig handler om den ældre danske Proces, iøvrigt ikke har gjort Spørgsmaalet om Privatdomstolenes Stilling i den islandske Ret til Gjenstand for selvstændig Undersøgelse. Jeg har tidligere gjort nogle kortfattede Bemærkninger om dette Emne i mit Ordregister Grág. III, 596, 670, ligesom jeg angaaende det tildels i Forbindelse hermed staaende Spørgsmaal om den Tid, fra hvilken Texterne af Grágás maa antages at hidrøre, har udtalt mig navnlig i Aarb. f. nord. Oldk. 1873, S. 236 flg.

²⁾ S. 65—66.

her er gaaet ud. Ifølge denne ¹⁾ forudsætter Engdomstolen en Strid om Retten til en Eng, hvor dog Eiendomsretten til den er ubestridt, altsaa en Strid, som enten føres mellem Grundens Eier og en Servitutberettiget eller mellem flere Servitutberettigede, saaledes at altsaa Engdomstolen ikkun i disse Tilfælde kunde anvendes, hvorimod Sagen blev at anlægge ved en Thingdomstol, naar selve Eiendomsretten bestredes. I Forbindelse hermed antages det, at denne Indskrænkning i Engdomstolens Competence dog ikke har været oprindelig, hvilket støttes paa, at det yngre Hovedhaandskrift af Grágás, Staðarhólsbók, endogsaa hvor der blot er en saadan Strid om Engen, kun lader Engdomstolen indtræde i det Undtagelsestilfælde, at Tiden ikke tillader at afvente Thingdomstolen. Efter vor Forstaaelse af Graagaasens Bestemmelser forholder det sig imidlertid ikke saa, at Engdomstolen skulde være udelukket fra at paakjende Eiendomsspørgsmaalet, og den omtalte Afvigelse mellem Staðarhólsbók og det andet, ældre Hovedhaandskrift, Konungsbók, findes ikke. Opfattelsen i førstnævnte Henseende maa være støttet paa Bestemmelsen: Þar at eins scal engedomr vera er menn verþa sattir a hvarr land á undir ²⁾. I denne Henseende bemærkes, at Udtrykket eiga land undir ganske vist forekommer om det Tilfælde, hvor En eier Grunden, en Anden den derpaa opvoxede Skov ³⁾ — altsaa et servitutlignende Forhold — men i nærværende Tilfælde er der efter hele Sammenhængen ikke Tale om nogen saadan Kombination, hvorimod Betydningen af det paagjældende Sted naturligen maa være den, at Engdomstolen — som skulde afholdes paa selve Engen ⁴⁾ — dog kun maatte have Plads paa et Sted i denne, hvor Parterne vare enige om, hvem Eieren af Grunden var, altsaa ikke paa selve den omtvistede Lod eller Strimmel ⁵⁾. Dette er imidlertid fuldt foreneligt med, at Tvisten dreiede sig om Eiendomsretten. At der ikke er Tale om Servituter fremgaar af, at saadanne ikke omtales i hele den paagjældende Materie, samt overhovedet af samtlige øvrige Bestemmelser om denne, der vise, at den Tvist, der forelagdes Engdomstolen, ikke dreiede sig om Servituter, men netop angik Spørgsmaalet om Eiendomsretten til Engen. Den Stevning, der fandt Sted samtidig med Opfordringen til Afholdelsen af Engretten, gik saaledes ud paa, at den Sagsøgte ved Dom skulde tilpligtes at afstaa og udlevere Englodden, idet Sagsøgeren udtalte, at han gjorde Paastand paa selv at eie den (stefne — til brigðar oc til utgongo of enge þat oc tel ec mer enget ⁶⁾). Om Sagsøgeren bruges Udtrykket brigðandi (Vindikant, Tilbagesøger), om den Sagsøgte haldandi (Be-

¹⁾ Island, S. 384—385.

²⁾ Grág. I b, 86, II, 459; vi have anført Redaktionen i Staðarhólsb.; i Konungsb. lyder den: Þar at eins scal engidomr vera er menn ero asáttir hvær sem land a undir; Meningen er den samme.

³⁾ Grág. I b, 111, II, 477; jfr. ogsaa Grág. I b, 96, II, 468.

⁴⁾ Grág. II, 455.

⁵⁾ Stedet bør altsaa læses som om der stod: hvarr land á undir domi. Grunden til denne Bestemmelse maatte vel være, at der ellers let kunde opstaa Strid mellem Parterne.

⁶⁾ Grág. II, 455, I b, 85.

sidder)¹⁾. Ved Engdomstolen skulde Sagsøgeren, som det bestemmes, føre Bevis for sin Adkomst, være sig Arv (han skulde ved Kvidudsagn bevise, at den, han tog Arv efter, havde ved sin Død eiet Engen) eller Kjøb (ved Kjøbevidner, eller i Mangel deraf, ved Kvid)²⁾. Efterat den Sagsøgte havde taget til Gjenmæle, skulde Domstolen tildømme den af dem Engstykket, som havde godtgjort sin Adkomst (heimild). Dersom imidlertid kun den ene af Parterne fik ført sit Hjemmelsbevis, den anden ikke, tildømtes der den Førstnævnte Ret til Besiddelse (höfn) af Lodden, medens Spørgsmaalet om Eiendomsretten (eiginorð) til samme da skulde prøves ved en Thingdomstol³⁾. Heraf følger, at naar begge Parter fik ført deres Beviser, blev Eiendoms-spørgsmaalet afgjort af Engdomstolen. Det fremgaar saaledes bestemt, at den Tvist, Engdomstolen havde at afgjøre, var en Tvist om Eiendomsretten, men af den ovenanførte Bestemmelse om, at Engdomstolen kun kunde afholdes paa et Sted, hvor der var Enighed om, hvem der var Eier af Grunden, maa det være en Følge, at Domstolen ikke kunde komme til Anvendelse, naar der var Trætte om hele Engen — i hvilket Fald Sagen altsaa maatte anlægges ved en Thingdomstol — men alene, naar der var Tvist om Eiendomsretten til en Del af den, altsaa om Skjel i den: Det ses altsaa, at den forudsatte Indskrænkning i Engdomstolens Competence ikke er tilstede. Og hvad angaar den Opfattelse, at der skulde være en Uoverensstemmelse mellem Haandskrifterne, der kunde tyde paa, at der havde været et ældre og et yngre Stadium, da er det vel saa, at Stadarhólsbók i Begyndelsen af Kapitlet om Engdomstolen, efter en Bemærkning om, at Trætte om Eng skal anlægges ved Thingdomstol, tilføier: men kan der ikke ventes herpaa (nu er þeim braðara til), kan der i Enghøstens Tid afholdes Engdomstol⁴⁾, hvilken Forskrift ikke findes optagen i Konungsbók. Det maa imidlertid bemærkes, at ved Siden heraf indeholde begge Haandskrifter den Bestemmelse: þa skal engedomr vera er enge er vaxet⁵⁾, hvorved maa forstaas, at Engdomstol kun kan afholdes paa en Tid, da Græsset er voxet paa Engen. Naar Tvisten netop opstod paa en Tid, da Enggræsset var voxet, saaledes at det var modent til Indhøstning, var Tiden saa fremrykket, at Sagen ikke kunde faas afgjort paa Althinget samme Aar⁶⁾; det er klart, at man da ikke kunde være tjent med at vente indtil man paa Vaarthinget eller Althinget næste Aar kunde faa en Afgjørelse. Her var periculum in mora; for at den dertil Berettigede ikke skulde

1) Grág. Ib, 85, II, 455, 457.

2) Grág. Ib, 85—86, II, 457.

3) Grág. Ib, 86, II, 458—459.

4) Grág. II, 455

5) Grág. II, 459, Ib, 86 (paa sidstnævnte Sted staar þar istedetfor þa, men Meningen maa vistnok anses at være den samme).

6) Enghøsten kunde begynde i den 10de Sommeruge, jfr. Atli, Kpmh. 1834, S. 147. Althinget sammentraadte den første Dag i den 11te Sommeruge. Varslet, naar der stevnedes til Althinget, var i Almindelighed 3 eller 4 Uger, jfr. Grág. III, 677.

gaa Glip af Enggræsset i det paagjældende Aar, var der Grund til at skaffe ham en extraordinær Retshjælp, nemlig at give ham Adgang til at faa afholdt den omhandlede Privatdomstol. Meningen med Bestemmelsen om, at Domstolen kunde holdes paa en Tid, naar Græsset var voxet, er da den, at den omtalte Privatdomstol i dette Tilfælde kan afholdes, fordi der ikke kan ventes; det er altsaa den samme Tanke som i den anførte Bestemmelse i Stadarhólsbók; der er følgelig Overensstemmelse mellem Haandskrifterne, og den Slutning, der drages fra en formentlig Uoverensstemmelse, falder saaledes bort. Naar Maurer endelig¹⁾ har ment at finde en Støtte for sin Opfattelse i det i Stadarhólsbók i Kapitlet om Engdomstolen S. 455, 459 forekommende Udtryk at stefna til skila ok raunar, der efter hans Opfattelse meget utvetydig minder om den i den norske Ret om Privatdomstole anvendte tekniske Betegnelse skiladómr, da kunde dette Moment vel have Betydning, dersom Udtrykket paa de anførte Steder eller andetsteds i Grágás brugtes om Forfølgelse ved Privatdomstol, men dette er ikke Tilfældet, hvorimod det nævnte Udtryk — som efter den naturlige Betydning ganske i Almindelighed betegner at stevne til Afgjørelse og Undersøgelse²⁾ — netop overalt bestemt bruges om Anlæg af Sag til Thinge i Modsætning til dens Behandling ved den paagjældende Privatdomstol. Saaledes bestemmes der Grág. II, 427, at naar Folk ere uenige om Markeskjel, skal den, der ønsker en Afgjørelse, stefna til scila oc til raunar³⁾ og tilkalde paa Thinge 5 Naboer af Eiendommen til Kvidudsagn; af disse sidste Ord ses det, at der menes Anlæg af Sagen ved en Thingdomstol. I det heromhandlede Kapitel om Engdomstolen Grág. II, 455 hedder det, at naar Folk ere uenige om Eng, skal der, «som tidligere anført», — hvorved sigtes til det nævnte Sted S. 427 — stevnes til scila oc til ravnar, hvorefter tilføies: men haster det mere med en Afgjørelse, da kan der afholdes Engdomstol paa selve Engen; her er at stefna til scila oc ravnar brugt om Søgemaal til Thinge i Modsætning til Afholdelsen af Engdomstol. Det Samme gjælder med Hensyn til den ovenanførte Bestemmelse om at Engdomstol kun kan afholdes, hvor der er Enighed om Eiendomsretten til selve det Sted, hvor Engdomstolen ned sættes, og hvor det hedder: þar at eins scal engedomr vera er menn verþa sattir a hvarr land á undir. Ef þat er ógreitt þa skal stefna til raunar oc til scila of enget oc sökia at þingadome. Her er en bestemt Modsætning mellem paa den ene Side Engdomstolen og paa den anden Side at stevne til scila ved en Thingdomstol. I samtlige øvrige Steder, hvor Udtrykket forekommer, bestemmes der paa lignende Maade, at der skal stevnes til skila ok raunar med en Tilføining om, at der i Sagen skal paa Thinge tilkaldes Nabo-

¹⁾ Island, S. 385.

²⁾ Jfr. skil gera a, o. s. v., Grág. Ib, 115, II, 488; reyna skil, Grág. II, 455.

³⁾ Kapitlets Overskrift er overensstemmende hermed: Of raunar stefnur, Grág. II, 408; jfr. Sturlunga s., VI, c. 150, S. 388: stefndi raunarstefnu, hvorved sigtes til en Stevning til Þorskafjarðarþing.

bønder til Kvidudsagn, hvilken Tilføining viser, at der ved Ordene sigtes til Anlæg af Sagen paa Thinge¹⁾. Det maa herefter siges, at de ommeldte Udtryk netop bruges teknisk om sædvanligt Søgemaal til Thinge, og til at antage, at de tidligere have havt en anden Betydning, giver intet af de Steder, hvor de findes, Anledning. At der i Udtrykket forekommer Ordet skil, som ligeledes udgjør den første Del af Ordet skiladómr, kan ikke komme i Betragtning, da skiladómr dog kun efter den naturlige Forstaaelse betyder en Domstol, der træffer Afgjørelse.

Ifølge alt det saaledes Anførte kunne Bestemmelserne om Engdomstolen ikke afgive nogen Bestyrkelse for den omhandlede, af os bestridte Opfattelse.

Vi skulle dernæst kaste et Blik paa den Del af Argumentationen, der er støttet paa Bestemmelserne om den ovenfor under 5 nævnte Domstol. Som allerede bemærket, findes denne Domstol omhandlet i Materien om Indløsning af Jordeiendom, solgt uden Nødvendighed af Værgen i Eierens umyndige Aar; Eieren kunde da, efterat have naaet 16 Aars Alderen, søge den tilbage fra den nuværende Besidder, selv om Eiendommen var gaaet gjennem flere Hænder. Efter at der er fastsat udførlige Bestemmelser om den hele Fremgangsmaade ved saadan Indløsning²⁾, gives der den Regel, at den, som først solgte Jorden, nemlig Værgen, kan for hans Forhold i denne Henseende sagsøges til Landsforvisning (fjörbaugsgarðr) under to særskilte Sager, nemlig baade af den første Kjøber, naar denne har været i god Tro, og af den unge Mand, som foretager Indløsningen, hvorefter det hedder³⁾:

«Men kun i det Tilfælde er Straffen Landsforvisning, naar den Jordeiendom, som han ikke kan hjemle Kjøberen, er mindst en halv, beboelig Gaard. Er Jorden mindre, da er Straffen Tremarksbod. Dersom Lodden er saa liden, at en Domstol og de Mænd, som efter Bestemmelsen skulle møde der, ikke kan sidde paa Lodden (Nu er land sva litet, at eigi ma domr sitia á og þeir menn er til þess ero talþir), skal Jordfravigelsessagen anlægges ved en Thingdomstol (scal þa brigða at þingadome). Stevning skal da foretages hjemme i Bygden, og paa Thinge skulle tilkaldes 5 Bønder, som bo nærmest Lodden (landbuar), til Kvidudsagn angaaende begge disse Bøder (of þa útleğð hvaratueggio)».

Stykket findes omtrent ordret enslydende i begge Hovedhaandskrifter af Grágás, Konungsbók og Staðarhólsbók, hvilket sidste Haandskrift vi, forsaavidt det afviger fra K., have fulgt, da det synes her at være mere korrekt. Afvigelserne bestaa i, at St. begynder med Men (En), der er udeladt i K., hvilken Afvigelse kan have sin Grund i, at i St. Bestemmelsen er knyttet til den ovenanførte almindelige Forskrift om Straffen for Værgen,

¹⁾ Disse Steder ere Grág. Ia, 222, II, 66; Ia, 225, II, 69; II, 477, Ib, 112; II, 519, III, 390.

²⁾ Jfr. i det Hele Grág. Ib, 76 flg., 219 flg., II, 410 flg.

³⁾ Grág. Ib, 78—79, II, 417—418.

medens der i K., hvis Orden ofte ikke er saa god som St.'s, mellem de to Bestemmelser er indskudt et Stykke, der handler om et andet Forhold; fremdeles har K. bua istedetfor landbua, hvilken Afvigelse er uvæsentlig, og endelig maa bemærkes, hvad der har en særdeles Betydning, at medens de sidste Ord i St. lyde som anført: of þa útleghð hvaratueggio, har K. istedet derfor: vm þa soc; Formodningen maa imidlertid her bestemt være for, at Læsemaaden i St. er den oprindelige og rigtigere, og at Samleren eller Skriveren af K. har forandret Ordene, idet han, maaske netop fordi Ordenen her var forskjellig, ikke har forstaaet disse¹⁾.

Det er nu ganske vist klart, som af Maurer bemærket²⁾, at der i det anførte Stykke er Tale om en Privatdomstol, men de nærmere Oplysninger om denne haves ikke, eftersom den paagjældende Domstol alene nævnes paa dette ene Sted, hvor den kun omtales som bekjendt fra andre Bestemmelser, hvilke imidlertid savnes og altsaa maa være blevne udeglemte af de os overleverede, ved privat Flid tilveiebragte Samlinger af Fristatens Love³⁾. Maurer har ment⁴⁾, af den omhandlede Bestemmelse at kunne udlede, at Vindikation af Jordeiendomme, som Grágás ellers ubetinget henviser til Afgjørelse ved Thingdomstolene, forhen regelmæssig har henhørt under en paa selve den omtvistede Lod afholdt Privatdomstol. Han har dog ikke anført Grunde for denne Mening og den forekommer os efter almindelige Fortolkningsregler at være uholdbar. Vel anvendes i det paagjældende Stykke Ordet brigða, der paa nogle Steder i Grágás bruges om Vindikation⁵⁾ i Betydning af Eierens Tilbagesøgning af sin Ting, medens det paa andre Steder bruges om Frakjendelsespaastand i Eiendomstrætter, Indløsning af Jord m. m.⁶⁾. Selv om Vindikation tages i den videste Forstand, synes det imidlertid klart, at her ikke er Tale om Vindikation i Almindelighed, men ialfald da kun om en vis Art af Vindikation. Efter Alt hvad der foreligger, maa det omhandlede Stykke nemlig anses at gaa ud paa, at den der nævnte Domstol har

¹⁾ Naar to Haandskrifter afvige fra hinanden, maa Sandsynligheden jevnlige være for Rigtigheden af den Læsemaade, som er fyldigere, eller sjeldnere, eller som overhovedet ikke let kunde tænkes skabt af Afskriveren. Jfr. en Anvendelse heraf i Dr. Finnur Jónssons nu udkomne smukke Udgave af Íslendingabók, Fortalen S. XV.

²⁾ Island, S. 385.

³⁾ Vi have allerede ovenf. S. 103 Not. anført nogle lignende Exempler paa Bestemmelser, der kunne antages at have existeret, men som dog savnes i Grágás. Som yderligere Exempler paa Udeladelser, hidrørende fra Uagtsomhed, kan anføres, at K. c. 92, S. 167², samt c. 205 og 206 maa antages ved saadan Feil at være blevne udeladte i St., jfr. Grág. II, 295, Not. 1, og 497, Not. 5. Paa samme Maade maa det med Hensyn til ikke faa af de i Sammenstillingen i Grág. III, 533 flg. med Mærket * betegnede Steder formodes, at det beror paa Tilfældigheder, at de findes i et af Haandskrifterne og ikke tillige i det andet eller de andre.

⁴⁾ L. c., S. 385.

⁵⁾ Grág. Ib, 163—165.

⁶⁾ Jfr. Grág. Ib, 81, II, 424; Ib, 85, II, 455; Ib, 101, II, 438; II, 444—445, jfr. K. Lehmann, Die alt-nordische Auffassung i Zeitsch. d. Savigny-Stiftung, V, Germ. Abth., S. 107; Ib, 76, II, 410; II, 420.

skullet anvendes ved Indløsning af Jord, solgt af Værgen i Eierens Umyndighedsaar. Herfor taler, at Stykket findes i begge Hovedhaandskrifterne i Materien om saadan Indløsning. Dets Begyndelse om, at kun i det Tilfælde er Straffen Landsforvisning, naar den Jordeiendom, hvortil ikke skaffes Hjemmel, er mindst en halv Gaard, fremtræder fremdeles som en naturlig Fortsættelse af, eller Undtagelse fra den forudgaaende Bestemmelse om Straffen for Værgen, som netop ogsaa der var sat til Landsforvisning. Endelig taler stærkt herfor Slutningsordene: of þa útlegð hvaratueggio. Dette maa forstaas om den útlegð, Tremarksbod, som Sælgeren efter Stykkets første Del ifaldt, istedetfor Landsforvisning, naar Jordeiendommen var mindre end en halv Gaard. Ordene vise derhos, at der her er Tale om Værgen som Sælger, thi om Værgen var der i det Foregaaende bestemt, at han for saadant Salg, som omhandlet, kunde søges til Landsforvisning baade af den første godtroende Kjøber og af Myndlingen — altsaa udholde et dobbelt Søgmaal — og af de anførte Slutningsord ses det, at Bestemmelsen i Stykkets første Del om Tremarksboden ligeledes er at forstaa om en dobbelt Tremarksbod. En lignende Straf eller Straffebøde, der kan gjøres gjældende fra 2 forskjellige Sider, kjendes ikke i andre Tilfælde, som angaa Jordindløsning eller Jordtilbagesøgning, og det maa derfor være klart, at der sigtes til en dobbelt Tremarksbod, som Værgen kunde ifalde efter Søgmaal baade fra første Kjøbers Side og fra Myndlingens Side, og at altsaa det omhandlede Stykke hører hjemme i det Emne, hvori det findes, og angaar Myndlings Jordindløsning. Man maa da navnlig antage, at Forskriften om den paagjældende Domstol har været en Undtagelsesbestemmelse fra hvad der ellers gjaldt om Fremgangsmaaden ved saadan Indløsning. Den almindelige Regel efter Grágás — saavel ifølge de to Hovedhaandskrifter, som efter det gamle Brudstykke A. M. 315 D fol. — var, at Indløsningen begyndte med en ved Slutningen af Althinget sket Tillysning af Sag mod den nuværende Eier, hvilken Sag da anlagdes paa det følgende Althing, idet det forudsattes, at Jorden var gaaet gennem flere Hænder, og Mellemtiden skulde benyttes af de forskjellige efter hinanden følgende Besiddere til hver for sig at indstevne sin Hjemmelsmand¹⁾. Ved Siden af denne almindelige Regel, der synes at have Forholdets Natur for sig, findes i Staðarhólsbók en Undtagelsesforskrift, der gaar ud paa, at naar Indløsningssagen anlægges mod selve den, der købte Jordeiendommen af Værgen — idet Jorden ikke er gaaet videre fra Mand til Mand — behøves der ingen foregaaende Tillysning, hvorimod Sagen kan indstevnes til Foretagelse paa Thinget som enhver anden Sag²⁾. Den omhandlede Bestemmelse om en paa selve Jordlodden nedsat Privatdomstol maa nu forudsættes at være en yderligere Undtagelse i samme Retning, betinget af særlige Momenter. Hvilke disse have været, kan ikke vides, da den

¹⁾ Grág. Ib, 76 flg., 219 flg., II, 411 flg.

²⁾ Grág. II, 413.

Bestemmelse, som har indeholdt Reglerne herom, som anført, er blevet udeladt i Lovsamlingerne, men man maatte nærmest tænke sig, at Betingelserne have været dels, at Sagen anlagdes mod første Kjøber, dels, at det var en Del af en Gaard — en mindre Lod — solgt til Naboen, idet det i saa Fald var hensigtsmæssigt, at Domstolen affholdtes paa Stedet for at kunne besigtige Skjellene, og dels endelig er det muligt, at der har været en lignende Betingelse som ved Engdomstolen, nemlig at Domstolen kun kunde affholdes, naar Lodden var en Englod og Afgjørelse ved Thingdomstol ikke kunde afventes. Efter det Anførte er der ikke Grund til med Maurer at antage det omhandlede Stykke for en Levning af ældre videre gaaende Regler; som Undtagelsesbestemmelse med et, som det maa antages, begrændset Indhold kunde den ligesaa gjerne hidrøre fra en yngre Tid. Der er særlig ikke nogen Grund til at antage Tilværelsen, navnlig i ældre Tid, af en almindelig Regel om, at Sager om Vindikation af Jordeiendom have henhørt under Afgjørelse af en Privatdomstol; det Eneste, der foreligger, er en Antydning af, at saadan Privatdomstol, som det maa formodes undtagelsesvis, har kunnet anvendes i de heromhandlede, af Myndlingen anlagte Indløsningssager, og det tør i Mangel af nærmere Bestemmelser herom ikke uden videre antages, at den samme Regel har været anvendelig i lignende Indløsnings- eller Tilbagesøgningssager, end sige i Vindikationssager i Almindelighed.

Efter det Anførte ere de Forudsætninger, fra hvilke Maurer er gaaet ud ved Fortolkningen af Graagaasens Bestemmelser om Domstolene 4 og 5, uden Hjemmel, og naar han deraf har villet udlæde det almindelige Resultat, at Privatdomstolenes Kompetence oprindelig har omfattet alle Trætter om Jordeiendom, mangler denne Slutning det Fundament, hvorpaa den kunde støttes.

Naar det fremdeles menes¹⁾, at de under 7 og 8 anførte Privatdomstole bestyrke den Opfattelse, at Privatdomstolene tidligere have haft et større Omraade, end der fremgaar af Grágás, maa det, hvad 8 angaar, en heraðsdómr, der ifølge en Anordning eller Vedtægt fra c. 1245 skulde paakjende Bødesager med Hensyn til Strandrettigheder, bemærkes, at den omhandlede Bestemmelse hidrører fra en Tid henimod Fristatens Slutning, da en Opløsning i mange Forhold var indtraadt, og hvor Vedtægten om en Herredsdomstols Nedsættelse kan være en Følge af eller Yttring af denne Opløsningstilstand, hvorfor der altsaa ikke synes herfra at kunne drages nogen Slutninger, og navnlig kan der ikke af hvad der saaledes fandt Sted ved Midten af det 13de Aarhundrede sluttes Nøget om, at Privatdomstolene i den islandske Fristats tidligere Tider have haft et større Omraade. Hvad derimod angaar Domstolen 7, den i Eyrbyggja saga omtalte dyradómr, maa det erkjendes, at de Oplysninger, der haves i Grágás om Privatdomstole, muligen herved finde en Supplering, medens der dog paa den anden Side ikke maa tillægges Sagaberetningen en større Betyd-

³⁾ L. c., S. 389.

ning, end der efter en naturlig og ædruelig Opfattelse af dens Indhold tilkommer den. Beretningen gaar ud paa, at der i et Tilfælde, hvor der var Mistanke om Tyveri, blev — efter at Tilladelse til Ransagning var begjært, men nægtet — af den Bestjaalne foran den formentlige Tyvs Dør nedsat en Dørdomstol til Paakjendelse af Tyvssigtelsen. Naar det nu meddeles, at den Bestjaalne alene og egenmægtigen udnævnte alle de 6 Medlemmer af Domstolen, er Formodningen imod, at dette kan være rigtigt, men forøvrigt kan det være ret sandsynligt, dels, at der kan være blevet følt Trang netop med Hensyn til Tyveri til en Privatdomstol, hvorved en hurtigere Forfølgelse kunde ske end ved Sagens Anlæggelse til Thinge, dels, at det i Virkeligheden har været lovbestemt, at saadan Domstol — dyradómr — har kunnet afholdes, maaske under visse nærmere Betingelser, muligens paa en eller anden Maade sat i Forbindelse med den Ransagning, som omhandles i Grágás¹⁾. Denne Regel om Dørdomstol i Tyvssager maatte da antages at have været gjældende paa den Tid, da den i Eyrbyggja saga omhandles, c. 980, medens den Omstændighed, at Grágás i Rannsóknabáttur forudsætter, at Sager om Tyveri anlægges til Thinge, kan tale for, at den tidlig er blevet ophævet²⁾, men Muligheden af at den anførte Bestemmelse har eksisteret ogsaa i Fristats senere Tid, uagtet den ikke findes i vore private Lovsamlinger, kan dog ikke benægtes. Derimod forekommer det os, at der ikke er Grund til at lægge Vægt paa den Omtale eller Anvendelse af Dørdomstolen, der findes paa to Steder i den følgende Del af Sagaen. Naar Auðr siger, at hun frygter for, at flere Dørdomstole ville blive satte, fordi Snorri goði vilde mæla eptir Thorbjörns Drab, maa dette, navnlig ogsaa naar henses til hvorledes den umiddelbart forudgaaede Anvendelse af Dørdomstolen havde ført til blodig Kamp, nærmest forstaas ikke om en Retsforfølgning ved Lov og Dom, men om Feide; dyradómr nævnes her allegorisk, idet der sigtes til den Side af dens Karakter, som indeholdt et aggressivt Moment; der kan ikke være Grund til af en saadan lignelsesvis Talebrug at slutte, at Dørdomstolen ogsaa har kunnet anvendes i Drabssager, hvilket ei heller iøvrigt i mindste Maade er bestyrket. Endnu mindre bør der lægges Vægt paa Sagaens senere Beretning om Dørdomstolens Anvendelse for at fordrive Gjengangere; der foreligger her kun en saadan phantastisk Anvendelse af Institutioner, som til alle Tider enkeltvis kan forefalde. Efter det Anførte fremgaar saaledes alene det Resultat, at til den islandske Fristats Privatdomstole mulig har henhørt en til visse Betingelser knyttet Adgang til i

¹⁾ Jfr. J. Arnesen, Isl. Rettergang, S. 347; Maurer, Graagaas i Ersch u. Grubers Encyklop., S. 59.

²⁾ Jfr. J. Arnesen og Maurer, l. c. Af den hos Maurer paa det anførte Sted Not. 2 citerede Bestemmelse i Grág. Ib, 168¹ lader sig dog ikke slutte, at Søgmaal til Thinge skulde være blevet indført ved en nyere Lov, da dels det Nu, hvormed Bestemmelsen begynder, ikke betegner, at denne er en ny Lov, men betyder: dernæst, jfr. Gudbr. Vigfússon, Iceland. engl. Dictionary s. v. Nú, og dels handler Bestemmelsen ikke om Søgmaal for Tyveri, men for de Retskrænkelser, der kunne forefalde i Anledning af Ransagningen.

Tilfælde af Tyveri at afholde en dyradómr, men af denne Omstændighed kan ikke slutes Noget om, at Privatdomstolene have havt et endnu videre Omraade. Der kan i denne Henseende navnlig ei heller lægges Vægt paa den ydre Lighed, der fandt Sted mellem dyradómr og den norske skiladómr, forsaavidt angaar de Arter af denne, der afholdtes foran den Indklagedes Husdør¹⁾, en Lighed, der iøvrigt ogsaa kun var tilsyneladende, idet dyradómr synes at være bleven sat tæt op til Døren, i den Tanke at spærre denne²⁾, altsaa udøve en Tvang, der ikke var til Gunst for en fredelig Afgjørelse, medens de anførte Arter af skiladómr vel skulde sættes fyrir dyrum, men maatte ikke sættes nærmere Huset, end at et Læs Ved kunde ages mellem Domstolen og Døren og at der kunde bæres ind baade Vand og Ved³⁾, altsaa paa en Maade, der begunstigede eller var beregnet paa en fredelig Forhandling. Vi kunne da heller ikke antage, at dyradómr — hvilken Betegnelse i det Hele kun forekommer paa de anførte Steder i Eyrbyggja saga og paa et Parallelsted i Landnámabók — har oprindeligt været en Fællesbetegnelse for alle Privatdomstole, der afholdtes foran en bestemt Persons Bolig.

Efter det Anførte synes saaledes de Argumenter, der ere støttede paa Beskaffenheden af de enkelte i Grágás eller den øvrige Literatur nævnte Privatdomstole, ikke at kunne begrunde den Mening, at Privatdomstolene i en tidligere Tid i Island have havt et større Omraade.

Vel kunde man nu tænke sig, at de Privatdomstole, hvorom efter det Anførte haves Kundskab fra den islandske Fristatstid, maatte anses at fremtræde saa vilkaarligt og sporadisk og manglende et fælles Princip eller Forklaring⁴⁾, at der heri kunde ligge en Grund til at betragte dem som Levninger af et langt videre rækkende Institut af private Domstole. Men lige det Modsatte maa siges at være Tilfældet. Samtlige de omhandlede Privatdomstole have det fælles Karakteristiske, at de netop kun anvendtes hvor det ikke blot paa Grund af særegne Forhold var hensigtsmæssigere, at Sagerne behandledes paa denne Maade end ved Forfølgning til Thinge, men hvor der var en ligefrem Trang til eller Nødvendighed for en saadan Behandlingsmaade istedetfor Thingbehandling. Hvad saaledes angaar Domstolen 1, skuldadómr, gjaldt det om efter Indkaldelse af Fordringshaverne og Prøvelse af disses Krav at foretage en endelig Opgjørelse af den Afdødes Bo og en Udlodning med forholdsvis Afkortning i de enkelte Fordringers Beløb. Det er klart, at hele dette komplicerede Indbegreb af Forretninger ikke egnede sig for en Thingdomstol, men naturligen maatte overdrages til en saadan Domstol som skuldadómr, der paa en praktisk og hurtig Maade bragte den hele Ordning til Ende, paa lignende Maade som man i Nu-

¹⁾ Jfr. Maurer, l. c., S. 388—389.

²⁾ Jfr. Eyrb., c. 55, S. 102: gekk hann út þær dyr sem dómrinn var eigi fyrir settr.

³⁾ Gulafingsl., c. 37, 266. Jfr. v. Amira, Altnorwegische Vollstreckungsverfahren, S. 275—276.

⁴⁾ Jfr. Maurer, Island, S. 389.

tiden kjender særlig organiserede Skifteretter eller Skiftekommissioner. Ligesaa nødvendig var paa sin Maade Domstolen 2, hreppadómr, hvorved opnaaedes, at der uden Ophold kunde fremtvinges en Opfyldelse fra Beboernes Side af de løbende Ydelser og Bidrag, som vare Betingelsen for, at Kommunens Fattigforsørgelse kunde gaa sin regelmæssige Gang; skulde der her afventes en Afgjørelse ved Thingdomstolene, vilde det Hele komme til at gaa i Staa. Iøvrigt ses det, at naar Spørgsmaalet forelaa ved den Tid, Althinget skulde samles og Sagen altsaa lige saa hurtigt kunde fremmes ved Forfølgelse paa Althinget, fandt Sagsanlæg Sted der. Med Hensyn til 3, Afretsdomstolen, var der ogsaa særegne Grunde for Afholdelsen af en saadan Ret. Der skulde her — i nogen Lighed med hvad der fandt Sted ved skuldadómr — foretages et Slags Skifte, en Bestemmelse af den forholdsvise Andel, som flere Medeiere indbyrdes ligeoverfor hinanden havde i den fælles Eiendom, hvorved ogsaa de lokale Forhold, der bedst kunde bedømmes paa Stedet, maatte komme i Betragtning; endvidere bemærkes, at der her kunde være en Flerhed af Retstrætter mellem forskellige Parter, hvis Afgjørelse under Et ved en Thingdomstol vilde dels medføre Vanskeligheder, dels gaa ud paa en altfor vidtgaaende Kumulation af Retssager¹⁾. De under 6 anførte Gjæsteretter mod Søfarende eller Udlændinge havde deres Grund i, at disse, naar Sagen ikke forfulgtes strax, maatte forudsættes at ville reise bort inden Forfølgning til Thinge kunde ske. Af vor i det Foregaaende meddelte Udvikling fremgaar fremdeles, at Domstolen 4, engidómr, alene kom til Anvendelse, naar Striden opstod paa en Tid, da Enghøsten stod for Døren eller var begyndt og der følgelig ikke kunde ventes efter en Thingafgjørelse, og en beslægtet Grund maa der antages at have været for Anvendelsen af Domstolen 5. Endelig maa efter det Foranførte Domstolen 7, dyradómr,

¹⁾ Om Tilstedeligheden af Kumulation af Retstrætter gives ikke i Grágás almindelige Regler. Forsaavidt det i flere Tilfælde bestemmes om accessoriske Sager — f. Ex. om Kvidmænds Udeblivelse, Forhaling af en Sag, en Dommers Vægning ved at dømme — at de skulde anlægges ved samme Ret som den, hvor Hovedsagen henstod, var der ikke her Spørgsmaal om nogen Kumulation, idet Stevningen, Behandlingen og Paadømmelsen var selvstændig, Grág. Ia, 60—61, 66, 73—74, 74¹². Naar Kontrasag anlagdes, eller samme Sagsøger forfulgte flere Retstrætter mod samme Sagsøgte ved samme Ret, synes ogsaa disse forskellige Sager at være blevne anlagte som selvstændige Retstrætter, navnlig med særlig Stevning for hver, medens de dog ved Bevisførelsen og ved Paadømmelsen ere blevne betragtede som staaende i en vis Forbindelse med hinanden; jfr. Grág. Ia, 68, III, 609, 616, 679. I Jordløsnings-sager fandt den Eiendommelighed Sted, at den sidste Besidder, mod hvem Sagen anlagdes, atter stevnedes sin Hjemmelsmand, denne igjen sin o. s. v., til at møde under samme Sag; naar Jorden til-dømtes Indløseren, tilkjendtes der tillige ved samme Dom Besidderen den af ham betalte Kjøbesum hos hans Hjemmelsmand, denne ligeledes hans Kjøbesum hos den fjernere Hjemmelsmand o. s. v. Her var saaledes foruden Hovedsagen en Række særskilte Sager indbyrdes mellem dem, der successive havde besiddet Eiendommen, hvilke Sagers Udfald i Almindelighed beroede paa Hovedsagens Udfald, jfr. Grág. III, 591, cfr. ogsaa 642. Dette Tilfælde, hvorom der gaves specielle, detaillerede Regler, gik, som det ses, meget vidt, men endnu mere vidtgaaende vilde det være, om de mange selvstændige Afretssøgsmaal imellem forskellige Sagsøgere og Sagsøgte skulde have kunnet anlægges under én Sag paa Thinge.

have havt sin Begrundelse i Nødvendigheden af hurtigt at kunne forfølge Tyvssager¹⁾. Det vil saaledes ses, at de paagjældende Domstole paa ethvert Punkt finde deres fulde Forklaring. De ere alle velbegrundede, skarpt begrændsede Undtagelser, der som saadanne stedse henvise til Thingsafgjørelsen som det Principale. Der er Intet heri, der giver Føie til at betragte de foreliggende Tilfælde som Levninger af eller Ytringer af en videre gaaende Regel, eller som tydende paa en tidligere Tilstand, hvori Institutet har havt et større Omraade.

Det er fremdeles ingenlunde saa, at de anførte Undtagelsesbestemmelser bære noget særligt Præg af høi Alderdom, hvorimod det maa siges, at de overhovedet fuldt saa vel kunne hidrøre fra en senere, som fra en ældre Tid, og der gives endog Data, der tyde paa, at Institutionen i flere Retninger netop har udviklet sig yderligere paa senere Stadier af Fristatstiden. Ligesom Domstolen 8 kun omhandles i en Vedtægt fra c. 1245, saaledes har Maurer allerede gjort opmærksom paa, at den under 6 b anførte Bestemmelse om Kystens Inddeling i Distrikter med 3 Taxtsættere — hvortil knyttede sig Reglen om en Gjæsteret — maa antages at hidrøre fra Fristatens senere Tider²⁾, og ligeledes kan det ikke paatvivles, at den under 6 a anførte Gjæsteret maa være af en forholdsvis sildig Oprindelse. Selv f. Ex. for Afretsdomstolens og Engdomstolens Vedkommende, som i og for sig kunde formodes ikke at hidrøre fra en nyere Tid, maa det bemærkes, at de i Materierne om samme givne Bestemmelser angaaende véfang³⁾ ikke fremtræde i den oprindelige Skarphed, navnlig ikke med samme Strenghed, som for Fjerdingsretternes og Vaarthingsdomstolenes Vedkommende⁴⁾. Dersom Forholdet havde været det, at Privatdomstolene oprindelig havde havt et større Omraade og Thingdomstolene en ringere Betydning, er det sandsynligt, at Bestemmelserne om Privatretterne havde været mere udførlige, og at en Række Regler om Procesmaaden, Bevismidlerne o. s. v. vare blevne givne i Anledning af dem, hvortil da Bestemmelserne om Thingdomstolene ialfald tildels havde henvist, men Tilfældet er lige det omvendte. Procesmaaden ved Thingdomstolene behandles i Grágás med en overordentlig Udførlighed; Þingskapátttr, som væsentlig handler herom, er det længste Afsnit i Grágás, og desuden indeholde de øvrige Afsnit ved de enkelte Bestemmelser idelig og idelig Regler f. Ex. om, hvorledes Kviden skal dannes i Sagerne, hvorved det stedse er forudsat, at disse skulle anlægges paa Thinge, og om hvorvidt Sagen skal anlægges ved Stevning til Thinge i Bygden eller ved Lysning paa Thinge; man kan næppe læse en Side i Grágás, uden bestandig at se Thingbehandlingen forudsat; idelig findes

¹⁾ Vi lade ude af Betragtning den fra en meget sildig Tid hidrørende Domstol 8, der iøvrigt vel ogsaa har havt sin Grund i en Nødvendighed, nemlig Uregelmæssigheden af Rettergangen til Thinge.

²⁾ Island, S. 199; jfr. mine Bemærkninger i Grág. III. 617—618.

³⁾ Grág. I b, 86, II, 459, 493.

⁴⁾ Jfr. Grág. III, 691—693.

ved de enkelte Retsforhold Reglen: stefna skal heiman ok kveðja búa á þingi o. s. v. og desuden gives oftere almindelige Regler om Sagernes Behandling til Thinge og om Kviden; saaledes Grág. I a, 36, II, 45, I a, 157, II, 316, I b, 139, II, 506, I b, 161, II, 236 o. s. v. I Modsætning hertil ere Bestemmelserne om Privatdomstolene korte og tarvelige, og medens der intetsteds under Behandlingen af Thingdomstolene hentydes til Privatdomstolene, henvises der i Bestemmelserne om disse gjentagne Gange til Reglerne for Thingdomstolene; det hedder idelig, at der skal forholdes som at þingadómi, eller at fjórðungsdómi¹⁾.

Den Omhu, hvormed Procesmaaden ved Thingdomstolene i Graagaasen er behandlet, og den store Rolle, Rettergangen til Thinge spiller efter den, taler ogsaa i en anden Henseende imod den af os bestridte Mening. Der maa siges her at være et Princip, som paa den Maade har gennemtrængt det hele Retssystem, at der i ethvert Fald ikke kunde være Formodning for, at Privatdomstole i en stor Del af Fristatstiden have havt Overvægten og at der heri først i en sen Periode skulde være sket en Forandring. Den her anførte Betragtning har derhos saa meget større Vægt, som det maa antages, at Hovedbestanddelene af Grágás hidrøre fra en meget gammel Tid²⁾. Yderligere skal endnu bemærkes, at der ikke i Sagaerne findes noget Støttepunkt for, at Privatdomstole — naar undtages den ovenomhandlede dyradómr — have været anvendte i Island i ældre Tid³⁾.

Efter det Anførte tale saaledes hverken Oplysningerne om de enkelte Privatdomstole eller disses Beskaffenhed eller Indholdet af Grágás eller af Sagaerne for, at Privatdomstole have i Fristatens tidligere Tid havt en større Betydning. Maurer har imidlertid som ovenanført endvidere henvist til Privatdomstolenes Stilling i ældre Tid i Norge, og det maa ogsaa erkjendes, at da den islandske Befolkning for en stor Del var udgaet fra Norge, og den islandske Fristats første Love efter Beretningerne hentedes fra Norge, kan der ved første Øiekast synes at tale meget for, at Privatdomstols-Institutionen, saaledes som den var i Norge i ældre Tid med dens hele store Betydning, er blevet overført til Island og at den da har bestaaet der i Fristatens tidligere Periode indtil efterhaanden Institutionen kom i Tilbagegang. Der gives imidlertid en særegen, vigtig Omstændighed, som medfører, at man ikke paa denne Maade fra Forholdene i Norge kan slutte til, hvorledes Ordningen har været i Island. Der fandt nemlig en gennemgribende Forskjel Sted mellem Thinginstitutionens Ordning i Norge og i Island. I Norge var Thingvæsenet for-

¹⁾ Grág. I b, 86, 117, 151, 175, II, 228, 254, 262, 263, 457, 458, 459, 491, 492, 493. I Grág. II, 458—459 (under Fremstillingen af Reglerne om Engdomstolen) findes en Række Regler angaaende denne Domstol, der maa anses optagne efter de i Þingskapaþáttur indeholdte Bestemmelser om Procesmaaden ved Thingdomstolene.

²⁾ Herom vil blive handlet nærmere i det Følgende.

³⁾ Om Rudera, som muligen kunne være Levninger af Privatdomstole, jfr. B. M. Ólsen i Árb. fornleifafél. 1884—1885, S. 17, hvor dog ingen Formodning udtales om, at andre Privatdomstole ere blevne afholdte end de i Grágás nævnte.

saavidt angaar den dømmende Myndighed, hvorom her alene er Spørgsmaal, ikke i særdeles Grad udviklet¹⁾. Der gaves intet almindeligt Thing for hele Landet. Efter de yderst sparsomme Efterretninger, der haves om Thingforfatningen og de enkelte Things Organisation, maa der skjelnes mellem dels Lagthingene, som holdtes engang om Aaret i hvert af de tre, senere fire Lagdømmer eller selvstændige Lovgivningsomraader, dels forskellige Thing, der kunne betegnes som Melleminstantser, nemlig Fylkesting, To- og Firefylkesting o. s. v., om hvilke iøvrigt navnlig nærmere Oplysning savnes, men som synes væsentlig kun at have været afholdte, naar de specielt sammenkaldtes²⁾, dels endelig Herredstingene, Thingene for den engeste Samfundskreds. Medens Lagthingene og Fylkestingene synes væsentlig at have paadømt Retstrætter, som fra de lavere Thing bleve skudte til dem eller ikke ved disse kunde paakjendes³⁾, var den almindelige Regel den, at en Retssag skulde anlægges i den Bygd, Herred, hvor den Sagsøgte havde sit Hjem, eller hvor en fast Eiendom var beliggende, eller i Misgjerningssager, hvor Gjerningen var begaaet⁴⁾. Hvad nu Thingene i disse engeste Samfundskredse, Herredstingene, angaar, findes for den ældre Tids Vedkommende regelmæssige eller faste Herredsting ikke omtalte, og vi ere tilbøielige til at antage⁵⁾, at saadanne Thing i hin Tid ikke have eksisteret, hvorimod den Regel gives i Lovene, at vedkommende Part, som havde en Retssag at an-

¹⁾ Jfr. om Thingforfatningen i Norge navnlig Brandt, Om Norges dømmende Institutioner gennem Middelalderen i Norsk Tidsskr. f. Vidensk. og Litteratur V, 97 flg.; Samme, Norsk Retshist. II, 161 flg.; E. Hertzberg, Grundtrækkene i den ældste norske Proces, S. 111 flg.; Maurer i Krit. Vierteljahrsschr. XVIII, 32 flg.

²⁾ Maurer, l. c., S. 36.

³⁾ Gulapingsl., c. 35, 266, cfr. Frostapingsl. X, 30. At Lagthinget dog ogsaa har kunnet paadømme Sager i første Instants, ses af Egilssaga, c. LVI, LXV, men efter Retskildernes Indhold i det Hele maa dette antages ikke at have været almindeligt, jfr. Hertzberg, l. c., S. 183—186.

⁴⁾ Brandt, Norsk Retshistorie II, 356 flg., jfr. S. 162.

⁵⁾ Dette synes Maurer at mene, l. c.; jfr. herimod Hertzberg, S. 114—115, Brandt, II, 162—163, der, forsaavidt Magnus Lagab. nyere Landslov I, 1 og 7 foreskriver regelmæssige Herredsting, nemlig et Vaarthing og et Høstthing, antage, at disse Thing ere blevne afholdte ogsaa i en tidligere Tid; naar Saadant støttes paa Gulathl., c. 35 (þa ma hann stefna hanom til þings — ef hann veit ner þing skal vera o. s. v.), synes dette Sted ikke at passe paa et Thing, hvis Afholdelsestid en Gang for alle var bestemt og altsaa bekjendt, som den ved et regelmæssigt Thing maatte være. Heller ikke kan der slutes Noget af, at der i Island var regelmæssige Thing, da man jo der i denne Henseende kunde have afvejet fra de norske Regler. — Bestemmelsen i den nyere Landslov I, 7 om Høstthinget, synes at have til Kilde Járnsiða, c. 5, der kan være optaget i Lighed med Grág. Ia, 111—112, og hvad angaar det i Landsl. I, 1 omhandlede Vaarthing, kan Noget tale for, at Graagaasen ogsaa her paa en eller anden Maade har været Kilden til eller dens Indhold givet Anledning til Bestemmelsen i Landsloven; hermed kan sammenholdes, hvad jeg i Almindelighed har bemærket i Annaler f. nord. Oldk. 1849, S. 321 Not.; jfr. ogsaa Maurer, Entsteh. d. isl. Staats, S. 173—174, Upphaf, S. 157, samt Brandts fortræffelige Udgave af Christ. d. fjerdes Norske Lov, S. 75, Not. At der i Magnus Lagabøters Tid har været tilstede i Norge Haandskrifter af den islandske Grágás kan ikke paatvivles. Jfr. ogsaa Norges gamle Love II, 178⁶⁾.

lægge, selv kunde sammenkalde Thing¹⁾, og det fremgaar af Kilderne, at Herredsting, som Parten selv ved udsendt Budstikke saaledes sammenkaldte, vare ganske almindelig anvendte. Det er nu indlysende, at Thingforsamlinger, der paa denne Maade ifølge en privat Mands Opfordring tilfældigt sammentraadte for at behandle en enkelt Sag, maatte have en ringere Grad af Anseelse og hos Deltagerne vække en mindre Grad af Interesse end regelmæssige, fast bestemte Thing med mere vidtrækkende Hverv. Men hertil kom, at efter hvad der synes at maatte antages, var det saaledes sammentraadte Thing ikke organiseret paa den Maade, at et paa samme nedsat Udvalg — en Domstol — paadømte Retssagen, hvorimod det var de forsamlede Thingmænd, der dømte eller tog Bestemmelse²⁾. At dette ikke var nogen særdeles fuldkommen Organisation, behøver ikke at udvikles. Det var i god Overensstemmelse med den anførte Ordning af Thingene og stod udentvivel i Sammenhæng dermed, at Thingenes Opgave, forsaavidt angik Afgjørelsen ved Dom af hvad der var Ret mellem Parterne, ikke stilledes høit, og at det med Føie kan siges, «at man ved private Retsmidler søgte at bringe enhver Retsstrid til Ende, uden at blande det Offentlige ind i den», at «Staten forudsatte og krævede, at de stridende Parter, inden de kom til Thinget, skulde have benyttet de andre Udveje til at skabe Enighed sig imellem, som Retsudviklingen lagde dem i Hænde», at «til den Sky for uden trængende Nødvendighed at blande det Offentlige ind i deres egne private Tvistigheder, der saa fremtrædende viser sig at have udmærket de Gamle, svarede fra det Offentliges Side en ikke mindre stærk Utilbøielighed til uden trængende Nødvendighed at paatage sig Afgjørelsen»³⁾. I Overensstemmelse hermed udtaler Fr. Brandt, «at Dommen ikke tilsigtede Afgjørelsen af omtvistede Spørgsmaal», at «Thingets Opgave ikke var at undersøge Sammenhængen, men alene at bevirke Pligten efterkommet», at «Paatalen til Thinge betragtedes som et yderste Nødmiddel», at «Retstrætter i Reglen ikke forelagdes Thinget til Afgjørelse, saalænge Forpligtelsens Tilværelse endnu var tvivlsom, men først da, naar den enten var erkjendt eller umiddelbart ledsaget af fuldt Bevis. Bevisførelsen foregik saaledes udenfor

¹⁾ Gulapingsl., c. 35, 131.

²⁾ At saaledes samtlige Tingmænd, ikke noget udvalgt Nævn eller Domstol, have paakjendt Retstrætter, er antaget af Hertzberg, l. c., S. 114; Maurer, Kr. Vierteljahrssch., XVIII, 37; Lehmann, Königsfriede d. Nordgermanen, S. 179 og som det synes v. Amira, Altnorw. Vollstreckungsverf., S. 253; jfr. derimod Keyser, Efterladte Skr. II, 1, S. 244—245; Brandt, Norsk Retshist. II, 172—173. Den i Texten anførte Opfattelse bestyrkes ved, at et saadant Udvalg intetsteds findes omtalt, samt ved at der idelig bruges Udtryk som: þingmenn dæma, meta, kalla lög; jfr. Gulapingsl., c. 35, 37, 51, 81, 121, 124, 130, 181, 253, 266, 267, 268, 269; búendr dæma, Frostapingsl., Indl. c. 15; af allir þingmenn eru á eitt sáttir, Frostapingsl., XV, 4. Ogsaa kan anføres, at i Danmark dømte oprindelig de forsamlede Thingmænd, ikke noget Udvalg, jfr. Stemann, Dansk Retshist., S. 211; Lehmann, l. c., S. 110; ligeledes som det synes i Sverig, Lehmann, l. c., S. 11—12; jfr. dog Uppström, Öfversigt af den svenska Processens Historia, S. 7 flg.

³⁾ Hertzberg, l. c., S. 187—188.

Retten og forud for Sagens Anlæg. Thingmændenes Kald var ikke at eftergranske Sandheden og bringe Klarhed i omtvistede Forhold, men alene at udtale sin Dom om Forholdet efter notoriske Kjendsgjerninger¹⁾. Det er i denne Belysning, det maa ses, at civile Sager (og mindre Bødesager) kun undtagelsesvis kom til Thingets Afgjørelse som saadanne, hvorimod der, førend de kunde forelægges Thinget, i vitterlige Sager fandt en Udentingsforhandling Sted mellem Parterne, og i uvitterlige Sager en Udentingspaakjendelse ved en Privatdomstol, for at Sagerne herved kunde omdannes til Straffesager — til Sager for Overtrædelse af en Parten paaliggende Pligt til at rette for sig — under hvilken Form de i Almindelighed alene kunde forelægges Thinget²⁾. Den saaledes stedfindende Ordning gik ud paa at henlægge Endel af, hvad der naturligen kunde henhøre under Thingets Omraade og Hverv, til en Forhandling og Afgjørelse, som laa udenfor Thinget. Grunden hertil maa søges i, at det af Parten for det enkelte Tilfælde sammenkaldte Thing, paa hvilket Bønderne i Bygden sammentraadte uden at der blandt dem udnævntes et Udvalg eller Domstol, ikke var særlig udrustet til eller skikket til ved sin Dom at afgjøre de mellem Parterne verserende Spørgsmaal. Det var altsaa en Eiendommelighed ved Thingordningen, som medførte, at der blev Anvendelse for hin Udentingsforhandling eller Udentingspaakjendelse. De norske Privatdomstole vare nødvendige, fordi Thingene ikke vare særdeles fuldkomment organiserede³⁾.

Vende vi os dernæst til Island, maa det erkjendes, at Thinginstitutionen og den dømmende Myndighed paa Thingene i det Hele her havde faaet en fyldigere Ordning. Man kjendte ikke i Island Thing, der sammenkaldtes af Parten selv, men derimod havde man faste, regelmæssige Thing, ordnede paa en for Retspleien hensigtsmæssig Maade. Der gaves her et Thing for det hele Land, Althinget, og, som vi i det Foregaaende have set, oprettedes fra Først af en Althingsdomstol for hele Landet paa 36 Medlemmer, ved hvilken Sager kunde anlægges i første Instants, dersom man foretrak det fremfor at anlægge dem ved de lokale Thing⁴⁾. Ligeledes afholdtes fra Først af 12 regelmæssige Vaarthing Landet rundt. Efter Grágás sammentraadte paa hvert af disse en Vaarthingsdomstol paa 36 Medlemmer, og det kan ikke paatvivles, at denne Ordning er blevet indført ved Fristatens Op-

¹⁾ Den norske Retshistorie, II, 159—160, 366, 381.

²⁾ Jfr. Secher, Om Vitterlighed og Vidnebevis I, 5 flg., 110 o. s. v.

³⁾ Paa den anden Side kan det ogsaa siges, at Tilværelsen af en Institution som de norske Privatdomstole medførte, at Thingene ikke behøvede at være anderledes organiserede end de vare. Privatdomstolens Existent og Beskaffenhed kan da være et yderligere Bevisdatum for Rigtigheden af den ovenanførte Opfattelse af den norske Thinginstitution. — Leilighedsvis bemærkes, at naar vi i denne Afhandling ved Citater af Frostathingsloven benytte Betegnelsen Frostafingslög, ikke, som nu mest almindelig, Frostufingslög, er dette begrundet paa, at vi antage det Første for mere oprindeligt; maaske har Navnet tidligere været Frosti, der senere er blevet til Frosta (fem.), paa samme Maade, som innstœði er mere oprindeligt end innstœða.

⁴⁾ Se ovenf. S. 43, Not. 4, S. 94 flg.

rettelse. Til denne henføres i den oftere omhandlede Notits i Hauksbók og Þórsteins þáttr uxaf. Meddelelsen om Goderne; at de skulde udnævne Dommere paa Thinge (nefna dóma á þingum); hvilket maa forstaas som omfattende ikke blot Althinget, men ogsaa Vaarthingene; i Droplaugarsona saga, S. 12 og 13 omtales Udnævnelse af Dommere paa Vaarthinget fra en saa tidlig Tid som c. 998; der er fremdeles intet Datum, der kunde tyde paa, at den Ordning, som i den anførte Henseende findes fremstillet i Grágás, ikke skulde hidrøre fra Fristatens Oprettelse, eller at der overhovedet, hvad Organisationen af den dømmende Myndighed paa Vaarthingene angaar, skulde i Tidsrummet efter 930 være sket nogen Forandring; man er altsaa beføiet til at antage, at Dømmermyndigheden paa Vaarthinget fra Fristatens Oprettelse er blevet udøvet, ikke af de forsamlede Thingmænd, men af et Udvalg, Vaarthingsdomstolen. Saavel Althinget som Vaarthingene afholdtes paa fast bestemte Tider, og Thingtiden maa siges ikke at have været kort; Althinget varede 14 Dage, Vaarthinget skulde efter Grágás være ikke længere end en Uge, ikke kortere end 4 Dage¹⁾. Medlemmerne af samtlige Domstole paa Thingene udnævntes af Goderne, Landets Høvdinger, altsaa af det Offentlige, og Domstolene vare i Thingtiden tilstede og havde ikke andet Hverv end at behandle og paakjende de Retstrætter, som indbragtes for dem. Alt synes saaledes at have været lagt til Rette paa en formaalstjenlig Maade for Enhver, som vilde benytte de paagjældende Institutioner ved at indstevne Sager for dem. Det vil ses, at Ordningen var væsentlig forskjellig fra den norske. Naar ved Fristatens Oprettelse den hele her omhandlede Organisation indførtes, er der Grund til at antage, at det da ogsaa har været Forudsætningen, at Thingdomstolene fuldt ud skulde behandle og paadømme Sagerne; det er usandsynligt, at man, samtidig med at indføre de faste regelmæssige Thing og de ordnede Domstole paa Thingene, skulde have indrettet det saaledes, at desuagtet en mere eller mindre væsentlig Del af den dømmende Virksomhed var blevet holdt udenfor Thingdomstolene. Den hele Organisation af Thingene og Domstolene paa disse taler saaledes imod, at Privatdomstole som de norske ere komne til Anvendelse i Island, end ikke i Fristatens første Tid. Til saadanne Privatdomstole kunde der i Norge være Trang paa Grund af Thingvæsenets Ordning, hvorimod der ikke var nogen saadan Trang i Island, hvor Thingordningen var en anden. Man kan med Sikkerhed gaa ud fra, at Udviklingen af Thingene og af Privatdomstolene har staaet i indbyrdes omvendt Forhold; hvor Thingene vare mindre stærkt udviklede, har Privatdomstolsinstitutionen havt et større Omraade; hvor Thingene derimod vare stærkere organiserede, maatte Privatdomstolene faa mindre Betydning. Med jo større Forkjærlighed man i Island udviklede Thinginstitutionen, og Thingdomstolene, desto mindre Tanke kunde man have for at anvende Privatdomstole.

¹⁾ Grág. I a, 96, 132, I b, 175, II, 113, 253, 269, III, 426. Vi tage ikke her Hensyn til de endvidere i Island anvendte Fjerdingsting, da disse ikke bleve indstiftede ved Fristatens Oprettelse, men først senere.

Naar man saaledes i Island ved Fristatens Oprettelse er kommen til en fra den norske forskjellig Ordning, ligger Grunden hertil vistnok i flere Omstændigheder. Private Domstole i et videre Omfang, ligesaavel som Thingforsamlinger, der sammenkaldtes til en hvilken-somhelst Tid af Private, maatte i det Hele paa Island, formedelst de lokale Forhold og Klimaet, være uhensigtsmæssige; det maatte da af denne Grund frembyde sig som formaalstjenligst, istedet herfor at oprette faste, regelmæssige Thing, hvor Sagerne behandlede i deres Helhed. Men hertil kom, at der paa den vidtstrakte, fjerntliggende Ø uden Kjøbstæder eller Byer maatte trænges til regelmæssige Samlingssteder, og i Forbindelse dermed til et udviklet Thingvæsen. Man kom da herved til fra Først af at indrette Thingvæsenet paa en fyldig Maade¹⁾, og den omtalte Trang har ved det stærke Besøg paa Thingene, hvor Folkelivet koncentrerede sig, bidraget til at Thingdomstolene ogsaa i Virkeligheden benyttedes paa den tilsigtede Maade. Der er ingen Grund til at antage, at der i Island har været nogen Sky for at henvende sig til Thingene, hvorimod netop alle Betingelser synes at have været tilstede for en Rettergang i fuld Betydning. Det kan som anført ikke paatvivles, at den omhandlede fyldige Ordning af Thingvæsenet, der gjorde Privatdomstolene overflødige, er indført ved Fristatens Oprettelse. Vel kan den Indvending tænkes, at Ulfjotslovene vistnok have været kortfattede, og at man derfor ikke kan antage, at en saadan væsentlig Afvigelse fra de norske Regler, der maatte udfordre udførligere Forskrifter, strax ved dem kunde være iværksat, men herved er at bemærke, at det ikke er nødvendigt at forudsætte, at Ulfjotslovene just have givet omfattende detaljerede Bestemmelser i den omhandlede Henseende; den hele Bestemmelse kunde have indskrænket sig til den Regel, at alle Retssager skulde indbringes direkte for Thingdomstolene; herved var da med et Slag Sagsanlæg til Thinge indført og Forfølgelse ved Privatdomstole udelukket.

Efter det Anførte kan den Omstændighed, at Privatdomstole havde en stor Betydning i Norge ikke afgive nogen Formodning for, at de derfra ere blevne overførte til Island. Da der nu derhos efter vor foregaaende Udvikling ikke er noget Bevis for, at man i Island har kjendt en Adskillelse mellem vitterlige og uvitterlige Sager, ligesaa lidt som nogen Udentingsbehandling for de Førstnævntes Vedkommende, eller nogen Udentingspaakjendelse ved Privatdomstole for de Sidstnævntes Vedkommende, maa vi antage som Resultat af vor Undersøgelse, at den dømmende Myndighed fra Fristatens første Oprettelse har fuldt ud været hos de paa Althinget og Vaarthingene værende Domstole, alene med de enkelte faa Undtagelsestilfælde, hvor paa Grund af særegne Forhold, som i det

¹⁾ Medens der i Almindelighed taget kan tale meget for at betragte den islandske Ordning som staaende høiere end den norske, gives der dog ogsaa en Betragtningmaade, hvorefter den norske Ordning med den private Selvbestemmelse og den Sky, der havdes for at indblande det Offentlige i de Enkeltes Forhold, netop kan fremstille sig som den mest tiltalende, jfr. Hertzberg, Proces, S. 271, 279.

Foregaaende anført, Anvendelsen af Privatdomstole var lovhjemlet. Dette Resultat er af væsentlig Betydning med Hensyn til Opfattelsen af Thinginstitutionen og den dømmende Myndighed i den islandske Fristat, idet det herved er godtgjort, at Thingene fra Først af have havt den samme store Betydning for det islandske Rets- og Kulturliv, som de ses at have efter Fremstillingen i Grágás saavel som i Sagaerne.

I Forbindelse med og som Tillæg til det Foranførte skulle vi meddele nogle Bemærkninger om Graagaasens Alder, et Moment, der ikke er uden Betydning med Hensyn til de i nærværende Afsnit omhandlede Spørgsmaal¹⁾, idet den Omstændighed, at Grágás kun i enkelte begrænsede Undtagelsestilfælde hjemler Anvendelsen af Privatdomstole, men iøvrigt decideret forudsætter Sagsanlæg ved Thingdomstolene som det Almindelige, og behandler Proceduren ved disse med saa megen Omhu og Udførlighed, maa have en større Vægt som Bevisdatum for at Forholdet har været saaledes oprindelig, naar, som vi antage, overveiende Grunde tale for, at Texten i sit væsentlige Indhold er fra en meget gammel Tid.

Ifølge Are frodes Beretning²⁾ tog Lovretten Aar 1117 den Beslutning, at Lovene, som indtil den Tid alene vare blevne opbevarede i Hukommelsen og mundtlig overleverede fra Slægt til Slægt navnlig ved Lovsigemandens aarlige Foredrag, skulde nedskrives den følgende Vinter ved en dertil nedsat Kommission, og den saaledes tilveiebragte Lovsamling med de af Kommissionen foreslaaede nye Love vedtoges derpaa af Lovretten det følgende Aar 1118; denne Lovsamling, som pleier at betegnes med Navnet Haffiðaskrá, haves ikke i Behold. Nogle Aar senere, i Tiden mellem 1122 og 1133 nedskreves Christenretsafsnittet, der ikke var blevet medtaget 1117—1118. For den følgende Tids Vedkommende haves der Beretninger om Vedtagelsen af nogle enkelte Love, nemlig en Lov fra 1195—1200 om en Forandring i Alenmaalet, en Lov af 1217 om Ægteskab i forbudne Grader og Indskrænkning i Forpligtelsen til at forsørge trængende Slægtninge; i Aarene 1179, 1199, 1200 og 1237 vedtoges Indførelsen af enkelte Festdage (Agnesmessa, Ceciliummessa o. s. v.) og et Par Forandringer i Fastereglerne, og i 1253 skal der være blevet vedtaget en Lov om at, naar der var Strid mellem Gudslov og Landsloven, skulde den Første raade.

Naar der nu spørges, fra hvilken Tid den i Graagaasen indeholdte Text hidrører, vil der ikke uden videre kunne lægges Vægt paa den Omstændighed, at vore to Hovedhaandskrifter af den, Konungsbók og Staðarhólsbók, ere nedskrevne omkring Midten af det 13de Aarhundrede³⁾, allerede af den Grund, at begge ere Afskrifter efter ældre Haand-

¹⁾ Jfr. Secher, Om Vitterlighed og Vidnebevis I, 13.

²⁾ Íslendingabók, c. 10.

³⁾ Vi have i Grág. III, S. XXXVII og XL ansat dem til henholdsvis c. 1250 og 1260; Maurer, Ueber d. Alter einiger isl. Rechtsbücher i Germania 1870, S. 1—17 sætter Konungsbók til 1258—1262; Staðarhólsbók til 1262—1271; Rektor J. Þorkelsson i Supplement til islandske Ordbøger, anden

skrifter, og det ikke vides, fra hvilken Tid disse have stammet. Heller ikke vil nogen afgjørende Slutning kunne bygges paa det Moment, at af de ovennævnte 3 Love, som vides at være blevne vedtagne i Tiden fra Begyndelsen af det 13de Aarhundrede indtil Fristatens Undergang, nemlig Lovene af 1217, 1237 og 1253, er den første optaget i begge Haandskrifter og Loven af 1237 i det ene af Haandskrifterne, nemlig Staðarhólsbók. Der kunde her foreligge en blot Supplering af en ældre Text, og der kan ikke herpaa begrundes den Opfattelse, at Grágás hidrører fra det 13de Aarhundrede. I Virkeligheden er der Føie til at antage, at den i det Hele og Store er meget ældre. Naar Fristaten i 1262—1264 gik til Grunde, var dette ikke nogen uforudseelig eller uforberedt Begivenhed, hvorimod denne Katastrofe maa anses at have været en uundgaaelig Følge af flere sammenstødende Omstændigheder, deriblandt først og fremmest den i en lang Periode iforveien herskende og tiltagende Opløsningstilstand. En mere urolig Tidsalder begyndte allerede fra c. 1150 eller endog fra 1118, Feider bleve mere hyppige, Stridigheder mellem Høvdingerne bleve mere og mere almindelige; navnlig efter Kampen paa Sælingsdalskede 1172 fremtraadte Lovløsheden og Anarkiet i stedse tiltagende Grad (Sturlungatiden). Hvad der med Hensyn til det Punkt, som her er Gjenstand for Undersøgelse, har en særegen Betydning er, at Godedømmerne ofte samledes paa enkelte Hænder¹⁾. Dette Forhold begyndte allerede i den sidste Del af det 12te Aarhundrede; i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede vare 3 eller 4 Ætter i Besiddelse af næsten alle Landets Godedømmer; c. 1203 raadete Kolbeinn Tumason over hele Skagafjorden og største Delen af Húnavatnsping, saaledes at hans Herredømme altsaa strakte sig over mindst 5 af de nordlandske gamle Godedømmer²⁾, og efter Snorri Sturlusons Død 1241 havde Kolbeinn Arnórsson for en Tid Herredømmet over den største Del af Landet³⁾. Som i det Foregaaende anført havde Goderne dels at udnævne Dommere paa Thingene, dels selv at tage Sæde i Lovretten. Ganske vist kunde efter Graagaasen⁴⁾ et Godedømme forestaa af en Anden paa Godens Vegne og det kan antages, at Udnævnelsen af Dommere i den heromhandlede Tid jevnlig er iværksat ved saadanne Stedfortrædere, skjøndt vistnok ofte med væsentlige Uregelmæssigheder; saaledes berettes der fra 1253, at Þórgils skarði sendte Eyjólfur Þórvarðsson til Althinget som Repræsentant for sit Godedømme, hvorhos han tillige skulde udnævne Dommere for to andre Godedømmer; Eyjólfur viste imidlertid — til stor senere Misnøie fra Þórgils Side —

Samling S. XI og XII ansætter dem til henholdsvis c. 1260 og c. 1264—1270; jfr. om Sprogformen samme lærde Forfatters nylig udkomne Skrift: Breytingar á myndum víðtengingarháttar. Se endvidere: Páll Briem, Um Grágás, i Tímarit VI, 147 flg.

¹⁾ Jfr. Jón Sigurðsson i Diplomatarium Islandicum I, 602 flg.; Maurer, Island, S. 103 flg.

²⁾ Sturlunga saga, udg. af G. Vigfusson, VII, c. 23, S. 213; ifr. Maurer, Island, S. 105; B. M. Ólsen i Tímarit II (1881), S. 10.

³⁾ Sturlunga s., VII, c. 164 flg., S. 1 flg., cfr. c. 145, S. 381 o. s. v.; B. M. Ólsen l. c.

⁴⁾ Grág. III, 618.

ikke den behørig Kraft til at gennemføre dette Hverv, hvorimod Þórleifr Þórðarson udnævnte Dommere for alle Godedømmer i hele Landet¹). Forholdene kunde saaledes være meget abnorme, men at Domstolene dog i Almindelighed ere blevne nedsatte eller afholdte, synes vel at maatte antages. Man kunde nu tænke sig, at Høvdinger, der vare Eiere af flere Godedømmer, have paa en lignende Maade — som formelt taget ikke indeholdt nogen Tilsidesættelse af Graagaasens Regler — dels selv taget Sæde i Lovretten for et af Godedømmerne, dels for de øvrige Godedømmers Vedkommende befuldmægtiget Mænd til at tage Sæde i den, men det tør ikke uden videre antages, at det er gaaet saaledes for sig; det er nemlig indlysende, at den anførte Fremgangsmaade kunde have Ulemper for vedkommende Høvding, idet en saaledes sammentraadt Lovrette kunde komme til at tage Bestemmelser, der vilde staa i Strid med hans Interesser; han etablerede herved, eller bidrog til at etablere, en Myndighed, som kunde gribe ind i hans egen Magtsphære; hertil kommer, at der under den herskende anarkiske Tilstand overhovedet ikke kunde være megen Tanke for Lovgivningsvirksomheden. Det ses da ogsaa, at Sturlunga saga, der i stor Detail beretter Begivenhederne fra det 12te — 13de Aarhundrede, og som iøvrigt indeholder mange enkelte Exempler paa Anvendelse af Graagaasens Regler, intetsteds omtaler, hvorledes der under de paagældende Forhold, da Godedømmerne opsamledes hos enkelte Slægter eller Mænd, er blevet forholdt med Hensyn til Lovrettens Dannelse eller Sættelse, ligesaa lidt som den har Noget at berette om Partikampe i Lovretten, der dog ikke vilde være udeblevne, dersom de modstaaende Høvdinger vare mødte der med deres Tilhængere. Der turde herefter være Grund til at antage, at Forholdene med Hensyn til Lovretten under det tiltagende Anarki i det 13de Aarhundrede have været endnu mere abnorme og uregelmæssige end Tilfældet har været med Domstolene. Et Par positive Oplysninger gives da ogsaa i saa Henseende. Saaledes berettes fra 1248, at Þórðr kakali — om hvem det siges, at han da alene raadede for Alt paa Althinget — antog (tók) som Lovsigemand Óláfr hvítaskáld²), hvilket ikke stemmer med Reglerne i Grágás, hvorefter det var Lovretten, der skulde vælge Lovsigemanden³), og da Island underkastede sig den norske Konge, hedder det vel, at Lovretten i 1262 blev besat (skipuð), men det kan ikke antages, at den blev dannet paa den i Grágás foreskrevne Maade, eller fattede nogen Beslutning, hvorimod Underkastelsen skete ved, at der aflagdes Ed af nogle Bønder fra hvert Thinglag⁴). Heraf fremgaar, at Lovretten ikke ved Underkastelsen har udøvet sin forfatnings-

¹) Sturl. VII, c. 243, S. 144.

²) Sturl. VII, c. 211, S. 79.

³) Se ovenf. S. 9.

⁴) Flateyjarbók, III, 215; Frísbók, S. 567; Konungasögur, S. 459—460; Sturlunga saga, udg. af Gudbr. Vigfusson, VII, c. 327, S. 260; Icelandic Sagas, edit. by Gudbr. Vigfusson, II, S. 323 (1887); Fms. X, 113—114; Sturl., udg. 1818, X, 26, S. 319.

mæssige Myndighed eller Virksomhed¹⁾. Ikke Lidet taler saaledes for, at Graagaasens Regler om Lovrettens Dannelse og Virksomhed i længere Tid inden Fristatens Undergang ikke paa regelmæssig Maade ere blevne iagttagne, og i ethvert Fald tør det antages, at Lovrettens Lovgivningsvirksomhed i det 13de Aarhundrede under samtlige de anførte Forhold, navnlig ogsaa de herskende Stridigheder, har været af meget ringe Betydning. Hvad der saaledes gjælder om det 13de Aarhundrede, maa ligeledes i en ikke ringe Grad finde Anvendelse ogsaa for den sidste Del af det 12te Aarhundrede, eller navnlig Tiden efter c. 1172²⁾. Hvad angaar den foregaaende allerede urolige Periode fra c. 1150 eller endog tidtels 1118, er der fremdeles Formodning for, at den ikke har været særdeles gunstig for Lovgivningsvirksomheden, om denne end ingenlunde har været ubetydelig, idet navnlig den i 1117—1118 og 1122—1133 foretagne Optegning af Lovene har maattet medføre en Sysselsættelse med Lovgivningen, der har kunnet bidrage til Tilblivelsen af en Række nye Love. Spørges der dernæst, om den anførte Opfattelse finder Bekræftelse i Indholdet af vore Texter af Grágás, da maa dette siges at være Tilfældet. Foruden at Graagaasens sproglige Karakter og hele Fremstilling tyder paa høj Alderdom, samt at der i nogle Tilfælde findes Textfeil, som henpege paa, at de paagjældende Regler have været antikverede, og Skriverne derfor manglet Förtroelighed med og Forstaaelse af dem³⁾, maa der lægges Vægt paa, at Graagaasen ingen Spor viser af det herskende Anarki eller navnlig — hvad der kunde ligge nær — af den stedfindende Ophobning af Godedømmer paa enkelte Hænder. Hertil kommer, at der, foruden de omtalte Hovedhaandskrifter af Grágás, haves Brudstykker af to andre Membranhaandskrifter, der maa antages at være Levninger af lignende fuldstændigere Samlinger som de to Hovedhaandskrifter, nemlig A. M. 315 D fol. og A. M. 315 C fol.; disse Brudstykker ere meget gamle⁴⁾, navnlig fra Tiden før eller kort efter 1200; de ere

¹⁾ Jfr. mine nærmere Bemærkninger Aarb. f. nord. Oldk. 1873, S. 238—239.

²⁾ I Overensstemmelse hermed have vi i Grág. II, S. XII og III, S. XXXIV antaget, at Lovgivningsarbeidet i det Væsentlige har hvilet efter c. 1170—1180. I sit særdeles dygtige Skrift *Der Königsfriede d. Nordgermanen*, S. 247 fig. har Dr. K. Lehmann som Tillæg meddelt en længere Afhandling om den islandske heradssekt, som han mener først er opstaaet i Fristatens senere Tider, navnlig i Sturlungatiden (den sidste Del af 12te og første Del af 13de Aarh.). Dette Resultat er ganske vist tvivlsomt, men ikke Lidet kan dog tale for dets Rigtighed. Da Grágás ikke kjender heradssekt, jfr. d. a. Skr. S. 280, synes Forfatterens Opfattelse af Lovgivningsvirksomheden i Fristatens senere Periode at maatte nærme sig den her af mig fremsatte.

³⁾ Se saaledes med Hensyn til Baugatal mine Textforandringer i Noter og Rettelser til Udgaven og mine Bemærkninger i AnO. 1873, S. 125—126, og med Hensyn til véfang ovenf. S. 22, Not. 5.

⁴⁾ A. M. 315 D er af Gudbr. Vigfusson (Maurer, Graagaas, S. 8, Not. 60) sat til 2den Halvdel af det 12te Aarhundrede, hvortil jeg i Grág. III, S. XXXVI har sluttet mig; af Hoffory i Gött. Gel. Anz. 1884 Nr. 12 til Begyndelsen af 13de Aarhundrede; af Kälund i Katalog över den Arnam. Haandskriftsamling til sidste Del af det 12te Aarhundrede. A. M. 315 C er af Gudbr. Vigfusson, l. c. Not. 57 sat til Begyndelsen eller første Halvdel af det 13de Aarh.; af mig Grág. III, S. XXXVII til 1200—1230; af Kälund, l. c. til c. 1200.

derhos ikke Originaler, men Afskrifter af ældre Haandskrifter, og disse maa da i ethvert Fald antages at have henhørt til en ikke senere Tid end sidste Del af det 12te Aarhundrede. Ved at sammenholde vore Hovedhaandskrifter med de nævnte Brudstykker, vil det nu ses, at disse sidste ingenlunde vise en i sin Karakter forskjellig, eller navnlig en mindre udviklet eller mindre fuldkommen Text end hine, hvorimod endog det ældste af Brudstykkerne, A. M. 315 D, indeholder Bestemmelser, som savnes i K. og St., og der er derfor Grund til at antage, at Hovedhaandskrifternes Text i det Hele og Store ikke har været yngre end Texten i de Haandskrifter, hvorfra de omtalte Brudstykker hidrøre. Fremdeles maa der lægges en særdeles Vægt paa, at Graagaasen, hverken i dens Christenretsafsnit eller i dens øvrige Dele — som Maurer med Føie har fremhævet¹⁾ — indeholder Spor af Biskopperne Þórlákr Þórhallssons (1178—1193) og Gudmundr Arasons (1203—1237) hierarkiske Bestræbelser. En særegen Opmærksomhed fortjener endvidere Texten i Christenretsbalken, saaledes som denne findes dels i de 2 Hovedhaandskrifter, dels i en betydelig Række andre Haandskrifter. Ved at sammenholde samtlige disse Recensioner af Christenretten med hinanden, vil det ses, hvor liden Vægt der kan tillægges den Omstændighed, at de to Hovedhaandskrifter indeholde Loven af 1217 og det ene af dem tillige Loven af 1237, idet hvad f. Ex. angaar de 1179, 1199 og 1200 vedtagne Festdage, alle disse vel findes optagne i begge Hovedhaandskrifterne, men i nogle af de andre Recensioner fattes heraf Festdagen fra 1200, i et Par af dem endvidere Festdagen af 1199, og i en enkelt Recension ogsaa Festdagene af 1179²⁾; denne sidste Recensions Text kan da f. Ex. synes at maatte henføres til Tiden før 1179, de følgende til Tiden før 1199 o. s. v., men ved Siden heraf er Forholdet i Virkeligheden det, at Texten i samtlige Recensioner af Christenretten, saavel Hovedhaandskrifterne som de øvrige Haandskrifter, i Struktur og Indhold i det Hele og Store er den samme, alene med den Afvigelse, at forskjellige senere Love ere tilføiede i enkelte af Recensionerne. I Forbindelse hermed maa anføres, at samtlige Recensioner af Christenretten indeholde en Bemærkning, hvorved den betegnes som den Christenret, som blev indført under Medvirkning af Biskopperne Þórlákr (1118—1133) og Ketill (1122—1145). Herefter, samt ifølge Beskaffenheden af Texten, der forudsætter de ældre kirkelige Tilstande som gjældende Ret, taler der meget for Maurers Mening³⁾, at man her endnu i det Hele og Store har den i de nævnte Biskoppers Tid, altsaa i Tiden 1122—1133, nedskrevne Christenret. Der er imidlertid Intet, der beføier til at antage, at Graagaasens Christenretsbalk skulde have haft en særegen Stilling, blandt dens Balker⁴⁾ eller at den skulde være bleven holdt mere uberørt eller uforandret end andre Afsnit;

¹⁾ Graagaas, i Ersch u. Grubers Encyklop., S. 44.

²⁾ Jfr. Grág. III, 536—537.

³⁾ Graagaas, i Ersch u. Grubers Encyklop., S. 43—44.

⁴⁾ Jfr. ogsaa Maurer, l. c., S. 44; mine Bemærkninger i Aarb. f. nord. Oldk. 1873, S. 235, Not. 1.

hvad der gjælder om Christenretten maa derfor antages ogsaa at finde Anvendelse med Hensyn til den verdslige Ret. I Henhold hertil og da Optegningen af Christenretten vistnok maa anses som en Fortsættelse af den Nedskrivning, der begyndtes 1117—1118, samt da efter det Anførte Lovgivningsvirksomheden efter 1118 i ethvert Tilfælde ikke kan have været overvættens stor, tro vi at maatte antage, at det Lovgivningsstof, vi finde i Texterne af Grágás, i sit væsentligste Omfang allerede har været tilstede c. 1118, eller ved Begyndelsen af den Periode i den første Del af det 12te Aarhundrede, da Nedskrivningen af den verdslige Ret, senere efterfulgt af en lignende Nedskrivning af den geistlige Ret, fandt Sted¹⁾. Til denne Opfattelse har Maurer i sin seneste Udtalelse om dette Spørgsmaal²⁾ sluttet sig, idet han er tilbøielig til at henføre Hovedmassen af vore Texter af Grágás til selve Haflidaskrá (1118), ved Siden af hvilken som større Stykker fremtræde Tiendeloven af 1096 og Christenretten fra Aarene 1122—1133. Ogsaa B. M. Ólsen har udtalt den Mening, at naar man 1117 besluttede at nedskrive Lovene, var Grunden hertil den, at Lovgivningsstoffet var blevet saa omfattende³⁾.

Men heller ikke ved dette Resultat kunne vi blive staaende. Naar det antages, at Hovedmassen af Graagaasens Text har været til allerede c. 1118, da er der forsaavidt ikke Tale om et netop paa det anførte Tidspunkt frembragt eller tilblevet Lovgivningsværk. Der fandt dengang en Optegnelse Sted af den gjældende Ret, men hvad der saaledes samledes og nedskreves var det Lovgivningsstof, som i den forud herfor gaende Tid fra Fristatens Oprettelse 930 indtil 1118 var frembragt og i disse c. 188 Aar havde opsamlet sig⁴⁾. I Forhold til Graagaasens Omfang er det ikke nogen særdeles lang Tid, hvorpaa Stoffet saaledes maa fordeles. Imidlertid kan der dog spørges, om muligen enten den

¹⁾ Jfr. mine Bemærkninger i Aarb. f. nord. Oldk. 1873, S. 245—246.

²⁾ Germania XXV (1880), S. 239.

³⁾ Runerne i den oldislandske Literatur, S. 17—18. I Tímarit II (1881), S. 6—7 udtaler B. M. Ólsen, at Vígslóði for en stor Del — og meget mere af Grágás — er kommet til os saa at sige uforandret som det blev nedskrevet 1117—1118.

⁴⁾ Hertil kom ganske vist de af Lovkommissionen foreslaaede Lovforandringer, om hvis Omfang Intet vides. Efter vor Opfattelse, jfr. AnO 1873, S. 243, har Haflidaskrá ikke været meget omfattende, idet den kun ufuldkommet har kunnet naa at optage det betydelige Lovgivningsstof, hvorimod man i den efter 1118 følgende Tid i stort Omfang har sysselsat sig med dels at nedskrive Stykker af Lovgivningen, som ikke vare blevne medtagne i Haflidaskrá, dels at fremdrage Bestemmelser, vedrørende de Materier, som denne havde omfattet, men som ikke vare blevne optagne i den. Et Exempel herpaa haves i de Steder af Grágás, hvor der som Hjemmel nævnes Lovsigemænd fra Tiden før 1118, jfr. Grág. III, 601. Naar man gjenneklæser Lovsigemandsafsnittet, Grág. Ia, 208 flg., hvori Regler gives om Lovsigemandens aarlige Lovforedrag, som han skulde holde saa nøiagtigt som muligt, efter i fornødent Fald iforveien at have holdt Møde med 5 eller flere Lovkyndige, hos hvem han helst kunde faa Oplysning om, hvad der var gjældende Ret, men uden at det med et Ord omtales, at der gaves nedskrevne Lovsamlinger, som kunde efterses, kan man ikke væge sig mod den Opfattelse, at Afsnittet, eller dette Parti deraf, foreligger i den Affattelse, det har havt før 1118.

første-Del eller den sidste Del af denne Tid maatte have været den frugtbareste. Man har antaget, at den fredelige Periode fra 1030, og navnlig Tidsrummet før og efter 1100, har været en særdeles frugtbart Tid for Udviklingen af Lovgivningen¹⁾. Herfor kan ganske vist tale, at den vigtige Tiendelov af 1096, der maa antages at være blevet udarbejdet af flere fremragende Mænd og derefter vedtaget af Lovretten, henhører til dette Tidsrum, paa hvilken der ogsaa havdes den dygtige Lovkyndige Markús Skeggjason (Lovsigemand 1084—1107). Bortset herfra haves der imidlertid ikke megen Oplysning om denne Tids Stilling ligeoverfor Lovgivningsvirksomheden. Man har betegnet den som en stille, lykkelig Tidsalder; Oplysning udbredtes, Høvdingerne bleve Præster, Skoler oprettedes, men ved Siden heraf kunde den godt have været en med Hensyn til Lovgivningens Udvikling ikke særdeles fremtrædende Periode. En særlig Grund til Stilstand kunde ligge i den store Hungersnød 1056—1058, som kunde sætte Folket tilbage for lange Tider²⁾. Det forekommer os sandsynligst, at medens vel det hele Tidsrum fra 930 til 1118 har været af stor Betydning for Lovgivningens Udvikling, er det dog især den første Del af dette Tidsrum, Tiden fra 930 til 1030, den egentlige Sagatid, den islandske Fristats Blomstringstid, som har været den Periode, hvori Lovgivningen har udviklet sig med størst Frodighed³⁾. Der gives ingen Tid i Islands Historie, hvor Betingelserne for en frisk aandelig Produktivitet have i en lignende Grad været tilstede; det var den Tid, da Fristaten skulde skabes ved nye selvstændige Love, og der var altsaa Trang til en stærkt udviklet Lovgivning; endelig have vi ogsaa i det Foregaaende set, at den ydre Betingelse for en saadan, en Organisation, hvorigjennem Lovgivningsvirksomheden kunde udøves paa den gunstigste Maade, var tilveiebragt ved Fristatens Oprettelse, i det der fra Først af var oprettet en særskilt lovgivende Forsamling, hvis Forretningsgang var vel egnet til at fremme Lovgivningsarbejdet, og som navnlig tog Beslutninger efter Stemmeferhed⁴⁾. Et Bevis for, at

¹⁾ B. M. Ólsen, *Runerne*, S. 16 flg.

²⁾ *Landn.*, S. 323—324; *Bps.* I, 152, 217; *Heimskr.*, *Saga Har. harðr.*, c. 36; *Snegluhalla-pátr.*, *Flb.*, III, 415, *J. Þorkelsson*, *Sex söguþ.*, S. 19; *Hannes Finnsson*, *Um mannfækkun af hallærum á Íslandi*, i *Rit lærdómslistafél.* XIV, 39—40.

³⁾ Jfr. mine Bemærkninger i *Aarb. f. nord. Oldk.* 1873, S. 246 flg.; se ogsaa ovenf. S. 107.

⁴⁾ Med Hensyn til den Meningsforskel, der er mellem mig høitagede Ven, Konrad Maurer, hvis Fortjenester af den nordiske, særlig den islandske Retshistorie jeg ikke kan sætte høit nok, og mig, angaaende den islandske Retsudviklings Karakter, hvorom jeg har fremstillet min Opfattelse i en Afhandling om de islandske Love i Fristattiden i *Aarb. f. nord. Oldkyndigh.* 1873, S. 101—250, har han i en i Festgabe zum Doctor-Jubiläum J. W. Plancks (Novbr. 1887), S. 117—149 meddelt Afhandling: *Die Rechtsrichtung des älteren isländischen Rechtes* nærmere udviklet nogle af de af ham tidligere fremsatte Anskuelser. Uden her at kunne komme ind paa alle Enkeltheder, skulle vi gjøre nogle Bemærkninger om Hovedspørgsmaalene. Disse dreie sig væsentlig om Forstaelsen af et Stykke af Graagaasens Lovrettesbalk, Ia, 212—216, optaget i Oversættelse i min anførte Afhandling S. 151 flg., hvor jeg har betegnet de tre, umiddelbart efter hinanden følgende Dele, hvoraf Stykket bestaar, med Bogstaverne A, B, C, nemlig A: den almindelige Regel om Lovrettens Virksomhed, Grág. Ia, 212, hvor

Fristatens Ret allerede i denne Tid havde udviklet sig i en overordentlig Grad finde vi i Njálssagas Skildringer af de forskjellige Processer (ovenf. S. 102). Der haves ogsaa Beretninger om Vedtagelsen af ikke faa Love fra denne Periode. Fremdeles turde Are frodes

det hedder: Der (i Lovretten) skal man rette sine Love og vedtage nye Love om man vil; der skal man andrage paa — Bevillinger (þar scolo menn rétta lög sin oc gera nýmæli ef vilia. þar scal beiða — lofa); B: Fremgangsmaaden ved Vedtagelsen af Bevillinger, I a, 212—213, se ovenf. S. 8 flg., 110; C: Fremgangsmaaden ved Afgjørelsen af Retsspørgsmaal efter private Parterers Begjæring, I a, 213—216; se ovenf. S. 7—8, 90, 92—93. Maurers Udvikling vedrører nu dels Spørgsmaalet om, hvorledes C bør opfattes, dels Betydningen af det anførte Udtryk rétta lög, hvilket efter hans Mening sigter til C, dels endelig Spørgsmaalet om Vedtagelsesmaaden af nye Love. Hvad nu først angaar Betydningen af Udtrykket at rétta lög — hvilket vel snarest efter Ordene maa forstaas om at formulere, redigere, vedtage Love — maa vi, uagtet Maurers Bemærkninger S. 136 flg., vedblive vor Mening (Aarb. S. 159 flg.), at det, med en Nuance i Tanken, er det Samme som at gera nýmæli, indføre nye Love, og vi kunne navnlig ikke tiltræde den Opfattelse, at derved betegnes Fremgangsmaaden C; herimod taler, at det som C tilsigtede (uagtet en Lov ganske vist blev Resultatet) dog ikke var nogen »Rettelse af Lovene«, det var ikke det, man herved først vilde tænke paa eller som var det Karakteristiske; Kjernen i C var, at Lovretten i en Tvist mellem Parter om et Retsspørgsmaal skulde træffe en Afgjørelse, og paa dette Punkt var det naturligt at man havde tænkt, naar man vilde betegne Forholdet. Forsaavidt dernæst angaar Opfattelsen af selve Fremgangsmaaden C, betinges denne efter Grágás af, at der er Trætte mellem Parter om et Retsspørgsmaal, og at Lovhaandskrifterne ikke afgjøre dette (ef eigi scera scrár ór), i hvilket Fald da vedkommende Part kunde forlange Lovrettens Afgjørelse, som derpaa skete under Form af en almindelig, af Lovretten vedtagen Lov. Maurer har nu ment (S. 134 flg.), at det her alene har kunnet dreie sig om Tvivl angaaende den gjældende Ret, ikke om Indførelse af nye Love, idet Afgjørelsen enten kun har bestaaet i en Fortolkning af Loven, eller, naar Tilfældet var ulovbestemt, i en Anvendelse af Analogi eller Sædvaneret. Dette er imidlertid ikke rigtigt. Forholdet er her som ved enhver Domstol i Fortiden eller Nutiden, hvor det ikke kan undgaas, at Retsspørgsmaal jevnlig forelægges Retten, der hverken kunne afgjøres efter gjældende Love, fordi saadanne ikke haves, eller efter Analogi (end ikke Retsanalogi), fordi den ei heller haves, eller efter Sædvaneret, fordi hverken nogen Retssædvaner eller Retsbrug existerer, der afgjør Spørgsmaalet, og hvor da en Afgjørelse af Domstolen maa ske efter almindelige Retsgrundsætninger eller den hele Lovgivnings Aand, jfr. Scheel, Privatrettens Alm. Del, S. 181, Windscheid, Lehrbuch d. Pandektenrechts 1882, I, 62—63; Forskjellen er alene den, at Retsspørgsmaalet ikke her blev afgjort af en Domstol, men af selve den lovgivende Forsamling, der da enten paa en lignende Maade eller efter et frit Skjøn fastsatte Resultatet. Det ses altsaa, at her kunde vedtages nye Love i egentligste Forstand, navnlig nye Love, der vare et Tillæg til eller Førmørelse af den gjældende Ret. Naar Maurer har opstillet Lovrettelse (Rechtsrichtung) eller som han betegner det, »Faststillelse af den gjældende Ret«, — hvorved han sigter til C — som en for den islandske Fristat særegen Lovgivningsvirksomhed, forskjellig fra Vedtagelsen af nye Love, er dette (i og for sig noget kunstige) Begreb ifølge det Anførte ikke korrekt. Forholdet var ganske simpelt: Lovretten kunde vedtage Love (nýmæli) dels efter sædvanligt Initiativ, dels efter et Initiativ, bestaaende i, at Parter forlangte Afgjørelse af et Retsspørgsmaal; denne Afgjørelse var da en Dom (tilbagevirkende Lov) mellem Parterne, men tillige en, fremtidig for Alle gjældende, ganske sædvanlig Lov. Det tredje og sidste Punkt er det vigtigste, nemlig Spørgsmaalet om Vedtagelsesmaaden af nye Love. Herom findes (vistnok ved en Samler- eller Afskriverfeil) ingen Bestemmelse, og Maurer er da enig med mig i, at en Analogi her maa søges enten i Reglerne om Retsspørgsmaal (C), hvorefter Afgjørelsen skete med Stemmeferlighed, eller i Reglerne om Bevillings- og Benaadningssager (B), hvor der til Vedtagelsen fordredes Enstemmighed. Medens jeg har antaget det Første (Aarb. 1873, S. 161 flg.), har Maurer ment, at Enstemmighed efter Reglen B er blevet fordret, l. c., S. 140 flg. Naar han i denne Henseende som en Parallel citerer de engelske Baroners Udtalelse Aar 1236: *nolumus leges Angliæ mutari* (Stat.

Íslendingabók (affattet 1134) afgive et Støttepunkt for den Opfattelse, at ikke just den sidste Tid for 1118, men derimod den ældre forud derfor liggende Tid har været den frugtbareste Lovgivningsperiode. Vi have ovenfor S. 33—34 fremdraget nogle Momenter,

Merton., 20. Henr. III., c. 9), undrer det os, at der saaledes er sket en Jevnførelse med England, som afgiver et saa fjerntliggende, stærkt Exempel paa en Retsudvikling, der i ringe Grad er sket gennem Lovgivning, men derimod, bl. A. formedelst den juridisk dannede Dommerstand, væsentlig gennem Retsbrug, medens Norden, og da først og fremmest Island, hvor en saadan Dommerstand ikke havde, i og for sig maatte formodes at afgive et lige modsat og ligesaa slaaende Exempel paa Frødhed i Lovgivningens Udvikling. Vi se da heller ikke, at der er mindste Bevis for Tilværelsen hos det islandske Folk af en saadan konservativ Aand, som den, der har hersket hos det engelske. Hvad dernæst angaar Spørgsmaalet, om Analogien af B eller af C er blevet fulgt ved Loves Vedtagelse, har Maurer for den Mening, at B er blevet anvendt, paaberaabt sig (S. 141—142), at Love og Bevillinger i selve Stykket B ere stillede lige, idet det hedder, at Lovsigemanden, efterat Lovretten var besat, skulde erklære, at de, der havde taget Sæde, vare rettir til þess at fylla lög oc lof (berettigede til at give Love og Bevillinger Gyldighed). Selv om man nu ikke med mig vil antage, at disse Ord ere valgte for Alliterationens Skyld (jfr. derimod Maurer, l. c.), ligger det ialfald nær, at betragte dem som et almindeligt teknisk Udtryk for Lovrettesmændenes hele Virksomhed (jfr. Grág. I a, 211, 212; Páll Briem, Um Grágás, i Tímarit VI, 193), hvilket Udtryk kan være blevet anvendt ved enhver Leilighed, f. Ex. ogsaa naar der skulde vedtages Love, uagtet der da ikke var Tale om Bevillinger; da nu derhos Stykket B forøvrigt helt igjennem utvetydig kun taler om Bevillinger, kan man ikke af de anførte Ord slutte, at Stykket ogsaa skulde angaa Love. Imod at B er blevet fulgt ved Loves Vedtagelse, synes nu afgjort at tale den Betragtning, at naar der var noget Tilfælde, hvor det var selve Goderne, Landets Høvdinger, som efter Forholdets Natur maatte have at tage Bestemmelse, saa var det angaaende Indførelsen eller Vedtagelsen af nye Love — der ubetinget maatte være det vigtigste Anliggende, der kunde forefalde i Fristaten — men efter Reglen i B behøvede netop (ganske vist fordi det her dreiede sig om Bevillingssager, hvilke lige saa vel i hin Tid som i Nutiden maatte betragtes som mindre vigtige) ingen af Goderne at deltage i Beslutningen, hvorimod Bisidderne kunde træde i deres Sted, og heller ikke alle disse behøvede at være tilstede; det var tilstrækkeligt, at Halvdelen af dem var mødt, saaledes at den midterste af de tre Bænke var besat. Hertil kommer, at Vedtagelsen efter B endogsaa kunde forhindres ved at en Person, der ikke var Medlem af Lovretten, kunde, staaende udenfor denne, nedlægge Forbud mod Beslutningen, men det er dog uantageligt, at en saadan Regel skulde gjælde ved Loves Vedtagelse; Maurer udtaler vel (S. 141), at Reglen ikke synes at have været anvendelig med Hensyn til Love, men Grágás afgiver ingen Hjemmel for en saadan Undtagelse. Naar der til Vedtagelsen fordredes Enstemmighed, og der endog med Virkning kunde nedlægges et saadant Forbud som anført, er dette let forstaaeligt med Hensyn til Bevillingssager, idet der herved vistes Ugunst mod disse, som Undtagelser fra Lovene, hvorimod der ingen Grund er til at formode en lignende Ugunst mod Love. Herefter synes Forholdets Natur at tale stærkt imod, at de singulære Regler om B ere fulgte. Derimod se vi ikke rettere, end at overveiende Grunde tale for, at Reglen C er blevet fulgt. Her vare samtlige Goder og samtlige Bisidderne pligtige under Strafansvar at være tilstede og deltage i Afgjørelsen, ganske som det maatte være naturligt ved en saa vigtig Handling som Vedtagelsen af Love, og den hele — iøvrigt i og for sig ukunstlede — Fremgangsmaade synes, med den Forskjel, at der ikke ved Loves Vedtagelse stod Parter imod hinanden, ganske at svare til hvad der med Hensyn til Lovbeslutninger i Almindelighed kunde være naturligt og passende. At Analogien af C er blevet anvendt, bestyrkes ogsaa ved, at C efter det Anførte netop angaar en vis Klasse af nye Love, dem som fremkaldtes ved Parters Begjæring om Afgjørelse af Retsspørgsmaal, og Formodningen er da nærmest for, at samme Regel har været gjældende for alle nye Love; naar man med Hensyn til Love, der vedtoges i Anledning af Afgjørelse af Retsspørgsmaal, fraveg den norske Enstemmighedsfordring, er der Sandsynlighed for, at man har fraveget den i Almindelighed med Hensyn til nye Love.

der kunde tyde paa, at Are frodes Fortrolighed med og Interesse for den gjældende Ret ikke har været særdeles stor, en Omstændighed, som igjen kunde vække den Tanke, at han har levet i en Tidsalder, der ikke i nogen fremtrædende Grad sysselsatte sig med Lovgivning. Dersom den Tid, der gik nærmest forud for Affattelsen af Íslendingabók, havde udmærket sig ved en meget frodig Lovgivningsvirksomhed, er det sandsynligt, at dette vilde have fremgaaet af Íslendingabók, hvilket imidlertid ikke er Tilfældet. Særlig skulle vi derhos henlede Opmærksomheden paa den Maade, hvorpaa Íslendingabók omtaler

Herfor taler ogsaa, at der ved Fristatens Oprettelse var Trang til en stærkt udviklet Lovgivningsvirksomhed, men var Enstemmighed bleven fordret, vilde Lovarbeidet derved væsentlig være blevet hemmet. Selve Graagaasens Omfang og Rigdom paa Bestemmelser taler bestemt imod, at Enstemmighed har været nødvendig til Vedtagelse af Love, saa meget mere som der i det Væsentlige ikke gaves andre Retskilder end Lovgivningen. I denne sidste Henseende bemærkes, at der her, som anført, ikke gaves nogen juridisk dannet Dommerstand; vi have, uden at Modbevis er ført, godtgjort, at Graagaasens ikke indeholder juridiske Afhandlinger eller Bemærkninger (AnO. 1873, S. 115—128), at Sædvaneretten, derunder indbefattet Retspraxis, i ethvert Fald har havt en meget ringe Betydning som Retskilde (sst., S. 129—146, 184—185, Grág. II, S. XXXIII—XXXV), at Graagaasens Regler om Lovforedraget bestyrke, at det ikkun var Love, Lovsigemanden skulde foredrage (AnO. 1873, S. 207—211), at Graagaasens Text ogsaa paa mange Maader viser, at dens Indhold bestaar af Love (sst., S. 211—233). Hvad endelig angaar Lovsigemandens Virksomhed, da er — som nu erkjendt fra alle Sider — den tidligere Mening, at Lovsigemanden kunde give et Slags Edikter, ubegrundet (sst. S. 109, 111; Maurer, Graagaas, S. 38), og, forsaavidt det antages (S. 148, 149), at Lovsigemanden kunde afsige Kjendelser eller give Responsa, skulle vi bemærke, at han efter Grág. Ia, 216 ikkun havde det Hverv at sige Enhver, som derom spurgte ham, paa Althinget eller i Hjemmet, hvad der var gjældende Lov, hvorimod han ikke havde at give Folk Raad i deres Retssager; han har da endnu mindre kunnet ved Kjendelser eller Responsa afgjøre saadanne, eller overhovedet kunnet afgive gjældende Retsafgjørelser; naar nogle Sagaberetninger synes at tillægge ham en større Myndighed (jfr. Citaterne hos Maurer, Graagaas, S. 36 Not. 14, Island, S. 214 Not. 4), er der ikke Foie til at anse disse Beretninger for paalidelige. Endnu bemærkes, at der gives en Bestemmelse i Grág. Ia, 37, hvori jeg har fundet en Bestyrkelse af min Opfattelse (jfr. AnO. 1873, S. 204—205, Grág. III, 655—656), medens Maurer deri har fundet et Bevis for, at der har været en Sky for nye Love (S. 146 flg.). Bestemmelsen gaar ud paa, at enhver ny Lov (nýmæli) skal være ophævet, dersom den ikke i Løbet af hvert Treaar foredrages af Lovsigemanden. Det forekommer os, at denne Forskrift (der i en enkelt Retning, hvorfra jeg iøvrigt ikke, som man efter S. 146 flg. skulde tro, har i den heromhandlede Forbindelse argumenteret, maa anses suppleret ved et Par nyere Haandskrifter, hidrørende fra en ældre selvstændig Recension, jfr. Grág. III, 443, 716, 656, Páll Briem, l. c. 219—220) vilde kun lidet være paa sin Plads, naar Reglen var den, at der fordredes Enstemmighed til Loves Vedtagelse; der vilde i saa Fald ikke være særdeles mange Love, og at man ligeoverfor disse enkelte Love skulde vise den Ugunst, at man søgte ogsaa at blive af med dem, er uantageligt, ligesom ogsaa en saadan Regel vilde være overflødig. Derimod bliver Bestemmelsen meget naturlig, naar man antager, at Stemmeferlighed var tilstrækkelig; under de gunstige Betingelser for Lovgivningsvirksomheden, som der herved, i Forbindelse med Reglerne om Lovgivningsinitiativet og Forretningsgangen i Lovretten m. m., vilde være tilveiebragte (jfr. i det Hele Aarb. 1873, S. 161—204), kunde der være Fare for en altfor stor Lovgivningsproduktivitet — en Opfattelse, der bestyrkes ved at se hen til den Mængde Detailbestemmelser, som findes i Grágás — og man har da villet søge et Korrektiv herimod ved at Lovsigemanden i sit paa 3 Aar beregnede Lovforedrag kunde, med de tilstedeværende Lovrettesmænds stiltiende Sanktion, udelade mindre heldige Love, som da herved fjernedes, hvorimod selvfølgelig de heldige Love bevaredes. Den omtalte Bestemmelse taler saaledes efter vort Skjøn stærkt for Rigtigheden af vor hele foranførte Opfattelse.

den 1117—1118 foretagne Nedskrivning af Lovene. Det hedder her (Cap. 10), at det blev vedtaget, at «vore Love» skulde nedskrives af en Kommission, og at denne skulde gjøre Forslag til alle saadanne nye Love, som den fandt bedre end de gamle Love (en forno lög). Naar der saaledes tales om de gamle Love, kan herved ikke være ment Love, som vare blevne til i den nyeste Tid, hvorimod der maa være tænkt paa et fra gammel Tid tilværende Lovgivningsstof, hvis Tilblivelse altsaa laa tilbage i Tiden¹⁾; med Hensyn til saadanne gamle, fjernere liggende Love var det da ogsaa naturligt, at det, formedelst den lange Tid, som var hengaaet, forudsattes, at der kunde være Anledning til eller Nødvendighed for at foreslaa Ændringer, hvorimod der ikke havde været nogen Grund til, foruden Lovkommissionens øvrige møisommelige Arbeide, at paalægge den at foreslaa Lovforandringer, dersom den væsentligste Del af Lovgivningsstoffet hidrørte fra den nyeste eller nyere Tid, eller dersom Lovgivningsvirksomheden stadig, og navnlig i den nærmest foregaaende Tid, var bleven jevnt fortsat, og de ældre Love, efterhaanden som Forholdene krævede det, vare blevne ændrede. I ethvert Fald maa Stedet forstaas saaledes, at der har været Partier af Lovene, der have staaet ligesom urørte fra gammel Tid og som nu ikke i alle Henseender stemmede med Forholdene og derfor kun burde optages med Ændringer; at disse Partier skulde have været ubetydelige, er ikke antydnet. Naar det fremdeles i Beretningen hedder, at da blev Vigslóði (Drabsafsnittet) og meget Andet af Love nedskrevet (þá vas scrifaðr Vigslóði oc mart annat í lögom), maa udentvívil en særegen Betydning tillægges den Omstændighed, at Are frode specielt nævner Vigslóði. At dette Afsnit, om hvis Optagelse i Hafliðaskrá der saaledes haves Vidnesbyrd, skulde i den derpaa følgende Tid være blevet i en væsentlig Grad forandret, er ikke sandsynligt; det er, efter Alt hvad der kjendes til Tidsalderen efter 1118, og naar henses til det omtalte Afsnits hele Eiendommelighed, ikke antageligt, at det skulde have faaet dette sit Præg i den nævnte Tidsalder; tvertimod maa det vistnok siges, at dersom der er noget Afsnit, om hvilket det gjælder, at det sandsynligvis maa være kommet til os i det Væsentlige uforandret som det har været optaget i Hafliðaskrá, eller som det var til før 1118, da er det Vigslóði og det dertil vistnok henhørende Baugatal²⁾. Antages dette, da kan det fremdeles med temmelig stor Sikkerhed

¹⁾ Hermed kan jevnføres hvad A. D. Jørgensen, Den nordiske Kirkes Grundlæggelse og første Udvikling, S. 881, har bemærket om, at Anledningen til Beslutningen 1117 om de islandske Loves Nedskrivning sandsynligvis tildels har været, at Lovkyndigheden begyndte at komme i Forfald.

²⁾ I en hoist fortjenstfuld Afhandling Zur Textgeschichte der Frostuþingsbók i Germania, N. R. XX, 129 flg. har K. v. Amira meddelt en som det synes i det Hele vellykket Textrestitution af det Brudstykke af Frostathingslovens ældste saktal (Mandebodsregler), som findes aftrykt i Norges gamle Love II, 520 flg. (I C IV i det norske Rigsarkiv, jfr. Norges gl. Love IV, 493), der maa antages at være nedskrevet i det 13. Aarh., men hvis Indhold han, ganske vist med Føie, tillægger en meget høj Alder og sætter dybt ind i det 12te Aarhundrede, dog neppe længere tilbage end 1115. Hertil har han føiet en paa Grundlag af denne Textrestitution støttet Undersøgelse af, hvilket Indhold den tabte Del af Texten har havt;

paastaas, at Vígslóði, hvorigjennem der klinger en alderdommelig Kampens Aand, ikke kan hidrøre fra den fredelige Periode 1030—1118, men har været til allerede fra den stridbare Tid før 1030. Det er sandsynligt, at Vígslóði maa i Begyndelsen af det 12te

han har derhos paavist, at Frostathingsloven (Vulgata) VI, nedstammer fra hin ældre Text, dog med væsentlige Afvigelser. I Annaler for nord. Oldk. 1850, S. 269 har jeg leilighedsvis gjort opmærksom paa en slaaende Lighed imellem et enkelt Sted af Graagaasens Baugatal, Ia, 200 og Frostapl. VI, 4 (einberne — baugrygr — kastar hon giolldom i kne frændom o. s. v.), uden at jeg dog uddrog nogen Slutning heraf. I den anførte Afhandling har v. Amira nu dels gjort den omtalte Lighed til Gjenstand for Betragtninger, dels gennem den af ham foretagne Textrestitution og de dertil knyttede omhyggelige og skarpsindige Undersøgelser endvidere paavist adskillige Ligheder mellem Indholdet af det nævnte Brudstykke og Graagaasens Baugatal, saavel i forskjellige, omtrent enslydende Sætninger (f. Ex. aller baugar seclu uppi vera; ængi bæte mæirum botom en hann seal taka; minztu bauga er þræll scal þræli bæta), som med Hensyn til enkelte Regler. Medens der, saalænge alene hin førstomtalte Lighed med Frostathl. VI, 4 forelaa, endnu kunde være Spørgsmaal, om denne maatte hidrøre f. Ex. fra i Island opbevarede Reminiscentser fra gammel norsk Ret, ældre end Islands Bebyggelse eller Fristatens Oprettelse, synes en saadan Antagelse, der allerede i og for sig ikke havde megen Sandsynlighed for sig, at være udelukket efter de af Forf. nu endvidere fremdragne Ligheder med det ældre throndhjemsk saktal. At der i Grágás i Enkeltheder findes en saadan Lighed med norsk Ret — ved Siden af hvilken, som af Forf. erkjendt, det islandske Baugatal iøvrigt i sin Helhed er bearbejdet i islandsk Aand — er noget Enestaående; naar der i A. Aagesens Indledning til den danske Formueret, 1881, S. 110 bemærkes, at Graagaasen er beslægtet med de ældre norske Love, medens Jonsbogen er nøie knyttet til Magnus Lagabøters Love, er det Sidste i det Væsentlige rigtigt, medens det Første er ukorrekt, idet Retsudviklingen i den islandske Fristat var fuldkommen uafhængig af Norge, og Grágás overfor de ældre norske Love har en ganske specifik islandsk Karakter, jfr. Maurer, Graagaas, S. 114; cfr. 107, 122, og samme Forf., Udsigt over de nordgerm. Retskilders Historie, S. 82—83. Med Hensyn til Spørgsmaalet om Sammenhængen med den omtalte Lighed har v. Amira, S. 132—135, cfr. 153, fundet det sandsynligst, at der ved Affattelsen af det islandske Baugatal er blevet benyttet en norsk Kilde, nemlig en ældre Text af Frostathingslovens saktal. Det er muligt, at dette har været Tilfældet; man maatte da vel tænke sig, at en islandsk Lovkyndig — maaske en, paa samme Maade som tidligere Úlfjótr, udsendt Mand — har en Tid efter Fristatens Oprettelse under et Ophold i Norge gjort sig bekendt med Frostathingslovens Regler om saktal, benyttet og bearbejdet dem og faaet dem vedtagne som Lov i Island. Men det synes ligesaa muligt, at en islandsk Lovkyndig — paa en noget lignende Maade som islandske Skjalde og Sagafortællere holdtes i Ære i Norge — kan under et tilfældigt Ophold i Norge være bleven taget paa Raad (ligesom Úlfjótr raadførte sig med Thorleif hin spage) ved Udarbejdelsen af det omhandlede norske saktal og derved faaet Indflydelse paa dets Affattelse i forskjellige Punkter. De for den førstnævnte Mening anførte Grunde (S. 133—135) ere ikke uden Vægt, men neppe afgjørende; i saa Henseende bemærkes, at Adskillelsen i Baugatal, Grág. Ia, 201 af Þyborinn og lavnetinn ganske vist stemmer mindre med Graagaasens øvrige Retsregler end med norsk Ret, men den behøver ikke at være indkommet ved en efter Fristatens Oprettelse sket Benyttelse af en norsk Kilde, men kan have været Fristatens oprindelige Ret, der har bevaret noget af den norske Opfattelse; at Baugatal kun medtager uægtefødt Søn, medens den islandske Ret i andre Forhold ogsaa medtager uægtefødte Beslægtede i Sidelinien, kan forklares ved, at man i Baugatal her finder den ældre islandske Ret, som er bleven staaende uberørt, medens nyere Regler ere gennemførte i andre Dele af Grágás, jfr. mine Bemærkninger i AnO. 1849, S. 295; 1873, S. 124; Maurer, Sitzungsberichte 1883, S. 33, 44, 46; hvad endelig angaar den særegne Brug af Ordene bauggildi og nefgildi, cfr. Grág. III, 589, er det, naar henses til den Grundighed, der viser sig i den islandske Ret, ikke sandsynligt, at man efter en fremmed Kilde havde optaget Begreber, der led af Ukorrekthed, hvorimod det vistnok snarere maatte antages, at den omhandlede Særegenhed er indløben ved en Forandring i Reglerne om

Aarhundrede have staaet for Bevidstheden som et monumentalt Lovstykke fra en gammel, storslaaet Tidsalder, og at det er derfor, at Are frode er kommen til specielt at nævne det blandt de gamle Love, der skulde optegnes¹⁾. Naar han omtaler en forno lög, det i 1117, da Lovene skulde optegnes, fra gammel Tid tilværende Lovgivningsstof, er det sandsynligt, at han ikke mindst herved har sigtet til den af ham særlig nævnte Vígslóði. Antages det herefter, at Vígslóði i det Hele og Store hverken hidrører fra Tiden efter 1118 eller fra Tidsrummet 1030—1118, men fra den foregaaende Periode, Sagatiden, ville betydningsfulde Slutninger herfra kunne drages. Ved at gennemlæse det nævnte Afsnit vil man nemlig finde, at det i fuldt saa stort Maal, som noget andet Stykke af Graagaasen udmærker sig ved en udtømmende Behandling samt ved en stor Mængde Detailbestemmelser; særlig har det en Række af subtile Distinktioner af processual Natur²⁾, der staa i Samklang med og paa Høide med det hele Processystem, som vi iøvrigt finde i Grágás. Vígslóði viser saaledes en forholdsvis ligesaa stor Retsudvikling som de øvrige Afsnit af Grágás, og naar det maa henføres til det 11te Aarhundrede, maa ogsaa den øvrige Del af Fristatens Ret antages paa hin Tid allerede at have naaet en betydelig Udvikling, medens dog ganske vist nogle Partier kunne i Tidens Løb være undergaaede større Forandringer end andre.

Efter det Anførte antage vi, at Lovgivningsvirksomheden har efter c. 1180 vel ikke fuldstændig hvilet, men dog været meget ubetydelig, at Hovedmassen af Graagaasens Text har været til allerede c. 1118, og at betydelige Dele af den endogsaa hidrøre fra det 11te Aarhundrede³⁾. Det vil herefter være mest korrekt at betegne Grágás som en Retskilde, ikke fra det 13de Aarhundrede, men fra det 11—12te Aarhundrede.

V.

Til Slutning skulle vi kaste et Tilbageblik paa nogle af de vigtigste Resultater, der ere fremgaaede af vore Undersøgelser.

Disse have først og fremmest havt Karakteren af kritiske Studier, idet vi have

Mandeboden, uden at man har været opmærksom paa at gennemføre den i den hele Text, jfr. AnO. 1850, S. 263, Maurer, Island, S. 335. Det bemærkes, at hvilken af disse Meninger der end antages om den Maade, hvorpaa den omhandlede Lighed er fremkommet, har dette ingen Indflydelse paa Forfatterens Resultater i Hovedsagen.

¹⁾ Jfr. B. M. Ólsen i *Tímarit* II, 6—7; se ovenf. S. 164, Not. 3; Lehmann, *Königsfriede*, S. 281.

²⁾ Jfr. t. Ex. Grág. III, 643 s. v. lýsa. Det her Anførte stemmer med hvad vi have bemærket om *Njáls-sagas* retshistoriske Værd; se ovenf. S. 102.

³⁾ I det Foregaaende er S. 76 og 96 anført Exempler paa, hvorledes Redaktionen eller et enkelt Udtryk har i Graagaasens Text bevaret sig i en Skikkelse, der hidrører endog fra det 10de Aarhundrede.

underkastet forskjellige hidtil almindelige Opfattelser angaaende Udviklingen af den islandske Fristats Institutioner en Prøvelse. Forsaauidt disse Opfattelser angaa Ordningen af de lokale Thing (Vaarthingene), Thinglag og Godedømmer, have vi paavist, at der ikke er Føie til at antage, at Goderne fra Først af med deres religiøse Funktion have forenet en verdslig Myndighed; at der navnlig ikke er Bevis for, at hver Gode oprindelig har afholdt særskilt Thing, og at der mangler Hjemmel for at antage, at Vaarthingenes, Thinglagenes og de i de politiske Rettigheder delagtige Goders Antal oprindelig har været ubestemt, og først ved den ifølge Thord gellirs Forslag c. 965 vedtagne Lov er blevet fastsat. Naar det er blevet antaget, at Vaarthingene, foruden deres dømmende Funktion, oprindelig tillige have udøvet en lovgivende Virksomhed, have vi vist Uholdbarheden heraf. Hvad angaar Ordningen af den lovgivende og dømmende Myndighed, have vi set, at der mangler Hjemmel og Bevis for, at Antallet af Lovrettens og Domstolenes Medlemmer oprindelig har været ubestemt og vexlende; for, at den lovgivende og den dømmende Myndighed i Tidsrummet fra 930 til 965 har været forenet; for, at Goderne i den ældre Tid ikke selv have havt Sæde i Lovretten, men ikkun udnævnt Mænd til der at tage Sæde, og for, at der i disse Henseender først er sket Forandring ved Loven af 965. Som i det Foregaaende anført, har man tillagt Lovforandringen af 965 en gennemgribende Betydning for Udviklingen af Fristats Institutioner; vi have paavist, at den Betydning, der saaledes har været tillagt hin Lovforandring, er for stor. Naar det, i Henhold til Beretningen i Njals-saga om Femterrettens Stiftelse m. m. 1004, er blevet antaget, at der til Afgjørelsen af Retsspørgsmaal før den Tid, og navnlig ved Fristatsens Oprettelse, er blevet fordret Enstemmighed, og at Lovrettens Ordning og Virksomhed ogsaa i nogle andre Henseender har før 1004 havt en anden Karakter end efter den Tid, ere vi komne til det Resultat, at Sagaen, som vi iøvrigt ved Siden af dens Mangler tillægge et betydeligt retshistorisk Værd, paa dette Punkt er upaalidelig, og at den anførte Mening derfor er ubegrundet. Endelig have vi, ligeoverfor de modsatte Opfattelser, der have været gjældende, set, at Holmgang ikke i Island har været noget Retsinstitut, og at man ikke der ved Siden af Thingdomstolene har kjendt lignende Privatdomstole, som de i den ældre norske Proces anvendte.

Ved Siden af, og i Forbindelse med dette kritiske Udbytte, er der ved vore Undersøgelser fremgaaet positive Resultater med Hensyn til den oprindelige Ordning af flere af den islandske Fristats Hovedinstitutioner. Vi have saaledes paavist, at allerede strax ved Fristatsens Oprettelse er den lokale Thingordning bleven fastsat, med et Antal af 12 Vaarthing og dertil svarende 12 Thinglag i hele Landet, samt med tre Goder i hvert Thinglag, der i Forening paa hvert Thing have udnævnt Vaarthingsdomstolen; at Antallet af Lovrettens fuldt stemmeberettigede Medlemmer oprindelig har været 36, bestaaende af de fornævnte Goder, og at en Adskillelse af den lovgivende og den dømmende Myndighed strax ved Fristatsens Oprettelse er blevet gennemført, saaledes at Lovretten alene var lovgivende

Forsamling, medens der ved Siden af den oprettedes en Althingsdomstol, som havde den dømmende Myndighed for hele Landet. I den saaledes indførte Ordning skete ved Loven af 965 en Forandring, idet der i Tillæg til Nordlandets tre Thinglag oprettedes et fjerde, saaledes at Antallet af Thinglag og Vaarthing i hele Landet blev 13 og Godedømmernes Antal 39. Dette førte atter til, at Antallet af Lovrettens Medlemmer forøgedes, ligesom fremdeles den i 965 indførte Fjerdingsinddeling gav Anledning til, at Althingsdomstolen snart derefter deltes i fire Fjerdingsdomstole, hver paa 9 Medlemmer.

Som et Moment, der ganske vist ikke har en afgjørende Betydning, men som dog i og for sig turde bestyrke Rigtigheden af de saaledes vundne Resultater, maa fremhæves, at medens det hos de nordiske og tyske Folk forekommende Tolvtalssystem¹⁾ efter den Ordning, vi finde i Grágás, i flere Henseender var forsvundet, ses det at være kommet til sin fulde Ret i den oprindelige Organisation, saaledes som den indførtes ved Fristatens Oprettelse og vedblev indtil 965. Der var 12 Thinglag, 12 Vaarthingsforsamlinger, 36 Goder, en Domstol paa hvert Vaarthing, bestaaende af 36 Medlemmer, en Lovrette paa 36 Medlemmer²⁾, 72 Bisiddere i Lovretten, og en Althingsdomstol, bestaaende af 36 Dommere. Ogsaa det for de større Thingkollegier normale Medlemsantal af tre Tylvter vil man her finde gennemført.

Vi ere nu istand til at besvare det Spørgsmaal, som i Begyndelsen af denne Afhandling blev reist, om den Skildring, Grágás giver af forskellige af Fristatens Institutioner, stemmer med eller afviger fra Ordningen, som den ved Fristatens Oprettelse har været. Svaret maa blive, at Grágás i væsentlige Punkter viser den oprindelige Ordning. Godernes (verdslige) Stilling, Thing- og Thinglagsordningen, Lovrettens og den dømmende Myndigheds Karakter og Omraade var i Hovedsagen den samme 930 som efter Grágás, og de ifølge Lovene af 965 og 1004 skete Ændringer og Tillæg vare forsaavidt ikke af principiel Natur. Det Anførte stemmer med hvad vi ovenfor have udviklet om, at Grágás for en ikke ringe Del repræsenterer den ældre Retstilstand.

Fremdeles bidrage de vundne Resultater til at sprede Lys over hvad der er foregaaet ved Fristatens Oprettelse. Herom haves alene Beretningen om, at den til Island indvandrede Nordmand Úlfjótr først førte Love til Island fra Norge, efter et Ophold der af 3 Aar, og at disse Love for det Meste vare affattede efter Gulathingsloven, som den var dengang, eller efter de Raad, som Ulfjots Morbroder, Thorleif hin spage, gav angaaende,

¹⁾ Jfr. Waitz, Ueber die Zwölfzahl bei den Germanen, i Deutsche Verfassungsgeschichte, I (1880), S. 497 flg.

²⁾ Hertil kom Lovsigemanden, der havde Stemmeret, jfr. Grág. Ia, 215, men som dog vel nærmest er blevet betragtet som Leder. Maurer, Rechtsrichtung, i Festgabe zum Doctor-Jubil. Plancks, S. 122, har ment, at ogsaa Lovsigemanden (og Biskopperne) have havt deres Bisiddere. Nogen Støtte herfor synes dog ikke at findes i Grágás.

hvor der skulde tilføies eller udelades eller forandres Noget. I Forbindelse hermed ses det, at Althinget da blev stiftet og Lovsigemandsstillingen oprettet¹⁾. Nærmere Oplysninger meddeles ikke, men vi ere nu istand til at se, hvorledes strax ved Ulfljotslovene den islandske Fristats Hovedinstitutioner, ialtfald i de store Træk, ere blevne oprettede, samt hvorledes dette er sket i Henhold til den norske Samfundsforfatning, dog, som antydet i Beretningen, med Modifikationer. I Norge maa Lovene antages i ældre Tid at være blevne foredragne paa Thinge af en Lagmand²⁾, og det er i Overensstemmelse

¹⁾ Se ovenf. S. 35 flg.

²⁾ Herfor har Maurer ført Bevis i Krit. Vierteljahrsschr. f. 1868, S. 374 flg. og navnlig i hans Skrift, Das Alter d. Gesetzesprecher-Amtes in Norwegen (i Festgabe zum Doctor-Jubiläum Arndts); cfr. Gustav Storm, Sigurd Ranessøns Proces, S. 65 flg.; de Modgrunde som Hertzberg, Proces, S. 156 flg. og Sigurðr Sigurðarson i Aarb. f. nord. Oldk. 1879, S. 163 have fremsat, forekomme os ikke at være af Betydning. Meget taler for, at Lagmands- eller Lövsigemandsstillingen fra gammel Tid har været en fælles nordisk Institution. At saaledes denne Stilling fandtes i Sverig, er erkjendt fra alle Sider, og i Aarb. f. nord. Oldk. 1873, S. 216—220, jfr. Grág. II, S. XXXII, har jeg søgt at godtgjøre, at ogsaa i Danmark ere Lovene blevne foredragne paa Thinge og da vistnok af en Thingformand, Lovsigemand eller Lovmand. Imod denne min nysnævnte Opfattelse, som er tiltraadt af C. Rosenberg, Nordb. Aandsliv, II, 82 flg. og i det Væsentlige ogsaa af Joh. Steenstrup, Normannerne IV, 205 flg., har Maurer udtalt sig i en Afhandling: Das angebliche Vorkommen des Gesetzesprecheramtes in Dänemark, i Sitzungsberichte d. Bayer. Akad. d. Wissensch. Novbr. 1887, S. 363 flg. Han har vel i Slutningen af Afhandlingen bemærket, at Muligheden af, at en Lovsigemands- eller Lovmandsstilling har bestaaet i Danmark i en Tid, der ligger langt tidligere end de danske Provindsiallove, selvfølgelig ikke er udelukket, men han mener, at Tilværelsen af en saadan Stilling for den Tid, fra hvilken vi have literære Kilder, ikke lader sig paavise, og er lidet sandsynlig. Hovedspørgsmaalet i denne Sag er, om det kan antages, at Lovforedrag ere blevne holdte i Danmark, og herfor mener jeg, overensstemmende med mine tidligere Bemærkninger i Aarb., hvortil jeg i det Hele henviser, at navnlig den personlige Taleform i nogle af de gamle danske Provindsiallove afgiver Bevis. Naar Maurer har gjort den Indvending, at en saadan personlig Farve ikke findes i alle disse, kan der næppe tillægges denne Indvending Betydning. Forholdet var det, at de omhandlede Love i Almindelighed (paa lignende Maade som f. Ex. Grágás) skyldte privat Samlerflid deres Tilværelse, og det beroede da paa den enkelte private Samlers eller Afskrivers Individualitet, hvorvidt han, ved Optegningen af Lovene, har bevaret den personlige Form, som disse havde havt i Lovforedraget, eller om han, hvilket kunde ligge saa nær, har udvisket den. Saaledes findes Lovsigemandens Taleform i første Person oftere i nogle Afsnit af Grágás, i andre sjældent eller slet ikke (jfr. Fortegnelsen Aarb. 1873, S. 108, Not. 1), medens det dog er sikkert, at alle Afsnit af Graagaasen have været Gjenstand for Lovforedraget, og der gives Steder, hvor det ene Hovedhaandskrift af Grágás har bevaret den, det andet ikke, jfr. saaledes Grág. I a, 174⁵ (er nu hefl ec talið) med Parallelstedet, Grág. II, 341⁷ (sem her er um tint); I b, 21¹² (er nu talda ec) med II, 132⁷ (er nu var taliðr). Den omhandlede personlige Taleform findes nu i Valdemars Sjællandske Lov (den ældre sjællandske Lov) temmelig ofte. (ær ac haf för um mælt, thær æc mæltæ for um, sum æc haf nu sagh o. s. v.), jfr. den udførlige Fortegnelse hos Maurer, S. 366—367; ligeledes i den derfra stammende Skaanske Arvebog og Orbodemaal. Fremdeles viser Eriks sjællandske Lov det samme Forhold; vel er her paa de fleste Steder en mere almindelig Taleform anvendt, men naar det f. Ex. idelig hedder: thet scal man oc vitæ, viser dette sig temmelig tydeligt at være traadt istedetfor thet skulæ i oc vitæ, hvilken Taleform ofte forekommer i Valdemars Lov; dernæst findes i Eriks sj. Lov, III, 12 det prægnante Sted: Æn um andræ væghe — thet vil iac frestæ til fleræ cummæ vithær o: det vil jeg udsætte at tale om indtil Flere (af de Thingbesøgende) komme tilstede,

hermed, at Lovsigemandsstillingen er ved Ulfjotslovene bleven oprettet i Island. I hvilken Grad denne Institution er ved Overførelsen bleven modificeret, vides ikke, da Oplysningerne om den norske Lagmandsstilling, navnlig i den ældre Tid, ere saa mangelfulde. Gode-

hvilket Sted Maurer S. 373 flg. vel oversætter paa samme Maade, men ikke vil forstaa som jeg, medens han dog giver Afkald paa at forklare det; endelig har Eriks sj. Lov paa en Række Steder (Thorsens Udg. S. 28, 32, 33, 40, 41, 48 o. s. v.) Udtrykket uppæ mælt, der netop maa anses at være det tekniske Udtryk for Lovforedraget, jfr. det islandske uppsaga, segja upp, Grág. III, 666, 684; uppsagt, uppsaga, Frostapf. VII, 2, X, 1, jfr. Maurer, Entstehungszeit d. ält. Frostupl., S. 81; nu æru upsaghþir, Uplandsl., Kunungs. XII, 1. Af de øvrige Provindsiallove maa Jydske Lov, der kun haves i den af Kongen sanktionerede Recension, lades ude af Betragtning, og hvad endelig angaar Skaanske Lov, da indeholder den vel ikke Exempler paa den omtalte personlige Taleform (jfr. iøvrigt om dens almindelige Karakter mine Bemærkninger i Aarb. I. c., S. 236—237), men herpaa kan der, efter det Ovenanførte om Samlernes og Afskrivernes Indvirkning paa Sprogformen, ikke lægges videre Vægt. Overhovedet kan det ikke komme an paa, hvorvidt det for hver enkelt af Provindsiallovene kan paavises, at den indeholder Spor eller Levninger af Lovforedraget; dersom en enkelt eller nogle af dem vise saadanne Spor, maa dette være tilstrækkeligt; naar der maa antages i Sjælland at være blevet holdt Lovforedrag, kan man uden Dristighed antage, at det Samme har fundet Sted i de øvrige danske Provindser. Vel har Maurer fremdeles (S. 367) med Hensyn til Udtryksmaaden «som jeg har sagt» o. s. v. bemærket, at denne ligesaavel kunde hidrøre fra en Privatmand, der optegner sit Lands Love, som fra et Lovforedrag, der nedskrives, og i den Henseende har han henvist til, at Eike von Repkow i Sächs. Landr. III, 64, § 3 siger om Holsten og Stormarns Ret: om deres Ret taler jeg ikke (secge ik nicht). En Sammenstilling af det tydske Dannelses- og Retsudviklingstrin paa Sächspiegels og det danske paa Valdemars Sjæll. Lovs Tid, eller af disse saa forskellige Lovarbejder, er imidlertid ubeføiet, jfr. ogsaa Wilda, Strafrecht, S. 12, og der er da eiheller Noget, der kunde tyde paa eller tale for, at hin Taleform i de danske Provindsiallove skulde hidrøre fra en juridisk Privatmand, som paa en saadan Maade skulde have ladet sin Personlighed træde frem; der maa derhos lægges Vægt paa, at den hele Fremstilling i disse Henseender er ensartet med, og tildels endog næsten enslydende med Vendinger i de øvrige nordiske Love (jfr. Aarb., S. 217); med Hensyn til disse er det givet eller vides, at hine Vendinger ere Gjængivelser af Lovforedraget og det Samme maa da antages for de danske Loves Vedkommende. Denne Opfattelse har fremdeles saa meget mere for sig, som der overhovedet, naar Lovforedrag fandt Sted i Island, Sverig og Norge, i og for sig maa være megen Formodning for, at dette ogsaa har været Tilfældet i Danmark. Endvidere maa bemærkes, at efter Danske Atlas VII, 588 fandt den Skik endnu 1448 (eller 1488) og i den følgende Tid i det 15de og 16de Aarhundrede Sted, at Jydske Lov blev oplæst paa Raadhuset i Slesvig af Byovrigheden; der er Grund til at antage dette for en fra gammel Tid nedarvet Regel, der tyder paa, at Lovforedrag tidligere ere blevne holdte ikke blot i Jylland men ogsaa i de øvrige danske Provindser; jfr. de lignende Oplysninger om Lovbogens Oplæsning i Norge, Eidsifath. Ch. R. c. 10, Norg. gl. L. I, 378; Nyere Landsl. I, 3, sst. II, S. 15, Not. 6, Hirðskrá c. 34, sst. II, 449—450; Kong Hákon Magnússons Retterbød, sst. III, 143, hvilken Oplæsning er bleven benyttet som Argument for at Lovforedrag er blevet holdt i Norge, Maurer, Alter d. Gesetzesprecheramtes in Norwegen, S. 31; se iøvrigt ogsaa mine Bemærkninger i Annaler f. nord. Oldk. 1849, S. 187 Not. Efter det Anførte synes det at maatte anses tilstrækkelig godtgjort, at der i Danmark i ældre Tid er blevet holdt Lovforedrag paa Thinge og at de gamle danske Lovsamlinger ialfald tildels ere Gjængivelser af saadanne Lovforedrag; dette er Hovedpunktet, som igjen har Indflydelse paa Opfattelsen af Retsudviklingen og af Lovsamlingernes Karakter. Det næste Spørgsmaal, hvorledes eller af hvem disse Lovforedrag ere holdte, er af mindre Betydning. Der kan imidlertid med Bestemthed siges, at naar Lovene saaledes ere blevne foredragne paa Thinge, maa der have været en Autoritet eller Funktionær, navnlig en Thingformand, en Lovsigemand, Lovmand, som har havt det Hverv at foredrage dem. Naar der derhos i Tiden efter de nordiske Provindsialloves Afslutning i de tre nordiske Lande findes en

stillingen som religiøs Funktion har, som af os antaget, været til i Norge fra gammel Tid og er derfra overført til Island ved dets Bebyggelse; medens Goderne i Norge ikke opnaaede nogen videre gaaende verdslig Magt, afveg man i Island i denne Henseende fra den norske Ordning, idet der ved Ulfjotslovene tillagdes Goderne en betydelig verdslig Myndighed. Fremdeles blev, i Lighed med den norske lögrétta, en Institution med samme Navn oprettet paa Island, men med den Modifikation, at medens den norske Lagrette forenede i sig den lovgivende og den dømmende Myndighed, udsondredes i Island den sidstnævnte, saaledes at Lovretten alene blev lovgivende Institution, dog med Bibehold af noget af den norske Lagrettes Eiendommelighed, idet private Parter kunde indbringe Retsspørgsmaal for den, som derpaa afgjordes, ikke som i den norske Lagrette ved Dom, men ved Lov. Med Hensyn til Antallet af Lovrettens Medlemmer har den norske Orden været Forbilledet, men medens Medlemmerne i Norge bleve valgte af Høvdingerne,

saa beslægtet Stilling med væsentlig dømmende Myndighed, som den svenske laghman, den norske lögmaðr og den danske Landsdommer, hvilken Sidste præsiderede paa Landstinget, og med Hensyn til hvem der ikke synes Føie til med Maurer, S. 386 at antage, at hans Stilling kun har været en Indehaverne af de større Lehn overdraget Bifunktion, maa der være en ikke liden Formodning for, at Landsdommerstillingen har paa samme Maade som den svenske og norske Lagmandsstilling været en Fortsættelse af og Udvikling fra en tidligere Lovsigemandsfunktion; herfor taler ogsaa, at der om Landsdommeren, ligesom om den svenske laghman og den islandske Lovsigemand bruges Betegnelsen legifer. Naar Stillingen saaledes paa samme Maade som i Sverig og Norge først paa et senere Stadium er gaaet over til at være en dømmende Institution, er det sandsynligt, at Betegnelsen Landsdommer, der først forekommer fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, ikke har været den oprindelige; og man maa da nærmest ledes til at antage, at den ældre Betegnelse har været den samme som i Sverig og Norge, altsaa Lagmand eller Lovmand. Dette bestyrkes ved, at Benævnelsen Lovmand findes i danske Folkeviser; ganske vist kan det være tvivlsomt, om det der, som Svend Grundtvig har ment, bør forstaaes som Værdighedsnavn, eller, efter Maurers Mening, som Egennavn, men det maa ialfald antages, at det først har været Navn paa en Stilling — hvorefter altsaa en saadan Stilling har eksisteret — og derfra er gaaet over til at blive Egennavn, jfr. Steenstrup, S. 205; at der, som Maurer gjør gjældende, her mulig alene skulde være Tale om et i et andet af de nordiske Lande opstaaet Navn, som nu gjenfindes i de danske Folkeviser, er ikke sandsynligt, navnlig ogsaa, da Benævnelsen forekommer oftere i disse, og at der ved Lovmand alene skulde forstaaes Lovkyndig, er efter Alt hvad der foreligger ikke antageligt. En yderligere Bestyrkelse findes i de af Steenstrup, l. c., S. 195 flg., 207 meddelte fortjenstfulde Undersøgelser — hvis Betydning ikke synes væsentlig at være svækket ved Maurers Moderindring S. 388 flg. — hvorefter der i Danelageu i forskjellige Kilder omtales Lagmænd som Embedsmænd, der vare beskjæftigede paa Thinge og som havde at riht tæcean (paavise Ret). Ligeledes forekommer det mig, at det af Steenstrup S. 204 fra en angelsachsisk Retsformular anførte Udtryk frumtalu kan sigte til Lagmændenes Fremsigelse af Loven, imod hvilken Opfattelse neppe i sproglig Henseende noget er at indvende. — Med Hensyn til Spørgsmaalet i Almindelighed har Steenstrup iøvrigt mindet om Saxo S. 736: seniores quibus pro rostris dicendi mos erat, samt om Snoldelevstenens þular á Salhaugum, jfr. Rosenberg, l. c., S. 82. Det maa bemærkes, at R. Schröder har i Zeitschr. d. Savigny-Stift IV, Germ. Abth. S. 214 flg., cfr. hans Lehrb. d. deutsh. Rechtsgesch. S. 35, 221, sluttet sig til den Opfattelse, at der i Danmark har været Lovmænd, der have holdt Lovforedrag; den modsatte Mening er udtalt af H. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte I, 153 og 154, uden nærmere Begrundelse; ligeledes af Lehmann, Königsfriede, S. 106.

havde i Island Goderne selv Sæde i Lovretten. Endelig have Ulfjotslovene sysselsat sig med Ordningen af den hele Thinginstitution; herved har Udgangspunktet været den norske Thingordning, medens der dog i væsentlige Henseender afveges fra denne. Af disse Afvigelser frembød den, der gik ud paa, at der dannedes et almindeligt Thing for hele Landet, istedetfor den Flerhed af Lagthing, som fandtes i Norge, sig af sig selv; mindre selvfølgelig var den Afvigelse, at der Landet rundt oprettedes faste, regelmæssige, lokale Thing med en af Goderne udnævnt Dømsstol paa hvert Thing, hvilke Thingdomstole paa den fyldigste Maade udøvede den hele dømmende Myndighed. Naar man har været tilbøielig til at mene, at den i Norge gjældende Ordning ved Fristatens Oprettelse i alt Væsentligt blev uden Forandring overført til Island, viser dette sig, efter det Anførte, ikke at være rigtigt; det maa tvertimod siges, at man netop har forholdt sig med stor Selvstændighed ligeoverfor den i Norge gjældende Samfundsordning. Overhovedet maa derhos den Opfattelse paatrænge sig, at der ved Ulfjotslovene, om end disse ikke kunne antages at have været meget omfangsrige, er blevet udført et betydningsfuldt Arbejde, der bærer Præg af megen Eftertænkksomhed, megen Konsekvents og megen Sands for Harmoni. Det maa erkjendes, at Ordningen af Fristatens Institutioner fra Først af har haft en forholdsvis ikke ringe Grad af Fuldkommenhed. Ved denne Ordning i dens Helhed og navnlig ved den udviklede Thingorganisation, samt ved den Omsigt, hvormed den lovgivende Myndighed og Virksomhed var indrettet, var der saaledes strax ved Fristatens Oprettelse lagt et Grundlag, til nærmere Udførelse og Udvikling, som visselig har udøvet en væsentlig Indflydelse ikke blot paa Retsdannelsen, men ogsaa paa Folkeaanden og det hele Kulturliv.

